BALYS SRUOGA

DAINŲ POETIKOS
ETIUDAI

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS

KAUNAS :-: :-: :-: :-: :-: VALSTYBĖS SPAUSTUVĖ :-: :-: :-: :-: :-: :-: 1927

BALYS SRUOGA

DAINŲ POETIKOS
ETIUDAI

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS

KAUNAS :-: :-: :-: :-: :-: VALSTYBĖS SPAUSTUVĖ :-: :-: :-: :-: :-. :-: 1927

Įžanga.

Imant nagrinėti tuos ar kitus mūsų tautosakos faktus daugeliu atvejų tenka laužyti pirmieji ledai. Viena — mes tebegyvename tautosakos rinkimo laikotarpį ir turbūt ilgai dar jį gyvensime. Tautosakos faktus rinksime mes ir mūsų ainiai juos rinks, kol mūsų tauta juos kurs. O jinai juos kurs, kol joje išseks kūrybinė galia, kol ji gyva bus. Ar bent kol technikos bei vaizbos civilizacija sumechanins tautos dvasią, sumiestelėnins kūrybą. Tačiau ir leliojanti mechanika nenužudo tautos poetinės kūrybos. Naujiems laikams užėjus keičias tautosakos objektai, keičias ir jos formos, užmirštama senieji padavimai, jų vieton sukuriami nauji. Pasaka ir daina visuomet buvo ir bus tautos širdies mylimosios viešnios. Buvo ir bus bent tol, kol dar žmogus mokės sapną sapnuoti. Sakoma, senoji mitopiiška gadynė likusi praeity, sakoma, mes mitopiiškų pergyvenimų niekuomet nebepažinsime. Ir teisybė: Perkūno dievybės nebedainuosime, Perkūnas pasiliks tik metafora. Tačiau vistiek tauta dainomis reikš savo pergyvenimus, kuriuos joje sužadina aplinkinis pasaulis, atsilieps į įvykius, kurie jaudina ir atskirą žmogų, ir tautą visumoje. Jeigu nūdien dievybė iš dangaus persikėlė į žmogaus širdį, ir jeigu padangėje Perkūno ir Elijaus Pranašo vietą užėmė orlaiviai ir radio, — vistiktai kūrybos prigimtis pasiliko ta pati. Seniau dainiai dėjo himnus Apolonui, dabar juos posmuoja kitokio turinio miražams. Ar išsisems kada visatos paslaptys? Ar naujas žinojimas nesineša drauge ir naujų paslapčių? Ar nurims kada visaieškantis, visatrokštantis žmogus? Ar pasibaigs kada mitopiiška gadynė?

Jeigu tautosakos kelias ir yra neaprėžtas, jei nematyti jo pabaigos ateities mėlynuose pločiuos, vistiktai pereitasai kelias galėtų būti mokslininko žvilgsniu nuskaidrintas. Tautosaka — konservatingiausia iš visų kūrybos formų. Nežino jinai šuolių, nepagrįstų tradicijos pradmenomis, nežino ji naujovės faktų, kurių šaknys nesiraustų senovėj. Ir vis tiktai tautosakos evoliucijoje galime suvokti tam tikrus laikotarpius, kurie, raiškiau negu kiti, nudažė atatinkamu antspalviu pačius tautosakos faktus. Ir tasai antspalvis vistik negalėtų būti atitrauktas nuo atatinkamo laikotarpio. Kitaip sakant, pačios tautosakos, ypač gi dainų, evoliucijoj galime suvokti tam tikrus persilaužimo momentus.

Mūsų tautosakos evoliucijoj vienas raiškiausiųjų persilaužimo momentų yra mūsų tautinio atgimimo laikotarpis. Nuo to laiko, kada pasklydo atgimimo ideja, kada vis dažniau ir plačiau ėmė įsiskverbti į tautosaką individualinių, žinomųjų poetų kūriniai, mūsų tautosaka ėmė reiškiau keisti savo veidą — kūrybos objekto ir formos žvilgsniu. Senosios tradicijos dar tebėra gyvos, ir greta jų jau pasireiškia naujoviškos tendencijos. Kartais senosios sudaro

naujoviškosioms pagrindą, kartais visai susilieja, kartais padaro vos juntamos įtakos, kartais sudaro vos įžliebiamą bazę naujoviškesnei kūrybai. Nors tradicijos siūlas ir nėra nutraukiamas, nors nėra įmanoma tiksliai nužymėti, kur baigias vienas tautosakos gyvenimo laikotarpis, kur prasideda kitas, vis tiktai mūsų tautinio atgimimo metas, tenka laikyti labai svarbiu, pasakytau, chronologiniu momentu mūsų tautosakos gyvenime.

Nūdien mokslininko istorišku žvilgsniu mes galėtumėm pažvelgti tiktai į tąją tautosakos medžiagą, kuri yra charakteringa laikotarpiui, buvusiam prieš minėtąjį chronologinį momentą. Ir šitą medžiagą mes toli gražu dar nesame surinkę. Šia prasme mes ir tebegyvename tautosakos rinkimo laikotarpį. Neturint visos charakteringosios medžiagos, negalint tiksliai jos klasifikuoti, negalima ir tikslių sprendimų padaryti. Ir čia yra viena nemaloniausiųjų mūsų tautosakos tyrinėtojui aplinkybių, kuriai, deja, jis niekuo negali pasipriešinti. Jo sprendimai geriausiu atveju gali būti tiktai apytikri; nežinomų tautosakos faktų savininkas visuomet galėtų būti rūsčiai nepatenkintas kiekvienu tautosakos ar dainų tyrinėtoju.

Antra, kuo tenka mūsų dainų tyrinėtojui skaudžiai nusiskųsti, tai tautosakos tyrimo metodų padėtis. Netik Lietuvoj, bet ir apskritai kultūringajame pasauly. Dar kiek lengvesnėj padėty randasi epo tyrinėtojai. Epui tirti buvo nustatinėjama daugel metodų. Tiesa, ir čia įžymesnių teigiamų vaisių nepasiekta, bet čia jau susitarta del labai svarbios teisybės: apie epo gyvenimą ir būtį mes maža ką teišmanome. Tautosakos lyriškajai daliai net ši kukliausioji teisybė nelabai tetaikoma. Epo studijose filologinis, mytologinis, antropologinis, „benfejinis", istorinis ir t. t. metodai daugeliu atvejų padėjo bent medžiagą išrūšiuoti, bent atskiras detales nušviesti ir išaiškinti. Galimas daiktas, sukurtieji metodai epui tirti buvo būtini, buvo net neišvengiami. Tačiau jie perkeliami lyrikos sritin retai kada nuveda tiesiuoju keliu. Epui tirti istorinis ar istoriškai lyginamasai metodas, atrodo, bus davęs daugiausia teigiamų vaisių. Tuo tarpu lyrinei tautosakos daliai istorinis metodas dažnai esti pavojingiausias. Šioje srity taikomas istorinis metodas dažnai duoda tiktai klaidinančių vaisių. Nes tautosakos epinė ir lyrinė dalys kūrias ir gyvena skirtingais meniškais bei konstruktiviškais dėsniais. Pavyzdžiui, herojinio epo daina siekia pagarsinti, išgarbinti tą ar kitą įvykį. Tuo tikslu ji naudoja ypatingas, specifines priemones. Pavyzdžiui, viena mylimiausiųjų heroinio epo priemonių yra nustebinimo efektas. Herojo reikšmė dainos pradžioj yra nelyginant tyčia sumažinama, jo galia, jo gerosios savybės paslepiama po tam tikra kauke. Jis vaizduojamas tokiu, koksai negalėtų dainos klausytojuose sukelti įtarimo, kad dainuojamas asmuo galėtų būti karžygis, galėtų įgyvendinti milžiniškus žygius. Herojo priešininkas paprastai vaizduojama milžinu-galiūnu. Ir šit atėjus kovos momentui — svarbiausiam momentui heroiniame epe — karžygis lengvai nugali savo priešininką. Tokiu būdu epo dainininkas pasiekia nelaukto nustebinimo efekto. Dažnai ir kitos priemonės epe naudojama šiam efektui sustiprinti, vyriausiam karžygiui dar labiau pagarsinti,

Tautosakos lyriškoji dalis gi yra labai tolima nuo šitokių tikslų ir priemonių. Lyrikos genezis glūdi arba dainininko intiminiuose

pergyvenimuose arba apeiginėj, ritualinėj ar darbinėj tautos gyvenimo medžiagoj. Lyrikos genezio premisos nusprendžia dažnai ir dainos ritmiką, ir jos menišką architektoniką. Jau a priori būtų galima tikinti, kad tautosakos lyriškajai daliai tyrinėti epo tyrimo metodai yra nepritaikomi. Jeigu jie kartais ir būtų galima šiuo reikalu naudoti, vistiktai jie tuomet būtų reikalingi žymių specifinių korektyvų. Tautosakos lyrikos studijos yra reikalingos savitaus specifinio metodo. Ir šitas metodas išviso dar nėra nustatytas.

Minėdamas epinę ir lyrinę tautosakos dalį, toli nenorėčiau dar kiekvienos tautos tautosaką klasifikuoti į „epinę, lyrinę ir dramatinę poeziją". Jei jau rašytojoj literatūroj, išaugusioj tam tikrų teoretinių premisų įtakoj, šieji elementai dažnai esti sinkretizmo padėty, tai juo labiau jie besiranda tokioj padėty tautosakoj, kuri teoretinių premisų nežino. Tačiau tautosaka nelygu tautosakai. Joje, gal kaip niekur kitur, pasireiškia tautos būdas, jos psichologinė struktūra. Vienoj tautosakoj vyrauja epinis elementas, kitoj — lyrinis, žiūrint, koks ir tautos-kūrėjos būdas. Ir minėdamas terminą „lyriška tautosakos dalis" nenoriu tautosakos faktų klasifikuoti, tik norėjau pabrėžti juose vyraujančiųjų elementų tendenciją.

Specifinio metodo reikalingumas tautosakos lyrikai studijuoti ytin raiškėja susiduriant su mūsų tautosakos faktais. Mūsų tautosaka pradėta užrašinėti, palyginti dar visai nesenai, vos šimtas metų tesukako. Prieš Rhesą teužrašyta vienos mažmenos. Tuo tarpu mūsų tauta gyvena jau keliolika amžių. Kaip parodo lyginamoji etnologija bei kai kurie mūsų senovės paminklai, mūsų tauta jau senai yra turėjusi savo tautosaką. Ji jau tautosaką turėjo gal net tais tolimaisiais laikais, kai istorija dar lietuvių vardo neminėjo. Kas buvo toji senoji mūsų tautosaka? Norėdami mes savo tautosaką suvokti moksliškai, negalime nepažvelgti į ją istorišku žvilgsniu. Negalima neatsakyti ar bent nesistengti atsakyti į viršminėtą klausimą ir į daugelį kitų panašių. Pavyzdžiui, kaip nustatyti senumą tųjų dainų, kurios yra dabar užrašomos? Kaip pažinti, ar jos yra vaisius dabarties įkvėpimo, ar jos yra senovinių tradicijų aidija? Neatsakius į šitokius elementarinius klausimus, dainų mokslas nėra galimas. Tačiau į šiuos klausimus atsakyti nėra taip lengva. Tautosakos tyrimo istorinio metodo šalininkai, studijuodami epą, kartais elgdavos stačiokišku naivumu. Pasitaiko, būdavo, epe kuris istoriškas vardas, tai jie ir pasiskubina nuspręsti, kad epo paminklas būsiąs iš tos gadynės, kada gyveno minimas epe asmuo ar įvyko apdainuojamas žygis. Pasitaiko, būdavo, epe vardas, kurio istorija nežino, tai ir čia istorinio metodo pataikūnai elgias lygiai stačiokiškai. Esą epinės dainos pagrinde glūdi kuris nors realus gyvenimo ar istorijos įvykis. O kadangi žmonių atmintis esanti blogesnė, negu netobula, tai nieko nesą nuostabaus, kad per ilgus šimtmečius istoriškieji vardai galėjo būti iškraipyti. Tiek kartais iškraipyti, kad jų nė pažinti nebegalima. Ir pradeda šitokie istorininkai spėlioti, koks čia realus įvykis galėjo atsidurti epo pagrinde. Ir ima jie spėlioti — pasakas sakyti apie visokius nebūtus daiktus. Rezultate: kiek yra to metodo šalininkų, epo tikrintojų, tiek yra ir įvairių nuomonių. Vienas ir tas pats faktas esti įvairiausiais būdais aiškinamas, ir mokslininkai savo tarpe susikalbėti negali. Po ilgų

vargų, tačiau, šio metodo šalininkai ėmė rodyti tendencijos, kad jie susikalbėsią bent del vieno dalyko. Jeigu epe minimas asmuo ar įvykis vaidina esminį vaidmenį dainos siužete, tai šitokio asmens ar įvykio istoriškumu būtų galima šiek tiek tikėti. Tačiau jeigu minimas asmuo ar įvykis nevaidina siužete centralinio vaidmens, jeigu jis yra nelyginant pridėčkas prie siužeto, tai jo istoriškumas yra beveik lygus nuliui. Pavyzdžiui, rusų herojiniame epe dažnai yra minimas Kijevo kniaziaus Vladimiro vardas. Tačiau Vladimiras rusų epo siužetuose niekuomet centralinio vaidmens nevaidina, jis visuomet yra tiktai pridėčkas, tiktai rezonuojantis elementas. Užtat ir epo Vladimiras su istoriškuoju Kijevo kniaziu nieko bendra neturi.

Šitoksai korektyvas galima įnešti tiktai į epo studijas. Epo, kuriame esti centralinis siužetas, kurio dainius siekia tam tikro tikslo, norėdamas savo tikslą pasiekti, naudoja specifinius meniškai architektoniškus efektus. Lyriškoj dainoj visai kitokia padėtis: joje šis, tiek svarbus korektyvas, nėra pritaikomas. Lyrikoj centralinio epinio siužeto kaip ir nėra, joje visi minimi vardai gali būti tiktai pridėčkai. Kiek galima pasitikėti mūsų dainose minimų vardų istoriškumu? Ar iš tų vardų fakto galima daryti kokią nors išvadą apie dainos kilmę ir jos gyvenimo kelionę? Šit vienas kitas pavyzdis.

Kad Kasciuška jojo
Per žalią girelę
Žaliają girelę
Tamsiają naktelę.

— Pastoj, pastoj, pons Kasciuška,
atjoj lenkų ponas!
Ir suklupo bėrs žirgelis,
Kasciušką sugavo.

Taip greitai sugavo,
Nevalioj apkalo
Ir į tormą pasodino,
Torme numarino [1]).

Dainoj minima realus istoriškas vardas, tačiau jis maža ką tesako apie dainos senumą, susikūrimą, evoliuciją. Arba:

Eikim, sesele, ant vieškelėlio,
Ar nesulauksme savo brolelio.
Mes išstovėjom kalno duobelę,
Mes nurymojom aukštą tvorelę.
Parbėg žirgelis, jau parpuškuoja,
Aukso kilpelės šalia sviruoja.
Žirge, žirgeli, tu juodbėrėli,
Kur tu padėjai mūsų brolelį?
Aš jį palikau Kircholmiestely,
Kuršių miestely, svečioj šalelėj;
Užvajavojo kuršių žemelę
Ir iškapojo didį vaiskelį.

[1]) Šis ir kiti pavyzdžiai imami iš prof. M. Biržiškos „Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos".

Devynes mares plaukte perplaukiau,
O šią dešimtą nerte pernėriau.
Devynios kulkos pro šalį lėkė,
O ši dešimta brolelį kirto.

Dainos istoriškasai vardas čia nič nieko nepasako nei apie dainos senumą nei apie istoriškumą. Dainos posmai — beveik trafaretiški, plačiai žinomi. Viena „išvada" tiktai tegalima padaryti iš istoriško vardo paminėjimo fakto: Kircholmo vardas pateko dainon ne anksčiau kovos, įvykusios prie to miesto. Bet ši „išvada" juk niekam neįdomi.

Gaspadoriai amžiaus ano
Nepakajuose gyveno,
O pradžioje amžiaus šito
Sunkiai dirbo, šiaip taip mito.

Kiti norėtų įžiūrėti šioje dainoj net XVIII amžiaus atgarsį, nors pačią dainą priskiria XIX-am amžiui. Vargu bau viena ir kita mintis turi kurio nors realaus pagrindo. Visų pirma dainos terminas „amžius" anaiptol neturi pareigos reikšti tą pat, ką reiškia ir kalendorinis ar chronologinis amžius. Antra, jeigu tai yra tikra liaudies daina, tai ji yra kilusi iš visai netolimos mums gadynės. Atrodo, tačiau, tai nebus tikra liaudies daina: ji savo forma griežtai išsiskiria iš senesniųjų dainų: tai bus individualizuoto poeto kūrinio posmas, įsibrovęs į tautosaką. Skirtingumą tarp tautosakos ir knyginės literatūros minėsiu tolimesniuose puslapiuose, čia norėčiau tiktai pabrėžti drauge su rumunų dainologu prof. N. Jorga: aš netikiu mirakliu, kuris suteikia „tautos dvasiai" poetiškosios kūrybos fenomeną. Tenka pabrėžti visai priešingą: tautosakos kūrinys yra vieno asmens sukurtas, nors ir visų priimtas. Svarbiausia, kas skiria tautosaką nuo knyginės literatūros, yra toji aplinkybė, kad poetas, ką nors parašęs, gali kreiptis į leidėją, jeigu jį tiktai suranda, ir paskelbt savo kurinį. Jis gali net nė vieno skaitytojo neturėti, jo kurinį visviena apsaugos bibliotekos, ir visviena atsiras kada nors koks retenybių mėgėjas ir pavartys jo knygą. Tačiau kad išsilaikytų nerašytos poezijos kurinys, reikia, kad jis sukaùptų masės reiškiamuosius elementus, nes populeriose masėse poetas taip nesiindividualizuoja, kaip tai dedas aukštesnėse klasėse. Tautosakos faktai gimsta vieno asmens dvasioj, kuri tačiau reprezentuoja visą masę, nes ji (pavieni dvasia) nėra individualizuota. Reikia, kad šitoks asmuo kurtų visų skonyje. Kitaip toks kurinys negali išsilaikyti (konservuotis); liaudis jį perdirba sulyg skonio, kuris yra visiems priimtinas[1]).

Aukščiau cituotos dainos posmas atrodo, yra individualizuotas. Jo ryšiai su tautosakos visuma, su aštuonioliktu amžiumi, nežiūrint paminėjimo kaikurių neva reališkų aplinkybių, yra labai abejotini.

Vilniuj buvo žalios bromos,
Ten žirgus balnojo;
Pabalnojo ir išjojo,
Ant kalno sustojo.

[1]) N. Jorga: „*La Littérature populaire source de Haute Littérature*". Mercure de France 1925 m. balandžio 15 d. 644 num.

Stovėdami, stovėdami
Armotas riktavo,
Išriktavo, išmieravo
Sidabro kulkelę.
　　Kai paleido armotėlę,
　　Ulytėlės kilo;
　　Kris maskoliai, kaip lapeliai,
　　Lietuvos kaip mūrai.
Pirks arielkos už šeštoką
Vaiską čestavot,
O bulkelę už švaroką
Vaiską papenėt.

Šioje dainoje kiti norėtų matyti atgarsį istoriškų įvykių sąryšy su Kasciuškos žygiu (lygindami su kitomis dainomis, kur yra minimas net Kasciuškos vardas). Pamenu, dar 1919 metais Lietuvos kareiviai, vaikščiodami po Kauno gatves smarkiai dainuodavo: „Vokietukai, kaip lapeliai, Lietuviai — kaip mūras". Lietuvių dainininkai gražiai moka pritaikyt seniau sudėtus dainos posmus gyvenamiesiems įvykiams. Taigi istoriškieji įvykiai dainos istorijai nieko negelbsti.

Galėjo daina būti sukurta ir Kasciuškos laikais, bet galėjo ji gimti ir žymiai anksčiau. Galėjo Kasciuškos vardas patekti jau į gatavą dainą ar į jau senai žinomus dainos posmus. Kasciuškos žygis galėjo dainą tiktai atjauninti, kaip ją atjaunino 1919 metais kareiviai Kaune. Šios dainos istorijoj Kasciuška — joks liūdininkas.

Prof. M. Biržiškos knygoje „Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos" surinkta gausus dainų skaičius, kuriose yra minimi istoriški vardai bei vietos. Vienų jų istoriškumu netenka abejoti, kitų istoriškumas — labai abejotinas. Neabejotino istoriškumo dainos yra daugiausia individualizuotos, — neprilygusios, pasakytau, bendrajam skoniui. Galimas daiktas, ilgainiui susiieškos ir tųjų dainų individualūs autoriai. Dainos, kuriose yra daugiau tautosakos požymių, tosios istorišku žvilgsniu maža tepatikimos. Vadinas, realūs istorijos faktai negelbsti dainų istorijos reikalui net tenai, kur jie yra minimi. Bet šitokios istoriškos dainos sudaro vos mažą nuošimtį bendrajame mūsų dainų lobyne. Ir čia mums tenka daryti gana paradoksalė išvada: norint pažvelgti į mūsų dainas istorišku žvilgsniu tenka atsisakyti istoriškojo tautosakos tyrimo metodo, nes jis mums mažai tereikalingas.

Tokiu būdu, atrodo, lyg nebūtų galėjimo suvokti dainos istorija. Juo labiau, kad nėra užrašų iš senesniųjų laikų. Šitokios liūdnos išvados galima būtų prieiti, jei mes naudotumės įprastaisiais metodais. Vadinas, tokiais metodais, kurius naudojo dauguma mokslininkų, tautosaką bestudijuodami. Jų darbų vaisius visuomet vienodas: jie paima tautosakos faktus, apeina aplink juos, nelyginant apgrabalioja, pripasakoja pasakų ir spėliojimų ir baigia prisipažinimu, kad jie nieko tikro negali pasakyti. Jie daro pagrindinę metodologinę klaidą — studijas pradeda ne iš to galo, iš kurio reikėtų pradėti. Jie ieško tautosakos liekanų istorijos paminkluose, lygina su istorijos faktais, tuo tarpu tų tautosakos faktų, kurie mums yra žinomi,

moksliškai, kritiškai neanalizuoja. Kaip tiktai tokiu analizu ir reikėtų pradėti. Reikėtų ištirti esamoji medžiaga, ir gal tokio tirimo išdavos duotų kurių tikslesnių vaisių. Ir turint šitokio tyrimo vaisius, gal būtų galima retrospektyviniu būdu suvokti ir dainos išsirutulojimo kelias, dainos, pasakytau, vidaus istorija.

Mūsų dainos kiek pastoviau užrašinėti imta pastarojo šimtmečio bėgyje. Laikotarpis dainos istorijoj nėra perdaug reikšmingas, bet ir jis mums duoda gana pamokomų išvadų. Lietuvių, kaip ir kitų tautų, tautosaka pasižymi ypatingu tradicingumu. Šimtmečio bėgyje tie patys dainos motyvai maža ką keičias. Tiktai mūsų dainų kaitaliojimasis yra gana savotiškas. Kitų tautų tautosakoj, ytin epe, pastoviausią, labiausia išreikštą tradicinę dalį sudaro siužetinė medžiaga. Dainos poetingoji medžiaga — pagražinimai, vaizdingi aprašymai, efektai — yra lakiausia, daugiausia besikeičianti dainos dalis. Mūsų gi tautosakoj vyrauja priešinga tendencija. Joje daugiausia kaitaliojas dainos siužetinė medžiaga. Mūsų dainų siužetas yra perdėm silpnas, akcija jame neišrutulota, jis lengvai pasiduoda visokiems dainininko kaprizams. Užtat ir yra mums nemaža tokių dainų, kurios, atrodo, yra sudėtos iš atskirų posmų, „pasiskolintų" iš kitų dainų. Tačiau šitokie atskiri dainos posmai pasirodo esą pilni konservatizmo dvasios. Jie pareiškia energingiausio pasipriešinimo žmogaus galvos užuomaršos tendencijai. Tai yra pastoviausia mūsų dainos dalis. Kartą sukurtas vaizdingas, mitrus posakis jau nebemiršta. Jis ištisus šimtmečius tęsia nelyginant cigonišką nomado butį, daug kur į svečius pakliūdamas ir niekur pilnai nepritapdamas. Šitoksai poetiškas vienetas, pasakytau, poetiškas nomadas, pergyvena tam tikrą evoliuciją, tam tikrą savo istoriją. Jame atsiliepia dažnai tos vietos ir sritys, kuriosna jis buvo užkliuvęs.

Atsiliepia ir, tariant, laiko dvasia, ir pavienių dainininkų bei geografinių sričių skonis, ideologija, gyvenimo aplinkybės. Tiktai suvokus šiuos reikalus tektų įtraukti ir dainų minimus istoriškuosius vardus, kaipo liudininkus.

Šitai elementorinis pavyzdys — epitetas „baltas". Balta drobelė, balta liepėlė, balta motušėlė, „ir nuklojo didžius tiltus baltųjų brolelių", baltas diemedėlis ir tt. Šioje eilėje nesunku numatyti poetingosios sąvokos išsirutulojimas. Šitokio poetiškojo nomado evoliucijos momentas meta šviesos spindulėlį ir į chronologinį momentą tosios dainos, į kurią jisai pateko. Suvokdami poetiškųjų formulų evoliuciją, gal galėtumėm nustatyti bent apitikrius dėsnius ir pačios dainos evoliucijos.

Atrodo, ne daina, kaipo tokia, bet dainos posmas, poetiškasai vienetas yra pirminis tautosakos studijų vienetas, kuriuo pirmoj eilėj tenka susirūpinti. Toksai poetiškas vienetas yra savyje uždaras išlaikytas meniškas vienumas — organizmas, tuo tarpu kai visos dainos žodinė medžiaga meniškos architektonikos žvilgsniu dažniausia nėra tikslinga.

Todel mūsų dainų studijos turėtų būti pradėtos dainų poetikos lukštenimu. Atatinkamai suklasifikavus jau dabar mums žinomų dainų poetines priemones, tektų pažvelgti į jas istorišku žvilgsniu. Čia,

žinoma, tektų mobilizuoti kurkas gausesnė medžiaga: istorijos, antropologijos daviniai, lyginamoji etnologija, kitų tautų tautosaka, knyginė literatūra ir tt.

Pirmoj eilėj dainų poetikos analizas, paskui istoriška dainų poetika, paskui dainų istorija, paskui dainų mokslas, — šitaip man atrodo kelias, kurį turėtų išeiti mūsų dainų tyrinėtojai. Šito darbo nepadirbę mes, atrodo, dar ilgai galėsime didžiuotis mūsų dainų gausybe bei gražybe, ir vis tiktai nepajėgsime suvokti jų kūrybinę paslaptį, negalėsime padaryti visiems privalomų neginčijamų išvadų.

Tolimesnieji šios knygos puslapiai ir siektų padaryti pirmuosius žingsnius šiąja kryptimi. Tai nėra pilna poetikos studija, tai gal nėra nė studijos metmena, — tai yra tiktai bandymas išrūšiuoti dainų poetinė medžiaga. Ir čia mano darbas neišvengė dviejų ypatingų negerovių. Visų pirma čia apimta gana siauras medžiagos kiekis. Pašaukus talkon daugiau medžiagos, nesunku būtų daugelį mano išvadžiojimų koreguoti iš pagrindų. Antroji gi mano rašinių stambi silpnybė — tai stoka tinkamo metodingumo. Tačiau čia gal būtų galima rasti kai kurio pasiteisinimo. Metodingumas — geras daiktas, bet jis galima visu griežtumu pravesti tiktai tuomet, kai visa medžiaga yra gerai žinoma, kai ji yra tinkamai suklasifikuota, kai belieka ateiti mokslininkui sintetikui ir vienu užsimojimu apmesti kilnius žinojimo rūmus. Kai reikia gi laužyti pirmieji ledai, kai tenka raustis po smulkmenas ir derėtis su kitaip manančiais kartais del pačių esminių dalykų, — šituo atveju rūstaus metodingumo aš iš savęs nepajėgčiau reikalauti. Rūstųjį metodingumą, kai ateis laikas, duos tieji, kurie už mane daugiau moka ir gali. Aš gi šiais savo menkadarbiais daugiausia tenorėjau sužadinti pagundą dainų poetikai tirti.

Kaunas, 1927 m. sausis.

POETINĖS PRIEMONĖS LIETUVIŲ DAINOSE.

DAINŲ POETIKOS METMENA.

I PRADMENOS

Ten mudu tankiai verksva,
Ale retai dainuosva:
Ten nėr dailios mergelės,
Ten ne dainų kampelis.
(A. Juškevičius)

Pasiteisinti „Liaudies kūryba plati, tokia plati, kaip gyvenimas. Jinai tūkstanteriopa, kaip žmonijos lemtis: linksma ir niauri, gaivinanti ir slegianti. Ir jinai yra sena, kaip žmonija, ir vėlei visuomet jauna, kaip pasaulis, visuomet besikeičianti ir visuomet ta pati“—sako vienas įkvėptųjų žmonių kūrybos žinovų — Heinrichas Morf'as.[1] „Liaudies poetas dainuoja, kaip jis dainuoti turi, kaip paukštelis ant šakos, nes pati prigimtis jam skyrė šį meno patraukimą, kuris jo burną praveria ir jo balsą tautos balsu padaro“[2]

Bet paukštelio daina tegyvena tiktai tą valandėlę, kai ji yra dainuojama; ir visos žmogaus pastangos darytinu būdu sukurti paukštelio dainą—viena beprasmybė. Jeigu žmonių daina yra kaip paukštelio giesmelė, tai ar gali būti kalbos apie jos suskaidymą į sudurtines dalis, apie jos analizą, apie jos atitraukimą nuo visumos bei dainuojamųjų organų? Mes, lietuviai, gerai žinome, kas skiria mūsų užrašytą dainą nuo tosios, kurią mes girdime plačiuose laukuose dainuojant. Ir ne tik mes. Net toksai sausas mokslininkas, kaip senasai A. Leskien'as, pasiremdamas savo patirimu, apie lietuvių dainas sako: „Daina gyva pagaliau tiktai dainuojama“![3]) Pagaliau „kiek teisybė yra, kad savytoji žmonių dainos gyvybė jos melodijoje glūdi, tiek teisybė turi būti, kad žmonių dainą tiktai tuomet tiksliai gali suprasti, kai ją pats dainuoji, ar bent ją dainuojamą girdi“ — tarytum paremia Leskieno mintį Chr. Bartsch'as.[4]) Ar maža kitų dalyko žinovų pakartotinai sakė, kad žmonių daina nėra atskiriamas daiktas nuo jos melodijos? Ar neseka iš čia, kad patsai pasiryžimas analizuoti žmonių dainas be jų melodijos turi būti patrauktas atsakomybėn, kaipo iš anksto nulemtas likti bevaisiu? Ar nepasunkėja trigubai tokio analizo uždavinys, jeigu dar prisiminti išmintingus Fritzo Mauthnerio žodžius:“ Kur yra toji kalbos tikrenybė? Kur visame pasauly? Niekur pavieniui. Nes pavienis žmogus supranta žodžių ir formų lobio tiktai dalį ir kartoja tiktai nuotrupą viso to, ką jis supranta. Ir ne knygose. Nes kitaip prieš rašliavos

išradimą jokios kalbos nebūtų buvę. Nes ir knygose tėra tiktai žodžių bei taisyklių rinkiniai, paskui atsitiktinai išdygusios literatūros, bet niekuomet nėra kalbos, jos visumoje, nė galimybės. Tai kur gi yra tos atotraukos „kalba“ tikrenybė?. Ore, tarp žmonių“.[5]) Ir todel „kalba gyvena savo nuosavų gyvenimą ne pavieniuose žmonėse, bet žmonių protarpiuos.“[6]) Ir žmonių kalba gyva tiktai kol ji skamba. Tai kas bepasakyti apie dainą, kai ji tiktai spaudos ženklais dulkėtuose folijantuose tesimbolinama? Kokia ji daina gali bebūti be melodijos, be žodžių skambėsio, be balso vibracijos? Pagaliau ne tik dainos, bet ir kalbos analizas—ar yra galimas daiktas?

„Teisybė, dedas čionai (kalbos analize, B. S.) lygiai taip pat, kaip ir anatomijoj: ar aš nuo žmogaus kūno šlaunį atimu, atsargai ją išnerdamas, ar aš raumenis ir šlaunykaulį skersai perpiaunu,—visuomet bus mechaninis organizmo suskaldymas, niekuomet —naturalinis išskirimas. Nes organizmo visuma glūdi ne sąnariuose ar kūno dalyse, bet jo sieloje, jo tiksle, jo entelechijoj, ar kaip tenai norite pavadinti. Organizmą galima tiktai sugriauti, bet ne į jo naturalines dalis padalyti“ — netiesioginai atsako į minėtą abejonę Vossler'is [7]). Gyvos kalbos analizas nėra galimas, kaip ir gyvo organizmo išnarstymas į atskiras sudurtines dalis. Tačiau jeigu anatomija gali tiktai dirbtinu būdu analizuoti organizmą, jeigu jos darbas daugiausia remias studijomis negyvų organizmų arba jų dalių, jeigu mikroskopu galima studijuoti tiktai tos smegenų dalelės, kurios nustojo bendru organizmo gyvenimu gyvenusios, jeigu ji tiktai gali konstatuoti faktus, neįstengdama jų paaiškinti, — ar tai jau seka, kad ilgus amžius padėtos pastangos organizmų studijoms taip ir pasiliko bergždžios? Ir jeigu gautaisiais rezultatais dar nepavyko gyvybės ėsmė paaiškinti, tai vis tiktai kaip būtų galima neigti, kad tie rezultatai taip daug davė gyvybės palaikymui, jos sustiprinimui?! Gyvybės palaikymas—tokia didelė užgana, kad ji galėtų pateisinti dar didesnį jėgų aikvojimą negyvuosius organizmus bestudijuojant! Ir kalbų mokslas, ypač senųjų, juk tas pats esmėj darbas anatomikume. Bet ar jis maža mums visatos paslapčių atvėrė, atskleisdamas žilosios praeities tautų santykiavimo perspektyvas, vaizduodamas jų rutulojimos, jų kultūrinį pasiūgėjimą, jų žlūgimo simptomus, jų mirtį? Ar maža kitų humanitarinių mokslų nūdien be sausų kalbininkų studijų kalbų anatomikume negali apsieiti?

Taip pat dedas ir žmonių dainas bestudijuojant. Jeigu toji daina—dainuojama—yra gyvas organizmas, kurio, gyvo, negalima į sudurtines dalis išskaidyti, tai studijuojant tas dainas, analizuojant jų poetines priemones, reikalas tenka turėti su negyvais kūnais. Dainų rinkiniai, tokių studijų tiesioginiai objektai, yra nelyginant anatomikumai, prigrusti lavonų, kurie kadaisia kiekvienas savo gyvenimu gyveno, kurie dabar tėra visi lygūs, visi—bedvasė medžiaga. Ir tegu jie būna negyvi, tegu jie būna tiktai menki kadaisia gausiai bujojusios gyvybės simboliai, vis tiktai jie ir negailestingiausio tyrėjo sieloje sukelia tos buvusios gyvybės iliuziją. Ir tegu tyrėjas pasitenkina kukliu uždaviniu — teatsisako aiškinti gyvybės esmę ir jos tikslingumą — tesuvoks jis tiktai, kuriomis formomis ir kaip toji gyvybė reiškias, tegu jisai kolkas tiktai konstatuos faktus ir suklasi-

kuos medžiagą,—jo uždavinys bus pakankamai dėkingas. Gal kada ir šių studijų vaisiai pagelbės gyvybę sustiprinti. Ar bent gyvųjų faktų supratimą pagilins. Jeigu „negyvųjų organizmų“ studija yra prirengiamasai darbas,—jis tuo metu yra ir pamatas, kuriuo pasiremiant tenka eiti į tikslesnį gyvųjų supratimą bei įvertinimą.

Uždavinys „Liaudies kūryba plati, tokia plati, kaip gyvenimas“. Daugelis liaudies kūrybos nagrinėtojų yra palinkę manyti, kad jo tautos dainos—visų gražiausios, kad jo tauta—visų daugiausia dainuoja pasauly. Žinoma, džiaugtis tautinėmis pirmenybėmis—jausmas gana pagirtinas. Bet gal dar daugiau reikėtų pagirti tą jausmą, kuris gundo mintį visų žemės brolių pastangose į teisybę, į gražybę, pripažinti lygiagrečių vertybių. Nuliūdimo ir skriaudos jausmą, džiaugsmo ir didybės, meilės ir ilgėjimos, drąsos ir nusiminimo pergyvenimus pažįsta visi: ir didieji, ir maži, lygiai kaip visiems yra įgimta savo pergyvenimus reikšti tuo ar kitu būdu. Ir jeigu visų laikų ir tautų pločiuos liaudies kūryboj atsitinka lygiagrečių dainų, lygiagrečių motyvų, net lygiagrečių kūrybos priemonių,—vargu čia bau reikėtų manyti, kad viena tauta iš kitos dainas skolinas, kad viena tauta yra kitos kūrybinėj įtakoj. Teisybė, ir lyrinių ir epinių motyvų panašumas pas įvairias tautas ilgą metą davė progos mokslininkams kurti įvairiausių teorijų apie liaudies dainų kilmę ir esamąjį jų lobį. Bet lyginamosios kalbotyros, kultūros istorijos, tautų psichologijos, antropologijos mokslams dar pereitą šimtmetį padarius įstabios pažangos, nušvietus kaikurias iki tol nesuprantamas problemas,—ir liaudies kūrybos supratimas kėlėsi kitokioj šviesoj. Ypač pasirodžius Tyloro „Pradžiapradė kultūra“ ir Andr. Lango „Mytas ir religija“—pasikeitė liaudies kūrybos nagrinėtojų atramos pagrindai. Kaip A. Borozdin'as sako, nauji šių mokslų laimėjimai įpratino mokslininkus į mintį, kad tam tikri padavimai, kaip ir tam tikros sąvokos, neišvengiamai atsiranda, kai tauta pasiekia tam tikros kultūriniai-istorinio išsivystymo stadijos. Padavimų, apeigų, dainų formų ir siužetų panašumas pas įvairias tautas gali būti paaiškintas ir be jokio skolinimos. Tas panašumas yra neišvengiamas. Daugelio tautų sąmonėj glūdi poetinės kūrybos tų pačių elementų gemalas. Ir šie elementai, tautoms besantykiaujant, susitinka, kaip panašus su panašiu, vienas su kitu susipindami, vienas į kitą įtakos padarydami“ 8) Ši pastaba pasakyta taikant daugiau epinėms dainoms ir epiniams motyvams. Bet taip apie epinius motyvus galima pasakyti žymia dalimi pasiremiant faktais, kurių mums duoda lyrinės dainos, lyriniai motyvai. Ir kas liečia lyrinius motyvus, moderniniai liaudies kūrybos tyrinėjimai priima, kaipo neabejojamą faktą, kad tautoms pasiekiant tam tikro kultūrinio laipsnio, neišvengiamai gimsta jose tam tikros tolygios sąvokos, analoginiai dainų motyvai. 9) To ar kito liaudies kūryboje motyvo esimas parodo, kad tautos besirutulojanti sąmonė perėjo tą ar kitą kultūrinę stadiją; bet to ar kito motyvo esimas dar neduoda galėjimo apibūdinti kurios kalbamos tautos kūrybos kelius, kultūrines savybes.

Kiekviena tauta dainuoja savo opas ir džiaugsmus taip, kaip ji juos jaučia, taip, kaip tautos gyvenimo tradicijos nustatė jausmų reiškimo būdus. Jau net Böckel'is davė gausią, labai pamokinama

charakteristiką, kaip daugelio įvairių tautų liaudies kūryba kaitaliojas, atsižvelgiant landšafto, kuriame kalbamosios tautos gyvena.[10]) Ir negalima su juo nesutikti. Ir ne tiktai vienas landšaftas, — ir apskritai aplinkinė gamta, visos gyvenimo aplinkybės turi žymios įtakos į kalbamos tautos charakterio išsivystymą. Ir gamta, ir ūkio santykiavimas, ir istorinė lemtis duoda progos įsigalėti kalbamoje tautoj tam tikrai sąmonės formai, arba, kaip Ovsjaniko-Kulikovskij sako „psichologinei formai" [11]) Tai yra tautoje įsigyvena tam tikras psicho-fiziologinių procesų tipas, priimant atitinkamus aplinkinio gyvenimo reiškinius bei į juos reaguojant.[12]) Žinoma, čia turi žymios įtakos ir ta kūriamoji potencinė energija, kurią tauta atsinešė iš amžių lopšio. Tik čia jau gal daugiau metafizikos sritis, be kurios būtų pravartų apsieiti, nustatant savokos „tautos būdas" ar „tautos dvasia" turinį. Tokiu būdu sąmonės forma, — anaiptol ne sąmonės turinys, tai yra tam tikras jausmų ar idejų kompleksas, — sudaro tautos būdo reiškimo pagrindą, ar kaip metaforiniai sakoma, „tautos dvasią". Jeigu daugelio tautų liaudies kūrybos motyvai yra tolygūs, vadinas, ir sąmonės turinys, ar bent jo dalis, tolygūs, už tat nėra tolygus tų motyvų naudojimas bei įgyvendinimas, — sąmonės forma nėra tolygi, ir nebūdama tolygi, ji yra reikalinga kitokių priemonių savo kristalizacijai. Viena tauta, kurį motyvą pasiskolindoma iš kitos, perdirba jį savotiškai, prisitaikindama prie „savo dvasios". Antra vertus, kas iš kitur pasiskolinta, gali kalbamoje tautoj prigyti tiktai tuomet, kai pakankamai medžiaga suvirškinta, kitaip ji liks nesuprantuma, svetima, nereikalinga.

Lietuvių liaudies dainų motyvai — tie patys, kaip ir kitų pasaulio tautų dainų milijonuose. Lietuviai savo dainų motyvais nei išsiskyrė iš kitų tautų tarpo, nei jų tarpe kuo pasižymėjo. Ir kas lietuvių dainas iš kitų tautų dainų tarpo išskiria — tai būdas, kaip lietuviai bendrus motyvus gyvendina, kaip visiems žinomus jausmus reiškia. Kitaip sakant, tai yra dainų poetinės priemonės. Tòkiu būdu lietuvių dainų poetinių priemonių analizas negali pasitenkinti grynai poetikos uždaviniais. Poetinių priemonių studija savaime yra tampriai surišta su lietuvių kultūros studija, su tautos sąmonės išsivystymo studija: tai yra vienas kelių abstrakcijai „tautos dvasia" sukonkretinti.

Antra vertus, lyginamoji tautų psichologija, kultūros istorija žymiu svoriu atsiremia liaudies kūrybos daviniuose. Liaudies kūryba — įvairių tautų — gali būti lyginama, kai kiekvienos atskiros tautos kūryba yra reikiamai ir tinkamai išanalizuota. Tai yra — kai bus tinkamai suvoktas kiekvienos atskiros tautos kūrybos stilius. Ir šiuo žvilgsniu išviso dar taip maža tepadaryta. Daugiausia — mes turime šiokių tokių studijų apie kurio pavienio rašytojo stilių. Bet ką mes turime apie viduramžio, renesanso, baroko gadynių literatūros stilių? Ką mes turime iš liaudies kūrybos stilistikos? Net Vakaruose — ir tai šis klausimas nebuvo tinkamu pločiu pakeltas, nebekalbant jau apie mūsų literatūros dirvonus. O tuo tarpu liaudies poezijos stilius, jo išsirutulojimas — tautos kultūrinio brendimo vaizdovidis. Kaip per ištisus šimtmečius kaitaliojosi tautos sąmonės forma, kaip tąjį kaitaliojimos tauta konkretingais simboliais kristalizavo — šit uždavinys, kurio neišprendus nėra galimas daiktas nei tauta pažinti, nei

tautos kultūros kelias suprasti. Ir mūsų mokslinėj literatūroj šis klausimas, berods visai nebuvo keliamas.

Šio rašynėlio autorius yra toli nuo minties pretenduoti lietuvių liaudies kūrybos stilistiką išsemiamai apibūdinti: Tam ir jo jėgos būtų permenkos, ir toji medžiaga, kuria rašiny operuojama, yra perdaug nuotrupomis imta. Imta tiktai iš tų šaltinių, kurie užsieniuos gyvenant tebuvo prieinami. Jeigu tiktai kuri viena-kita pripuolama pastaba del lietuvių dainų poetinių priemonių duotų progos daugiau galintiems iškelti liaudies kūrybos stilistikos problemą platesniu užsimojimu, ar bent duotų progos pačią problemą tiksliau suformuluoti,—autoris jaustusi atlikęs tai, ką jam leido jo mažos jėgos.

Daina-giesmė. Ilgą metą ir germanų ir slavų literatūroj apie lietuvių liaudies kūrybą buvo painiojama „daina" ir „giesmė" sąvokų turinys. Daina vadindavo pasaulinę dainą, o giesme—dvasinio turinio dainą. Del tokio šių sąvokų turinio nustatymo bene daugiausia bus Rėza (Rhesa) kaltas. Jisai apspręsdamas sąvoką „daina", kaipo Volkslied—liaudies daina, toliau sako: „Yra dar kita lietuvių dainų rūšis, kurios g i e s m ė s vadinas, kurių turinį sudaro dalinai pamokinimai, kaip antai Duonelaičio Meto Laikai, dalinai religiniai jausmai, kaip tai yra tikrosiose giesmėse. Šias pastarąsias kūria „šventieji" arba „dievobaimingieji", kurių lietuvių tarpe yra labai gausiai"...[13]) Galimas daiktas kad jau Rėzos laikais Prūsų Lietuvoj šios sąvokos buvo taip suprantamos, kaip jas Rėza apibūdina. Juk nūdien ir Didžiojoj Lietuvoj labai plačiai tos sąvokos tiktai minėta prasme tesuprantamos. Tačiau yra davinių manyti, kad šioms sąvokoms ne visuomet taip sekės. Kalbėdamas apie Prūsų Lietuvoj surinktas dainas Gisevius metė kartą mintį: „Lėtesnio tempo jie duoda *giesmėms (choralams), kurios dainoms sudaro griežtą priešginybę*" [14]) Tokiu būdu Gisevius aiškiai pabrėžė, kad giesmės sudaro dainoms priešginybę, ir kad giesmės yra choralai, Dr. A. R. Niemi ir A. Sabaliauskas, rinkę dainas ir giesmes Didžiojoj Lietuvoj, ir tokiame užukampy, kur ir vienos ir kitos turi kuodaugiausia senobingumo požymių, pasiremdami gyvu patirimu, kalbamas sąvokas aiškiai skiria ir apibūdina: „Senos dainininkės skiria aiškiai: čia, sako jos, yra dainuška, ir šičia – giesmė. Dainos ir giesmės skirtumas yra įžymus, ir glūdi jisai ne tekste, bet visame dainuotės būde. „Daina" turi savo melodiją ir yra, kaip senaisiais laikais, vienu balsu dainuojama. „Giesmės" niekuomet vienas asmuo negieda. Ji turi dvi melodiji, kuri eina šalimais, ir kontrapunkto dėsniais susijungia. Tai yra labai įdomi muzikalinė forma. Yra trejopų giesmių: a) tokios, kurios gieda keturiesa, b) kurias gieda triesa, ir c) dviesa„...[15]) Tokiu būdu ir Niemi su Sabaliausku liudijimai patikrina Gisevijaus mestą mintį. Šitokį sąvokų „daina" ir „giesmė" apibūdinimą priima ir prof. Myk. Biržiška.[16]) Ir mes toliau minėdami giesmes turėsime omeny choralus, ir dainas—pavieniųjų dainas.

Deja, lietuvių kalboje nėra tokio termino, kuris apimtų ir „giesmės" ir „dainos" sąvoką, kaip tai apima rusų žodis „pjesnja" ar vokiečių „Lied." Todel ateity, kalbėdami apie giesmes ir dainas bendrumoj, vartosime žodį „daina", juo pavadindami ir dainą ir giesmę kartu. Tokiu būdų išeitų, kad *giesmė* yra tam tikra *dainų*

rūšis; šitokia padėtis neatitinka istorinei tikrenybei. *Giesmė* nėra dainų rūšis, ji yra atskiras, nepriklausomas organizmas. Tiktai neturint tikslesnio termino, tenka priimti „daina“ — su sąlyga, žinoma. Tačiau, kai reikės skirti giesmės ir dainos, kaipo tokių, sąvoka, ateity abu terminu vartosime pagrečiui.

Dainos-mįslės („Rätsellieder“). Rėza savo straipsny „Betrachtung über die litthauischen Volkslieder“ įpiršo ir kitą, dar ir šiandie ne visai pašalintą netikslumą. Jis tenai sako: „Prie dainų priklauso dar *dainos-mįslės* (Mįslės, tonu ir metrika panašios į dainas)“ [17]) Tai žodžiais jis išskiria neva atskirą dainų rūšį. Ir pavyzdžiui paduoda:

Ai, siuntė, siuntė mane anytėlė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego,
O aš eidama, graudžiai verkdama
Sutikau bernužį, jauną kerdužį.

O kur tu eisi, mergyte mano?
O ko tu verki, jaunoji mano?
Ai, siuntė, siuntė mane anytėlė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego.

Eikis mergytė, eikis jaunoji,
Vis pagirėliais, vis pamarėliais:
Ten tu rasi žalią pušytę,
Imk pušies šaką ir marės putos saują —

Tai tu parneši savo anytėlei
Žiemužės šėko, vasaružės sniego.

Kodel Rėza šią dainą pavadino *mįsle* ir ja pasiremdamas pramanė atskirą dainų rūšį, sunku suprasti. Įsižvelgiant į dainos struktūrą negalima nepastebėti: 1) Dainos ritmas sulaužytas, neišlaikytas net dainos strofingumas. O dainos strofingumas, kaip vėliau matysime, vienas charakteringiausių lietuvių dainų požymių, tampriai surištų su dainos melodija ir dainavimo būdu. 2) Dainoje supainiota pasakojamieji ir aprašomieji elementai.

Dainos ritmo bei strofingumo sulaužymas ir pasakojamųjų elementų su aprašomaisiais painiojimas nurodo į dainos dekadansą. Daina iš lūpų į lūpas eidama iškriko, atsitolino nuo savo pirmykštės formos ir pradžiapradžio tikslo ir pati savaime pasidarė mįslė. Jei neturėtumėm liudijimų iš kitos pusės, tai ši daina tektų priskaityti ne prie mįslių, o greičiau—prie pakrikusių dainų. Tačiau Niemi ir Sabaliausko dainų ir giesmių rinkiny, 15 num. skaitome:

O kas pražydo Nakties vidury, } bis	O kas nuraškė Paparčio žiedą, } bis
O kas verkė Gaideliuose? } bis	O kas maldė Našlaitėlius? } bis
Papartis pražydo Nakties vidury, } bis	Šalna pakando Paparčio žiedą, } bis
Našlaitėliai verkė Gaideliuose. } bis	Rykštelė maldė Našlaitėlius. } bis

Ši daina užrašyta apie šimtą metų vėliau už Rėzos dainą. Abejų dainų motyvas tas patsai; liūdna dalia našlaitės ir jaunamartės pas anytą, kurios dalia lietuvių dainose daugeliu atvėju prilygsta našlaitės daliai. Jeigu Rėzos dainą priskaityti prie mįslių, tai ši tektų tenai tuo labiau priskaityti: čia nėra jokio pasakojamô elementai, čia tėra vien tiktai klausimai ir atsakymai. Ir Niemi užrašytoji daina — nėra daina, tai yra tikra giesmė, giedama darbo metą dviesa. Ši aplinkybė ir paaiškina tarytum keistą dainos struktūrą. Bet ji ir duoda progos manyti, kad ir Rėzos užrašytoji daina, kadaisia yra buvusi giesmė, ir tiktai ilgainiui įgavo pasakojamojo elemento, nustojo pirmykštės prasmės ir virto daina.

Dainos - mįslės — Rėzos netikslus prasimanymas.

Raudų reikalas Į studijas apie lietuvių liaudies dainas paprastai įterpiama ir raudų reikalas, nors ir pabrėžiama, kad jos esančios tiktai *raudos*. Tačiau, giliau į dalyką įsižvelgiant, raudas tenka išmesti iš studijų apie dainas tais pačiais pagrindais, kuriais išmetama pasakos, patarlės, priežodžiai... *Raudos* skirias nuo dainų ir savo prigimtimi, ir savo kilme, ir atlikimo būdu. Raudų nedainuoja, negieda, jas tiktai rauda. Rauda gimsta nuliūdimo metu, yra tiesioginis jausmo reiškimas, be kūrybinio impulso, be sąmonės kontrolės. Tai yra, nelyginant, sudurtinis jausmažodis. Tiktai vėliau, kai raudoti ima nebe tie, kuriems skauda, o profesinionalai raudotojai, rauda jau įgauna kūrybinių elementų, ir tai jai dar toli iki dainai.

Raudų turi daugelis tautų, ne vien lietuviai. Ir tenai, kur jos užsiliko dar, raudos stebina nepaprastu monotoningumu, vienodumu. Matt. Praetorius cituoja lietuvių senesnių laikų raudas. Jos esančios šitokios: «Kodel tu numirei? Ar tu valgyti ir gerti neturėjai? Kodel tu numirei?»... Visai panašiai daro ir kitos tautos. „Pas daugelį Azijos, Afrikos, Amerikos ir Polinezijos tautų laidotuvių giesmes gieda šokdami chorai; sielvartos elementas sujungiamas su pagyrimais numirusiam ir tipingais klausimais: Kodel tu apleidai mus? Ar mes neįtikom tau, ar visame neturėjai tu ištekliaus ir t. t. «Deja, deja, numirė mano šeimininkas!» — dainuoja Sandvičių salose — «nebėra mano pono ir draugo! O buvo jis mano draugas sausmečio ir bado metą, vėtrą ir darganą. Pasitraukė jisai, deja! Niekuomet aš jo daugiau nebepamatysiu!»“ Tiktai lietuviai, raudodami raudas prie savo nabašninkų, berods, nešoka. Net piktasai Praetorius sako, kad lietuviai savo *raudas rauda*, kas esą panašu staugimui (heulen). Juškevičiaus, Niemi ir Sabaliausko rinkiniuose yra gana daug «prašmatnesnių» raudų tekstų, kurias rauda nekartą samdyti *profesionalai raudotojai*. Bet visos šios raudos sudarytos vienu principu: visur giriama numirėlio gerumas, gražumas, nusiskundžiama, kad nebeteksią jo matyti, klausiama, kam jis pasimirė, ir visa tai nuliūdimo alyva atskiedžiama. Pasitaiko, kitos raudos labai jaudinamai sudarytos. Niemi — Sabaliausko rinkiny 1329 numery skaitome:

Oi mum, Dievuliau,
Kur pasidėsim be motynėlės?
Mamutė mūsų mieloji,

Kur mum mažutėlius nešiojai,
Daug naktytėlių nemiegojai,
Kol mum mažutėlius nešiojai.
Mamulytė mūsų mieloji,
Ar jau nebegirdi,
Kaip mes nešlaitėliai kukuojam?
Pasilenk, mamutyte,
Nors ant vienos rankelės,
Pasiklausyk nors viena ausyte:
Kur gi tavo našlaitėliai kukuoja?»
(Ir t. t.)

Ši rauda, palyginant su Praetorijaus cituotąja, ar su Sandvičių salų piliečių raudojimais, yra jau žymus žingsnis pirmyn. *Rauda nori daina tapti.* Bet ji dar toli ne daina. Nėra tikslaus ritmingumo, nėra melodijos. Kaip raudas, galima raudoti (dainuoti, giedoti) bet kokį tekstą, bet kokį sakinį. Armėnas pusę dienos gali dainuoti (giedoti ar raudoti — ko reikia): Aš žiūriu pro langą: vežimas važiuoja su silkėmis; jį asilas traukia. . ir tt.!

Nežiūrint tos pagarbos, kuria raudos naudojas, kalbant apie dainas ar giesmes, tenka apie raudas nutylėti, kiek tai šiuo atveju nutylima apie visą kitą folklorio medžiagą. Tiktai ir šiuo atvėju nereikėtų pasiduoti pagundinimui, į kurį Rėza traukia. Savo rinkiny jis paduoda dvi «raudas» (7 ir 24 numeriai). Jų viena šitaip skamba.

Aš vargdienėlė,
Aš siratėlė,
Papratus vargti
Vargų dienelę;
Kad aš turėčiau
Nors motynėlę
Užtarėjėlę!

Jau senai guli
Aukštam kalnely.
Ant jos kapelio
Rūtų raselė
Taip gražiai šviečia,
Kaip sidabrėlis.

Kodel Rėza šią tipingą dainą priskaitė prie raudų, sunku numanyti: su rauda ji tiek maža bendro teturi! Net atlikimo momentas — priešingas. Rauda raudama prie nabašninko, o čia — matušėlė jau senai aukštame kalnely guli! Tiesa, motyvas gana panašus — bet kompozicija, struktūra visai kitokia. Esamasai pasakajamas aprašomasai elementas nieku būdu neduoda progos priskirti šią dainą prie raudų.

Pagaliau, šios dainos esimas nieku būdu neduoda progos savokos «rauda» turinį išplėsti: rauda turi pakankamai aiškių kompozicinių požymių—ir jos negalima neišskirti atskiron liaudies kūrinių kategorijon.

Del bendros lietuvių dainų charakteristikos

Del bendros lietuvių dainų charakteristikos tiek daug jau prirašyta, kad nebėra prasmės vadinamasias «bendras vietas» dar naujomis pastabomis dauginti. Tenka paminėti čia tiktai viena savybė.

V. Jagič'as, palygindamas velikorosų ir ukrainiečių liaudies poeziją, velikorosų poeziją apibūdina, kaipo proto poeziją, o ukrainiečių — kaipo širdies ir jausmo poeziją. Jei ši pastaroji leidžia žmogaus

širdies grakščiausioms stygoms praskambėti, tai anoji pasileidžia į orutinių reiškinių įstabius aprašinėjimus; jei ši pastaroji yra subjektyviniai individuali, tai anoji yra griežtai objektyviniai universalinė. Ukrainiečių poezija net epinio pobūdžio kūriniuose negali nuslėpti savo palinkimo į lyriką, o velikorosų liaudies poezija visose lyrinėse dainose yra aiškiai epinė». [20]) Jei šį vykusį palyginimą pritaikyti lietuvių dainoms, tai, berods, nebūtų didis nusikalstamas darbas, jeigu pasakytūme, kad lietuvių liaudies poezija, priešingai velikorosų proto epinei poezijai, yra širdies, jausmo poezija, yra gryna lyrika, nudažanti grakščiomis lyrinėmis varsomis net epines pastangas ir pradžiodalas. Ir vargu bau tai yra tiktai pripuolamas dalykas, jei per ilgus šimtmečius lietuviams susiduriant su velikorosais ir ukrainiečiais, šių pastarųjų įtaka lietuvių liaudies poezijoje kur kas ryškesnė, negu velikorosų. [21]) Arba jeigu ne įtaka, tai bent bendri motyvai, bendros gaidos skamba kur kas dažniau. Net lenkų liaudies poezija, persisunkusi grynai lenkišku sentimentalizmu, iš esmės svetimu lietuviams, [22]) vis tiktai lietuvių poezijai, kaipo lyrikai, yra artimesnė už velikorosų poeziją. [23]) Bet Ukraina—šalis visai kitokia, negu Lietuva. «Jei kas Kijevan atvyksta, pasijunta pietų šaly esąs. Ten šilti vakarai... Tenai alsuojama kvepmenomis sunkėjančiu pietų oru, ir vos pažvelgsi į mėnulį, kuris aukštus jovarus sidabrina, tuoj pajusi, kaip širdis plečias, ir tuoj pajusi, kaip kažkas traukia dainuoti. Visa alsuoja poezija šioje gražioje, grakščiai nusitęsusioj lygumoj, saulės šilumoj besimaudančioj. Mėlynos upės teka tyliai be skardų; maži ežeraičiai taikiai plūduruoja gėlių kauruose; gražu įsisvajoti įstabiuose ažuolynuose. Viskas poezija Ukrainoj: kaimiečių drabūžiai, šokiai, dainos»... — sako Liubofj Dostojevskaja apie Ukrainą. [24]) Ukrainiečių liaudies poezija — džiaugsminga, skambi, trūkanota; net liūdėjimo motyvai dvelkia neaprėpiama gyvybės jėga. Lietuvių gi liaudies kūryba — tapradis liūdėjimas, nesibaigiamas ilgėjimos, neišbrendama gėla—su tyliais prošvaisčiais kitokios būties. Ir istorinė lietuvių tautos laimė ir aplinkinė gamta— nedavė progos kitokių dainų sudėti. Juodos begalinės girios, siubuojančios pelkės—liūnai, juodai mėlyni ežerai — ežeraičiai, ir šiaurės vėjo plėšrios giesmės, ir ilgaamžė, atkakli, mirtina kova su kaimynais, ir visa pavergimo gadynė—visa tai negalėjo neatsiliepti į tautos būdą, negalėjo nepagimdyti joje vienumos ir užuomaršos nusiteikimo, — visa tai negalėjo neatsiliepti liaudies dainose. «Lietuvių tauta visai nepergyveno viduramžio».—sako Valerijan Čudovskij [25]) prasme, kad lietuvių tauta iki šiol išlaikė pradžiapradę arijų kūriamąją energiją, kurią vakarų broliai ištisus šimtmečius taip gražiai aikvojo. Lietuvis savo užuomaršos vienumoje dūmoja apie kitą pasaulį, kur ir vėjai jaukiau pūčia, kur ir saulė motynėlė grakščiau šildo savo vaikus, kur nėra ir bakūžių samanotų ir dalios—nedalūžės, — kur tiktai aukšti, margi dvareliai, su sakalais krypuojančiais, su kurteliais belojančiais, kur tėvulio dukrelės meilatės marškinėlius audžia... Lietuvis savo dainose sukūria nelyginant, kaip Goethe sako, «tretįjį pasaulį», Premisa neabejojamai reali: naturalingiausi jausmai, paprasčiausi posakiai, kasdieniai gyvenimo reiškiniai. Ir vis tiktai jausmų reiškimo simbolių vidujinė kordinacija toli išeina iš realumo sienų.

Jeigu jau būtinai tektų lietuvių dainas trumpu posakiu apibūdinti, tai vargu bau būtų galima rasti tikslesnis pavadinimas, kaip *naturalistinis romantizmas*, suprantant šį terminą ta prasme, kaip jis galima suprasti, išeinant iš bendrai europejinio romantizmo ir naturalizmo supratimo.

Nūdien

Įprasta sakyti, kad, bundant kultūrai, ar bent civilizacijai, nyksta liaudies kūryba. Ir mūsų senovės mylėtojai dažnai viešai nusiverkia, kad lietuvių dainos nykstančios, kad lietuvių tautinis atgimimas užmušęs liaudies kūrybą. Ir dar sakoma: inter arma silent musae. Visa tai, kiek liečia lietuvių tautą, neteisybė! Tenka tiktai prisiminti kraujuoti 1914—1918 metai, kai Lietuva buvo pasidariusi plėšraus karo laukas. Vasaros povakariais, kada Vakaruose ėmė liepsnoti gaisra, ir tylius laukus užplusdavo vaiskios vyšnavos ūkanos, iš rytų, iš vakarų šalies pasigirsdavo armotų grovimas. Ir sutemai temstant nušvisdavo dangus naujais gaisrais, tiktai ne saulėtais. Kažkokie šiaurūs šiurpuliai perbėgdavo gįslas. Seniai susiieškodavo senas užmirštas maldaknyges, ir nemigos nakties ilgas valandas trumpino gailėsio malda. O jaunimas pamažėli dingdavo iš sodžiaus grytelių. Ir šit, tai viename, tai kitame nakties lauko gale pasigirsdavo tylūs, pasiilguotiniai dainos aidai. Balsai darės vis drąsesni ir drąsesni, slinko vienas į kitą vis arčiau ir arčiau. Pagaliau pavieni balsai nutildavo, ir staiga pratrūkdavo galinga daina. Nieko tuomet negelbėjo nė pikti karo įsakymai, draudžiantys rinktis į būrius ir ponakčiais bastytis, nieko negelbėjo nė rūstūs senių balsai, šaukusie melstis. Jaunimas turėjo balsganų avižų šlamančius laukus, turėjo besidriekiančias šiltos nakties ūkanas, spindulingus gaisus, ir kaž kokius neišpasakomus šiurpulius gįslose. Ir dainavo kiaurą naktį. Ir gimdavo nauji žodžiai, nauja muzika, naujos dainuotės. Kitos tą pačią naktį padainuotos dingdavo iš atminties, kitos, kur lakesnės, įstrygdavo giliau širdin, ir būdavo vėl dainuojamos[26]). Praeis dar keletas metų, dainų kūrimo valanda dings iš dainininkų atminties, likusioji daina prisitaikys naujai dainininkų sąmonės naujiems uždaviniams, ir mūsų ainiai vargs, rausdamiesi istorijos folijantuose, stengdamiesi suprasti simbolius dainų, kurias mūsų karta kūrė, kurios mums perdėm suprantamos. Kaip mes tai darome, lukštendami mūsų protėvių dainas!

Kiti laikai, kitoki žmonės, kitokios sąvokos, kitokios dainuotės!

„Letit pčela ža novym mjodom,
Gorit altarj dlja novych žertv!“ [27]).

DAŽNIAU MINIMŲ ŠALTINIŲ SUTRUMPINTI PAVADINIMAI

1. *BLF* — A. Bezzenberger, *Litauische Forschungen*, Göttingen, 1882.
2. *BDA* — M. Biržiška, *Dainų atsiminimai*... Vilnius, 1920.
3. *BLV* — K. Brugman, *Litauische Volkslieder*, Strassburg, 1882.
4. *GLS* — L. Geitler, *Litauische Studien*, Prag, 1875.
5. *Jank.* — Rankraštis *St. Jankausko* užrašytas.
6. *IMA* — Iš mano atsiminimų.
7. *JSV* — Juškevičius, *Lietuviškos Svotbinės dainos*, Spb. 1883.
8. *JLD* — Juškevičius, *Lietuviškos dainos*, Kazanj, 1880.
9. *LAV* — A. Leskien, *Litauische Volkslieder*, Atchiv f. sl. Phil. IV tomas.
10. *LLV* — A. Leskien, *Litauische Volkslieder*, Strassburg, 1882.
11. *NLV* — Nesselmann, *Litauische Volkslieder*, Berlin, 1853.
12. *NS* — A. R. Niemi ir A. Sabaliauskas, *Lietuvių dainos ir giesmės*. Annoles Academiae scientiarum Fennicae. B Ser. VI tom.
13. *RD* — K. Rhesa, *Dainos*, Berlin, 1843.
14. *Schl* — A. Schleicher, *Litauisches Lesebuch*, Prag, 1857.
15. *Šimt* — J. Šimtakojis, *Trakiečių dzukų dainos*, Shenadoah, Pa, 1899.
16. *Vch* — E. Volteris, *Lietuviška Chrestomatija*, Ptbg. 1904.

II. STRUKTURA IR RIMAI

So tretet in der Liedergarten
Und lauscht dem Säuseln in den Halmen,
Den drinnen dürft ihr nicht erwarten
Die stolzen Zeder oder Palmen.
(Wilhelm Jordan).

Und wer des Brünnleins trinket,
Der jungt und wird nicht alt!
(Otto Böckel).

Teksto nepastovumas

Rusų liaudies išmintis, gindama liaudies dainą, sako — slovo iš pjesni ne vykinešj — žodžio iš dainos neišmesi. Lietuviai gi priešingai rusams sako: žodžiai pritinka, nors dainon dėk. Jeigu esant tokiai rusų pažiūrai į dainas, ir nežiūrint į tai, kad rusų dainos yra epinio pobūdžio, — rusų dainų tekstas yra toli gražu nepastovus, arba, kaip vokiečiai sako, jis yra flüssig — tekantis, slidus, tai jis tuo labiau turėtų būti lietuvių dainose. Juk lietuvių dainos pirmoj eilėj yra lyrinės, o antra — lietuvių liaudies išmintis kiek vėjavaikiškai žiūri į dainas. Dainų, kurios turėtų nuolatinį pastovų dainų tekstą, gyvųjų, dainuojamųjų dainų tarpe nėra. Čia nemažą vaidmenį vaidina, žinoma, ir

daininink atminties lankstumas. Bet gal daugiausia nusveria poetinė dainininko sauvalė. Daugelis dainų rinkėjų pabrėžia, kad ta pati dainininkė tą pačią dainą kas kartą kiek kitaip padainuoja. Paskui, yra numylėtų posakių, simbolių, metaforų, epitetų ir tt., kurių kiekvienas dainininkas turi ištisą gausią atsargą, ir juos įdeda, kur tik nori, kur jam patinka. Toksai dainininkas, pagavęs kito dainuotą dainą, jau ją savotiškai perdirba, pagražina. Toksai dainininkas dažnai ima įvairias įvairių dainų vietas, sujungia jas į vieną visumą, „pagražina" savo priedais, kurie, jo nuomone, „pritinka" — ir turi jau naują dainą. Jeigu jau tokios tekstų maišaties ir nėra, tai vis tiktai daugelis žymesnių liaudies dainininkų (daugiau dainų mokančių) turi tam tikrą dainavimo manierą — pradėti dainą ir pagrindinę ideją vystyti. Iš tokių pavienių dainininkų dainavimo manierų susidaro būdas, kaip kuri tauta savo dainas dainuoja. Tačiau pirma, negu pradėti dainų technikinę charakteristiką, tenka išskirti jų dvi rūši.

„Naturalinės" ir „darytinos" dainos

„Naturalinėmis" liaudies dainomis susitarkime kol rasim geresnį terminą, vadinti tas dainas, kurias tauta kūria bendra dainų tvarka, būtent, šiuo terminu vadinsime tai, kas suprantama liaudies poezija siaura šio žodžio prasme. Bet liaudis ne visuomet dainuoja tik tąsias dainas, kurias ji pati sukūrė. Neretai pasitaiko, kad kuri individualinio poeto daina pasileidžia po liaudį vaikščiot. Ir šitokią dainą liaudis dainuoja, kaipo savo dainą. Šitokią dainą pavadinkime darytina daina. Liaudies dainuojamųjų dainų tarpe ne visūomet esti lengva naturalines ir darytinas dainas atskirti. Vokiečiai, pavyzdžiui, tie nepalyginami stropumo džentelmėnai, suskaitė net kiek dainų kurio poeto vokiečių liaudis dainuoja[28]). Taip-pat bandė padaryti ir rusai. Gerai buvo tai padaryti vokiečiams, kai jie turi tiek gausiai, rūpestingiausia parašytų literatūros istorijų, ir kai liaudis dainuoja Goethes ar Eichendorfo dainas, kurių po jokia skraiste nepaslėpsi. Sunkiau tai padaryti rusams. Bet sunkiausia tai padaryti, kalbant apie lietuvių dainas. Mes ir rūpestingos literatūros istorijos neturime, pas mus ir individualiniai poetai neretai bendru dvasios lygmeniu neišsiskiria iš masės dvasios lygmens...

Gerai, jeigu mes turime tokią liaudies dainą, kaip sekama:

Ei, tu, Dieve visagalis, Garbin tave visos šalys, Ei, tu, Dieve, viso pilnas, Kur tu dėjai plikio vilnas?	Nei tu kerpi, nei parduodi, Nei tu plikiui atiduodi, Nei drabūžių nenešioji,— Kam gi plikį nupešioji? [30])

ILD,308

Cia sunku būtų nepažinti garsiosios Strazdelio dainos. Arba vėl, pavyzdžiui:

Neprapuls mūsų tėvynė,
Pakol mes gyvęsim,
Nepritelius mūsų žemės
Visus išnaikįsim.
Nuo austrijokų, maskolių, prūsų
Atimsim gražią tėvynę mūsų... Ir t. t.

BDA, p. 78

Daina, užrašyta įvairiose Lietuvos vietose, bet joje negalima nepažinti vertimo garsios lenkų dainos „Jeszcze Polska nie zginęła, póki my żyjemy". Arba vėlei garsioji daina, paplytusi jau senai po visą Lietuvą, kurią net Kraševskis (Kraszewski) laikė tikra lietuvių liaudies daina:

Ant marių krašto, Palangos miestely,
Kur gyven mūsų broliai žemaitėliai,
Yr aukštas kalnas, Birutos vadintas,
Žalioms pušelėms viršus apsodintas...

Dainą parašė Sylvestras Valūnas, perdirbo, berods, Dionizas Poška, dainoje taip aiški individualinio poeto ranka, tačiau liaudis dainuoja ją, kaipo savo dainą, ir dainų rinkėjai užrašo ją, kaipo tokią!..

Tačiau XVIII ir ypač XIX šimtmečio lietuvių gyvenimas dar tiek maža teišnagrinėtas, o sąryšy su Napoleono karais, su sukilimais 31 ir 63 metų, su žemės reforma, su rusų-turkų ir rusų-japonų karais yra gimę taip daug liaudies dainų, kad ne visuomet galima jų kilmė suvokti, nors jų „naturalumas" yra ir labai įtartinas.

Įdomu priešpastatyti, pavyzdžiui, sekamas dainas:

...Jau iš jūros Garibalda
Mums gelbėti parsibaldo;
Kilsta turkai, angličonai,
Sarginčykai ir rymionai.
O jūs, broliai, nemiegokit,
Prieš maskolius stipriai stokit!

Juk maskolius nedaturės,
Mūsų žemės neišturės...
Anie nėra unijotai,
Bet tik yra tikri kotai;
Mūsų vierą panaikino,
Ant savosios prisaikino...

BDA, p. 77.—132

Daina užrašyta įvairiose Lietuvos vietose, įvairiomis variacijomis. Nėra abejonės, jį yra individualinės poeto rankos vaisius, matyti, poeto, kuris veikė, siekdamas tų pačių idealų, kaip ir „Neprapuls mūsų tėvynė" vertėjas. Tačiau šios dainos autorius nūdien dar nėra nustatytas. O šit kita daina:

Paklausykit, broliai,
Aiškūs mano žodžiai:
Ką aš parašysiu,
Imkite į širdį.
Lietuviai, broleliai,
Ant manęs nepykit,
Ką čia aš rašysiu,
Meiliai paklausykit.
Štai tėvynė mūsų,
Lietuva brangioji,
Po valdžia pateko
Vokiečių ir prūsų.
Liūdna mums be galo,
Šioje valandelėj,

Kada jie rūstina
Mūsų motynelę.
Šiandieną mes matom,
Dega mus ulyčios,
Liekasi be varpų
Senosios bažnyčios.
Ir varpai nutilo,
Negraijo vargonai,
Buvome nuliūdę—
Darbininkai, ponai.
Mes gi krikščiūniečiai
Daug vargelių matėm,
Žėdnas prie gryčiutės
Gintis duobę kasėm.

Ir t. t.

1920 m. „Lietuva", 60 num.

Šios dainos autorius yra žinomas, daina parašyta tikslu atspausdinti laikrašty, bet ji, parašyta tiek liaudiės kūrybos dvasioj, kad net toksai mūsų liaudies kūrybos žinovas, kaip prof. M. Biržiška, leidosi pagauti ir pasipiktino, kad laikraščio redakcija nepripažino jos liaudies daina!

Tokiu būdu atskirti darytinas ir naturalines liaudies dainas nėra toks paprastas reikalas pas mus. Tuo labiau, kad pas mus dabar dažnai pasitaiko sekamas reiškinys. Sodžiaus berniokas—ima ir sudeda dainą ir paleidžia ją vaikščiot po pasaulį. Dainos autorius žinomas: ar tai jau bus individualinio poeto kūrinys? Ypač dabar, kai dažnai pasiūgėjęs jaunimas traukia žiemai miestuosna, mokyklosna, o vasarą grįžta į lauko darbus ir dainų dėstyme mankštinasi. Laikyti tokias dainas liaudies naturaliniais kūriniais? Ir taip, ir ne. Prof. M. Biržiška sako: „Žmonės (=ta prasme, kaip čia vartojama žodis *liaudis*) jas dainuoja, laiko savo dainomis – mums to gana; tai iu bus **žmonių dainos** (M. Biržiškos pabraukta)". Jis turi omeny ne tik mūsų vadinamas naturalines dainas, bet ir aiškiai darytinasias.[32]) Bet M. Biržiškos minetas kriterius nelabai teatsargus: jei spręsime apie Lietuvių tautos dvasią, pasiremdami dainomis à la „Neprapuls mūsų tėvynė" arba „Jau iš jūrų Garibalda"... — tai gerą supratimą apie lietuvių kūrybinę dvasią turėsime!

Šiuo reikalu galėtų gal kiek pagelbėti pati liaudies išmintis. Senieji dainininkai aiškiai skiria: šičia, sako, senobiška daina, o čianaujoviška.[33]) Ir senobiškomis dainomis vadinama tos dainos, kurių naturalumas mums nesukelia jokių abejonių, ir naujoviškomis — tas, kurias mes įtariame esant darytinomis. Šioje liaudies išminty gili prasmė glūdi. Naujoviškomis dainomis liaudis vadina ne tiktai, pavyzdžiui, Maironies kai kurias eiles, vaikščiojančias po žmones liaudies dainų teisėmis, bet ir naujesnės gadynės liaudies padarus—dainuškas (savo konstrukcija artimas rusų *častuškoms* ar tiroliečių *schnaderhüpfel*). Šiuo dainų padalinimu aiškiai pabrėžiama senosios ir naujosios gadynės skirtumas, nes dainuškos savo konstrukcija yra panašios individualinių poetų eilėms. Tiesa, liaudies poezijoj dabar kas kartą vis žymesnę ir žymesnę vietą vietoj giesmių ir dainų randa dainuška ir darytinoji daina. Ar tai aukščiau minėta liaudies išmintis nereiškia, kad senosios liaudies kūrybos gadynė baigiasi, ir kad prasideda naujos kūrybos laikas? Ar visi apgailestavimai, kad lietuvių liaudies poezija dingsta, — nėra kartais tiktai apgailestavimai, kad pasibaigia senoji kūrybos gadynė, ir prasideda nauja, atitinkama naujoms gyvenimo formoms? Žinoma, tokių gadynių pradžios ir pabaigos diena negali būti nustatyta. Kaip negali būti nustatyta data, kada statyboj pasibaigė renesanso stilius ir prasidėjo barokas. Nes mes juk ir statybos stilius imame jų visumoje, kai jie kuria epocha pasiekia kulminacinio išsivystymo laipsnio. Tas pat tenka padaryti, kalbant ir apie liaudies poezijos stilistiką. Senobiškos ir naujoviškos dainos, naturalinės ir darytinosios, turi aiškių pažymių, kuriais jos skirias viena nuo kitos. Visų pirma — minėtasai teksto nepastovumas. Senobinės dainos pasižymi teksto nepastovumu, o naujoviškos ar darytinosios dainos turi pastovesnį tekstą. Ir šiųjų teksto pastovumas yra dainose daugiau kitų savybių funkcija.

Dainos kompozicija

Darytinosios ar naujoviškosios dainos visų pirma rūpinas teksto nuosakumu, kad nieko nebūtų sakoma, kas pryšakiniais posmais neparengta; jos rūpinas, kad visa būtų surišta naturaliniais perėjimais, kad tie perėjimai turėtų logines prasmės[34]). Tuo tarpu naturalinės liaudies dai-

nos pasižymi teksto nenuosakumu, jas apibūdina, kaip Herderis pasakė, jų *Sprunghaftigkeit*, jų šuoliškumas, tai yra jų tekstas nuo vieno dainuojamo objekto į kitą šoka šuoliu, be naturalinių, loginių perėjimų. Ypač gausiai šia savybe pasižymi lietuvių sanobiškos dainos. Retai kur liaudies dainose pasitaiko išlaikytas vaizdo vienumas, nebekalbant jau apie laiko ir veiksmo nuosakumą. Tokio vienumo bei nuosakumo galima rasti daugiau ar mažiau pasakojamojo turinio dainose, kaip antai Rėzos rinkinio „Žvirblytis" (Nr. 18), „Žvirblio čėsnis" (19), „Mėnesio Svodba" (27). „Visi mane barė" (44), „Aušrinė" (62). Šitokių dainų procentas visai nežymus, skęstantis kitokios struktūros dainų okeane, kuriose duodama tiktai atskiri konturai, lankospirių kryptimi išmėtyti, kurie kažkokia pajėga veržias į vieną ir tą patį tašką, į centrą, ir pagaliau sudaro vieną ištisą paveikslą, susidedantį iš konturų.

Tuščias darbas būtų ieškoti pagrindų, ryšančių atskirus konturus į vieną paveikslą, pačiame dainos tekste, žodžiuose. Daina duoda tiktai pirmapradį impulsą, kuris bręsta dainos dalyvyje. Daugelyje dainų netiktai nėra veiksmo vienumos, bet dar sujungta į vieną visumą nedarniausios priešginybės. Šit, pavyzdžiui, daina, savo variantais priklausanti vienai turtingiausiųjų dainų šeimai:

Kelk, kelk, brolyti,
Šukuok galvelę,
Šveisk šviesius pentinėlius.
Mano plaukeliai
Jau pakrusoti,
Pentinėliai nušveisti.
Mano žirgytis
Jau pabalnotas,
Pro vartelius išvestas.
Ant žirgo sėdau,
Į kilpą myniau:
Jau sudievu mergyte.
Per tiltą jojau,
Į kilpą myniau,
Nuo žirgužio nupuoliau.
Ai tai man minkštas
Tas patalėlis —
Juodasis purvynėlis.
Aš atsikėliau,
Apsižiūrėjau,
Kur yr mano brolytis?
Mano brolytis
Aukštam kalnely,
Po žaliosios vejužės.
Aš patsai liūdnas,
Žirgytis smutnas,
Ui, ką dabar darysių?

O ir atlėkė
Trys gulbužėlės
Iš karaliaus dvarelio.
O ir nutupė
Tos gulbužėlės
Ant brolyčio kapelio:
Gulbė prie kojų,
Gulbė prie galvos,
Gulbelė prie širdužės.
Marti prie kojų,
Sesuo prie galvos,
Mamužė prie širdužės.
Marti lydėjo
Per lygius laukus,
Sesuo ik bažnytėlei.
O mamužėlė
Augintojėlė
Ik pačios tėviškėlės.
Marti gėdėjo
Tris nedelates,
Sesuo trėjus metelius.
O mamužėlė
Ši garbužėlė —
Pakol gyva galvelė.

NLV 359.

Visa kareivio būties istorija, visa gyvenimo drama! Daina prasideda dramatiniu dialogu tarp sesytės ir brolyčio, ketvirtoj, penktoj tr šeštoj strofoj jau nuo savęs brolytis pasakoja, kaip jisai

nuo žirgo krito ir užsimušė, ir kaip jam užsimušusiam buvo minkšta gulėti! Paskui vėlei pasirodo sesytė, nežinanti, kas daryti. Pagaliau vėlei „kažkas“ pasakoja, kaip del užsimušusio gėdėjo! Kiti šios dainos variantai baigiasi kaip tiktai paties užsimušusio tiesioginiais žodžiais! Jeigu mums, įpratusiems į mūsų dainas, toksai laikų ir veiksmų mišinys yra savaime suprantamas ir nesukelia jokių abejonių, už tat jis negali nesukelti abejonių giliau į dainą įsižvelgiant. Su tokiu laikų, veiksmų ir veikėjų mišiniu ir norint sunku būtų dainą sukurti. Net fantastingiausios pasakos savo struktūroj yra nuosakesnės! Tokio mišinio esimas duoda progos manyti, kad daina ilgus, ilgus metus yra ėjusi iš lūpų į lūpas, kad ji yra praėjusi kartais ilgesnį istorinį kelią, negu mes tai kartais manome.

Istorinis kelias

Akademikas Aleksandras Veselovskij savo garsiajame straipsny „Epičeskija povtorenija, kak chronologičeskij moment“ (epiniai pasikartojimai, kaipo chronologinis momentas[35]), pasiremdamas neginčijamais daviniais vysto mintį, kad toksai laikų, veiksmų, veikėjų mišinys galetų būti paaiškinamas, kaipo liekana senovės *amebejinio* dainos atlikimo, ar net amebejinio jos sukūrimo. Jis pasiremia lyrinių dainų medžiaga, ir gautus patyrimus, analogijos keliu, perkelia į epinę medžiagą. Savo išvadas jis reziumuoja šitaip: „Epinių pasikartojimų chronologijai mes pažymėjome keletą momentų: senobinė choro dainuotė, choro ir vedėjo (zapievalo) ar vedėjų kaitaliojimos[36]); dvejų chorų kaitaliojimos; antifonizmas, esant dviems ar keletui dainininkų; asmeninis dainos atlikimas“[37]) Ir toliau: „Visuseniausias atlikimas dainos, sujungtos su muzika ir veikslu, buvo chorinis, palikęs savo gilų pėdsaką ir kaikuriuose dabartinės poetikos reiškiniuose.“ [38]) „Ir dabar dar girdėti dainuojant choruose senasias epines dainas ir dainas žaismingai baladinio turinio. Jų charakteringas bruožas—priegaida, refrain, ir eilės paėmimas iš vienos strofos į kitą.“[39]) Cituoju Veselovskio pastabas žodis žodin, kad tuo pabrėžus jo išvadų įstabumą, atsižvelgiant į lietuvių liaudies poeziją. Jei Veselovskis būtų pažinęs lietuvių liaudies poeziją, jo išvados gal būtų buvusios dar griežtesnės. Mums čia ne tiek svarbu patikrinti Veselovskio pastabas, kiek mesti keletą šviesos spindulių į lietuvių dainų konstrukcijos paslaptį. Niemi, visai nesiskaitydamas su Veselovskio pastabomis, patyrinėjęs lietuvių dainas užmirštame Lietuvos kampely, sako: „Giesmėse-keturiesa viena moteriškė renka medžiagą ir vadinasi rinkėja arba užtarėja; ir kita moteriškė visą laiką gieda vieną ir tą patį motyvą, kuris ir žodžiais, ir melodija skirias nuo užtarėjos motyvo; ši pastoroji vadinas giedotoja. Giesmės keturiesa giedamos daugiausia prie šokių, giesmės-triesa—prie darbo, ir giesmės-dviesa—apgiedant. Giesmėmis vadina ir supuoklių dainas, nors jas ir vienas žmogus tegieda. Melžiant („ridavimai“) ir bandą ganant („raliavimai“) dainuojamas dainas vadinama ir giesmėmis, ir dainomis.“ [40]) Juk čia tai ir glūdi Veselovskio amebejinis dainavimas ir jo antifonizmas (rinkėja ir giedotoja!)! Ir Niemi rinkiny paduotų giesmių tekstas gali lengvai mus įtikinti, kad giesmės yra viena seniausiųjų[41]) ir pradžiapradžių[42]) lietuvių poezijos rūšių, kad jos yra amebejizmo bei antifonizmo gyvas įgyvendinimas. Pavyzdžiui, giesmė-keturiesa:

Obelyt, gražulyt,
Tūto, lylio, tūto!
Tūto, lylio, tūto!

Lioi, obelyte,
Tūtoj, tūto, lilitėla,
Tūto, lylio!
NS 304

Pacituota visa giesmė, šokių metą giedama.

Arba:

Jai dagilio, dagilio,
Kalne augo dagilio, dagilio!
Kalne augo dagilėlis,
Kalne augo dagilėlis!
NS 312, Visa giesmė!

Jei čiuladytė,
Jei sesiulytė!
Čiulado, tatato,
Čiulado, tatato!

Teka per dvarelį
Neša žiburėlį,
Čiulado tatato,
Čiulado tatato!
NS 327, Visa giesmė!

Arba šit giesmė—dviesa:

Aš verpčiau ploną, tatatėla,
Po pluoštelį, tatatėla;
Aš auščiau kietą, tatatėla,
Po šuvelį, tatatėlą.
Tekėčiau toli, tatatėla,
Per du šimtų mylių, tatatėla,

Užu pačios Vilnios, tatatėla,
Kur saulelė teka, tatatėla,
Mėnuolėlis rieda, tatatėla;
Per gi mane pačią, tatatėla,
Per mano kraštelį, tatatėla,
Saulelė tekėjo, tatatėla.
NS 1, Verpimo giesmė.

Giesmės žodžiai ištisai priklauso nuo „rinkėjos", kuri gieda visa, kas jai ateis į galvą, kas atkreips jos domėsį ir „giedotoja" visuomet sugebės jai pritarti. Tokiu būdu kilusios giesmės ilgainiui nustoja savo pradžiapradės reikšmės, jas imama dainuoti pavieniui, ir tuomet jos struktūra daros lyg ir nebesuprantama. Bet jeigu prisirausti iki dainos gelmės, jei suvokti, kaip ir iš kokios giesmės ji yra kilusi, tuomet visa „paslaptingumo" skraistė dingsta. Šit, pavyzdžiui, plačiai paplytusios dainos du variantu.

I.

Šią naktelę
Per naktelę
Dvarelis dunzgėjo

O čia būta
Didžių ponų —
Išvežta dukrelė.

Ir išeina
Motynėlė
Iš aukštų svirnelių.

Išėjo iš
Svirnužėlių—
Neranda dukrelės.

II.

Aušrelė žvaigždelė
Kiemely, čiūto,
Daržely, rūto!

Aušrelė žvaigždelė
Kieme, čiūto,
Darže rūto!

„giedo-tojos" posmas

Ir neranda
Dukružėlės,
Savo lelijėlės.

Kelkit, kelkit,
Sunužėliai,
Balnokit žirgelius.

Pabalnoję
Žirgužėlius,
Vykite seselę.

Kur seselės
Nuvažiuota —
Rūtelės barstyta.

Šale kelio
Vieškelėlio
Ugnelė kurenta.

Pas tą ugnį
Ugnužėlę
Jaunimėlio šokta.

Jokim, jokim,
Brolužėliai,
Ik žaliai girelei.

Kai prijojom
Žalią girią —
Zirgeliai ganyti.

Jokim, jokim,
Brolužėliai,
Ik srovės upelės.

Kai prijojom
Srovės upę —
Žirgeliai girdyti.

Jokim, jokim,
Brolužėliai,
Ik margam dvareliui.

Kai prijojom
Margą dvarą —
Cia radom seselę.

Taip ji gražiai
Parėdyta,
Už stalo sodinta.

Grįžki, grįžki
Sesužėlė —
Grąžina močiutė.

Jau netiesa,
Brolužėliai,
Nevierni žodeliai:

Motutė vaikščiojo,
Sūnelį būdino,
Sūnelį būdino.

Kelkis, mielas sūnelis,
Kinkyki žirgelį! (bis)

Aš važiuosiu vieškelėliu
Dukrelės ieškotų. (bis)

Privažiavo vieškelėlį —
Rūtelės barstyta: (bis)

Tai čia mano dukrelės
Vainikėlis pintas. (bis)

Privažiavom žalią lauką —
Raselė nukrėsta: (bis)

Tai čia mano dukrelės
Žirgeliai ganyti. (bis)

Privažiavom sraują upę —
Undenis sudrumstas: (bis)

Tai čia mano dukrelės
Žirgeliai girdyti. (bis)

Privažiavom žalią girią —
Ugnelė kurenta: (bis)

Tai čia mano dukrelės
Žiedeliai mainyti. (bis)

Ant tų pušų šakytėlių
Rūtelių vainikas. (bis)

Ant tų rūtų vainikėlio
Šilko kasnykėliai. (bis)

Privažiavo žalią dvarą —
Ten mano dukrelė. (bis)

Su vainiku
Vakar buvau
Ir su kaspynėliais,

O jau šiandie,
Broližėliai,
Su šilko gobturu.

Sudieu, sudieu,
Sesužėle,
Balta lelijėle,

Mes pranešim
Motynėlei
Didžią naujinėlę.

Jsv 682

Atsisėdus už stalelio
Labai gailiai verkia. (bis)

Neverk, miela dukružėle,
Grįžk pas man atgalios. (bis)

Nebegrįšiu, motynėle,
Nebeprilankysiu: (bis)

Jau kalbelė sukalbėta,
Žiedai sumainyti. (bis)

NS 367

Abu tos pačios dainos variantu užrašyta skirtingose Lietuvos vietose ir įvairiais laikais—skirtumas bene pusė amžiaus. Abejose dainose išlaikyta ta pati struktūra, yra net žodis žodin tie patys posakiai, nebekalbant jau apie vieną ir tą patį dainos motyvą. Ši aplinkybė duoda progos nedvejojamai manyti, kad kadaisia yra buvusi viena daina, dainuojama tam tikrose aplinkybėse. Juškevičius, nieko neminėdamos apie jos dainavimo būdą, paduoda ją, kaipo apeiginę dainą, kaipo vestuvinę. Kai kurie dainos simboliai primena tuos laikus, kada berniokai nuotakas vogdavo.[43]) Einant lietuvių dainų simbolika, jei mergelė rūteles barsto, ir jei ji palei kelią ugnelę kurena — reiškia, ji tenai ir vainikėlio (=nekaltybės) nustoja. Ir dainos pabaigoj ištikrųjų paaiškėja, kad ji vainikėlio nustojo. Tiktai dainos tekste šis procesas kiek suabstraktintas, padarytas, tariant, nebepavojingu. Matyti, nuotaka jau gera valia yra važiavusi--pakeliui jai ir jaunimėlis šoko, ir dvare ji užu stalo pasodinta, ir gražiai parėdyta. Ši aplinkybė rodo, kad daina liečia vėlesnę gadynę. Senesne dvasia dvelkia antroji dainos variacija. Joje—girioj ugnelei besikurenant, vainikėlis jau ant šakos atsidurė, o mergelė dvare užu stalo gailiai verkia! Ugnelei besikurenant „žiedelių mainymas" bei šilko kasnykai prie vainikėlio—yra velesnis padaras, paskui dainon įsibrovęs. Tačiau dainos simbolikos esmė rodo ją esant senesne už pirmąją dainos variantą. Ši daina Niemi-Sabaliausko rinkiny paduota kaipo giesmė, ne apeiginė, bet šokių, giedama vestuvėse. Juškevičiaus rinkiniu einant—ji išlaikė apeiginį pobūdį, bet nustojo choralumo, iš giesmės virto daina. Iš to seka, skaitant dainos būties chronologinius momentus: 1) apeiginė dainos kilmė, 2) amebejinis bei antifoninis dainos gyvendinimas, 3) giesmės daina virtimas. Jei Juškevičiaus paduotame variante dainos konstrukcija, jos šuoliškumas (Sprunghaftigkeit) duoda progos įvairiems spėliojimams, tai jos palyginimas su Niemi-Sabaliausko paduotuoju variantu atidengia jos esmę. Ir tai nėra vienintėlė daina: panašių paralelių galima tęsti, kiek norint. Tačiau šio pavyzdžio pamokomą medžiagą tektų išplėsti ir į kitokios konstrukcijos dainas, ir gal tai reikėtų padaryti kur kas drąsiau, negu iki šiol buvo daroma. Kaip žinoma, lietuviai turi, lygiai kaip ir kitos tautos, vadinamų *šakotųjų dainų*.

P a v y z d ž i u i:

I šaka

Ei, žinau, žinau,
Ale nesakau,
Kur aug mano bernužis.
O, aš pažinau
Savo bernužį
Tarp šimto artojužių:
Nauja žagružė,
Širmi jaučužiai,
Plieniniai noragėliai.
O, aš pažinau
Savo bernužį
Tarp šimto pjovėjužių:
Mano bernužio
Šviesus dalgužis,
Naujas dalgkotužis.

II šaka

Ei, žinau, žinau,
Ale nesakau,
Kur aug mano mergužė.
O, aš pažinau
Savo mergužę
Tarp šimto audėjužių:
Naujos stakložės,
Plona drobužė,
Sidabro šaudyklėlė.
O, aš pažinau
Savo mergužę
Tarp šimto grėbikėlių:
Naujas grėblužis,
Baltas rubužis,
Sidabro žiedužėlis.
NLV, 103

Nesselmann'as, apie dainavimo būdą nieko neminėdamas, paduoda ją, kaipo tikrą dainą. Tačiau, jeigu palyginti ją, kad ir su sekama, aiškėja kas kita.

I šaka

Tuto, strazdelis,
Mandrus paukštelis,
Tuto, strazdelis, tuto,
Mandrus paukštelis, tuto.

Nenešk lizdelio
Viršuj medelio,
Tuto, strazdelis ir t. t.

Pakils vėtrelė
Išpūs lizdelį,
Tuto, strazdelis ir t. t.

Išpūs vaikelius,
Atbėgs kurtelis,
Tuto, strazdelis ir t. t.

II šaka

Tuto, sesiulė,
Jaunoji sesiulė,
Tuto, sesiulė, tuto,
Tuto, jaunoji, tuto.

Neausk drobelių,
Nekrauk kraitelių,
Tuto, sesiulė ir t. t.

Atjos piršleliai,
Išves sesiulę,
Tuto, sesiulė ir t. t.

Išveš kraitelius
Per lygius laukelius,
Tuto, sesiulė ir t. t.
NS, 114

Niemi-Sabaliausko rinkiny pažymėta, kad pacituota daina yra giesmė, ją gieda darbo metu daugelis žmonių. Tenka manyti, kad ir Nesselmanno paduotoji daina yra kadaisia buvusi giesmė, ir jos šakotumas yra kilęs iš jos amebejinės kilmės. Ir kad pasitaikančios dainos su trimis net keturiomis šakomis (ILD,174 ir kt.), reikia manyti, kadaisia yra buvusios giesmės.

Žinoma, taip Nesselmanno ir Niemi-Sabaliausko pacituotų dainų šakotumo yra didelis skirtumas. Antrosios dainos šakotumas— yra paralelizmas, kaipo poetinė priemonė, o pirmosios dainos—yra

konstruktivinis paralelizmas, reiškia, paralelizmas remiasi visai kitokios prigimties pagrindu. Tačiau ir antrosios dainos paralelizmas— nėra pirmapradis: jis yra perėjęs ilgą istorinį kelią, kol jis išsivystė iš pirmykščio vienanario paralelizmo. Jis yra jau tarpukelėj tarp paralelizmo—poetinės priemonės ir dainos konstruktivinio paralelizmo, Konstruktivinis paralelizmas yra išsivystęs iš paralelizmo—poetinės priemonės. Bet apie mūsų dainų paralelizmus platesnė kalba bus veliau, atskirai. Čia gana tiktai pažymėti, kad abejų dainą paralelizmo prigimties skirtumas nekenkia daryti išvadų apie abejų dainų analoginę kilmę, ir kad antroji daina poetikos žvilgsniu yra kur kas senesnė už pirmąją.

Strofa

Berods, dar Scherer'is yra rašęs, kad liaudies kūryboj *eilė* yra asmeninės kūrybos produktas, o *strofa*—požymis, kad daina buvo choro dainuojama. Jeigu ši Schererio pastaba ir yra teisinga, vis tiktai ji reikalinga korektyvo. Nes reikia skirti choro dainuojamas dainas, kurios gali pasižymėti ir asmeninės kūrybos požymiais, nuo dainų, kurių kilmė remiasi choro dainavimo faktu. Jeigu bent apgraibomis palyginti lietuvių liaudies dainas ir, pavyzdžiui, velikorosų, tai negali nesimesti akysna principinis skirtumas: velikorosų liaudies dainose strofos, kaipo taisyklė, nėra, lietuvių dainose, kaipo taisyklė, strofa yra būtina. Šit dvi daineli, vystanti panašų motyvą:

I.

Už vy gory, moji gory,
Už krutyje berega,
Iz-za vas li, gory kruty,
Bystra rečenka tečjot,
U menia li, u mladenki
Goriučije sliozy ljut.
Ja u batjuški, ja u matuški
Jedna dočj byla,
Vo svojej vole žila:
Ja bez piva, bez vina
Ni časoček ne byla.
Ja bez rybki jestj ne sjadu,
Bez kalačika ne sjem,
Bez milavo spatj ne ljagu,
Bez nadioži ne usnu.

Sobolevskij, Velikorusskija Pjesni, II tom., 159

II.

Pas močiutę augau,
Vargo neturėjau,
Kas subatos vakarėlį
Į daržėlį ėjau.

Į daržėlį ėjau,
Rūtytėles skyniau,
Prisiskynus rūtytėlių
Vainikėlį pyniau.

Vainikėlį pyniau,
Ant galvelės dėjau,
Užsidėjus ant galvelės
Jaunimėlin ėjau.

Šimkus

Lietuvių daina susideda iš trijų atskirų, aiškiai apibrėžtų strofų, kurios viena nuo kitos aiškiai priklauso; paskutinioji strofos pasikartojamoji eilutė — ryškiausias požymis, kad daina yra choralinė. Rusų dainą į tokias strofas suskaidyti jau labai sunku. Patsai Sobolevskis jos neskaido. Ir visai negalima būtų suskaidyti į strofas sekamą charakteringą rusų dainą:

Už ja mužninu ugrozu v uzeloček zavjažu,
V uzeloček zavjažu, v ugoloček položu.
V ugoloček položu, a sama guljat pojdu.
Gde uzel to ležit, to ugol zadrožit...
Prochožu ja po dvoru — ležit svjochorj na polu,
Ležit svjochorj na polu, ja nagoju toponu.
Ja nogoju toponu, i pod lavku skoponu.
A svjokrucha na peči, slovno suka na cepi;
A deverja, kak kobelja, po podlavočju ležat,
Po podlavočju ležat, po sobačiju ryčat;
A moj milenjkij družok, on na lavočke ležit,
On na lovočke ležit, odnu rečj govorit:
„Oi, i polno vam sobaki, na moju ženu ryčat;..
Sobolevskij, Velikor. Pjesni, II t., 144

Šios dainos pasikartojimai yra kitokios prigimties, negu lietuviškosios. Čionai pasikartojimai — ne tiek choralinis palaikas, kiek epinės poezijos poetinė priemonė. Ir taip dedas daugumoje velikorosų liaudies dainų. Ukrainiečių liaudies poezija — pirmoj eilėj lyriška. Ir joje strofinė dainų struktūra eina visuomet pirmoj eilėj. Taip pat dedas ir vokiečių, ir čechų, ir prancūzų, ir ispanų ir k. liaudies lyrikoj.

Antra vėl vertus, epiniuose motyvuose, nuo Homėro, per serbų ir rusų liaudies epus, iki Kalevalos ir Edos, — dainos struktūroje strofa nėra reikšminga. Lietuvių dainose strofos esti įvairiausio didumo ir įvairiausių kombinacijų — įvairiausių metrų ir dvejų, trijų, keturių ir daugiau eilučių. Yra lietuvių dainų, kurios strofomis nesiskaido; ir šis faktas yra labai įdomus, nors jis kiek ir prieštarauja Schererio pastabai. Šit, pavyzdžiui, apeiginė giesmė:

Saulelė, saulytė,
Saulelė, riedulėlė,
Sesuo gėdulėlė!
Išteka žvaigždytėlė
Rytelio vakarėlį,
Išteka žvaigždelė, lylio,
Ryto vakarėlį, lylio.
NS, 451

Arba:

Tu, gervele, ladato, ladato, ladato
Nusiskriski „ „ „
Ant kvietelių, „ „ „
Pasiimki „ „ „
Kviečių grūdą „ „ „
NS, 100

Negalima nepripažinti, kad šios giesmės yra naiviai pirmapradės. Panašių pavyzdžių galima rasti lopšinių, piemenų, vaikų giesmių tarpe. Ir vos tik giesmė ima kiek pasiūgėti, kiek pribręsti, — tuojau atsiranda strofa. Tačiau kai kurios išsigimstančios dainos nustoja savo strofinės struktūros. Čia pirmoj eilėj eina vadinamosios dainuškos. Pavyzdžiui:

Kas čia supa, kas nesupa,
Bieso vaiką, molio stuką?
Užčiučiavęs, užmeilavęs
Mesk per tvorą,
Lieptan mink!
NS, 440

Choralinis dainos atlikimas savo esme veda prie strofų susiformavimo. Net velikorosų choralinės dainos turi aiškesnio strofinio pobūdžio. Už tat jos yra ir daugiau lyrinės.

Tokiu būdu, papildant Schererio mintį, tenka pastebėti, kad strofa, kaipo muzikaliniai išbaigta frazė, pirmoj eilėj yra lyrinės poezijos lobis.

Rimai Rimai — berods menkiausia lietuvių liaudies poezijos savybė. Šį reikalą būtų galima ir visai tylomis apeiti, jei ne staiga pradėtas ginčas ir dar gana piktas. Kaip žinoma, Rėza, o paskui jį ir Nesselmann'as, Kraševskis, Kuršatis ir kt. tikino, kad lietuvių dainos nėra rimuotos, ar bent, kad rimai lietuvių dainose jokio žymesnio vaidmens nevaidina[44]). Ir visa buvo aišku. Tik šitai garsusai Bezzenberger'is rūsčiai pareiškia, kad yra žmonių kurie... burtais tiki! Pirmas burtas esąs, kad visos lietuvių dainos yra nusiskundžiamos melodijos, ir antras, nemažesnis už pirmąjį, tai kad tikra lietuvių liaudies daina neturi rimų. „Šį įsivaizdavimą pagrindiniai nagrinėti, būtų tuščias poperio gadinimas; jį galima keletu žodžių nugriauti. Kodel neatsižvelgiant į lietuvių kalbos turtingumą deminutyvais, lietuvių daina rūpinas, kad pasibaigusei eilutei, pavyzdžiui, žodžiais *mergelė*, *mergytė*, *aušružė* ir tt„ — atitiktų paeiliui eilutės pabaiga, pavyzdžiui, *dienelė*, *bernytis*, *saulužė* ir tt.? Kas čionai rimą neigia, gali savo tikinimą nuosakiai toliau tęsti ir galų gale prieiti patenkinamų rezultatų, kad jokių rimų apskritai nėsama, ir kad, ką paviršutiniai žmonės, pavyzdžiui, kaip aš, rimais vadina, tėra tiktai kalbos žaislas, kuriuo kalba kartkartėmis su poetais pažaidžia. Tikrenybėj gi tikroji lietuvių liaudies poezija pažįsta rimą ir vartoją jį dažnai ir nuosakiai... Iš čia kilantį klausimą, ar rimuotos, ar nerimuotos dainos, kurias mes šiandie girdime, yra senesnės (ursprünglicher), tikrai negalima mokslišku būdu išspręsti... Tačiau yra manytina, kad pastarosios yra atsiradusios, kai lietuvių dainų kūryba ėmė pakrikti...“[45]). Jei šiuos žodžius būtų pasakęs kas kitas, o ne toksai rimtas vyras, ir ne tokiomis geromis intencijomis, kaip Bezzenberger'is, — į juos būtų galima taip-pat trumpai atsakyti. Bezzenbergerio vardas uždeda pareigos kiek akyliau ties šiais žodžiais apsistoti.

Visų pirma, niekas minėtų mokslininkų nesakė, kad lietuvių daina rimų nepažįsta; jie tiktai tikino, kad rimai lietuvių dainoj žymesnio vaidmens nevaidina. Antra, — šiam ginčiui išspręsti gal naudinga būtų pasinaudoti juristų metodu, kurio jie griebias, kai įstatymą beaiškinant nuomonės išsiskyria. Jie tuomet klausia: kokia mintimi vadovavosi įstatymo leidėjas, ką jis norėjo tuo įstatymu pasakyti? Pritaikant ši metodą mūsų reikalui, tenka įsižvelgti: kokios tendencijos turėjo liaudies poetai savo dainas kurdami—rimuoti ar ne? Šią tendenciją galima suvokti iš dainų, kurias paduoda patsai Bezzenberger'is savo rinkiny — suvokti, deja, ne jo tikinimo naudai. Jis paduoda dvejų rūšių rimuotų dainų. Pirmą tokių dainų rūšį gali charakterizuoti sekamoji:

Gyvenau ant svieto iš žmonių *pričynios*,
Dagi negirdėjot jūs tokios *navynos*:
Septynias pačias aš vienas *turėjau*,

Visos septynios manęs *nemylėjo.*
Pirmą turėjau iš ponų *gimimo,*
Turėjo pinigų tūkstantį *muštinių,*
Zgados ir meilės tarp mūsų *nebuvo,*
Visi pinigai už nieką *pražuvo...*
— — — — — — — — —
O štai įsigijau nuodidžiausią *bėdą,*
Šeštą paėmiau špėtnesnę už *pelėdą,*
Trotijo pinigus iš savo *durnumo,*
Vis norėdama gaut del sau *gražumo...*
— — — — — — — — —
O kad Troškūnų klioštoriuj *nuėjau,*
Tenai septintą pačią *išžiūrėjau;*
Per mano vargus ir sunkų *intrigų*
Sekmą užkalbėjau klioštoriaus *Jadvygų*"
BLF, 3

Daina, kupina polonizmų, kurie neabejojamai, yra velyvesnės kilmės, turi aiškios tendencijos būti rimuota. Per visą dainą (62 eilutį) nepavartota deminutyvų, nors tai būtų galėję žymiai palengvinti dainos rimavimą, nors patys dainos rimai pasiekia tokių „šedevrų", kaip „intriga-Jadvyga"! Juškevičiaus paduotame variante, [46]) ši daina yra nelyginant supopulerinta: dainos eilutės sutrumpinta, strofos suglausta, rimai—iššluota...

O šit kitos, tos pačios rūšies, dainos fragmentas:

Jau saulelė leidžias, arti *vakarėlis,*
Uždengė šviesumą tamsus *debesėlis;*
Vakarėlis šiltas mirgėdams *sutemo,*
Naktelė atėjo poilsį *nešdama.*
Visur čia linksmumas, kaip ir *anioliškas,*
Tykiai pučia vėjelis, linksta žalias *miškas.*
Kur ne kur girdėtis balsas *lakštingėlės,*
Skardumas po gojų linksmos *gegutėlės.*
Tai užtils, kaip smutna, vėl praded *čaukšlėti,*
Potam vėl bū linksma, pradeda *čiulbėti.*
Dūmoju aš savimp, miela *lakštingėle (a)*
Viena ir del tavęs yra *vasarėlė (a)*" ir t. t.
BLF, 2

Ir šią dainą Bezzenbergeris paduoda, kaipo tikrą, tariant natūralinę lietuvių liaudies dainą. Daina turi aiškios tendencijos eilučių galus rimuoti. Ir dar kaip rimuoti! Rimai „anioliškas-miškas" — yra tos pačios rūšies, kaip ir „batai-ratai-demokratai"... Šitokių rimų senobiškose lietuvių dainose nėra. Arba vėlei „lakštingėlė—gegutėlė—vasarėlė". Lakštingalė, apskritai imant, geras daiktas. Tiktai jos lietuviškas pavadinimas mūsų poetams—vienas vargas. Prie žodžio *lakštingalė* ne taip lengva rimų parinkti. Lengviau tai padaryti, vartojant žodį *lakštingalė* deminuityvo formoj. Bet deminuityvas *lakštingalėlė* - penkių skiemenų žodis: ne kiekvienon eilutėn jį įterpsi.

Tenka žodis trumpinti. Jr mūsų jovariniai, ar, teisingiau pasakius, jovaliniai poetai. sutrumpino, padarydami visais žvilgsniais biaurų žodį *lakštingėlė*. Liaudis žino tiktai *lakštingalė*, *lakštingalėlė*, *lakštutė*, *lakštelė*, bet *lakštingėlė* senobiškose liaudies dainose—nefiguruoja. Arba vėlei toki sutrumpinimai, siekianti palaikyti eilutės ritmą ir metriką, kaip antai *puč*, o ypač *bū*, — tikrosioms lietuvių liaudies dainoms yra svetimas elementas. Pagaliau, šioje dainoje aiškiai figuruoja individualinio poeto asmuo: tokie posakiai, kaip *dūmoju aś savimp* toli išeina iš sienų to, ką Lessing'as vadina *naiver Witz!* Be to dar ir vienos ir kitos cituotos dainos struktūra – nuosakumas teksto, pasakojimų vidujinis logingumas: visa tai duoda progos įtarti, kad tai yra ne naturalinės, bet darytinos liaudies dainos. Jr ištikrųjų, šiose dainose sunku nepažinti mūsų populeriųjų poetų dainų, persilaužusių liaudies poetikos prizmoje. Kaip M. Biržiška sako, liaudis jas dainuoja, laiko jas savomis. Bet mums to negana! Nes liaudis jų *nekūrė, net nevisai jas suvirškino*. Jr todel šitokios dainos nieku būdu negali būti mūsų liaudies kūrybos pavyzdis, negali būti tyrimo objektas liaudies kūrybos tyrinėtojams!

O šit keletas pavyzdžių kitokios rušies liaudies dainų, taip pat Bezzenbergerio paduotų.

Per beržynėlį, per elgsnynėlį
Atjojo jauns bernytis
Su juodberiu žirgyčiu.
— Ui, laba diena, mano močiute,
Ar namie tavo dukrytė,
Mano jauna mergytė?
— Guli aukštoj klėtatėj,
Marguosiuos patalėliuos...
BLF, 11

Arba:

Sią naktužę per naktužę dvaružis dundėjo.
Atsikėlus motynėlė anksti šį rytelį,
Nusieina motynėlė į rūtų daržytį;
Rand: rūtytės nuskabytos, vainikėlis pintas,
Iš rūtyčiu palapėlių kvietkytė daryta.
BLF,17

Arba:

Krykštau, rykštau paukštyčiai,
Krykštau, rykštau raibieji
Po šį žalią tetušio daržel (į).
Eičiau, klausčiau paukštyčių,
Eičiau, klausčiau raibujų,
Kaitru keliu parjos jauns brolytis"...
BLF, 23

Arba, pagaliau:

Gied volungelė
Liepos pašakelėj,
Verkia mergelė
Rūtelių daržely.

Cit, neverk, mergele,
Neraudok, širdele:
Trejus metelius
Širdelę kavojau.
BLF, 64

Šių pastarujų dainų ir pirmujų dvejų — ir kompozicija kitokia, ir jų rimų kitokia prigimtis. Šiose pastarose dainose liaudies poeta rimais nesirūpina. Išeina rimai patys savaime—gerai, neišeina--dar geriau. Tendencijos galunes rimuoti čionai nėra. Pagaliau, ar jau reikia laikyti dainą rimuota, jei kartais eilių galūnės atitinka viena kitai—del lietuvių kalboje neaprėpiamo deminutyvų skaičiaus? Jei į klausimą atsakyti teigiamai, kaip kad Bezzenberger'is daro, tai jau būtinai tenka pripažinti, kad šitoki rimai, kaipo poetinė priemonė, yra visai menkas biznis, yra griečiau minusas,'negu pliusas. Net atžagariai: vartojant tiek deminutyvų, kur kas sunkiau rimų išvengti negu juos daboti! Todel Bezzenbergero daromą priekaišą apie tikėjimą burtais geriausiuoju atveju tektų jam pačiam sugrąžinti. Ir dar daugiau burtų požymių turi jo niekuo neparemtas spėliojimas, kad nerimuotos lietuvių dainos yra rimuotųjų dergimas. Patsai klausimo pastatymas perdaug neatsargus. Vienas nuogas-plikas rimas dar maža teduoda medžiagos spręsti, kuri daina yra senesnė. Bet įsižvelgiant į senesnes dainas, kurias mes tokiomis pripažįstame sekdami kitais požymais, ir kurias liaudies išmintis vadina „senobiškomis dainomis", įsižvelgiant į giesmes, į darbo dainas, kurios iki šiolei išlaikė savo pirmykštį grynumą, turime konstatuoti, kad tokios dainos ir giesmės tendencijos rimuoti eilių galus nepažįsta. Atbulai, dainos, kurios yra neabejojamai vėlyvesnės kilmės, kurios ir savo turiniu ir savo ūpu turi tendencijos išsiskirti į atskirą dainų kategoriją, vadinama *dainuškomis*, ar dar paprasčiau vadinamą—*lojimais*[47]) — šios dainos turi aiškios tendencijos eilių galus rimuoti. Net Niemi su Sabaliausku patikrina: „Yra dar daug *naujų dainų*. Šiose randama apščiai kalbos barbarizmų, ypač polonizmų, daug sentimentalumo, ir *aiškų norą rimus išlaikyti.*" [48]) Pavyzdžiui gali būti kad ir šitokia dainuška:

Kelkis marti, ilgai miegi,
Apsuk girnas, kiaulės žviegia;[49])
Mauk nuo rankų aukso žiedus,
Maišyk kiaulėm pelų viedrus.
Mauk nuo rankų pirštinėles,
Mazgok bliūdus, torielkėles.
Svečių kiemas privažiavo,
Ne tai jaučių prigiliavo.
Tu žinai mano natūrų:
Nestovės ilgai už durų.
Mano ranka pamačlyva —
Kai suduodu — nebegyva;
Mano rankos nepapeiksi —
Kai suduosiu — nusibaigsi.

NS, 624

Cionai turime neabejojamai tikrą, naturalinę liaudies dainą, su aiškia tendencija eilėgalius rimuoti. Norėtus, priešingai Bezzenbergerio pastangoms, pasakyti, kad dainos rimavimo tendencija reiškia jos naujoviškumą.

Santraukos pastaba

Nulemianti *dainų* dauguma yra tolimesnis *giesmių* išsivystymas: giesmės virto dainomis, kai jos pradėta dainuoti pavieniui. *Dainos* savo eile turi tendencijos pasikeisti *naujoviškomis dainomis — dainuškomis, lojimais... Giesmėms*, be jų choralinio giedojimo, charakteringa dar refrėno gausumas bei rūpesčio rimais nebuvimas. *Dainose* refrėnas pasitaiko rečiau, už tat dažniau pasitaiko ir rimai. *Dainuškose* — aiški tendencija rimuoti eilėgalius, ir tik kartkartėmis jose pasitaikantis refrėnas

— nebėra organinis elementas, tėra tiktai pripuolamas svečias. *Dainuška* turi daugiau darytinosios, individualinės poezijos požymių.

Siena tarp visų šitų liaudies poezijos klasių tiksliai nustatyti šiuo tarpu nėra galima: ir giesmės, ir dainos, ir dainuškos — visos tebėra gyvos, ir neblogai tarpusavy sugyvena, ir neretai viena su kita susituokia. Ir taip susituokia, kad nebeiškirsi: kaip vanduo su miltais.

Įsibrovusius į liaudies poeziją individualinių poetų kūrinius pirmoj eilėj tenka sekti, suvokiant *teksto* palyginamą *pastovumą, pasakojimo nuosakumą* ir *tendenciją eilėgalius rimuoti.*

III. RITMAS

„Nerūpėdavo seniau, ar gerai pavalgęs, apsivilkęs ar ne, bil tik susieidavai. Linksma buvo," — pasakoja 74 metų senelė, šimtus dainų mokanti, iš kurios Niemi-Sabaliausko rinkiny užrašyta 333.
NS, 85 pusl.

Ginčai ir „apdirbimas"

Lietuvių dainų metrikos ir ritmo nustatymui nemaža pasidarbuota. Dar Rėza stengės suskaityti dainų balses ir skiemenis, ir gavo šitokių išvadų: „Eilių rūšis, kuria dainos sudėta, yra įvairiopa. Kai kurios dainos yra jambinio metro, kitos — trochajinio, ir vėlei kitos — daktilinio". „Jambinis metras vyrauja dainų daugumoje ir yra geriausia išvystytas"[50]). O Chr. Bartsch'as, nagrinėjęs lietuvių dainų melodijas, stačiokiškai tikina, kad jambas lietuvių dainose jokios pirmenybės neturi, net atbulai, lietuvių dainose esą vyraująs trochajinis ir trochajiniai daktilinis metras[51]). Ir vienas, ir kitas sutinka, kad lietuvių dainose pasitaiko įvairiausi metrai ir metrų mišiniai, ir mišinių kaitaliojimos.

Iš šalies žiūrint, nedaug tėra smagumo skaičiuoti balses ir skiemenis, kad pasakius nuobodžiausio darbo rezultate: šitame dainų rinkiny yra šitiek jambų, o šitame—šitiek daktilių! Net rūstusai darbininkas Nesselmann'as pabrėžė, kad šitoksai darbas — vandens rėčiu graibymas. „Jeigu neturėti melodijos, tai dainos metras nustatyti labai sunku, nes dainos skandavimas, yra nepriklausomas nuo šiaip vartojamo žodžių akcento. Patys lietuviai daro skirtumo tarp muzikalinio akcento ir žodžių akcento, ir ištaria, jeigu jie dainos tekstą sako, ne sulyg šio pastarojo akcento, bet sulyg pirmojo (muzikalinio); jie vadina šį dainos sakymo būdą: *ant balso sakyti*, tai yra sulyg melodijos skaityti. Pavyzdžiui, sulyg žodžių akcentavimo skamba:

Ant tiltùžio stovějau, su mergýte kalběјau.

Einant melodijos akcentu, skamba:

Ant tiltùžio stóvėјáu. sù mergýte kàlbėјáu"[52]).

Prie tikslios Nesselmanno pastabos tektų pridurti, kad daugumoj dainų rinkinių nepadėti kirčiai; jeigu jie kur ir yra, tai vis tiktai

sunku suvokti, kur jie žodžio kirčiai, kur jie yra muzikaliniai. Ne tiktai dainų rinkinių skaitytojui, bet dainų rinkėjui užrašynėtojui sunku dainos kirčiai suvokti. „Kai dainą dainavo, del mano ausies visai dingdavo kirčiavimas, koks jis yra kasdieninėj kalboj, bet ir dainos žodžius sakant moteriškė įsileisdavo į dainuojamą toną, kuris man trukdė akcentus aiškiai atskirti", — nusiskundžia net toks akylas ir ausylas mokslininkas, kaip A. Leskien'as[53]). Tokiu būdu skaičiuoti balses ir skiemenis — darbas ne tiktai tuščias, bet ir beviltingas.

Neprotinga būtų matuoti vyną metrais, jeigu tam veikalui mes atitinkamą saiką turime. Ar tikslu liaudies poezijai taikyti individualinės poezijos metriką? Netelpančias į jos rėmus eiles laužyti ir darytinai įvairyti? Laužyti galvą bepramanant naujus pavadinimus naujoms metrinėms kombinacijoms? Metrikos taisyklės — individualinės kūrybos produktas; liaudis, kurdama savo dainas, nežino nei jambų, nei daktilių, ir nei metrinės, nei toninės, nei sylabinės eiliavimo sistemos. Jeigu liaudies poezijoje yra ritmas, tai jis yra visai kitokio pobūdžio, negu individualinės poezijos kūriniuose. Bartsch'as, nagrinėdamas lietuvių dainų melodijas ir paliesdamas jų „apdirbimą", kurioj formoj daina gali būti bet kokiame koncerte dainuojama, pabrėžia, kad liaudies dainos melodijos negalima varyti į bendrai priimtus kontrapunkto dėsnius, kad taip „apdirbta" dainos melodija „nebėra lietuvių liaudies melodija". „Apdirbta" melodija vadinti liaudies melodiją — esą sakyti "klaidinančią neteisybę"[54]). Lygiai taip-pat dedas ir dainos tekste. Rėza, užrašynėdamas lietuvių dainas taip ir elgėsi. Bet šit rūstusai darbininkas Nesselmann'as ėmė ir pasipiktino tokiu Rėžos darbu, ir išsikeikė.

„Vyriausia šio apdirbimo yda yra, iš vienos pusės, kad Rėza neišsiaiškino pakankamai liaudies dainos sąvoką ir jos būtiną lemtį, ir iš kitos pusės, kad jis turėdamas turtingą dainų rankraščių išteklių, iš nežmoniškos baimės jų kritiškai neapdirbinėjo"... „Liaudies daina, atsižvelgiant jos vidujinės esmės, turi būti metriniai ir strofiniai konstruota. Visai priešingai šitam dėsniui, Rėzos rinkiny randame nusižengimų prieš metriką ir strofinę tvarką, tokiu būdu daugelis jo dainų savo forma daugiau panašios į Gellerto sakmę, negu į dainuojamą liaudies dainą"[55]). Velikorosų liaudies dainos daugumoj nėra strofinės, tačiau jos visos yra dainuojamos! Teisybė glūdi, pasirodo, ne mokslininko kabinete! Nors Nesselmanno rūstybė ir daug blogo lietuvių dainų tyrinėjimui padarė...

Ar gi jau nebėra kitokio būdo lietuvių liaudies dainų ritmikai suprasti, kaip tiktai vienas kelias — varyti jas į individualinės poezijos metrikos gardą?

Bücher'io pavyzdys

Iš lengvos Bücherio rankos, teorija apie liaudies poezijos kilmę sąryšy su ritminiais judėjimais, plačiai pasklydo po pasaulį. Ir nereikia būti jo teorijos ypatingu šalininku, kad jó šviesia mintimi paaiškinus kaikurius ypatingus liaudies poezijos reiškinius. Jisai sako: „Pirmas žingsnis, kurį padarė pradžiapradis (primityvus) žmogus dainos kryptimi, varydamas savo darbą, buvo ne tas, kad jis prasmingus žodžius, atsižvelgdamas balsių skambėjimo, būtų paeiliui sustatęs, kad tuo būdu

savo mintis bei jausmus išreiškus, bei kitiems suprantamais padarius. Jo pirmas šia kryptimi žingsnis buvo — varijuoti pusiau gyvuliškus garsus ir juos, prisitaikant darbo eigai, tam tikron eilėn suglausti, kad palengvėjimo pajautimą, kurį jame tie garsai savaime sukelia, sustiprinus, ar net iki malonumo jausmo pakėlus. Jis kūrė savo pirmąsias darbo dainas iš tos pačios pradžiapradės medžiagos (Urstoff), iš kurių kalba savo žodžius darė, — iš paprastų naturalinių garsų"[56]. „Sekamą žingsnį jis padarė į tų garsų eiles įterpdamas paprastus sakinius". „Tačiau, kaipo dainos pagrindas, anos beprasmių garsų eilės, tęsias dar labai ilgai, ir, neatsižvelgiant dainos turinio, įsiskverbia visur ir epinėsna ir lyrinėsna dainosna. Ypatingai svarbų vaidmenį jie vaidina, kai darbo bendruomenė dainuoja pasikaitaliojamai, kur tiktai vedėjas (Vorsänger, zapievala, „rinkėjas") duoda tikrą tekstą, o choras pasitenkina tiktai refrėną bekartodamas. Šisai (refrėnas) yra pastovus, pradžiapradis (ursprünglich), o tekstas yra improvizuojamas[57], ir tokiu būdu prie kiekvieno naujo darbo susikuria senos dainos nauja variacija. Pagaliau išsiemancipuojama iš šio refrėno posmų, ir darbo daina pasidaro ištisai poetinis kurinys"[58]. Bücherio teoriją, kad liaudies poezija yra kilusi iš darbo dainų, vadinas iš dainų, surištų su ritminiais judėjimais, priima be jokių ypatingų pastabų tokie mokslininkai—liaudies poezijos žinovai, kaip Reuschel, Aničkov... Pas mus ir prof. Mykolas Biržiška yra linkęs ją priimti, tiktai, visai teisingai, pasiulydamas *darbą* suprasti, kaipo veiksmą. Garsusis Otto Böckel'is ėjęs visai kitais keliais, nepažinęs priėjo tų pačių išvadų, kaip ir Bücher'is. O Veselovskis, pagaliau Bücherio teorijos, dar 1898 m. rašė: „Seniausiose dainose įžymiausį vaidmenį vaidino ritmas, normavęs melodiją ir vystęs prie jos tekstą. Pastarojo vaidmuo, reikia manyti, išpradžios buvo kuomenkiausias: tai buvo jausmažodžiai, emocijų reiškimas, keletas nereikšmingų, beturiningų žodžių, takto ir melodijos reiškėjų"... „Ypač jautriai išvystytas jausmas ritmo, net kai melodijos nėra, ritmo, reiškiamo bildenimu, pliaukšėjimu, arklio riščios pamėgdžiojimu (Sinegaliečiai pažįsta ritmą, kuris ištikrųjų taip ir vadinas), gyvulių balso sekimu"...[59]. Tos neaprėpiamos pavyzdžių aibės, kuria ir Veselovskis, ir Bücher'is, ir Böckel'is savo išvadžiojimus patikrina, mums čionai nėra reikalo kartoti. Apie refrėninių posmų likimą turėsime kalbos sekamame skyriuje. Šiuo tarpu pažvelkime, kokių pėdsakų darbos, veiksmo ritmo galima suvokti lietuvių liaudies dainose, kurios šiuo žvilgsniu duoda gausios ir dėkingos medžiagos. Jau II skyriuje suvokėme darbo dainos pėdsakus tenai, kur jų ir įtarti, berods, nebuvo galima. Pasikaskime po kitokios dainos pamatais. Pavyzdžiui:

Girninės dainos laimė

(1) Oi, liūdo, liūdo
Širdelė mano
Per visą rudenėlį.
O ką pajautė
Širdelė mano:
Berneli tinginėlį.

Einu per kiemą,
Girdžiu per sieną,—
Apkalb mane žmoneliai.
Apsikalbėkit
Kojas rankeles,—
Ne mane siratėlę.

Juk žinot patys,
Ne pilėj esat,
Ne po dvarus vaikščiojat.

Po purvynėlius
Ligi kelelių,
Po ašarelės
Lig pažastelių.
Auš. 1911, 1 num.

Juškevičiaus rinkiny „Svotbinės dainos“ 493 num. randame sekamą variantą (užrašytą bent ketvirtadalis amžiaus anksčiau):

(2) *Ko užsipuolei*
Jaunas bernyti
Ant manęs siratėlės?

Juk tu žinojai,
Mano bernužėli,
Ne dvaružy užaugau—

Aš po vargužėlius,
Po purvynužėlius
Po graudžias ašarėles!
Juk tu žinojei,
Mano bernužėli,
Jog neturiu močiutės...
— — — — — — —

Dar pusę amžiaus atgal, — ir mes randame pas Rėzą:

(3) Ei užkit, užkit,
Mano girnatės
Dingos, ne viena malu.

Aš viena maliau,
Viena dainavau,
Viena girnužes traukiau.

Ko užsipuolei,
Jaunas bernyti,
Mane, vargų merguže.

Juk tu žinojai,
Širdies bernyti,
Mane dvare nesėdint.

Iki keližių
Į purvynatį,
Ik pažastačių
Į vandenatį...
RD, 2

Metraštininkas Stryjkovskis (1547—1582), minėdamas kitas lietuvių dainas, pastebi, kad lietuviai dainuoja ir girnines dainas. [60]) Tų pačių laikų italų keliauninkas Guagnini, (1538—1614), sako, kad lietuviai sukdami girnas kartoja žodį „malu, malu“... dainos motyvu. [61]) Jeigu šį senų laikų liudijimą palyginti su nūnai dar užsilikusiu varijantu:

(4) Malu, malu viena,
Pasižiūriu—diena,
Girneles traukiu,
Savo mielo laukiu. [62])
NS, 151

tai paaiškės visas vaizdas, kaip iš paprastos darbo dainelės yra lyrinė daina kilusi. Guagnini minėtas motyvas—seniausias iš visų, mums žinomų. Ketvirtas variantas, išlaikęs pradžiapradžius požymius, turi jau kiek lyrinių elementų. Trečiasai variantas—dar visoj pilnumoj girninė daina, su visais malimo požymiais. Bet joje jau lyrinis elementas tiek stiprus, kad ji gali būti padainuota ir be girnų. Dainuojant dainą be girnų, trečiojo varianto pirmi dvi strofi pasidarė jau bereikalingi, ir antrame variante jų jau nebera. Daina čia prasideda stačiai paprasta lyrine strofa. Ji iš girninių, darbo dainų tarpo sugebėjo jau persikelti į apeigines dainas; Juškevičius ją jau užrašė

kaipo „svotbinę". Pirmajame variante iš dainos padaryta blogai sukratytas kratinys. Girninės dainos liekanos nugrusta į patį galą, vidurinė strofa — „einu per kiemą, girdžiu pro sieną" — viena labiausia prasiplatinusių, ypač vakaruškų dainų tarpe, viena liaudies mylimiausių strofų. Pagaliau pirmi dvi strofi — paprasti strofi, nuolat besikartojanti mergautinių bei bernautinių dainų tarpe. Pirmas variantas labai maža teduoda medžiagos įtarti, kad daina palaikytų kurių nors ryšių su darbo dainomis, tačiau tų ryšių esama. Ir šitie ryšiai nurodo, kur reikia ieškoti rakto į dainos ritmiką.

Žinoma, šiuo metodu tenka naudotis tam tikru atsargumu. Visų pirma, ne visos dainos, darbo metu dainuojamos, yra jau darbo dainos, ar bent tojo darbo dainos. Pavyždžiui, minėtoji girninė daina virto ilgainiui nelyginant staklinė daina.

— — — — — — —

Vai, kad aš ėjau
Per didį kiemelį,
Par didįjį kiemužėlį,—
Pro biedniukų langelį,
  Tai užia staklelės,
  Ir plonos drobėles,
  Ir jovarų šaudyklelės,
  Mergelė lelijėlė.

Ko taip užsipuolei,
Jaunas bernužėli,
Ko taip užsipuolei,
Jaunas dobilėli,
  Ant biedniukų dukružėlės,
  Ant vargdienių mergelės!

JSV, 97

Ir šį variantą Juškevičius paduoda, kaipo apeiginę dainą, kaipo svotbinę. Dainos ritmas, toli atšokęs nuo girninio darbo, žymiai pasikeitė, beveik staklinis tapo.

Antra — ne toks jau lengvas daiktas nustatyti ar įžvelgti ryšius su darbu: daugel varijantų dingo, daugel pasikeitė ir pirmykštės reikšmės nustojo, daugelio varijantų mes dar visai nežinome, neužrašėme. Pagaliau, ir bücherinė sąvoka „darbas" tektų išplėsti iki „veiksmas" (apeiga, šokis...) apskritai.

Naturalinis ritmas

Esant tokioms aplinkybėms jau dabar pavyko suvokti daugelio dainų *naturalinį ritmą*, vietoj darytinos metrikos dėsnių. Sąvoka „naturalinis ritmas" šičia reikėtų suprasti kaipo ritmas veiksmo, kuris davė akstino dainai atsirasti, kurio realizacija daina palydima. Dr. A. R. Niemi ir Sabaliauskas davė daug medžiagos kalbamam ritmui pailiustruoti, o prof. M. Biržiška jau padarė pastangų iš tos medžiagos išvesti bendrus dėsnius [63]).

Niemi—Sabaliausko rinkinys prasideda tariant klasine (mūsų augščiau jau cituota) daina — verpimo:

Aš verpčiau ploną, tatatėla,
Po pluoštelį, tatatėla,

Aš ausčiau kietą, tatatėla,
Po šuvelį, tatatėla... ir t. t.

Kaip teisingai prof. M. Biržiška pastebi, ši daina ne tik ritmu pritaria rateliui, bet ir pačiu garsu — *tatatėla*. Jau Duonelaitis minėjo ir barės, kad moteris dainuoja *pašukų dainą*. Neabejojamai nustatytų darbo dainų, kuriose aiškus *naturalinis, darbo* ritmas, nūdien mes turime jau nemaža. Pavyzdžiui:

Linarūčio giesmės:

Lyliol, sese linus,
Lyliol, sodindama,
Aukit linai kuodidžiausi,
Kraukit žiedus kuogražiausius.

Iš linelių — plonos drobės,
Iš šaknelių — abrusėliai,
Liemenėlio — pakulnėlės.
NS, 45.

Ypač įdomi sekama *sutartinė*, dainuojama linus raujant triesa:

I giesmininkė	Aš pati martelė Linelius pasėjau, Tu, dobil penkialapi, Dobilėl penkialapi.
II giesmininkė	Ne tu viena sėjai, Ir aš tau padėjau, Tu, dobil penkialapi, Dobilėl penkialapi.
III giesmininkė	Citat, citat, martelės, Judvi nesibarkit, Tu, dobil penkialapi, Dobilėl penkialapi.
I giesm.	Aš pati martelė, Linelius auginau, Tu, dobil penkialapi, Dobilėl penkialapi ir tt. JMA.

Rugiapiūčio giesmės:

Pabėk, bareli,
Galan laukelio,
Kad tu nebėgsi —
Aš pavarysiu.
JMA.

Kviečių giesmės:

Kieno tie kvieteliai kalne karša?
Ritto, ritto, raselė krito.
Tėvelio kvieteliai kalne karša,
Ritto, ritto, raselė krito.
Einame seselės, nupiauname,
Ritt... ir tt.
(M. Biržiška. Dainos Keliais, 42).

Šienapiutės:

Valaj, mano dalgelė,
Valaj, valaj.
Dalgelį traukiau,
Valai mano dalgelė,
Valaj, valaj.
Nepaptausi šienelio,
Valaj mano dalgelė,
Valaj, valaj.
Nepapustęs dalgelio,
Valaj, mano dalgelė,
Valaj, valaj ir tt.
JLD, 361.

Šieną griebiant:

Tie krumeliai lingojėliai,
Piovėjėliai—tinginėliai.
Nei jie piauna, nei valiuoja,
Pakrumėlėms tinginiuoja.
Ein broliukai šieno piautų,
Ved ir mane drauge grėbtų.

Penki piauna, viena grėbia,
Grėbėjėlė tankiai sėdžia.
Trijų dienų jų piovimo
Nesugrėbiau nė vežimo.
Mūsų zenkiai piovė šieną
Apie kelmą visą dieną.

NS, 142

Eitinės:

Pasėjau kanapę
Ant marių kraštelio.
Ei, vija--kanapija,
Ei, viliutė—dobiliutė,
Rūtelė žalioji.
Išdygo kanapė
Ant marių kraštelio... ir tt.

JMA

Jotinės. Delei jotinių prof. M. Biržiška sako, kad jotinio ritmo daugiau turinčios nebe giesmės, o dainos—kiti mūsų máršai. Raitelių maršai, žingynės esą turinčios arklių žingsnio ritmo, taip pat esą reikia skirti paprastosios bernelių jotinės ir karo maršai. Pirmosios turinčios laisvo jojimo ritmo, tuo tarpu kai antrosios turinčios kurkas griežtesnio ritmo[64]).

Bernužėlių jotinės:

Jojau dieną, jojau naktį,
Niekur gero neprijojau
Jūros vandenėlio
Žirgeliui girdyti.. ir t. t.

NLV 218

Du balandžiu klane gėrė,
Begerdamu sudūmojo,
Ar būt gerti, ar negerti,
Ar sparneliais paplasnoti.
Gerkiv, gerkiv, balandėli...ir tt.

NLV, 37

Kareivėlių maršai:

Augin tėvas dų sūnelių, dų sunelių,
Augindamas labai džiaugės, labai džiaugės.
Tarė: išaugs šienpiovėliai, šienpiovėliai,
O ir žemei artojėliai, artojėliai... ir t. t.

JLD, 1150

Šoktinės. Soktinių giesmių ir dainų—devynios galybės. Jų ritmas jau neabejojamai atitinka veiksmo ritmui. Įdomu tiktai, kad prof. M. Biržiška garsiąją Rėzos rinkinio dainą „Vilkelio svotba“:

Atvažiavo meška
Su alučio bačka,
O vilkeliui
Nabagėliui
Svotbelė kelti... ir tt.

RD, 20

paduoda, kaipo *šokių* dainą.

Žaislinės nemažiau gausios už šoktines, ir jų ritmas aiškiai remias veiksmo ritmu.

Lopšinės:

Atbėg pelytėlė, lylia, lylia, lylia, lylia,
Per devynias kamarėles, „ „ „

Per dešimtą seklytėlę, lylia, lylia, lylia.
Neš pelytė saldų miegą, „ „ „
Kaip bitelė saldų medų „ „ „ ir t. t.
NS, 183

Supuoklių:

Kas čia supa, kas nesupa,
Dvejameilę, trejameilę,
Užčiučiavęs, užliuliavęs
Toli duočiau, žmonės' leisčiau.
NS, 439

Maltinės — pavyzdžių jau buvo.

Melžtinės:

Rido, rido, karvytė,
Rido, rido, žalmargytė,
Duok man pienelio po viedrą,
Rido, rido, karvytė! ir tt.
NS, 146

Einant vandenio:

Eik, oželi, vandenio,
Ožėlėli, vandenio.
Bijosiu vilko.
Nebijok vilko:
Vienu ragu simka,
Antru atsiginka.
NS, 156

Staklinės. Pavyzdžiui, garsioji daina, kurią net Bücher'is savo knygoj cituoja:

O, aš turėjau
Dvi sesytėles,
Abidvi audėjates.
O jiedvi audė
Plonas drobates
Į naująsias staklates... ir t. t.
NLV, 287

Laivinės:

Į šilą jojau,
Šilužy kirtau,
Pagiry laivą kūriau.
O kai pakūriau
Juodą laivatį
Su aštuoniais kampačiais:
Ant kožno kampo
Po liepos medį
Su devynioms šakatėms... ir tt.
RD, 9

Skalbtinės:

Aukšti kalnai, žalios lankos,
Puikiosios kvietkelės
Gul man ant akelės.
— — — — — — — —
Cia sesytė žlūgtą skalbia,
Baltų marškinėlių,
Plonų drobužėlių... ir t. t.
NLV, 152

Apyninės:

Oi tu, apynėli, taduja,
Žalias puronėli, „
Oi, kur tu augai, taduja ir tt.
JMA

Vaikų:

Dzigu, dzigu, magu, magu—
Žąsins putė dūdą,
Žąsins putė dūdą,
Lapė taisė šarmą ir t. t.
NS, 202

Arba:

Sarkele, varnele,
Keli tavo vaikai?
Du namuos,
Du kapuos,
Du duoną raiko ... ir tt.
NS, 209

Piemenų:

Ralio, karvytės mano, ralio!
Ralio, mažutytės mano, ralio!
Ateik, motute mano, ralio,
Padėk ganyti, ralio, ralio,
Karvyčių varyti, ralio, ralio!
NS, 250

Ir daug, daug yra kitų – kitokių giesmių bei dainų, kuriose ryški veiksmo ritmas, tariant, naturalinis ritmas. Žinoma, ir patsai veiksmo ritmas ne visuomet esti raiškiai apčiuopiamas. Jeigu ėjimas, jojimas, malimas, supimas yra reguliuojamas kai kurių pašalinių aplinkybių, verčiančių laikytis tam tikro ritmo, tai tokių aplinkybių kituose darbuose ne visuomet esti. Pavyzdžiui, linus raujant, apynius braukiant ir pn. — darbo ritmas dažnai laužomas, ar tai atsikvėpti, ar tai darbo prigimtis to reikalauja. Arba, vėlei, tokios vaikų giesmės yra surištos su vaikų žaidimais, o jų žaidimo ritmas kartais labai abejotinas.

Apeiginis veiksmas

Iki šiolei matėme giesmes ir dainas, kurios yra daugiau ar mažiau surištos su kuriuo darbu; matėme, kad daugelis lyrinių dainų yra kilusios iš darbo dainų, kitos gi darbo giesmės jau suspėjo pasidaryti apeiginėmis dainomis. Ne visos apeiginės dainuotės yra kilusios iš darbo dainų, — joms ir reikalo nebuvo taip daryti. Nes apeiga pati savaime yra pakankamas akstinas naujoms dainoms kurtis. Mokslininkai sugalvojo net visą teoriją, tiesa, ne veiksminiam apeiginių dainų pobūdžiui patikrinti, o tiktai jų prasmę paaiškinti. Bet jie nepalaikys bloga, jei jų darbų daviniais bus pasinaudota ir mūsų reikalui. Šią teoriją Aničkovas referuoja šitaip: „Raiškios šviesos į apeigų reikšmę ir surištų su jomis dainų bei legendų prasmę metė Frazerio teorija apie liaudies magiją. Perdirbdamas savo knygą «Golden Bough» Frazer'is nustebo, kaip aiškiai ir suprantamai galima išaiškinti daugelį pirmapradės pasauliažvalgos bruožų, ir, ypač, daugelį Europos tautų apeiginio ritualo bruožų, jeigu žiūrėti į juos, kaipo į magišką veiksmą. Ir Frazer'is nepasiliko vienas. Visai nepriklausomai nuo jo mokslinių išvadžiojimų, įžymų magijos vaidmenį pradžiapradėse religijose teko pripažinti ir keltų mytologijos nagrinėtojui — prancūzų archeologui Bertrandui. Drauge su tuo ir darbuose apie pradžiapradį meną vis tiksliau ir tiksliau išreiškiama mintis, kad pradžiapradis menas tarnavo magijai, buvo magiškas". „Pažinti magiją pradžiapradžio žmogaus pasauliažvalgos pagrinduose pagelbėjo ypač toji religinių mokslų kryptis, kuria einant reikia atsiminti evangelijos posakį: «tikėjimas be darbų — negyvas», suprantant tai ne kaipo prisakymą, o kaipo religinės sąmonės principą"[85]. Aničkovas, paduodamas nuomones įvairių mokslininkų, kaip antai Lipperto, Robertson-Smitho, ir kt. referuoja toliau: „Pradžiapradę magiją Frazer'is ir apsprendžia, kaipo įsitikinimą, kad «panašiais veiksmais pašaukiama panašūs reiškiniai», arba kitais žodžiais tariant, «pasekmė yra panaši į priežastį»". Tei-

sybę pasakius, iš visos šitos tirados mums rūpi tiktai, kad «pradžiapradis menas tarnavo magijai», kad «tikėjimas be darbų negyvas», ir kad magija yra «įsitikinimas, kad panašiais veiksmais pašaukiama panašūs reiškiniai». Kitais žodžiais tariant, mokslininkai negali įsivaizduoti, kad apeiginės ir ritualinės dainuotės atsirastų taip sau, kaip antai individualinių poetų kūriniai. Jeigų suprasti magiją, kaip aukščiau pasakyta, tai šios sąvokos turinys susideda mažiausia iš dvejų dalių; burimo (užkeikimas) ir apsivalymo. Ir religijų istorija, ir žmonių būties istorija mums pakankamai įrodo, kad burimo (užkeikimo) ir apsivalymo esmė glūdi atitinkamo veiksmo atlikime. Atliekant atitinkamą veiksmą kalbama atitinkami žodžiai, dainuojama tam tyčia sudedamos ar sudėtos dainos. Mes apeiginių užrašytų dainų ir giesmių turime labai daug. Ritualinių—kur kas mažiau. Bet ir tas nedaugelis užrašytų ritualinių dainų yra labai pamokomas. Niemi-Sabaliausko rinkiny paduodama viena daina, užrašyta 1865 m.:

Tu, oželi, juodbarzdėli,
Auk, auk, auk!
Dievuks mūsų tave
Lauk, lauk, lauk.
Paupely yr kalnelis,
Kur ugnelė, kaip žvaigždelė,
Dieną-naktį smelk, smelk, smelk.
Ten Ruginis su Žvaginiu
Dievui ožius smaug, smaug, smaug.
Po rugpiūtį, po rugsėjį
Vesim tave, juodbarzdėli,
Ant to tai kalnelio,
Kur Ruginis su Žvaginiu
Garbei-šlovei dievų mūsų
Ir tave pasmaugs,
Ir tave pasmaugs

NS, 412

Dainos ritmas—neabejojamas. Šios dainos variantas, berods, buvo paduotas ir Amerikos „Žvaigždėj", bet ir tenai nebuvo aprašytos apeigos, kurioms vykstant ši daina buvo dainuojama. Kadangi senovės lietuvių religijos problema nūdien dar taip maža teišnagrinėta, tai ir apie ritualinius veiksmus gali būti tiktai daugiau ar mažiau tikri spėliojimai. Jeigu manytume, kad cituotoji daina buvo dainuojama, pavyzdžiui, ritmingai vaikštant ir nusilenkiant, tai dainos ritmas ir struktūra savaime pateisinama. Tačiau apie judėjimų, kurie lydimi ritualiniai apeiginėmis dainomis, pobūdį yra ir tikslesnių davinių. Pavyzdžiui, Niemi-Sabaliausko rinkiny rašoma: „Švento Jono naktį susirenka lauke daug žmonių, nuplėšia beržo žievę, susuka, paskui pririšę prie karties, uždega, iškelia į viršų, ir šokdami aplink šią kartį dainuoja":

Po beržyną vaikščiojau,
Širmo žirgo ieškojau.

Olia, olia, olia—lia,
Širmo žirgo ieškojau.

NS, 413

Arba:

Kupolio, rožė,
Su pienu košė,
Su degutu barščiai.
NS, 414, 415

Ten pat paduodama daug dainų, dainuojamų vaikščiojant aplink laukus:

Kupolio rože,
A kur buvai Jonai?
Rugelių lankyti.

Ar gerūs rugeliai?
Gerūs gerumo:
Lylio, išlužėję!
NS, 420 ir kt.

Veiksminė dainų savybė kur kas aiškiau žymu turtingiausioj apeiginių dainų šeimoj—vestuvinėse dainose. Čia ir apeiginiai veiksmai dar gyvi išsiliko, čia ir jų prasmė lengviau suvokti, prisikasant iki pradžiapradės reikšmės. Prof. M. Biržiška net pastebi: vestuvės—tai veiksmu reiškiamas vaidinimas;[66]) Juškevičius paduoda bene kelias dešimtis vestuvinio veiksmo momentų, kuriais ir klasifikuoja vestuvių dainas. Tiktai vestuvių apeigų metu dainuojama ne vien grynai apeiginės dainos. Dainuoja kas ką žino ir kaip moka. Nenuostabu, kad į šių dainų tarpą įsiskverbė dainos ir iš kitų šeimų, ir individualinių poetų kūriniai. Ypač gausiai įvairi medžiaga pirmajai vestuvių stadijai, kaip Juškevičius sako „ant pažintuvių ir meglavimos", „ ant piršlybų," „ant sutartuvių"; šiais atvėjais dainuojamos dainos yra daugiau bendro, meilautinio turinio, ir čia veiksmo ritmiką sunku suvokti. Bet kai jau prasideda pačios vestuvės, ten jau dainos daugiau tam tikram veiksmui pritaikintos. Juškevičius, paskui jį ir prof. M. Biržiška, ir Jonas Strazdas[67]) ir kt. paduoda gana smulkų tų veiksmų aprašymą.[68]) Tą pat randame ir Niemi-Sabaliausko rinkiny.

Oi, smūtnas, smūtnas vakarėlis,
Smūtni sesiulė už stalo sedėjo.
Ir atsisėdo už balto stalelio,
Ir pasirėmė ant baltų rankelių.
Oi, rymok, rymok, jauna panytėle,
Ne mūsų pradėta, nuo Dievo žadėta.
NS, 320

Daina dainuojama vainikėlį pinant. Zinoma, nėra aiškaus kriterijaus, kuriuo einant būtų galima tiesioginai įrodyti, kad minėta daina turi vainiko pynimo ritmą: čia tenka daugiau apeliuoti į ritmo pajautimą,—o tai jau nėra negincytinas dalykas. Bet, reikia manyti, tiems, kuriems rūpi dainos, ritmo pajautimas nėra svetimas. Ir tieji sąžiningai apeliuodami į ritmo pajautimą, negalės neigti, kad pastaroji cituotoji daina savo pasilguotinu tempu atitinka mergvakario grakščiai liūdnoms iškilmėms. Nėra reikalo tęsti toliau apeiginių dainų citatas, nors jų būtų galima daryti ir daryti. Jeigu visų dainų bei giesmių ir negalima suvesti į veiksminį pradą—daugelis jų jau

nustojo ir pirmykštės reikšmės, ir pirmykščio ritmo, — vis tiktai bene kiekvienas naujas darbas iš liaudies dainų istorijos ir analizo, atneša naujų davinių, patikrinančių kalbamąją bendrą mintį.

Liaudies terminologija ir klausimo kėlimas

Liaudies sąmonė aiškiai skyria dainų ritmo įvairenybę. Pavyzdžiui, šienapiutės metu galima tiktai *valiuoti* (valioti); liaudis pasijuoktų, jeigu kas žvangindamas dalgele po pradalgėlį imtų *raliuoti* ar *tralaliuoti*. Deja, kolkas nedaug tesurinkta terminų, kuriais liaudis apibūdina dainavimo ir ritmikos savybes.[69] Liaudis sako ne tiktai: *giedoti, dainuoti, pritarti, pridėti, posmuoti*, bet ir *lyruoti, somuoti, samatuoti, laskuoti, lakštuoti, tvaskuoti, talandruoti, tabaluoti, tralialiuoti, ringuoti, lyguoti, raliuoti, riliuoti, uliuoti, oliuoti, liuliuoti, kupoliuoti, kalėduoti, alguoti, ratuoti ir t. t.* Teisybė, šie terminai daugiausia padaryti iš dainuojamųjų dainoj refrėnų. Pavyzdžiui *liūlia-liūlia—liūliuoti; valioj—valiuoti, ralio—raliuoti; kupolio—kupoliuoti* ir kt. Bet kiti pavadinimai su refrėnais nieko bendro neturi. Pavyzdžiui, sakoma: *Lakštuok:* „Oželi mano, poniule mano" [70]); *lyruok*: „Vai, did' dūda, dūdytėlė,[71]); *Somuok*: „ui, ui, ui, ramta, rita, rita, ta[72]) ir t. t..

Jeigu kam ateitų į galvą giedoti:

Rido, rido, rido, rido,
Mažutėlį, rido,

Rido, rido, rido, rido,
Sunaitėlį, rido ...

Arba:

Liūlia, karvytės mano,
Liūlia, mažulytės mano, liūlia ... —

tai pirmu atvėju rūpestinga motyna už pasityčiojimą kūdykiu akis išdraskytų, o antru atvėju—pasidarytų tas pat, kas pasidarė Juozui Tysliavai, kai šisai ėmė karvėms meilės himnus giedoti... Kas veiksmas turi savo dainą, ir liaudis jas skyria, klasifikuodama: *giesmė, daina, dainuška;* ir toliau: *sutartinė, rinktinė, paduotinė, tabalainė, pliauškinė, suoma, laska, uolia, ralia*[73]) ir t. t.

Visi šie daviniai sako, kad: 1) dainose vyrauja veiksminis, naturalinis ritmas, 2) kad pati liaudis tai skyria, 3) kad liaudis turi nelyginant savo poetiką, kuria eidama savo kūrinius apibūdina ir klasifikuoja.

Ar ne tiksliau būtų, vietoj skaičius jambus ir daktilius, pažvelgti, kaip santykiauja liaudies tariamoji poetika su mūsų knygine? „Jambas ir trochajus yra trypimo mastas: palengva ir smarkiai žengianti koja; spondejus yra smūgio mastas, lengvai pagaunamas visur, kur dvi ranki į taktą beldžia; daktilis ir anapestas yra kūjo mastai, kurie galima dar ir šiandie pasekti kiekvienoj sodžiaus kalvėj, kur darbininkas prieš smarkiai suduosiant į geležį du mažesnių smūgių trenkia į priekalą, arba trenkęs geležį paskui du kart trenkia lengviau į priekalą. Kalvis (Vokietijoj) tai vadina «kūją dainuodinti». Pagaliau, galima, jei norima eiti dar toliau, visus tris peoninius mastus įstebėti mūsų miestų gatvėse, kur visuomet trys darbininkai geležinėmis rankinėmis meškomis (toks įrankis) į taktą gatvės grendimą kala. Atsižvelgiant kiekvieno darbininko jėgos pavartojimo, bei aukščio,

iš kurio paleidžiama geležinė meška kristi, pasigirsta tai treticus, tai bacchius, tai antibacchius“ [74]), — bando praminti pirmą taką Karl Bücher'is, — nustatymui santykių tarp veiksmo ritmo ir knyginės metrikos. Bet toliau jisai pastebi: „Be abejonės, būtų gera, jei kas žinovų šiuo keliu toliau nueitų. Tiktai nereikia laukti, kad šiuo keliu būtų tuojau išspręsta antikinės ar kurios kitos metrikos paslaptys. Nereikia užmiršti, kad senoji poezija buvo tiktai dainuojama, kuriam tikslui kalbos medžiaga lengvai buvo laužoma; ir kad eiliavimo menas, kai jis jau atsirado, pradėjo eiti savo keliu, kaip tik poezijos kūrinys atsiskyrė nuo muzikos ir kūno judėjimo, kaip tik pasidarė tiek savistovus, kad galėtų gyventi savarankų gyvenimą“ [75]).

Kaip santykiauja lietuvių dainų ritmas su darbo, su veiksmo ritmu, kaip jis santykiauja su knygine metrika, — visi šie klausimai iki šiol pasilieka atviri, laukiantieji išsprendimo. Bet jų tolimesnis nagrinėjimas per toli mus nuvestų iš šio rašinio rėmų ir uždavinio.

IV. REFRENAS

Turėjo bobūtė
Žilą oželį.
Man dzig-dzig,
Man dziaki,
Man buvo čimpuotas,
Čimpypa družna!
JMA

Refrėno prasmė

Jau pereitame skyriuj teko minėti gilius Bücherio žodžius: „Jis kūrė pirmas savo darbo dainas iš tos pačios pradžiapradės medžiagos, iš kurios kalba savo — žodžius darė, iš paprasčiausiųjų naturalinių garsų“. — „Šauksmas, trumpas tiesioginis dvasinio susijaudinimo išsiveržimas yra pirmiausioji ir seniausioji kūrybos forma.... Visokia gėla (ilgėjimos, baimė, įtužimas, kerštas ir tt.), taip-pat ir džiaugsmas (džiaugimos, dėkingumas, meilės laimė ir tt.) pro klyksmą išsiveržia iš žmogaus sielos“, — Bücherio pasakytą mintį nelyginant psichologiniai pamatuoja Otto Böckel'is [76]). „Dainos tapimo (stojimosi, Werden, stanovlenije) iš klyksmo procesas tokiu būdu rutuliojas: klyksmas nusitęsia sulyg jausmo stiprumo ir augančio jausmingumo vis labiau ir labiau, kol, pagaliau, plyšta klyksmo rėmai, ir jausmai prasiveržia ilgesniais išvadžiojimais, žodžiais, tolimesniais klyksmais ir tt.“ [77]). Tokiu būdu, vadinamieji „beprasmiai žodžiai“, „garsai“, pasitaikantys dainose nėra jau toksai pripuolamas daiktas. Ir nėra jie jau tokie beprasmiai. Mūsų dainose dažniausia jie pasitaiko refrėnuose. Bet vadinamųjų naturalinių tautų meno studijos parodo, kad pas tas tautas dainos dar ir nūdien dažnai susideda vien iš „beprasmių žodžių“, jeigu tiktai posakis „beprasmis žodis“ apskritai yra leistinas. Bücheris, Böckelis, Veselovskis paduoda tokių dainų daugybę. Ir jų išvados apie liaudies dainų kilmę, apie jų išsirutulojimą iš jausmažodinių dainuočių — nėra iš piršto išlaužtos. Ir tai patvirtina netiktai stu-

dijos iš poetikos srities, — patikrina tai ir tautų psichologija. Besirutulojant liaudies kūrybai ilgainiui „prasmingieji žodžiai“ vis labiau ir labiau įsiskverbia į „beprasmių“ tarpą, nustumiašiuos į refrėną, toliau, juos ir ištenai iškrausto; pagaliau, dingsta ir patsai refrėnas, liaudies dainuotė pasidaro tikra daina ar dainuška, — išsirutuloja poezijos kūrinys, kuris gali būti gyvendinamas visur ir visada, poezijos kūrinys, su pirmykščia savo gimine sutraukęs visus paviršutiniuosius ryšius. Mūsų laikams išsilaikęs refrėnas (Niemi—Sabaliausko terminologija tariant: giedotojos posmas) yra chorališkumo požymis. Tokiu būdu čia mes savoka „refrėnas“ imame kiek platesne prasme. Ją imame, kaipo tam tikrą posmą, pasikartojantį sekant dainos strofas, retrospektuodami jo praeities kelią.

Refrėno istorinis kelias

Tokia istorinė refrėno lemtis, patikrinama daugelio tautų liaudies kūrybos daviniais, duoda galėjimo nustatyti keletą refrėno gyvenimo chronologinių momentų. Chronologinių momentų — ne dainos susikūrimo ar jos užrašymo datos žvilgsniu, — bet jos vidaus išsirutulojimo žvilgsniu. Lietuvių liaudies kūryboj laimingu būdu išsilaikė visi refrėno išsirutulojimo momentai.

I. Ištisa daina susideda iš „beprasmių žodžių“, kurių ne tik prasmė nėra įmanoma, bet ir žodžių šaknies žvilgsniu sunku nustatyti giminystę su „prasmingais žodžiais“. Jų esmė taip pat nieku būdu negali būti paaiškinama gamtos garsų pamėgdžiojimu. Tai yra tikra onomatopoetica — garsų poezija, mums, atitolusiems nuo naturalinio primitingumo, patys savaime vargu bau ką sakanti. Mes juos suprastumėm, jeigu tiktai patys pasileistumėm šokį varyti, atitinkamą tų garsų ritmikai. Pavyzdžiui:

Čiulado, čiuladyta!
Lig čiuladytėla, lylio!
NS, 301

Tatato, lylio,
Saduto, saduto,
Eigi tuto, tuto, tuto,
Saduto, tuto!
NS, 302

Saduto, ruto, lingo, tatato, tato!
Saduto, ruto, lingo, tatato, tato!
NS, 298

Atsiminus, kad tai yra šokių giesmės, tenka manyti, kad tai yra *pradžiapradė medžiaga* (Urstoff) *džiaugimos jausmams reikšti.*

II. Į „beprasmių žodžių“ tarpą įsibrauna žodžiai su bendrai suprantamomis šaknimis, tačiau jie dar vartojami ta pačia tvarka, kaip ir kiti „beprasmingieji“. Pavyzdžiui:

Dobilėl, dagilėl, dobilėl, čiuto,
Dobilėl, dagilėl, dobilėl, čiuto,
Dobilio, dagilio, dobilio, čiuto,
Dobilio, dagilio, dobilio, čiuto!
NS, 300

Obelyt, gražulyt,
Tuto, lylio, tuto!
Tuto, lylio, tuto!

Lioi, *obelyte,*
Tutoi, tuto, lilitėla,
Tuto, lylio!

NS, 304

III. „Prasmingieji žodžiai“, pavartoti bendra tvarka, jau įneša į dainą kai kurio pasakojamo ar veiksminio pobūdžio; „prasmingieji“ ir „beprasmingieji žodžiai“ sudaro dar vieną nedalomą vienumą.

Ratu, bitel, ratu, ratujo!
Ratu, pilkoji, ratu, ratujo!
Ratu, sesiule, ratu, ratujo!
NS, 322

Kaip rūpestingoji bitelė sukas ties gėlelėmis *ratu-ratujo,* taip ir sesulė mergužėlė—suka ratą jaunimėly!

Jei dagilio, dagilio,
Kalne augo, dagilio!

Kalne augo dagilėlis,
Kalne augo dagilėlis!

NS,312

Linksmas, banguojamas rato šokis!

Arba:

Du ąžuolu, lylio!
Trečia liepa, lylio!
Lioi, du ąžuolai,

Ši tiečia liepa.
Pakirtiema, lylio,
Broliai, liepą, lylio!

NS

Vyrų choro-rato giesmė—bernužėlių miklumas. Forma „pakirtiema“—labai sena. Visame Niemi-Sabaliauskio rinkiny ši forma, berods, tiktai šitokioj kombinacijoj ir tepasitaiko. Einant liaudies simbolika (apie simboliką plačiau bus kalba vėliau), liepa=mergelė, ažuolas=bernelis; pakirsti liepa—mūsų kalba kalbant—reiškia „nusavinti mergaitę“. Šitoksai simbolių priešpastatymas tėra tiktai seniausiose dainose. Vėlesnėse dainose ąžuolas, kaipo bernelio simbolis, pasitaikio labai retai; daugiau ir dažniau medžiai simbolina mergaitę, o bernelį—paukštelis, sakalėlis ir t. t. Juo vėlyvesnė daina, juo pačiai liaudžiai simbolis daros abstraktingesnis, juo jis daugiau įgauna savarankės reikšmės, juo labiau jis yra pašaliniais požymiais apipainiojamas. Šitokia paprasta kombinacija, kaip cituotojoj dainoj, „nusavinti mergaitę“ ir tai reikšti tokiu paprastu simbolių priešpastatymu — yra neginčyjamas dainos senobingumo požymys. Vadinas, cituotoji daina ne tik išsivystymo, bet ir susikūrimo žvilgsniu tenka laikyti labai sena.

IV. „Prasmingieji“ žodžiai sudaro jau visą dainą; tekstas susideda iš dvejų dalių, kur vis dar vyrauja „beprasmingoji dalis“, bet jau „prasmingoji“ ir „beprasmė“ dalys, pagaliau, sudaro greičiau sumą, negu sintezį, negu tūlą organinę vienumą, kaip tai matėme cituotuose pavyzdžiuose. Pavyzdžiui:

Eisim, sese, dauno,
Dauno, dauno, dauno, lylio.

Mes laukelin, dauno,
Dauno, dauno, dauno, lylio.

Ir užeina, dauno,
Dauno, dauno, dauno, lylio.
Smarkus lietus, dauno,
Dauno, dauno, dauno, lylio... ir t. t.
NS, 113

Skambi laukų giesmė, kur vienas skambėjimas *dauno* apima visą lygių laukų išlaisvą, paslaptingu aidu atsiliepia neaprėpiamuose pločiuose ir ankščiose mergužių širdyse. Šalia *dauno* giesmės tekstas — ne vedamoji jėga, — greičiau pradžios akordas.

Bitins sodą perskrisdamas,
Ryto, ratutoj, lilio.
Jei, ryto, rytelio,
Rytelio, ratutoj.
Kas čia guli tam sodely?
Ryto, ratutoj, lilio.
Jei, ryto, rytelio,
Rytelio, ratutoj.
Guli, guli dvi biteli,
Ryto, ratutoj, lilio,
Jei, ryto, rytelio,
Rytelio, ratutoj,.. ir t. t.
NS, 116

Linksmas, džiaugsmingas skrajojimas ties gėlėmis — *ratutoj, lilio* — darbo giesmėje, kaip tai matėme, ir linksmoje pavasario rato suktinėje — *ratu-ratujo*. Ir šioje giesmėje išsiliko dar visi antifoninio dainavimo požymiai.

Kieno tai gaideliai,
Kyko, *tarė* kakarieko?
Kyko, kyko, jei kyko,
Jei tarė, lioj kakarieko.
O ką jie dirbdami,
Kyko, tarė kakarieko?
Kyko, kyko, jei kyko,
Jei tarė, lioj kakarieko.
Žemeles kasdami,
Kyko, tarė kakarieko.
Kyko, kyko, jei kyko,
Jei tarė, lioj kakarieko ir t. t.
NS, 68

Ši daina, išlaikydama pirma cituotosios požymius, sudaro jau aiškų perėjimo tarpą į sekamą išsivystymo chronologinį momentą.

V. Refrėnas dainos tekste beturi tiktai antraeilės reikšmės.

Pūtins augo su šermūkšniu,
Sadautoj, lingo.
Katras katrą prasiaugo?
Sadautoj, lingo.
Šermūkšnėlis pūtinėlį praaugo,
Sadautoj, lingo.
Katro uogos beskaistesnės?
Sadautoj, lingo ir t. t.
NS, 74

Arba:

Kam, kam, motute,
Mane mažą ūgdei?
Oi, lilia, tutoj,
Liliulia, tutoj.
Reikė, motute,
Mane neūginti.
Oi, lilia, tutoj,
Liliulia, tutoj.
Reikė nunešti,
Reikė įmesti,
Oi, lilia, tutoj,
Liliulia, tutoj,
Giliam ežerėly
Paskandinti.
Oi, lilia, tutoj, ir t. t.
NS, 355

Ketvirtoj grupėj cituotose dainose matėme, kad „beprasmingieji žodžiai“ nors dainoj ir vyrauja, bet jau aiškiai eina refréno teisėmis, o šios grupės dainose jie eina jau tiktai, kaipo dainos fonas: *sadutoj, lingo* apibudina aktingą, besismaginantį ūpą, o *oi, lilia, tutoj, liliulia* — pasingų, nusiminusį.

VI. „Prasmingieji“ žodžiai įsiskverbia jau ir į susiformavusį refréną. Šios grupės pavyzdžių turime ypatingai gausiai.

Kai kurie „beprasmingųjų“ žodžių dar laikos savo požymių, kaipo pradžiapradė medžiaga (Urstoff).

Pasėjau kanapę
Ant marių kraštelio,
Ak, liulia, kanapėlę,
Ant marių kraštelio.

Išdygo kanapė
Ant marių kraštelio,
Ak, liulia, kanapėlę,
Ant marių kraštelio ir t. t.
NS, 133

Siuntė mane motynėlė
Į Dunojų vandenėlio,
Loli, paloli, da loli,
Į Dunojų vandenėlio.

Žalio vario naštužėliai,
Baltos liepos viedružėliai,
Loli, paloli, da loli,
Baltos liepos viedružėliai.
JLD, 818

Šią dainą dabar liaudis plačiai dainuoja be refréno. Vadinas, čionai refréną istorija suėdė, ir tai nuo Juškevičiaus laikų!

Dukte mano, Simoniene,
Kur gavai tu vaiką?
Dam, dam, dali - dam,
Kur gavai tu vaiką?

Mamuž, mamuž, garbužėle,
Per sapnus parėjo.
Dam, dam, dali - dam,
Per sapnus parėjo.
RD, 67

Kai kurie „beprasmiai žodžiai“ yra aiški gamtos garsų imitacija. Pavyzdžiui:

Plaukė žaselė
Per ežerėlį,
Gu, gu, gu, gu, gu, gu,
Per ežerėlį.
— — — — — — —

Šoka mergelė
Mandrų kazoką,
Cak, cak, cak, cak, cak, cak,
Mandrų kazoką[78]).
JLD, 1520

Kiti gi vėlei, tariant, daiktą apibūdina iš vidaus, nes, kaip teisingai A. Afonasjevas pastebi: „žodis prasčiokui ne visuomet tėra tiktai ženklas, nurodantis į tam tikrą sąvoką, — jisai drauge vaizduoja pasireiškiančias daikto savybes, ypatinguosius reiškinio bruožus“[79]). Pavyzdžiui, turtingoji dainų šeima apie bobutę ir jos oželį.

(1) Turėjo bobutė
Žilą oželį.
Man dzig - dzig,
Man dziaki,
Man buvo čimpuotas,
Čimpypa družna! Ir t. t.
JMA

Dzig-dzig, man dziaki, čimpuotas, čimpypa — į lietuvių kalbą neišverčiami žodžiai, bet jie toli gražu nėra tokie jau „beprasmiai“. *Turėjo bobutė žilą ożelį* — pasakojama eilutė. Bet jau *man dzig-dzig,*

man dziaki — yra aprašomoji eilutė, čionai vaizduojama garsais, kaip bastės-šokinėjo bobutės išlepintas ożelis. Tai yra jau tobūlesnė onomatopoetica. Pradžioj mes matėme „beprasmius" žodžius, kurie betarpiai reiškia pajautimą, ūpą, o čia jau daiktas *vaizduojama* jais. Bobutės numylėtas, išlepintas ożelis kitaip ir negali vaikščiot, kaip tik pasišokinėdamas, savo kietą žilą vilną pavizgindamas, užukulniais patrepsėdamas: *dzig—dzig*. Sekama eilutė: *man buvo čimpuotas* — bobutė ožełį glamonėja. Motyna, norėdama ką vaikui įkalbėti, sako: *tai man gerutis*; merguże, besiilgėdama mylimojo dainuoja: *man buvo bernužis, baltas dobilėlis*; berniokas, savo žygius apdainuodamas, niunuoja: *man lineliai mėlynžiedžiai*; piemenukas gerajai karvytei dainelę sudeda:

Ralio, mano karvytė,
Man karvytė juoda,
Ir pienelio duoda...

Bet ożeliui negi pasakysi kad jis gerutis, dobilėlis — jis ir padauža, ir valkata, ir vagis — tai obelę sode nugriauš, tai rūteles darżely išpešios, — ar maža dar bėdos jis gali padaryti! Ir vis tiktai jis toksai mielas: vienintelė bobutės paguoda senatvėj! Ir kaip kitaip bobutė savo meilę pasakys, jei ne *man buvo čimpuotas!* Nelyginant garsusai Dostojevskio herojus apie savo meilę sakė: „Kate, miela, viščiukėli — Katja milaja i cypljonoček! „Čia ir malonus papeikimas, ir rūpestinga meilė.

Pagaliau, paskutinė eilutė: *čimpypa družnà* — bobutė jį paglostė ir jis vėl šokinėja — neveltui strofa baigiasi stipriu kirčiu.

Turėjo bobelė	Žilą ožełį.	Vipsùm, daldùm,
Žilą ožełį,	Įšoko ożelis	Į rūtų daržą... ir t. t.
Vipsùm, daldùm,	Į rūtų daržą,	JLD, 381

Šičia ożelis jau smarkesnis padauža. Įšoko į darżelį, susprogo rūteles, bobutė jam už tokius darbus koją pamušė, o jisai iš to liūdnumo nukulniavo į žalią girią, kur juo ištisu du vilku pasisotino. Kur čia iki tokių meilių bobutės su ożeliu santykių, kaip pirmojoj dainoj! Tenai ożelis stripinėjo *dzig--dzig*, o čia jis šoka, kaip koks vyžlas: *vipsùm, daldùm!*

O šit dar viena daina apie tokį ożelį, kurioj jisai figuruoja, kaipo likimo persekiojamas geraširdis nenusisekėlis. Ožełis pateko į smuklę, ten trupučiuką baltosios trauktelėjo, linksmai nusiteikęs norėjo ir piragais pasidžiaugti, bet už tai nelaimingu būdu kailin bizūnu gavo. Iš skausmo jisai palei pečių apvirto, bet ten koją pridegė. Išbėgo į darżelį prasivėdinti, bet ten jam šonus išvanojo.

Tu, ożeli,	Ukum, pùkum,	Karčiamelėj,
Ukum, pùkum,	Kur tu buvai,	Ukum, pùkum... ir t t.
Žilbarzdėli,	Ukum, pùkum?	JLD, 375

Pirmoje dainoje ožiukas daro tik *dzig — dzig* vienas skiemuo, kirtis — lygus, antrojoj — smarkus, trenkiamas šuolis, ir jis išreiškiama jambu (vipsùm) o trečioj dainoj jis daugiau mekekena, ir jo žingsniai tokie nelaimingi — eina trochajiniu sprindžiu — *ùkum, pùkum.* Trys oże-

liai, trejopi „beprasmiai žodžiai", trejopos strofos, — trys oželio apibūdinimai!

Kiti vėl „beprasmingieji žodžiai" pasilaikė vos muzikalinės reikšmės. Pavyzdžiui:

Tėvo sode
Augo grūšia,
E, o,
Juodbarina liūdna diena,
Liūdna širdis mano.

Po ta grūšia
Margas krėslas,
E, o,
Juodbarina liūdna diena,
Liūdna širdis mano.

JLD, 1081

Kiti gi su pačia daina susipjovė: priešingi dainos ūpui ir nusistatymui.

Nečėslyva ta naktelė —
Nutrotijau vainikėlį.
Ula, ùla, ùla, la,) bis
Ula, ùla, la.)

Dievas davė man sūnelį,
Aš neturiu vystyklėlių.
Ula, ūla, ūla, la,) bis
Ula, ula, la,)

JLD, 959

Daina pati savaime nelabai telinksma. Koks čia džiaugsmas, jei „vainikėlis nutrotytas", jei atsirado sūnelis, o net vystyklėlių nėra! O refrėnas—kuosmarkiausio, kuolinksmiausio ūpo. Neveltui jis yra trochajinis. Tiesa, ir trochajinių yra liūdnų refrėnų, kaip antai *liūli—liūli*, bet jie turi liūdną įvedamą žodelį *ai, oi, vai...* kaip tai yra sekamoj dainoj:

Šiam vėlam vakarėly
Balnojau juodberėlį,
Oi, liūli, liūli, liūli,
Balnojau juodberėlį.

Juodberėlį balnojau,
Pas panytėlę jojau,
Oi, liūli, liūli, liūli,
Pas panytėlę jojau...

IMA

Žodelis *oi* tuojau įveda į nusiminimo nuotaiką. Kad refrėnas *ùla, ùla, ùla, la* yra smarkios nuotaikos reiškėjas, gali patikrinti kad ir sekamas pavyzdys:

Ėjo šiaučius per miestelį,
Nešins kurpalių maišelį,
Ula, ùla, ùla, dràlia,
Nešins kurpalių maišelį.

Ir nuėjo ans pas Maušą,
Patol gėrė, kol išaušo,
Ula, ùla, ùla, dràlia,
Patol gėrė, kol išaušo.

JLD, 356

Del šio refrėno nuotaikos negali būti dvejų nuomonių. Pasitaiko, kad iš prigimties linksmaus ir liūdno refrėno elementai vienoj ir toj pačioj dainoj susijungia į nedalomą vienumą. Pavyzdžiui:

Žydelka našlė,
Jos duktė graži,
e, e, e,

Džium, džium, džium,
Jos duktė graži... ir t. t.

JLD, 388

Džium, džium — brutalus, storžieviškas, net nepraustaburniškas klyksmas. Ir šit sekamoje dainoje jis sujungtas su sentimentaliu, verkšlenančiu klyksmu *ui, ui, ui,* nors, teisybė, girtoje dainoje:

Ui, ui, ui, džium, džium,
Šiaudai be grūdų,
Padariau alutį
Grynų avižų. Ir t. t.
JLD, 418

Patsai *ui, ui* yra tiktai sekamo tono dainų veiklus agentas:

Ui, ui, Dievuliau,
Aš biedna siratėlė,
Ui, ui, ui,
Aš biedna siratėlė.
JLD, 419

Kitą kartą „beprasmingieji“ refrėno žodžiai įgauna nenuosakiausios formos, išeinančios toli iš lietuvių „beprasmingųjų žodžių“ sienų. Pavyzdžiui:

Aš išjojau į girelę
Balandžių šaudyti,
i i i i i i i,
Balandžių šaudyti.
Aš turėjau trumpus švarkus,
Margą muškietėlę,
i i i i i i i,
Margą muškietėlę. Ir t. t.
NLV, 157

Kokiu būdu ši dainuotinė nesąmonė pakliuvo į dainą — sunku pasakyti. Septynius kartus paeiliui giedoti garsą *i* — tik jau ne dainininkų padaras, ir ne dainavimo naudai įdėtas! Ir juo labiau jis nuotaikos nereiškia. Tenka manyti, kad šis septyniagalvis *i* įsiskverbė į dainą vėliau, pripuolamai, kai daina gal jau nebedainuojama buvo...

VIII. Pagaliau „prasmingieji“ žodžiai išstumia „beprasminguosius“ ir iš refrėno.

Man Dievas davė
Didę dalužę,
Man vyras leido
Visą valužę.
Kodel aš negersiu,) bis
Gėrusi—nedainuosiu!)

O, aš pasėjau
Devynius grūdus,
Man Dievas davė
Devynius pūdus,
Kodel aš negersiu,) bis
Gėrusi—nedainuosiu!) ir t. t.
JLD, 1042

„Beprasmingųjų“ žodžių — nė dvasios neliko. Dainos tonas, loginiai nuosakumo ryšiai tarp atskirų posmų, tendencija galunes rimuoti — nurodo į dainos vėlyvesnę kilmę. Arba:

Gardus alutis avižėlių,
Graži giminėlė našlaitėlių,
Gerkit, broliukai, ir aš gersiu,
Kai reiks užmokėti, aš išeisiu.
Gardus alutis padarytas,
Graži giminėlė suprašyta,
Gerkit, broliukai, ir aš gersiu,
Kai reiks užmokėti, aš iseisiu... ir t.t.
JMA

Jeigu ne ritmingas po kiekvienos strofos pasikartojimas, vargu bau būtų galima pamanyti, kad reikalą turime su refrėnu. Arba, toliau:

Ai, bajorai, bajorėli,
Aš už tavęs netekėsiu,
Tu neturi nieko. (bis)
Kepurėlė — karmazino,
Kad pažiūriu — rūdo milo, —
Tu neturi nieko. (bis)
Ai, bajorai, bajorėli,
Aš už tavęs netekėsiu,
Tu neturi nieko. (bis)
Marškinėliai — perkeliniai,
Kai pažiūriu — pakulniniai, —
Tu neturi nieko. (bis)
Ai, bajorai, bajorėli... ir t. t.
JSV, 407

Ši daina ypatinga tuo, kad prasideda refrėno posmu, kuris paskui ritmingai kartojas po kiekvienu teksto posmu. Daina dar išlaikė choralingumo požymius, ją merginų choras vestuvių metu ir gieda. Čia refrėnas nuo dainos dar griežtai atskirtas. Bet šit choralas - giesmė pasidaro daina, dainuoja ją pavieni asmenys, refrėnas vėlei susilieja su dainos tekstu, sudarydamas vėlei organinę vienumą, kaip tai matėme refrėno išsirutulojimo pradžioj. Pavyzdžiui:

Vai, man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa:
Liko mano panytėlė) bis.
Sukalbėta—nepaimta!)
Vai, man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa:
Liko gardus alutėlis) bis.
Padarytas—nesugertas!)
Vai, man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa:
Liko garsi giminėlė) bis.
Suprašyta — nemylėta!)
JMA

Ši įstabi dainelė įdomi daugeliu žvilgsnių. Čia du kart dainuojama ne refrėno posmas, kaip tai matėme ankščiau, bet dainos teksto posmai. Refrėnas eina dainos teksto posmų pryšaky ir psichologiniai juos pamatuoja. Be jo daina nustotų viso savo grožio. Ar tai refrėnas ir beyra? Teoretiškai imant, žinoma, refrėnas: sąryšy su kiekviena teksto strofa kartojas ritmingai.

Tai yra jau paskutinė refrėno išsirutulojimo stadija: toliau jau nebėra kur eiti. Dar žingsnis pirmyn — ir refrėnas dingsta dainos jūroj, palikdamas tiktai varganus savo būties pėdsakus, arba ir visai jų nepalikdamas.

Vadinamose naujoviškose dainose refrėnas vėlei pasitaiko, bet jis tenai yra aiškiai kitokio pobūdžio: Pavyzdžiui:

Jegu žmonis gėrt nustos —
Kėp tė žydė begyvos!
Ok, vej, kover, bim, bam, bam) bis.
Bus žydėlėm po galam.)
Jegu piršlis atvažios, —
Ko gi gėrti jam bedos!
Ok, vej, kover, bim, bam, bam,) bis.
Bus žydėlėm po galam.)
Jegu vekas ke kam gims —
Ko gi kūmus bepriims!
Ok, vej, kover, bim, bam, bam,) bis.
Bus žydėlėm po galam.)
JMA

Ši daina turi aiškių naujoviškumo, net dainuškos požymių. Žmonės ją dainuoja, lietuviškus žodžius tardami, pamėgdžioja žydų ištarimą. Ir refrėno „beprasmingieji" žodžiai — nėra jausmų reiškimas, jie yra jau proto padaras, siekiantis pasierzinti žydų kalba.
Pilnesniam refrėno laimės apibūdinimui, paminėsime dar sekamą reiškinį.

Bezzenberger'is užrašė šitokią dainą:

Eisau (? B. S.) sese į darželį,
Skį'sau (? B. S.), pį'sau (? B. S.) vainikel' (į, ?B. S.)
Ei, nu, lustig Marijà,
Graži preisų armija.
Vieną pį'sau (? B. S.) žalių rūt'(ų, ? B S.)
O antrajį meironel'(ių, ? B. S.),
Ei, nu, lustig Marijà,
Graži preisų armija.
BLF, 43

Daina užrašyta Medikių ir Priekulės apylinkėj. (Meddicken ir Prökuls). Refrėne aiški vokiečių įtaka, kas ir suprantama. Reikia manyti, kad ir dainos tekstas vokiečių įtakoj susiterliojo. 1922 metų rudenį Stasys Šimkus rinko dainas, palei Šventosios (Palanga—Šventoji) žiotis, kur gyvena žvėjai, laikantys save latviais. Einant Šimkaus žodžiais, jaunuomenė lietuviškai nekalbanti (1922 m.), o senoji karta — gerai mokanti lietuviškai, šiaip gi šiokiadienė kalba esanti latviška. Bet dainos tenai dainuojama lietuviškos. Kitų dainų tarpe pasitaikė ir tūla daina su refrėnu:

Immer lustig Marijà,
Graži preisų armijà. [80]).

Šimkus pasakoja, žvėjai nemokėję paaiškinti, ką tai reiškia *immer lustig*, ir iš kur jie to išmokę.
Vadinas, dar viena refrėno išsirutulojimo stadija: „prasmingieji" žodžiai daininikui pasidarė „beprasmiais". Ir šioje dainoje, kaip ir Bezzenbergerio užrašytoj, refrėnas su dainos teksto dvasia nieko bendro neturi.

V. PARALELIZMAS

Ne chilysja, javironjku, šče ty zelenenjkij,
Ne žurisja, kažačenjku, šče ty molodenjkij.
Ukrain. liaud. daina.

Psichologinė pradmena

Paralelizmo formos, jų begalinėj įvairenybėj vaidina labai svarbų vaidmenį visų tautų ir laikų poezijoj. Čia atsiliepia ir liaudies išmintis, ir tautos pasauliažvalgos bendras vaizdas atsispindi, ir pasireiškia bendrais ruožais grožio ir gero tautos idealai. Deja, į šį ytin svarbų reikalą mokslinė literatūra apie liaudies kūrybą kreipė per daug jau kuklaus domesio. Ir dar kuklesnio domesio tekreipta į šį reikalą, kiek tai

liečia lietuvių dainas. Net toksai Dr. R. van der Meulen, parašęs gražią studiją apie palyginimus lietuvių dainose[81]), nelaikė reikalinga pasirūpinti paralelizmo klausimu, ir del tos priežasties įnešė daug netvarkos į savo šiaip vertingą knygą. Arba net prof. M. Biržiška, savo įdomioj knygelei „Dainos keliais", gražiai apsistodamas ties dainų technikine puse, rodo tendencijos dainų konstruktyvinį paralelizmą palaikyti organiniu paralelizmu. Ir del tos priežasties minties nuosakumas daug nukenčia. Apie kitus lietuvių dainų nagrinėtojus nėra kas ir kalbėti. O paralelizmas yra vertas to, kad juo kiek plačiau susirūpinus. Juk iš jo išaugo šitiek metaforinių konstrukcijų, juk juo tesiremia liaudies simbolika!

Pagrindines pradmenas paralelizmo studijoms suformulavo didysai Aleksandras Veselovskis[82]). Apie paralelizmo pagrindus jisai sako: „Mes nenoromis perkeliame į gamtą mūsų pačių gyvenimo pajautimą, pasireiškiantį judėjimu, jėgos reiškimu, kurių linkmę nukreipia valia; tuose reiškiniuose ar objektuose, kuriuose pastebima judėjimas, kadaisia buvo numatomi energijos, valios, gyvenimo požymiai. Šią pasauliažvalgą mes vadiname animistine; perkeliant mintį į poetinį stilių, ir ne tik į jį vieną, tikriau bus kalbėti apie *paralelizmą*. Reikalas liečia ne žmogaus gyvenimo ir gamtos reiškinių *sutapatinimą* (otoždestvlenije), ir ne *palyginimą*, numatantį nusimanymą, kad lyginamieji daiktai yra skirtingi, bet *priešpastatymą* (sopostavlenije) einant veiksmo, judėjimo požymiu: medis linksta, mergelė nusilenkia — taip ukrainiečių dainoje. Veiksmo, judėjimo sąvoka glūdi mūsų žodžio apsprendimo pamate: vieni ir tie patys kerai (šaknys) atitinka įstingto judėjimo: jeties, garso, šviesos įsiveržimo idėjai"...[83]). „Paralelizmas remias subjekto ir objekto priešpastatymu einant veiksmo, judėjimo kategorija, kaipo valinio gyvenimo aktingumo požymiu", — formuluoja savo išvadą Veselovskis[84]). Tolimesnį vaizdą jis piešia: „Tolimesnis rutulojimos žingsnis susidėjo iš eilės perkėlimų, prisiplakusių prie pagrindinio požymio — veiksmo". Cia jau pirmas žingsnis susikurti metaforai. „Tokių apsprendimų, kuriuose atsispindi naivusai, sinkretinis gamtos supratimas, pagrinde glūdi perkėlimas požymio, charakteringo vienam paralelės nariui, į kitą. Tai bus jau kalbos metaforos"[85]). Sekamą paralelizmo išsirutulojimo žingsnį Veselovskis vaizduoja, kaipo perėjimą į *sulyginimą*. „Kai objekto, pašaukusio jo veiksmo ir subjekto analogija ėmė pasireikšti ypač reljefiškai, arba net keletas jų įsigyvendavo, iš kurios priežasties kildavo visa eilė perkėlimų, paralelizmas ėmė krypti į palyginimo, jeigu ne tapatybės, ideją"[86]). Pagaliau, tolimesnę, mus interesuojančią, paralelizmo išsivystymo stadiją, Veselovskis apsprendžia: „juo daugiau jis (žmogus) pažino save, juo labiau ryškėjo siena tarp jo ir aplinkinės gamtos, juo daugiau tapatybės ideja užleido vietą skirtingumo idejai. Senobinis sinkretizmas tirpo nuo žinojimo skaidomųjų žygių: sulyginimas žaibas—paukštis, žmogus—medis, pasikeitė palyginimais: žaibas, kaip paukštis; žmogus, kaip medis ir t. t."[87]). Tokiu būdu *palyginimo, tapatybės formulos (personifikacijos), metaforos* pagrindų tenktų ieškoti paralelizme, kurio esme glūdi subjekto ir objekto priešpastatyme einant veiksmo kategorija. Ir minėtos poetinės formulos yra liaudies kūrybos stiliaus išsi-

vystymo tam tikri chronologiniai momentai. Kol kas susilaikydami pasisakyti už ar prieš šias didžio mokslininko pastabas, pažvelkime, kurios medžiagos šiuo reikalu mums duoda lietuvių dainos.

Dvinaris paralelizmas

Lietuvių dainose paralelizmas yra įvairiausių pobūdžių. Paprasčiausias jų — *bus dvinaris paralelizmas.*

Gied volungėlė
Liepos pašakėlėj,

Verkia mergelė
Rūtelių daržely.
BLF, 64

Siubuoj jurės, *siubuoj* marės,
Siubuoj mano motušėlė
Už vandenėlio.
NLV, 127

Ir *sukligo* antelė ant marių,
Ir *suvirko* dukrelė nevalioj.
JLD, 323

Aukso sijelės
Jau *pradėjo linkti,*

Mano širdelė
Susigraudino.
JLD, 693

Paprasto dvinario paralelizmo formula yra bendra visai žmonijai: duodama gamtos kuris paveikslėlis — vienas paralelizmo narys; ir greta jo vaizdelis iš žmonių gyvenimo — antras paralelizmo narys; abu nariu surišama vidaus ryšiais, kurių esmė glūdi veiksmo bendruose požymiuose. Kaip teisingai Veselovskis sako: „Priešpastatoma du motyvu, vienas jau yra salyga, kad būtų kitas, vienas išaiškina kitą, tačiau persvara yra pusėje tojo, kuris semta iš žmonių gyvenimo. Tarytum vienos ir tos pačios muzikinės temos besipinančios variacijos, abypusiai sugestingos“ [87]). Mūsų paduotieji pavyzdžiai patikrina šios Veselovskio minties teisėtumą: *Gieda—verkia, siubuoja—siubuoja, sukligo - suvirko, pradėjo linkti—susigraudino.* Cituotuose pavyzdžiuose visa formulos konstrukcija remiasi išimtinai veiksmu. Net pačius veikėjus veiksmas apibudina. Ir abejuose paralelizmo nariuose veiksmas apeliuoja į analoginius pergyvenimus. Gal dar aiškiau ši savybė žymu sekamuose pavyzdžiuose:

Tai gražiai *gaudžia*
Sode bitinėlis,

Tai gražiai *joja*
Brolelių pulkelis.
JLD, 996

Nenuturimas
Juodbėris žirgelis,

Neperkalbamas
Jaunasai bernelis.
GLS, 22

O*i, troško, troško* margo žuvelė
Be čysto vandenėlio,

Oi, verkė, verkė jauna panelė
Be jauno bernužėlio.
NS, 965

Ant rūtų darželio
Šiltus lietus *lnoja*,

Bernelis panelę
Kasdieną *vilioja*.
NS, 1094

Užteka saulelė
Per debesėlį,

Atjoja bernelis
Per beržynėlį.
NS, 1135

Ir *nuskynė* rožytes
Dar nepražydusias,

Ir *nukėlė* vainikėlį
Dar nedaug devėtą.
JLD, 289.

Tai yra tipingi lietuvių dainų paralelizmai, išlaikę savo formą pilnoje griežtumoj. Tačiau dvinaris paralelizmas ne visuomet yra toksai grynas ir švarus. Ir jis pasidavė visokioms pašalinėms įtakoms, ir jį istorija visaip vartaliojo. Pavyzdžiui:

Aušta aušrelė
Pro rūpestėlį,
Teka saulelė
Pro ašarėles.
Teka saulelė
Pro ašarėles,
Krinta rasele
Ant kepurėlės.
JLD, 188

Ai, tamsi, tamsi
Ši tamsi naktelė,
Tamsioji naktelė
Tamsiai sutemo.
JLD, 234

Čionai pirmasai paralelizmo narys išsiplėtė, išbujojo, pasidarė savistovis posmas, o antrasai narys — visai dingo.

Arba:

Vėjų pučiama—
Balta raudona,
Žmonelių kalbama—
Dar raudonesnė.
JMA

Šičia veiksmo požymiai jau ne tiek karakteringi. Čia paralelė jau nebe psichologinė, o daugiau technikinė, ritminė. Kiti paralelizmai besirutulodami dar toliau nusibrovė į muzikinį veiksmą, siekdami muzikinio įspūdžio. Pavyzdžiui:

Trake berželis *stovėjo*,
Beržo lapai *mirgėjo;*
Beržo lapai *mirgėjo*,
Bernelis žirge *sėdėjo;*
Bernelis žirge *sėdėjo*
Su merguželė *kalbėjo.*
JLD, 875.

Šitas dvinaris paralelizmas jau daugiau komplikuotas: Kiekviename nary figuruoja jau du veiksmu. Ir paralelizmas — nustojęs savo pradžiapradžio pobūdžio. Tai yra neabejojamai išsivystęs iš kito paralelizmo. Jeigu šį dainos variantą palyginti su:

Trake berželis stovėjo,
Berželio lapai mirgėjo.
Ne berželis stovėjo,
Nę berželio lapai mirgėjo,
Tik bernužėlis stovėjo,
Su merguželė kalbėjo.
Vch, 446 p.

—tai paaiškės pirmojo konstrukcija. Šito gi tipingo neigiamo paralelizmo formula, be abejonės, senesnė už pirmojo dainos varianto: pirmojo varianto pasikartojimai sudarkė paralelizmą ir užtemdė dainos vaizdingumą.

Psichologinis paralelizmas rutulojas ne tiktai muzikinio ar ritminio paralelizmo kryptimi; jis eina keliu, kurį diktuoja jam prigimtis. Turime daug pavyzdžių, kur paralelizmas įgavo sąmoningo palyginimo formos. Pavyzdžiui:

Troško žuvelės
Be vandenėlio,
Kaip aš be motynėlės.
NLV, 155

Pamet bijūns vieną lapą—
Visas jis nuliūdęs,
Taip bernytis jaunų dienų
Visas nuliūdėjo.
NLV, 156

Šiuose pavyzdžiuose iš paralelizmo antrojo nario dingo veiksmas — veiksmas čia savaime suprantamas, ir paralelizmas nuėjo palyginimo linkui. O šit palyginamas paralelizmas kitokios prigimties:

Obelikė *žyd'* baltai,
Bijūnėlis raudonai,
Žyd' ir mano mergužytės
Skaistieji veidačiai.
NSV, 101

Šitame paralelizme palyginamąją jungę atstoja veiksmažodis, čia dar nėra palyginimas; bet nebėra ir grynas paralelizmas: formula paremta ne v e i k s m o analogija, bet veiksmo r e z u l t a t ų analogija: ir obelelė, ir merguželės veidačiai lygiai gražiai žydi.

Daug yra dainų, kur paralelizmo antrasai narys — su žmogaus gyvenimo vaizdu dingsta visai, o pirmasai narys — gamtos reiškinių vaizdelis, — sudaro dainos įvadą, kuriam dainos tekstas seka.

Pavyzdžiui:

Ant kalno klevai,
Po kalnu beržai,
Po močiutės vartužėliais
Luluoj jurės marelės.

Siuntė motynėlė
Mane, sengalvėlė,
Į jūres vandenužėlio,
Šaltojo šaltinėlio.

O man besemiant
Čystą vandenėlį
Atjojo du bernužėliu,
Lygiai du aprisėliu, ir tt.
JLD, 721

Nesiskaitant su vidujine paralelizmo istorija — cituotosios dainos pradžia yra visai nesuprantama. Kitose dainose paralelizmas tiek įsišaknija, kad eina per visą dainą, pindamas vaizdą iš gamtos reiškinių su žmogaus gyvenimo vaizdais. Pavyzdžiui:

Apynėli žaliasis,
Puronėli gražasis,
Tave sode sodino,
Mane jauną augino.

Apynėli žaliasis
Puronėli gražasis,
Tave tvoroms aptvėrė,
Mane kalboms apskelbė.

Apynėli žaliasis,
Puronėli gražasis,
Tau spurganos ant varpščio,
Man vainikas ant galvos. Ir tt.
NLV, 265

Šia kryptimi paralelizmas pas mus dar toliau nuėjo. Gamtos reiškinį pakeitė žmogaus gyvenimo vaizdas, ir eina, pindamos, du žmogaus gyvenimo reiškiniu.

Pas mamužytę—
Ryli railužį,
Pas anytužę—
Ui-ui dienužės.

Pas mamužytę—
Muileliu prausiaus,
Pas anytužę—
Į ašarėles.
— — — — —

Pas mamužytę—
Baltai raudona,
Pas anytužę—
Baltai geltona...
NLV, 244

Šio pavyzdžio paralelizmas išsigimė, kaip sakoma, iki kaulų. Pradžiapradis paralelizmas rėmės veiksmo kategorija, o čia paralelistinis veiksmas jokio vaidmens nevaidina. Pradžiapradis paralelizmas rėmės analogija, o čia remias priešingumu. Čionai greičiau bus paralelistinis palyginimas, negu palyginamasai paralelizmas.

Daugelnaris paralelizmas

Lietuvių liaudies poezija pažįsta ir daugelnarį paralelizmą, nors šis joje ir nėra pasiekęs tokio tobūlumo laipsnio, kaip tai dedas slavų, ypač velikorosų, poezijoje.

Pavyzdžiui:

Krint medžių lapai,
Krint obuolėliai,
Krint graudžios ašarėlės.
NLV, 232

Arba:

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių.
Taip ir aš jaunas,
Jauns bernužėlis
Neturiu gulovėlės.
JLD, 321

Bendra daugelnario paralelizmo schema yra šitokia. Daugelnaris paralelizmas gaunamas iš dvinario, kuomet vienpusiškai sukaupiama paralelės, gautos ne iš vieno objekto, bet iš daugelio panašių. Daugelnaris paralelizmas — epinės poezijos garbė ir pažiba — lyrinei poezijai jis gana sunki našta. Palyginkim pacituotus paralelizmus su kuriuo nors velikorosų poezijos tipingu pavyzdžiu, kaip antai:

Ne svivajsja trava s bylinkoj,
Ne lastisja golubj s golubkoj,
Ne svykajsja molodec s djevicej,—

Šio paralelizmo poetinė reiškiamybė kalba toli gražu ne lietuviškojo naudai. Nors, tiesa, kaip Veselovskis pastebi, daugel-

naris paralelizmas yra velyvesnės kilmės. Lietuvių liaudies poezijoj dažnai pasitaiko sekamo tipo paralelizmai:

Beauštanti aušrelė,
Betekanti saulužėlė,
Beserganti dukrelė.

(Rūpinosi motynėlė,
Rūpinosi sengalvėlė:
Kur išleisiu dukrelę).
NLV, 370

Arba:

Ar šilai dujavo,
Ar laukai miglojo?
Ar vargų mergužė
Uogeles rankiojo?

Ne šilai dujavo,
Ne laukai miglojo,—
Tik vargo mergužė
Uogeles rankiojo.
JLD, 780

Pirmuoju atveju — *beauštanti aušrelė* — paralelizmas išklypo formalinio paralelizmo kryptimi, — nebesiremia veiksmo analogija, o antruoju atveju—*ar šilai dujavo*—yra tipingas neigiamasai paralelizmas.

Formalinis paralelizmas

Formalinį paralelizmą tektų skirti dvejopą. Visų pirma, kai paralelizmas remias ne veiksmo analogija, bet atsitiktinais, pereinamais elementais. Tai dalinai matėme minėdami ritminį paralelizmą. Papildant anuos pavyzdžius, reikia paminėti sekamus formulų tipus:

Saldus, gardus alutėlis
Nors ir beralėlių,

Meili mūsų giminėlė,
Kad ir siratėlių.
JLD, 510

Šičia abejose paralelizmo dalyse nėra veiksmo: paralelizmas remiasi daiktų kokybiniais požymiais bei žodžių skambesiu.

Kukuoj gegelė,
Gied volungėlė,

Verk mano seselė
Svečioj šalelėj.
NLV, 207

Paralelė *kukuoti — verkti* — visiems žinoma. Čia būtų buvęs pavyzdingas dvinaris paralelizmas, jeigu ne pirmosios dalies išsišakojimas. *Gied'—giedoti*, veiksmas, kurio analogija su verkimu yra labai abejotina. Sugrudimas *kukuoti—giedoti—verkti* neduoda išlaikyto vientiso įspūdžio; ši kombinacija tenka laikyti paralelizmo išsirutulojimu pirmykščio, dvejanario paralelizmo nenaudai.

Ei rumai, rumai,
Rūtų žaliumai,

Kas mano mergytės —
Jos malonumas!
JLD, 292

Šito pavyzdžio paralelizmas remias grynai pripuolamu rimu — *umai — umas*.

Nuo pūtinėlių, nuo šermukšnėlių
Pagiružiai raudoni.

Nuo piktų vyrų, nuo girtuoklėlių
Antakyčiai mėlyni.
JLD, 179

Šito paralelizmo pagrinde glūdi varsų palyginimas ir tolimas dažančio veiksmo priminimas. Grynai formalinis metodas!

Oi, didi, didi
Girios medeliai,
Mažas mano brolelis.
NLV, 352

Arba:

Aš išgėriau stiklukėlį
Už save mažesnį;
Išvoliojau purvynėlį
Už save didesnį.
JLD, 1057

Cionai paralelizmas remias vėlei priešginybe, kurią palyginimo šešėlis lydi. Pagaliau, paskutinė grupė:

Per aukštus kalnus
Saulelė tekėjo.
Pakalnėj mergelė
Linelius rovė.
JLD, 1037

Vėlei darytina konstrukcija, kurios pamate glūdi... vietos priešingumas!

Taip sekas paralelizmui, kai jis nustoja savo pradžiapradės reikšmės. Tačiau kartais antroji paralelizmo dalis apleidžiama— ir paralelizmas ima įgyti simbolio teisių. Kuomet kuris vykęs paralelizmas pasidaro visuomenės lobis, pasidaro visų numylėtas ir visiems žinomas, tuomet pirmojo nario paminėjimas asociacijos keliu jau sukelia paralelizmo antrojo nario vaizdą, ir jo minėjimas darosi bereikalingas. Tokiu būdu pirmasai paralelizmo narys įgija pilietybės teises, ir vaikščioja po pasaulį, kaipo turiningas simbolis, kartais net savo turinį praplėsdamas, kartais net naujos reikšmės įgydamas. Pavyzdžiui, slavų ir lietuvių pasauly vaikšto visiems žinomi simboliai: rūtų vainikėlis — mergelės nekaltybė; lapeliai — žodeliai ir t. t. Paliekant lietuvių liaudies dainų simbolikos apžvalgą tam tikram skyriui, čia ganės trumpos charakteristikos. Tokio, galima sakyti, vienanario paralelizmo, apibūdinimui, galima paduoti sekamų pavyzdžių.

Skamba pentinėliai,
Žvengia žirgeliai,
Dainuokiva, brolužėli,
Dainuokiva, broleli.
JLD, 786

Kurio galo „broleliui" atėjo į galvą dainuoti, jei žirgeliai žvengia? Tačiau, einant liaudies simbolika, žirgelio žvengimas — bernioko laimėjimo simbolis. Jei žirgelis žvengia, matyti, bernioko reikalai ištikrųjų gerai stovi — pas mergelę. Kad tokiais atvėjais neprošal padainuoti — savaime suprantama.

Skamba pentinėliai,
Žvengia žirgužėliai —

atitrukusi paralelizmo pirmoji dalis, pasidariusi simboliu, ir sujungta su dainos tekstu!

Arba:

Ant laukelių ne pagadà, dárgana,
Kur aš jaunas bernužis pradingsiu?
JLD, 768

Po pirmosios eilutės turėjo sekti *nėr kur pasidėti* ar kas nors panašaus šia prasme. Tačiau jei lauke dargana, savaime suprantama — nėr kur pasidėti. Dargana lauke simbolina apleistą vienumą — aiškiai yra bavusio paralelizmo pirmas narys. Arba, pagaliau:

Ant Kalėdų daugel švenčių,
Atsiguliau viena.
Ui, ui, ui, ui,
Atsiguliau viena.
Dar gaideliai negiedojo—
Lovelė sulūžo.
Ui, ui, ui, ui, —
Lovelė sulūžo.

Ir išeina motynytė
Iš aukštų svirnelių,
Ui, ui, ui, ui, ir t. t.
— — — — — — —
Rauda verkia dukrytėlė
Močiutės nuplakta,
Ui, ui, ui, ir t. t.
— — — — — —
JLD, 1223

Šioje paprastoje būties dainoje simbolis sukrautas ant simbolio. Jau vienas verkiantis refrėnas *ui—ui—ui—ui* pranašauja kažką negero. Iš pirmos strofos tektų suprasti, kad nežiūrint į šventes, merguželės niekas neatlankė. Tiktai šit dar gaideliai nepragydo, kaip lovelė sulūžo! Kurio galo tai lovelei lūžti per Kalėdas, šventės metu — ir dar jei mergelė atsigulė viena?! Gaidys, gaidelis — liaudies simbolikoj—ir geras, ir piktas genijus. Jisai skelbia rytą, jis ir velnio nebijo, jis ir į darbą šaukia, jis ir meilužiams praneša, kad metas skirtis. Ir jeigu merguže kalba apie gaidelį, reiškia, ji „svečią" turi. Ir kad šiuo atveju lovelė ne veltui lūžo, ir gaideliai neperankstį pragydo, aišku iš to, kad merguže visų pirma rykšte išvanojo, o antra — už vyro išleido — „broliai išvežė seselę tolimon šalelėn". Žodžiais: *Dar gaideliai negiedojo — lovelė sulūžo* pasakyta visa: ir svečias buvo, ir ką jis veikė... Šitokia liaudies simbolika tėra galima tiktai paralelizmo išsirutulojimo rezultate.

Neigiamasai paralelizmas

Neigiamajame paralelizme, kaip teisingai pastebi Aničkovas, „mintis tarytum kovoja su išorinio pasaulio įspūdžių analogija. Ji tarytum išsižada palyginimo ir visą savo domėsį sukaupia ties antruoju nariu" [88]). Neigiamojo paralelizmo principus Veselovskis formuluoja: „Statoma dvejanarė ar daugelnarė formula, bet vienas ar vieni jų (narių) nuneigiamas, kad davus progos domėsiui sustoti ties tuo, kuris liko nenuneigtas. Formula prasideda neigimu arba teigimu, kuris dažnai įvedama su klausimo ženklu" [89]). Neigiamąjį paralelizmą pažįsta bene visos kiek kultūringesnės tautos. Tiktai vienos, kaip antai lietuviai ar velikorosai, jį labiau išrutulojo, kitos, kaip antai ukrainiečiai ar vokiečiai, mažiau.

Lietuvių liaudies poezijoj yra įvairiausių neigiamojo paralelizmo tipų. Svarbieji jų:

1) Pirmas paralelizmo narys neigiamas:

Ne balandžio balsas,
Girios paukštužėlio, —
Rūpinos mamužė
Už jauną sūnelį.
— — — — — —

Ne dagilio balsas,
Girios paukštytėlio, —
Rūpinos tetužis
Už jauną sūnelį..
NLV, 339

Arba:

Neatverks varpai,
Nei vargonėliai,
Neatverks sena močiutė, —

Tik mane atverks
Juoda žemelė,
Kur būsiu be vargelio.
NLV, 360

2) Pirmas paralelizmo narys yra teigiamas, paskui jis, prieš pastatysiant jį šalia paralelizmo antro nario, nuneigiama.

Pavyzdžiui:

O sklydur, pludur
Du gaigaluku
Malūno ežerėly.

Ne tuodu buvo
Du gaigaluku. —
Tik du baltu brolyčiu.
NLV, 383

3) Pirmoji paralelizmo dalis duodama su klausimo ženklu, paskui eina negacija, ir toliau — priešpastatymas. Pavyzdžiui:

Ar šiaurys pūtė?
Ar upė aptvino?
Ar Perkūnas grovė?
Ar žaibas mušė?

Nei šiaurys pūtė,
Nei upė aptvino,
Perkūns nei griaudams
Su žaibais nemušė,[90]) —

Barzdoti vyrai,
Vyrai iš marių,
Prie krašto lipant,
Į daržą kopant,

Rūtas numynė,
Rožes nuskynė,
Lelijas išlakštė,
Rasužę nubraukė.
RD, 28

Yra šios grupės formuloj ir variantų. Būtent, po klausimo neigiamoji dalis iškrinta, ir seka stačiai priešpastatomasai vaizdas, kaip antai:

Ar vėjai putė?
Ar sodai siaudė?
Ar meirūnai lingavo,
Meirūnėliai lingavo?

Verkė brolelis,
Verkė jaunasis,
Per aslelę eidams,
Per asližę eidams.
JLD, 453

4) Kartais formulos, kurias matėme antroj ir trečioj grupėj, susilieja, ir sudaro sudurtinę formulą. Iš karto eina klausimas, paskui teigiamas atsakymas; paskui teigiamasai atsakymas neigiama ir paduodama priešpastatomą vaizdą.

Pavyzdžiui:

Kur kukuoj gegelės
Ir lakštingalėlės?
Motynėlės svirno sode,
Obuolių sodely.

Ne gegužės balsas,
Ne lakštingalėlės,
O tai mūsų sesytėlė
Tolumon leistoji.
NLV, 250

Bet paprastųjų paralelizmų formulos ne tiktai sudedamos į sudurtinę; kaikurios jų kartais iš sudurtinosios ir išleidžiamos; tuomet susidaro labai įdomi formula.

Auga girioj pušis
Tarp kitų pušelių,

Linksta jos šakelės
Ant kitų medelių,

Ak man Dieve, Dieve,
Kaip širdelė liūdna!
GLS, 19

Ši formula yra jau simbolinio pobūdžio. Einant liaudies simbolika, jei vieno medelio šakos palinko ant kito, reiškia mergelė su bernužiu meilėj apskabina. Todel, kad būtų galimas posakis „Ak, man Dieve, Dieve“ turėjo eiti po pirmosios strofos ir klausimas, ir neigimas. Bet visa tai dingo, ir tuo pačiu pagelbėjo vaizdui iš žmogaus gyvenimo pereiti į šauksmo formulą!

5) Penktoji grupė gali būti priskirta prie neigiamųjų paralelizmų tiktai, tariant, dantis sukandus; geriau būtų šios grupės paralelizmus pavadinti sąlyginiais, nes pirmoji paralelizmo dalis yra sąlyginė, o antroji — arba sąlyginė, arba paprasto tipo teigimas, arba atbulai. Pavyzdžiui:

Nukris lapeliai, —
Išsprogs ir kiti;
Numirs tetušis, —
Kur gausiu kitą?
— — — — —

Nukris lapeliai, —
Išsprogs ir kiti;
Numirs bernytis, —
Ar gausiu kitą?
NLV, 77

Arba:

Taip gardu gerti, kad myli,
Gražu pereiti, kad lydi.
JLD, 1024

Arba, dar aiškiau:

Rugiai, miežiai nederės,
Kad mergelės nemylės!
JLD, 207

6) Pagaliau, prie neigiamųjų paralelizmų tenka priskirti ir tokie, kurių pirmoji dalis yra teigiamoji, o antroji—neigiamoji, bet be neigiamųjų žodžiadalių išreikšta. Pavyzdžiui:

Vainiks mano kaip ir buvęs,
O bernytis — jau supuvęs.
JLD, 666

Arba:

Ir pritrūko sesytėlė
Žaliųjų rūtelių—

Da netrūko motynėlei
Gailių ašarėlių.
NS, 498

Arba, gal ir:

Tas bijūnėlis,
Tas šimtlapėlis,
Ne taip skaniai kvepėjo,
Kaip jis gražiai žydėjo.

Tas bernužėlis,
Tas raitelėlis,
Ne toip gražus žiūrėti,
Bile meilus kalbėti.
NLV, 110

Šio pastarojo pavyzdžio paralelizmas, neigiamas iš prigimties, duoda priešpastatymą, tariant, kvadrate. Šiais, pavyzdžiais, žinoma, neišsemta visa begalinė paralelizmų formulų įvairenybė.

Paralelizmas — epinė priemonė

Slavų poezijoje, ypač velikorosų, abu pirmykščio dvinario paralelizmo nariu išauga kartais iki stambaus dydžio; kiekvienas atskiras narys sudaro tarytum atskirą dainos šaką ir patį paralelizmą padaro beveik grynai konstruktiviniu. Lietuvių liaudies poezija tokį išsišakojimą irgi pažįsta; ir vienu ir kitu atvėju jisai tarnauja epiniams tikslams.

I narys

Iz-za ljesu, ljesu tjomnavo,
Iz-za gor, da gor vysokich,
Letit stajuška sjerych gusej,
A drugaja — lebedinaja.
Otstavala lebedj bjelaja
Pročj ot stada lebedinavo,
Pristavala lebedj bielaja
K tomu stadu sjerych gusej.
Ne umjela lebedjuška
Po gusinomu klikati;
Jejo načali gusi ščipatj,
A lebeduška stala kričatj:
Ne ščiplite, gusi sjeryje,
Ne sama ja k vam zaletjela,
Zaneslo menja pogodoju,
Pogodoju poludennoju.

II narys

Kak zajechala duša krasna djevica
K dobru molodcu na širokij dvor,
Zajechavši stoskovalasja.
Jejo načali žuritj, branitj,
Moloduška stala plakati:
Ne žurite baby staryje!
Ne žurite menja molodu!
Ne sama ja k vam zajechala:
Zavezli menja koni dobryje
Udalovo dobra molodca!
(Cituota iš Meulen'o).

Šitame tipingame epinio stiliaus paralelizme pirmoji dalis išaugo kur kas didesnė už pirmąją. Nežiūrint didžio nelygumo, čionai svarbiausiais atvėjais išlaikyta veiksmo analogija. Lyrikoj rutuloti pirmąją paralelizmo dalį antrosios nuoskaudai — nedėkingas uždavinys. Lietuvių gi dainos — daugumoj lyrinės; bepuntančiose paralelizmo dalyse, paralelizmo pirmykščiai gražieji požymiai—dingsta.

Du balandžiu klane gėrė,
Begerdamu sudūmojo:

Du broliukai keliu jojo,
Bejodamu sudūmojo:

Ar būt gerti, ar negerti,
Ar sparnelius paplasnoti?
Gerkva, gerkva, balandėli,
Kai pagersva — paplasnosva.
Ir nulėksva į girelę,
Ir nutupsvą į pušelę.

Ar būt joti, ar nejoti,
Ar žirgelius nubalnoti?
Jokva, jokva broterėli,
Kai nujosva, nubalnosva.

NLV, 37

Sis paviršutiniai išlaikytas paralelizmas remias ne veiksmo analogija, nes *gerti--joti, plasnoti—nubalnoti* daugiau priešingo vaizdo veiksmai, — bet atsitiktinu, pripuolamu veiksmažodžiu: *sudūmojo.* Mūsų dainai toli iki cituotosios rūsų dainos pirmapradei epinei galiai! Kiek aukščiau mes šią dainą citavome, kaipo bernelių jotinę, ir dar dabar dainuojamą, dainą. Paralelizmo prigimtis rodo, kad daina yra perėjusi ilgą išsirutulojimo kelią.

Lietuvių dainose dažniausia toji paralelizmo dalis, kurioje aprašoma gamta, labai maža tesirutuloja, — pasitenkina viena strofa, už tat jos sąskaita išauga antroji dalis.

Pavyzdžiui:

Zali rugiai želmenuosa,
Rūta garbinuota.
Ant cėvulio dzidzio dvaro[90])
Trys noujos stoinelės.

Ant cėvulio dzidzio dvaro
Trys noujos stoinelės.
Ti vaiksciojo — ulevojo
Jounoji mergelė.

Ti vaiksciojo—ulevojo
Jounoji mergelė;
Vaiksciodama, uliodama
Su bernu kalbėjo...
Šimt, XLIV

Pradžiapradžių paralelizmo požymių turi tiktai pirmoji pirmosios strofos pusė; antroji gi — aiškiai nuaidėjo muzikalumo kryptimi. Gausiose lietuvių vadinamose „šakotose“ dainose, kur pirmapradis psichologinio pobūdžio paralelizmas pasikeitė konstruktiviniu, pirmykščių požymių dar mažiau beliko.

Ko liūdo mergytė,
Ko liūdo jaunoji?
Kam nuleido baltas rankas
Ant savo kelelių?

Bene buvai stalnėj,
Bene lankei berną?
Bene tavo vainikėlis
Stalnėj ant gembelės?

Mila, buvau stalnėj,
Mila, lankiau berną,
Mila, mano vainkėlis
Stalnėj ant gembelės.

Ko liūdo bernelis,
Ko liūdo jaunasis?
Kam nuleido baltas rankas
Ant savo kelelių?

Bene buvai svirne,
Bene lankei mergą?
Bene tavo kepurėlė
Svirne ant skrynelės?

Mila, buvau svirne,
Mila, lankiau mergą,
Mila, mano kepurėlė
Svirne ant skrynelės.

NLV, 136

Tiesa, ir čia veiksmas („nuodemė“) ir jo vaisiai yra analoginiai, bet poetinė priemonė — visai kitokio pobūdžio. Pradžiapradžiame paralelizme priešpastatoma veiksmai iš gamtos reiškinių ir žmogaus gyvenimo, kurie tikrenybėj yra skirtingi dalykai; šičia — priešpastatoma tiktai... žmogaus gyvenimas. Ir dar klausimas — ar mes turime reikalą su dviem, kad ir tolygiais, veiksmais? Jeigu ir mergiotė, ir berniokais lygiai aimanuoja vienoje dainoje del vienokios „nuodemės“ vaisių — ar ne vienas ir tas patsai veiksmas juos abu prislėgė?! — Įsižvelgiant į šią dainą sunku kalbėti apie veiksmo priešpastatymą; dainos šakotumas (konstruktivinis paralelizmas) čionai veikiausia bus choralumo požymis, senobinio amebejinio dainavimo liekana. Kitą kartą pirmykštis paralelizmas išauga ir pavirsta išpurtusiu palyginimu, ir šį žygį jis ir lietuvių dainose pasidaro stipri epinė priemonė.

Vaikštinėjo
Tėvelis
Pabarėmi,
Parūgėmi.

Prašinėjo
Saulelės
Be kepurės,
Be kiauninės:

Nusileiskie,
Saulele,
Vakaruosna,
Vėlyvuosna.

Jauna mano
Dukrelė —
Tai nuilso,
Tai nuvargo.

Jos plieninis
Piautuvėlis —
Tai sudilo,
Tai sudilo.

Jos aukselio
Žiedelis
Surūdijo,
Surūdijo.

Vaikštinėjo
Šešurėlis
Pabarėmi,
Parūgėmi.

Prašinėjo
Saulelės
Be kepurės,
Be kiauninės:

Nesileiskie,
Saulele,
Vakaruosna
Vėlyvuosna,

Bo dar mano
Martelė —
Nenuilsus,
Nenuvargus.

Geležinis
Piautuvėlis
Nesudilo,
Nesudilo.

Alavinis
Žiedelis
Nerūdijo,
Nerūdijo.

Jank.

Ši įstabiai grakšti dainužėlė dar ryškiau pabrėžia skirtumą tarp aukščiau cituotos rusų dainos epinio paralelizmo — ir lietuvių. Ten priešpastatymas einant analogija, čionai — priešingumu, nors dainos motyvas ir tas pats — liūdna jaunamartės dalia. Tenai priešpastatymas padidina įspūdį, šioje mūsų dainoje šakotumas įspūdį lyg ir suskaldo. Kiekviena dainos šaka savy užbaigta ir gali pretenduoti savystoviai egzistuoti. Ir tiktai abi dainos šakas palyginant meninko akimis, ryškėja, koksai vaizdavimo tobulumas glūdi šios dai-

nos šakotume! Toliau šiuo žygiu paralelizmui nebėra kelio: daina suskils į atskiras šakas. Daugelis dainų taip ir padarė. Ir tenka jas dabar vėlei rankioti ir lipinėti vieną dalį prie kitos — suvokiant jų istorinę kelionę.

Tačiau ir lietuvių dainos turi paralelizmų, kurių epinė galia nė kiek ne silpnesnė už velikorosų. Ir tai vadinamosiose šakotose dainose!

Susivaržė
Kanapėlė
Su sėjiku,
Sėjikėliu:

Nesėk mane,
Sėjikėli,
Oi, kalnuose,
Molėnuose:

Nebus mano
Stuomenėlio,
Nė valakno,
Valaknėlio.

Tik sėk mane,
Sėjikėli,
Kloniuose,
Juodžemiuose:

Tai bus mano
Stuomenėlis,
Ir valaknas,
Valaknėlis.

Susibarė
Dukrelė
Su motule,
Su širdele:

Neduok mane,
Motule,
Už susiedo,
Už artimo:

Nebus mano
Prieigėlės
Pas motulę,
Pas širdelę.

Tik duok mane,
Motule,
O, už mylios,
O, už antros:

Tai bus mano
Prieigėlė
Pas motulę,
Pas širdėlę.
Jank.

Grakščioji mergautinė lietuvių lyrika pasirėdė galingos epikos drabūžiais. Lygiai kaip dainoje: *vaikštinėjo tėvėlis pabarėmi* epinė forma privertė ir dainą atsisakyti tipingųjų lyrikos savybių.

Deja, šitokios įstabios epikos požibos lietuvių liaudies kūryboj naudojas gal tiktai mylimų svečių teisėmis — kai brolius svečiais vadinama...

VI. PALYGINIMAS IR EPITETAS

Negi rūstus augau,
Visas temylėjau,
Tik vienos tenorėjau.
LLV, 89

Palyginimo tipai

Su kaikuriomis palyginimo formulomis teko susidurti kalbant apie paralelizmą. Čia teks apžvalga papildyti.

Liaudies poezijoj tenka skirti dvejų rūšių palyginimai — paralelistiniai ir savaimingieji palyginimai. Paralelistiniai — tai yra palyginimai, išsivystę iš paralelizmo, kai šis pastarasai nustoja savo pra-

džiapradės reikšmės, kai žmogaus sąmonė ėmė jau aiškiai suvokti skirtingumą tarp žmogaus ir aplinkinio pasaulio. Šitokie palyginimai išlaikė paralelizmo palaiką — jo *veiksminį* pagrindą. Pavyzdžiui, kad ir ši, tariant, bendra dainų vieta:

Ne gegutėlė
Girioj kukuoja, —
Tik sesutėlė
Klėtelėj verkia —

šičia turime pavyzdingą neigiamą paralelizmą. Bet šit kitas, ir gi be galo dažnai pasikartojantis, dainų posmas:

Verkia seselė
Margoj klėtelėj,
Kaip gegužėlė
Girioj kukuoja.

Cia turime neabejojamai sąmoningą palyginimą. Palyginama ne kokybė, ne kiekybė, ne daiktai, bet veiksmai, lygiai taip pat, kaip pirmiau cituotoj strofoj tiedu veiksmu priešpastatoma. Panašių pavyzdžių daugybė — neišsemiama:

O, aš bevėlyčiau
Aukštus kalnus *kasti*,
Nekaip savo mielą
Mylėjęs pamesti.
JLD, 541

O, kad taip išsilgtų
Ugnis vandenėlio,
O tai ne aš mergelė,
Tavęs, bernužėlio.
BLV, 5

Ar dar, geriau:

Veikiau skaityste
Girios lapelius,
Tik nišardyste
Mudvejų meilužėlę.
Veikiau išsemste
Jūrių vandenėlį,
Tik nišbandyste
Mudvejų būdužųlį.
NLV, 369

Šitokios rūšies palyginimai ir bus paralelistiniai, kurius tenka skirti nuo savaimingųjų: kuriuose palyginama daiktai, kiekybė, kokybė. Šie pastarieji gali būti sudaryti įvairiausiai būdais — įvairiausiose konstrukcijose.

Kiekybiniai palyginimai

Tipingųjų formulų apibūdinimui paminėsime sekamus pavyzdžius:

Ne tiek nuplaukė
Jūrelių žuvelių,
Kiek man nugrimzdo
Graudžių ašarėlių.
JLD, 961

Cia aiškus kiekybinis palyginimas, siekiąs apibūdinti gausumą, skaičių. Bet toks kiekybinis palyginimas gali būti ir kokybinio pobūdžio, kaip antai:

Ne tiek aš rinkau, kiek graudžiai verkiau
Prie juodos žematės prisilenkdama.
GLS, 7

Čia nuo kiekybės pasiliko tiktai „kiek-tiek“; esmė gi—veiksmo, padėties apibūdinimas.

Kokybinis palyginimas Kokybinio palyginimo formula—paprasčiausia. Pavyzdžiui:

Išėjo mergelė,
Balta, kaip gulbelė,
O tos mergos motynėlė,
Balta, kaip sniegėlis.
NLV, 393

Palyginama daiktų baltumas.

Arba:

Prisėdo bernelis
Prie mano šalelės,
Tas smagesnis už švino kulkelę.
Prisėdo močiutė
Prie mano šalelės,
Ta lengvesnė už povo plunksnelę.
NLV, 267

Palyginama daiktų smagumas ir lengvumas.

„Daiktiniai“ palyginimai Tokia pat paprasta ir „daiktinių“ palyginimų formula:

Plaukai, kaip karklai,
Lūpos, kaip dambros,
Liemenužis, kaip lankas.
JLD, 236

Nors čia galų gale omeny turima daiktų kokybė, — negi gali, ma daiktus lyginti atotraukoj nuo kokybės ar kiekybės — spalvos-formos, didžio, apimties, skaičiaus ir kitų panašių požymių, — bet pacituotoj strofoj palyginimo formula kitokia, negu mes aukščiau matėmė. Ten kokybė buvo aiškiai nupasakota, čia ji tiktai suprantoma, numatoma. *Mergelė balta, kaip lelijėlė* — sąvokos turinys aiškiai apibrėžtas, baltumas palyginimą išsemia. *Plaukai, kaip karklai*— palyginimo turinys neapibrėžtas. Čia galima suprasti ir plaukų stamantrumą, ir jų šiurkštumą, ir jų netvarką, ir t. t. Formaliniu žvilgsniu turime du palyginimo tipu. Jeigu pavadinimas „daiktinis palyginimas“ ir ne visai vykęs, tai vis tiktai jis gali atstoti nors laikinai geresnį vardą, kol šis bus surastas pastarojo tipo palyginimams pavadinti.

Laiko santykiai Laiko santykiavimui pasakyti liaudies poezija žino sekamą tipingą formulą:

Dar gaidužiai negiedojo,
Kaip mamužė kėlės,
Sviruodama, linguodama
Smutna vaikštinėjo.
NLV, 205

Pasakose yra daiktavardžių, nuo kurių padaryta lyginamas laipsnis, kuris gali įnešti gyvumo į palyginimų formulą. Pavyzdžiui, yra sakoma *ateik laikiau*, reiškia, nesivėluok. Tačiau dainose panašaus palyginimo man sutikti nepasitaikė.

Aukščiau paminėtos palyginimų formulos ir yra pagrindinės lietuvių dainose. Toliau gali būti įvairios šių pagrindinių formulų kombinacijos. Pavyzdžiui, sekamoje dainoje palyginimas susidūria su ižtyžusio paralelizmo palaikais. Būtent:

Sėjau rūtą, sėjau mėtą,	Dygo rūtà, dygo mėta,
Sėjau lelijėlę,	Dygo lelijėlė,
Sėjau savo jaunas dienas,	Dygo mano jaunos dienos,
Kaip žalią rūtelę.	Kaip žalia rūtelė. Ir t. t.
	IMA

Arba vėl:

O ant žolelės	Žyd, kaip aukselis,
Rytų raselė.	Kaip sidabrėlis.
	JSV, 802

Cia ne tik paralelizmas į palyginimą ištyžo, bet ir palyginimas praskydo. Rasos spindėjimo dvigubas palyginimas su aukso ir sidabro spindėjimu iškarto—kalba ne vaizdingumo naudai. Tenka tiktai priešpastatyti aukščiau cituotą strofą su:

Ant jos kapelio	Taip gražiai šviečia,
Rūtų raselė	Kaip sidabrėlis.
	RD, 7

Rėzos užrašytoji formula ir senesnė ir tobūlesnė.

Palyginimų motyvai

Lietuvių liaudies poezijos palyginimų motyvai labai gražiai suvesti olando Dr. R. van der Meuleno knygoj „Die Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer“ [90]). Liaudies poetas, savaime suprantama, palyginimams gali naudoti daiktus ir jų savybes, kaip jis juos supranta, imdamas iš aplinkinio pasaulio. Iš to pasaulio, kuris tęsias nuo mažėlio žiedo iki vidūnakčio žvaigždžių, nuo mergautinių godų virpėjimo iki viduvasario saulės pilnybės, nuo rūtų darželio iki girių, iki jūros didžių vandenėlių, iki vasarojumi auksuojančių lygių laukų ir neaprėpiamų mėlynųjų tolių. Jautri poetinė nuovoka veikiai suvokia begalinėj daiktų ir reiškinių įvairenybėje visatos vienumo simbolius, atskirus reiškinius jungiančias gijas. Nes, kaip sako Jurgis Baltrušaitis, pilnumos valandą tarp poeto ir visatos nebelieka skyriamosios sienos. Liaudies poetas palygina mylimą mergelę ir su balta lelija, vos-vos pabanguj siubuojančia, ir su balta gulbe, iškilminga ramybe ežerėly plaukiančia, ir su žalia rūta, darželio šešėly prisiglaudusia, ir su pilka gegutėle ant beržėlio šakos bekukuojančia, — ir tūkstančius kitų palyginimų parenka: visur jis suranda panašumo, palyginamojo daikto savybes apibūdinančio, nusakančio jo grožę. Taip buvo iš pat laikų pradžios, taip bus, kol tik širdis plastės žmogaus krūtinėj.

Lietuvių liaudies poetui, kaipo lyrikui iš prigimties, visų pirma rūpi žmogaus gyvenimas, sielos reiškiniai. Kaip ir kiekvienoj lyrikoj, gamtos reiškinių aprašymas nėra pats savaime poeto tikslas, yra tiktai priemonė tam ar kitam ūpui reikšti, taip ir lietuvių liaudies poezijoj esamieji gamtos aprašymai tėra tiktai tiek vertinami, kiek

jie padeda žmogaus gyvenimą vaizduoti. Tat į lietuvių dainų palyginimus tenka žiūrėti kaipo į poetinę priemonę, paliekant nuošaly visą mytologiją ir mistiką, o ne taip, kaip padarė Meulen'as, suvesdamas lietuvių dainų palyginimų motyvus.

Apozicija Visoje begalinėje palyginimų aibėje yra kaikurie liaudies poeto labiausia numylėti, dažniausia vartojami ir kartojami. Iš čia dar vienas žingsnis liaudies poetinės sąmonės išsivystimo keliu ir—mes pereiname į naujas poetines formulas: palyginamoji jungė iškrenta—ir gauname formulą, vadinamą apozicija.

Aš palikau *motynėlę*,
Kaip ant dangaus *saulužėlę*,
Kaip ant daugaus *saulužėlę*.
— — — — — — —

Aš palikau *broližėlį*,
Kaip ant dangaus *sėtynėlį*,
Kaip ant dangaus *sėtynėlį*.
— — — — — — —

Aš palikau *tėvužėlį*,
Kaip ant dangaus *mėnesėlį*,
Kaip ant dangaus *mėnesėlį*.
— — — — — — —

Aš palikau *sesužėlę*,
Kaip ant dangaus *žvaigždužėlę*,
Kaip ant dangaus *žvaigždužėlę*.
— — — — — — —

JI.D, 1115

Cia mes turime palyginimus („daiktinius"): *motynėlė, kaip saulužėle; tėvužėlis, kaip mėnesėlis; brolužėlis, kaip sėtynėlis; sesužėlė, kaip žvaigždužėlė.*

Toliau mes turime dainą:

Išvandravojo
Visą pulkelį,
Niekur neranda
Sau tevutėlio.

Nakties mėnutis—
Tai *tėvutėlis*,
Šviesi *saulelė*—
Tai *motynėlė*;

Aukštas *kryželis*—
Tai *brolužėlis*,
Aušros *žvaigždelė*—
Tai *sesutėlė*

GLS, 12

Šioje dainoj įsidėmėtina: dainininko našlaičio dalia tokia liūdna, toks jis vienas, kad jam beliko pasauly gamtos reiškiniai, kurie atstoja jam artimiausius gimines ir paįvairina jo vienatvę. Tai yra mėgiama poetų formula, kai dainuojama nusiminimas. Tai yra poetinė priemonė—ir ne daugiau!

Toliau mes turime dainą, padarytą tuo pat principu ir tuo pačiu tikslu:

Ąžuolo *kryželis*—
Tai mano *tėvelis*,
Juoda *žemelė*—

Mano *motynėlė*,
Grabo *lentelė*—
Mano *sesutėlė*.

NLV, 274

Kai palyginamoji jungė *kaip*, ar priešpastatomoji *tai* visai iškrenta, mes gauname formulą:

Saulė motušė,
Saulė motušė
Kraitelį krovė.

Žvaigždė sesutė,
Žvaigždė sesutė
Suole sėdėjo.

Mėnuo tėvužis,
Mėnuo tevužis
Dalelę skyrė.

Sėtyns brolelis,
Sėtyns brolelis
Lauku lydėjo.

JLD, 1252

Dr. van der Meulen šioje formuloj, kaip jis išdėsto savo mintis aukščiau minėtoj knygoj, numato senovės animistinio tikėjimo liekanas ir neabejoja delei liaudies kūrybos aiškinimo, mytologininkų teorija einant. Palaiminti, kurie tiki—gali dr. van der Meulen tikėti! Jo nuomone einant, turėtų išeiti, lietuviai tikėję, kad žmogaus dvasia palaiko įtartinus santykius su mėnesiu, sėtynu (kai žmogus numiršta — jo siela ten nusibaldo), net ir su... ąžuoliniu kryžium! Geras animistinis tikėjimas! Tuo tarpu einant istorinės poetikos keliu, įsižvelgiant į vienos poetinės formulos išsirutulojimą iš kitos, negali būti abejonės, kad aukščiau minėta poetinė formula— apozicija—yra lietuvių dainų stiliaus išsivystimo chronologinis momentas. *Nuo paralelizmo per palyginimą į apoziciją.*

Aukščiau cituotam pavyzdy turime, žinoma, paprasčiausią apozicijos formulą. Lietuvių dainose apozicija nors ir dažnai pasitaiko, tačiau didelės jos įvairenybės nėra. Jeigu objektas arba apozicija kartais palydima epitetais ar požymių paaiškinamais apibūdinimais, kaip antai „mergytė baltoji gulbelė“, „mano bernužėli, baltas dobilėli“, „močiute-širdele“, — tai šios apozicijos, palyginant jas su panašiomis apozicijomis, pavyzdžiui, rusų liaudies kūryboj, tėra tiktai lašas jūroj. Gal apozicija lietuvių dainose todel tokia vienalypė, kad einant lietuvių kalbos tradicijomis aiškinantį žodį turi sekti aiškinamasai (ne atbulai, kaip pavyzdžiui, pas rusus). Bet greičiau todel apozicija lietuvių dainose nesirutulojo, kad ji iš esmės yra epinė priemonė.

Epitetas

Šiaip ar taip, o į lietuvių dainų poetinių priemonių pirmąją eilę išplaukia epitetas, užbaigdamas ilgą praeities poetinių formulų vystymosi kelią, ir nešdamas naujų premisų. Epitetas, kaipo toks, yra kokybinis požymis, kurio simbolis (žodis) pridedama prie daikto pavadinimo, tikslu daikto pavadinimą padaryti vaizdingesnį. „Kaip dažnai liaudies daina savo karžygius karaliais ir karaliūnaičiais, karalienių ir karalių vaikais esant dainuoja, tuo tarpu kai tikrojo įvykio karžygiai tėra tiktai paprasti, nevainikuoti mirtingieji! Liaudis mėgsta paleisti savo vaizduotę į kunigaikščių dvarus pasivaikščioti. Liaudis naiviu vaiko džiaugsmu džiaugias visuo kuo, kas blizga,“ — pabrėžia Heinrich Morf, bandydamas paaiškinti, kodel liaudis taip mėgsta varsuotumą ir varsingumą[91]). Nelyginant norėdamas Morfo mintį pateisinti, A. A. Potebnja pasakė: „Visuose išsivystymo laipsniuose palinkimas į laimę, blizgėjimą, galingumą reikalingas yra patenkinimo, nors ir svajonėj. Tuo labiau

gali laikinai šį troškulį nuraminti toks objektyvus daiktas, kaip daina... Juo toliau į senovę, juo labiau įprastas ir juo tvirtesnis tikėjimas, kad žodis vien savo pasirodymu gali padaryti tai, ką jisai reiškia“[92]. Matyti, šis paaiškinimas nėra neteisingas, nes liaudis visuose laikų ir geografijos pločiuos taip mėgsta dainuojamus objektus gausiai dabinamais epitetais palydėti, epitetais, kurie pasižymi spindėjimu, saulėtumu, epitetais, apimančiais liaudies nusimanymą apie gerybę, gražybę, teisybę, teisingumą—ir jų atitezes.

Epiteto rūšys Epitetas, kaipo vienašalis daikto apibūdinimas, esti dvejų rūšių. Visų pirma, kai jis atnaujina žodžio bendrąją reikšmę, ir antra, kai jis pabrėžia, sustiprina kurią nors charakteringą, prasinešusią daikto savybę, Pirmoji epitetų rūšis — tai tautologinis epitetas, nes „ir būdvardis, ir daiktavardis reiškia vieną ir tą pačią šviesos, spindėjimo ideją, nors jų priešpastatyme galėjo ir nepasireikšti jų senovinės turininės tapatybės nusimanymas“[93]). Antroji rūšis — tai paaiškinamieji epitetai: jų pamate glūdi „kuris nors požymis, kuris yra svarbus tūlame daikte, arba jį apibūdinantis atsižvelgiant, praktinio tikslo bei idealinio tobūlumo“[94]). Pavyzdžiui, numylėti lietuvių dainų epitetai: *jaunoji mergelė, jaunasis bernelis, senoji močiuiė, geltonas aukselis, žalioji rūtelė*, ir t. t. Savaime suprantama, čia yra tautologiniai epitetai. Jeigu sakoma *bernelis, mergele* — aiškus daiktas, jie jauni[95]). Rūtelė visuomet žalia, jei kartais ji nuvysta, tai liaudies poetas apie jos spalvą ir nebeporina. Bet šit *geltonas aukselis, raudona saulužė* galima aiškinti taip ir kitaip. Jei šių posakių *geltonas, raudonas*, arba iš posakio *baltoji gulbelė* paimti *baltoji* kaipo esminio, svarbaus požymio apibūdinimą, tai vis tiktai šis esmingumas yra reliativinis. Nes gulbių yra ir juodų, (gali būti ir balta), auksas yra ir raudonas (gali būti ir geltonas), ir saulė raudona esti tiktai ankstų rytą arba vakarop. Tokiu budu čia mes turime pusiau tautologinius, pusiau aiškinamus epitetus, nelyginant šie epitetai būtų pereinama stadija tarp dvejų pagrindinių rūšių.

Prieš kelias dešimtis metų dr. J. Basanavičius jau atkreipė domėsio į tariant „skambančiuosius“ lietuvių dainų epitetus, pabrėždamas, gausybę epitetų, palaikančių ryšius su auksu, sidabru, deimantais...[96]). *Aukso padkavatės, sidabro našteliai, deimanto langeliai, sidabro kardeliai, aukso kilpinėlė, sidabro lenciugeliai ir t. t.* Galimas daiktas, tokie epitetai ištikrųjų nurodo į pageidaujamas daikto savybes; o gal tai yra nurodymas ir į idealą: nieko negali būti gražesnio, kaip aukso kilpynėlės!.. Čia tai ir bus tipingi paaiškinamieji epitetai. Kiti vėl epitetai yra grynai etninio pobūdžio, reiškiantys žmogaus gražybės idealą, einant liaudies išmanymu. Pavyzdžiui — plaukų spalva: Homėras vaizduoja — balzganą (jo herojai—balzgani), viduramžio poezijai — auksinė, rusų poezijai — rusva, lietuvių — geltona. *Geltonos kaselės* — lietuvio dainininko idealas...

Pastovieji epitetai Kiekvienos tautos liaudies kūrybos tyrinėtojas neišvengiamai susidūrla su vadinamaisiais *pastovaisiais* epitetais, kurie, neabejojamai, yra vėlyvesnės kilmės. „Epitetas, iš esmės, yra taip-pat vienašalis, kaip ir žodis, patapęs

daikto reiškėju, apibendrinęs kurį nors daikto sukeltą įspūdį, kaipo esminį, bet nepadaręs negalimu daiktu kitą panašų apsprendimą" [97]). Ir lietuvių poezijoj — daugybė epitetų, kurie palydi vieną ir tą patį daiktą. Pavyzdžiui, *motušei* apibūdinti eina epitetai: *mylimoji, senoji, geroji, baltoji, sengalvėlė, garbužėlė, užtarėjėlė, linguonėlė, augintojėlė* ir t. t. Bet jų tarpe liaudies dainininko mylimiausi ir dažniausia vartojami: *senoji ir baltoji.* Šiaip dedas ne su visais dainuojamais objektais. Del kitų objektų sunku būtų nurodyti mylimiausias epitetas. Dainuoja, pavyzdžiui, ir *aukso smiltėlės*, ir *šėmos smiltelės,* ir *palšos smiltelės* ir t. t. Ir visa lygiomis teisėmis. Visai teisingai Veselovskis pabrėžia, kad tūli epitetai, liaudies dainininkui patikę del tos ar kitos priežasties, išėjo į apyvartą, kaip tai dedas ir su dainomis, kurios patinka dainininkui del vienos ar kitos priežasties ir eina į apyvartą su visais savo variantais, su visais savo vaizdais, su visu savo žodynu. Tokiu būdu ir epitetai slankioja, prilipę prie žodžių, tarytum prie jo pridžiuvę ir savyje suakmenėję. Dainininkas ilgainiu nustoja besuvokti tikrąjį epiteto paskyrimą, ir vartoja jį, kur ir kaip pakliuvo. Pavyzdžiui, mylimieji epitetai: *žalias ir baltas.* Jeigu sako: *žalia rūtelė, žalia lankelė, žalias šienelis, žalias kaspynėlis, žalia pušelė* — logiška minties eiga aiški. Tas pat galima pasakyti ir apie sudurtinius, metaforinius epitetus, kaip antai: *žali maureliai, žalio vario* (—žalvario — Messing) *varteliai, žalio rašto žiurstelis* ir t. t. Bet dainose dažnai girdime posakius — *žalias vynas.* Aiški nesąmonė: *žalio* vyno lietuvių dainininkas niekur nematė; ir nėra pamato manyti, kad *žalias* vynas lietuvių dainininkui būtų vyno idealas. *Žalias* vynas, pasidaręs lietuvių dainose pastovus epitetas, aiškiai yra užkliuvęs, per nesusipratimą, iš kitur. Galima būtų manyti, kad tai atkliuvo nuo vynuogių kekės, kuri ištikrųjų yra žalia; einant formula pars pro toto — galėtų būti žaliumo požymis nuo vynuogių kekių perkeltas į vyną. Bet vynuogių kekės lietuvių dainininkui — nežinomas daiktas: jis jų niekuomet nėra matęs, ir niekuomet jų nedainuoja. Užtat labai dažnai dainuoja *žalias linas*, kas atitinka realiesiems akstinams. *Žalias linas* ir *žalias vynas* skamba labai panašiai — daiktavardžiai vietomis pakeisti labai nesunku. Pagaliau, jeigu *žalias vynas* yra konkretingas vaizdas, tai to pasakyti negalima apie kitus posakius: *žalios stakliužės, žalios pavartėlės* ir t. t. Čia epitetas ne tik daikto esmės nepaaiškina, bet ją dar labiau suvelia. Aišku: užklydo iš kažkur ne į savo vietą — ir pasidarė pastovus! Kas liečia epitetą *baltas,* — prisiminsime — sielai nuraminti — Potebnjos žodžius, kur jis sako, kad „*baltas* reiškia geras, padorus ir pan., nes jis *baltas*" [98]). Tegu taip, tegu *balta* spalva bus ir gerumo simbolis. Lietuvių (ir slavų) poezijoj šis epitetas gal visų labiausia nuvalkiotas ir nutrintas: *Balta gulbelė, balta seselė, balta drobelė, balta motušėlė, balta aušrelė, baltas brolelis, balta obelėlė,* — ir t. t — ad infinitum. Visa tai vidujiniai yra pateisinama. Eidami A. Potebnjos patarimu, pateisinkim *baltą* epitetą ir sekamoj konstrukcijoj:

Ten nugrimzdo didžius tiltus
Baltųjų brolelių.

NLV, 23.

Vadinas, geruosius broliukus išguldė, ištaškė. Bet šit kitoj dainoj dainuojama:

Aš viens sūnelis pas tėvelį,
Kaip darže *baltas diemedėlis.*
JLD, 829

Kokiu būdu diemedis pasidarė baltas, tuo tarpu, kai jo visa gražybė ir simbolinė reikšmė remias jo žaliumu?! Tokiu būdu, šitas *baltumas* čia, kaip sakoma, į svetimas vežėtis įsigrūdo. Vadinas, pasidaręs pastoviu, epitetas *baltas* yra pasiryžęs eiti tenai, kur jis visai nereikalingas ir jokios prasmės neturi. Taip dedas ir kitiems pastoviesiems epitetams. Pastovusai epitetas, be abejo, yra vėlyvesnės kilmės, jis išsirutulojo iš tautologinių bei paaiškinamųjų epitetų. Epiteto istorinis kelias, pastovojo epiteto laipsnio pasiekimu, nesibaigia. Žinoma, nėra prasmės plačiau minėti tokius epitetus, kaip antai: *suvertiniai languželiai, pakazackasis žirgas, patureckasis balnelis, muštinis doleružis, kaltinis pinigužis*, kurie savo gamybine kilme ir reikšme išeina iš poezijos rėmų ir prieštarauja lietuvių liaudies poezijos pradmenoms.

Metaforinis ir sudurtinis epitetas

Sunku nustatyti pastovojo ir metaforinio epiteto chronologinę pirmenybę ar senatvę, bet nesunku įžiūrėti, kad ir metaforinis epitetas yra tam tikro kūrybinio proceso išbaigimas.

Geltonos kasos, *skaistus* veidelis,
Liemenužis patogus, —
NLV, 215

Pasakyta apie mergelę tūloje dainoje. Čia *skaistus*—paprastas, paaiškinamas epitetas.

Abu mudu broliai,
Abu mudu tokiu,
Abu mudu *bėrus žirgus,*
Abu *skaistveidėlius.*
NLV, 293

Berniokas savo bėrį taip myli, kad ne tik jo galvą palygina su žmogaus veidu, bet ją ir mergelės grožio savybėmis dabina! Arba:

Juods vainikėlis,
Gelsvos kaselės,
Žalio rašto žiurstelis.
NLV, 106

Vainikėlis, žinoma, iš rūtų nupintas, iš žalių rūtų; bet rūtos — tokios žalios, tokios sultingos, taip rūpestingai užūgdytos, tokios trąšios, kad net juoda spalva iš žalumo tviska. Visa eilė prasmės perkėlimų, kol prieita iki formulos *juods vainikėlis!* Taip pat atsitiko ir posakiuose: *graudžiančios girelės, žalieji tinkleliai, aukso kvietkelė, vargų dienelė, rūtų kaselė, šventas vakarėlis, meilingoji širdelė* ir tt. ir tt. Jie galėjo susikurti perėję tiktai eilę prasmės perkėlimų ir atotraukų. Tai yra tipingi lietuvių liaudies poezijos metaforiniai epitetai.

Kaip ir kitų tautų poezijoj, ir lietuvių dainose dainuojamus objektus kartais palydi ne vienas, bet keli epitetai. Pavyzdžiui: *susišnuruočiau, kad graži laiba būčiau; bernužėlis, baltas, gražus dobilėlis; jūrių marių žuvelės* ir t. t. Tokiu būdu surinktais epitetais prie vieno objekto lietuvių liaudies poezija pasigirti negali: joje jų kur kas mažiau, negu, pavyzdžiui, rusų, vokiečių, senojoj prancūzų liaudies kūryboj. Be to dar šiuo būdu subūriami lietuvių dainose epitetai yra daugiau tautologiniai: vietoj vaizdą išraiškinti, jie kartais net sumaigo. Kiek vertingesni yra lietuvių dainų sudurtinieji epitetai, susidarę iš sutrumpintų apsprendimų ir palyginimų, — ir aprašomieji epitetai, jeigu tiktai šioks pavadinimas apskritai yra galimas. Pavyzdžiui: *žvėjų mergatė pajuodakatė; skaistveidėlė mergelė, margaplunksnė gegutėlė; storalūpiai, retadančiai svotai; ilgakaklis uzbonėlis; trumpastogis kieliškėlis; vivingrieji rašteliai; striukabukaburnis svainiukas* ir t. t. Sudurtiniai epitetai — vėlyvesniųjų laikų padaras — kai jau liaudies dainininkas nustojo dainavęs, kaip paukštelė ant šakos, kai pas jį jau ėmė veikti sąmonė. Padaryti tokį epitetą, kaip *striukabukaburnis* — reikia pagalvoti!

Tokiomis pat savybėmis amžiaus žvilgsniu pasižymi ir „aprašomieji“, sukaupiantys daug metaforinės medžiagos.

Po mano vartais	Po tavo vartais
Upužė teka	Tek *šaltinatis*
Saldžiojo rynšvynėlio.	*Graudžiųjų ašarėlių.*

NLV, 150.

Čia jau epitetas — metafora išsiplėtė į visą aprašomą sakinį. A. Veselovskis, nagrinėdamas liaudies kūrybą apskritai, išskiria ypatingus epitetus, sinkretiniais vadinamus. Tokiu vardu jis vadina epitetus, „kurie atitinka jausminių įspūdžių sandarmumui (slitnostj), kuriuos pradžiapradis žmogus vaizdavo dažnai vienais ir tais pačiais lingvistiniais reiškėjais“ [99]). Galimas daiktas, jautresnis ir akylesnis dainų tyrinėtojas, turįs gausesnės ir įdomesnės medžiagos, ypač iš epiteto istorijos kitų tautų liaudies kūryboj, — gal toks tyrinėtojas suvoktų ir lietuvių dainose sinkretinio epiteto požymius. Tačiau, man ding, atsižvelgiant epitetų kiekybės ir kokybės lietuvių dainose, jose vyrauja paprasti paaiškinamieji ar paaiškinantieji, pereinantys į metaforą, epitetai, sudarydami dainų epitetų grožę ir pažibą. Perdėm jau paprasta išorinio pasaulio priėmimo sistema lietuvių liaudies sąmonėj, perdėm jau betarpiai — iki naivumo — jausmai, per daug jau rūpestingas liaudies dainininkas, savo jausmus vaizduodamas, kad galėtų iki sinkretinio epiteto formulos prieiti! Paralelizmas, palyginimas, epitetas, — ir jų grakščios sesers — metafora, personifikacija, hyperpola — pradžiapradžio žmogaus dalia, jo godų ir svajonių grakštūs palydovai...

Pagaliau, ir sinkretinis epitetas, esmėj yra tas pat metaforimis, tik atotraukos—didesnis laipsnis. Ir dar didelis klausimas, ar Veselovskio sinkretiniai epitetai yra kilę iš įspūdžių sandarmumo, ar jie yra tolimesnis metaforinio epiteto rutulojimas!

VII. Metaforinės konstrukcijos

Baltam grabe begulėsi,
Žemės žiedu bežydėsi.
JLD, 119

Liaudies kūryboj — kam pirmenybės vainikas: paralelizmui ar metaforai—sunkus uždavinys būtų ir Parisui. Jeigu metafora yra už paralelizmą jaunesnė, nelyginant jo duktė ar jauna grakšti jo senatvės palydovė, jeigu ji jau nutolusi nuo paralelizmo paprastumo, kartais pasiekiančio rūstybės, nuo jo senyvos lygsvaros ir olimpiškos ramybės, tai ji užtat grakštesnė ir liaunesnė, nuotaikesnė ir palaidesnė, sultingesnė ir kvapingesnė, kaip mergužė, apsidžiaugusi gegužiu, raudonu putinėliu pražydusi.

Metafora, palyginant ją su kitomis poetinėmis formulomis, jauna. Ji gimė tuomet, kai liaudies sąmonė aiškiai ėmė susivokti daiktų bei įspūdžių skirtingume bei tapatybėj, kai jau ir pačioj liaudies kūryboj buvo įsigyvenusios tam tikros kūrybinės tradicijos: ji yra vaisius visos eilės priešpastatymų, palyginimų, atotraukų, prasmės perkėlimų... Tai dalinai jau matėme epitete-metaforoj.

Pas mus kalneliai
Aloviniai,
O akmenėliai
Sidabriniai.

Teka upelė
Žalio vyno,
Iš kraštų teiso
Žali šilkai.

O akmenėliai
Sidabriniai,
Teka upelė
Žalio vyno.

Iš kraštų teiso
Žali šilkai,
Iš viduries verčias
Balti perlai...
Sim, 1

Ši įstabi dainužė įdomi ir grynai dainos technikos žvilgsniu. Pirmose dvejose strofose dainuojamus objektus lydi sultingi metaforiniai epitetai: *žalio vyno upė!* O kitose dvejose strofose eina gryno kraujo metafora. *Iš kraštų teiso žali šilkai*—žolės, ar verksniai garbinuotieji žilvyčiai, panašūs į žalią šilką. *Iš viduries verčias balti perlai* — baltos smiltelės, arba akmenėliai, arba orinės vandens srovelės, panašios į baltus perlus. Aiškūs palyginimo pėdsakai: lyginamasai objektas dingo, jo vietą užėmė lyginantis, lyginamą atstodamas. Posakio tikslumas nukentėjo, užtat susikūrė gausiai varsuotas vaizdas: tokia jau metaforos dalia.

Tu mergyte mano,
Tu jaunoji mano,

Pažadėjai *iš meilatės*
Marškinėlius siuti.
RD, 74

*)

Vos-vos ne sinkretinis epitetas: *meilatės marškinėliai*! Tiktai terminas *meilatės* pavartota ne epiteto tvarka. Tolimesnėj istorinėj kelionėj šis sąvokų priešpastatymas gali įstrikt dainininkui atmintin, ir ši konstrukcija gali pradėti paleidą gyvenimą. Bet čia dar toli iki savystovybės, čia tėra tiktai metafora, perėjusi atotraukos kančią. Kad tai yra taip, liudija ir sunkumas šią metaforą iššifruoti. Kas norėta pasakyti *meilatės marškinėliai*? Norint suvokti posakio prasmė, reikia suvokti tas kelias, kuriuo prieita iki tokios kombinacijos. O tai reiškia: metafora — ilgesnio kūrybinio proceso rezultatas.

Baltam grabe begulėsi,
Žemės žiedu bežydėsi.

JLD, 199

Dvylipė metafora: *žemės žiedas* — metaforinis epitetas; *nabašninkas žydi* — kitas šauktų: skandalas, dekadentai! Tuo tarpu liaudies poetikoj *nabašninkas žemės žiedu žydi* skamba visai normališkai. Šitokios formulos esimas liaudies poezijoje rodo į jos aukštą kūrybinę tradicinę kultūrą! Ir tai pavyzdis — ne vienintėlis: jų visa aibė.

Neduok žirgačiui įsišaknyt.

RD,56

reiškia, negaišk, neduok žirgeliui ilgai stovėti, kad jis į žemę neįaugtų (palyg.: stovi, kaip prie žemės priaugęs). Arba:

Neduok stiklinei
Rankoj stovėti,
Pradės stiklinė
Rankoj žydėti.

NLV.479

Stiklinė žydi — metafora, gauta atotraukos ir prasmės perkėlimo keliu. Sakoma: *duona sužiedėjusi*, reiškia duona žydi, žiedais apsikrovusi, tai yra pradėjusi žaliais pelėsiais pelėti. Pradės *stiklinė žydėti* — jei neišgersi, alus pelėsiais nueis. Ir toliau:

Neduok brolyti,
Taurei žydėti,
Neduok taurelei
Žaliai lapioti.

RD, 80

Paaiškinimu *neduok taurelei žaliai lapioti* metafora *taurelei žydėti* netik neiššifruojama — reiškia, ji jau visiems suprantamas, laisvai egzistuojamas simbolis — bet, atbulai, vaizdas sujaukiama, suveliama, kas ir įspūdžio našumui kenkia ir nurodo, kad prieš susidarysiant šiai konstrukcijai turėjo būti kita, paprastesnė. Kai metafora *taurei žydėti* tapo laisvai egzistuojamas simbolis, jo pirmykštė tiesioginė reikšmė bei prasmė nubluko. Visą dėmesį sutraukia jau nebe *taurė*, o jos veiksmas — *žydėti*: taurė daros antraeilis elementas. Su ter-

minu *žydėti* asocijuojas kuris nors augalas, gėlė ar medis, esmėj *žalias* daiktas. Todel asociacijos keliu greta *žydėti* liaudies dainininko sąmonėj kilo *žalias*. O augale ar medy žalia tiktai lapai; vėl asociacijos keliu ir kilo *lapioti*. Tiktai šitokiu būdu tegalima suprasti, kodel liaudies dainininkas tuščiu posakiu *neduok taurelei žaliai lapioti* (*žalia taurelė* — konstrukcija, kilusi tuo pačiu keliu, kaip ir *žalias vynas, baltas diemedėlis*) išblukino, išniekino gražią ir gilią metaforą *taurei žydėti*.

Kalbėsiva kalbatę,
Dūmosiva dūmatę,
Kur srovė pilniausia,
Kur meilė meiliausia.
NLV, 146

Aiškūs paralelizmo pėdsakai: ir konstrukcijoj, ir priešpastatyme. Bet čia ne paralelizmas, — apie *veiksmą*, kuriuo priešpastatymas remtųsi, jokio garso — ir visas vaizdas — perdėm metaforinis.

Jūrės maružėlės, žalios giružėlės,
N'išbandytos naktelės.
JLD, 266

Paralelizmo pėdsakai labiau supainioti. Cia, matyti, yra buvęs neigiamasai paralelizmas formos žvilgsniu, ir teigiamas — prasmės žvilgsniu; beto — daugelnaris. Prie pirmųjų dvejų paralelizmo narių neigiamoji dalelė ir veiksmas dingo, o trečiojo paralelizmo nario veiksmas įgavo metaforinės formos.

Aušta aušrelė
Į rūtų daržą,
Teka saulelė
Į lelijėlę.
JLD, 188

Cia matyti, yra buvęs daugelnaris paralelizmas, kuriame dingo vaizdas iš žmogaus gyvenimo, o likusieji parelelizmo nariai tuolabiau „susimetaforino".

Toks yra, bendrais bruožais — bendrais, vadinas, ir ne visai tiksliais, — metaforos išsirutulojimo kelias formaliniu žvilgsniu.

Metaforos tipai. Kur kas sunkiau klasifikuoti metaforą, atsižvelgiant jos vidaus savybių. Čia ji yra grynai aprašomoji, čia ji pereina į pasakojamą, čia ji siekia hiperbolos ir personifikacijos formulų, čia vėl ji grįžta į paprastumą ir betarpiškumą, o čia vėl susipina su alegorija.

Kai jis jojo per laukytį,
Laukužis mirgėjo,
Kai užminė akmenėlį,
Ugnužė žerėjo.
RD, 64

Arba:

O tik išdygo žalia rūtelė
Aukselio viršūnėlė.
JLD, 999

Čia mes turime kuklią aprašomąją metaforą.

Tai *vainikėlis*
Žalių rūtelių —
Jis *nugulėjo*
Mano *galvelę*.
JLD, 857

Čia metafora perėjo į simboliką ir labai vykusią: daug pasakyta! Metaforos *vainikėlis nugulėjo galvelę* šifrą prisiminsime, kalbėdami apie dainų simboliką.

Garbės mamuže mano,
Rasužę pasiklosiu,
Migluže užsiklosiu.
JD, 52

Arba:

Pelūdėj gimiau,
Šalinėj augau,
Už vėjo nutekėjau.
JLD, 838a

Arba:

Buč atsilankius
Saulelės linksmu,
Aušrelės pazarėle.
JAD, 931

Tipinga pasakojamoji metafora, pasiekusi aukšto išsirutulojimo laipsnio, susisiekianti su simbolika.

Dar vienas žingsnis toliau — ir mes gauname alegoriją, susisiekiančia su simbolika. Pavyzdžiui:

Svirno durys netašytos,
Ir langeliai nuo lentelių.
Durys nešė obuolėlius
Ir langeliai riešutėlius.
LASI, 7

Šių žodžių prasmė paaiškės, jei atsiminsime, kad jais atsako jauna pati savo vyrui, kuris ją baro už tai, kam ji ilgai miega, kuris rado pas ją obuolių ir riešutų... Ištikrųjų, šitokiai storžieviškai šeimyninei dramai sugalvoti grakštesnę formą už lietuvių dainų metaforą - alegoriją — vargu bau galima!

Pagaliau:

Iš ko sulinko
Aukštasis kalnelis?
Tai mano sądusėliai.

Iš ko patvino
Šis ežeratis?
Tai mano ašarėlės.
NLV, 274

Hiberbola. Cia turime metaforą jau perėjusią į hiberbolą. Hiberbola, apskritai imant, blogą vardą turi: sakoma, kad poezijoj ji jau atgyvenusi savo amžių, kad ji atvelkanti nuobodulį ir blogus sapnus, kad ji nuodijanti poezijos nuoširdų grynumą. Nesiginčysim, galimas daiktas, individualinių kūrėjų poezijoj, tariant, kultūringoj kūryboj ji ištikrųjų šiuo žvilgsniu yra sunki nusidėjėlė. Tačiau, kol ji tebėra liaudies poezijos motyniškame yščiuj, kur nėra piktos pagundos, ji gryna ir gyva, kaip obelės žiedas.

Numyniau takelį
Ją belankydamas,
Išsėmiau upužę
Tik bežengstydamas.
RD, 15

Kaip čia sakysi, kad hiperbola sena ir išglebusi! Arba;

Ir nustovėjom kalne duobatę,
Ir pakilnėjom uosies tvoratę;
Ir pakilnėjom uosies tvoratę —
Nėra kai nėra muma brolačio.
— — — — — — — —
Devynias upes plaukte perplaukiau,
O šią dešimtą nerte pernėriau.
RD, 37

Metaforiška hiberbola nereikalinga pateisinimo. Įdomi sekama metaforiška konstrukcija:

Kaip ant lauko miglelė,
Kaip ant manęs raselė —
Toks bernužio būdelis, —
NLV, 45

atsako žirgas mergelei, pasiklaususiai, koks bernelio būdas. Simbolis ant simbolio, paralelizimas, pasileidęs į palyginimą, palyginimas, įgavęs parelelizmo formos, ir rezultate metafora, ir toks gyvas vaizdas!

Personifikacija Nėra, berods, tokios tautos, kurios liaudies kūryba nepasižymėtų personifikacijomis. Jeigu kalbėdami apie paralelistinės poėtinės formulos išsirutulojimą minėjome priešpastatymą einant veiksmo kategorijă, tai ir tenai jau buvo galima numatyti kai kurias personifikacijos pradžiodalas. Kas senesnis — paralelizmas ar personifikacija — sunku tiksliai pasakyti. Berods, personifikacija bus kiek jaunesnė, ji bus kilusi tą liaudies sąmonės išsirutulojimo momentą, kai žmogus aiškiai pajuto daiktų ir reiškinių daugeriopą skirtingumą ir ėmė kolonizuoti girias ir jūras, klonis ir kalnus, saulėtus laukus ir samanotas bakūžes, — pasiųsdamas tenai savo vaikus: dievus, velnius, raganas ir panašius žmogaus sąmonės emigrantus. Ginčytis del chronologijos — istorikų privilegija. Mums rūpi tiktai, kad personifikacija lietuvių dainose užima garbingą vietą ir, panašiai į hiberbolą, yra liuosa nuo tų nuodemių, už kurias ją iš individualinės poezijos veja dabar lauk. Liaudies poezijoj ji eina kitokias pareigas ir naudojas kitokiomis teisėmis.

Helenai, senovės germanai ar normanai, suomiai, apgyvendinę visus gamtos užukampius dangiškais gyventojais ir pragariškais plėšikais, apibendrindami personifikacijas, sukūrė įstabius, nepalyginamus vaizdus ir paveikslus, kurių per amžius neišsemti. Lietuvių liaudies kūryba iki personifikacijų apibendrinimo nepriėjo. Teisybė, garbingasai Kolbergas meta mintį, kad lietuvių mytologinė daina yra buvusio didelio epo fragmentas, bet savo mintį įrodinėti ir nemano: valia — tikėti, valia — paabejoti. Lietuvių dainų personifikacijos, nežiūrint jų neapskaitomos daugybės, savo konstrukcija didelių žingsnių sudėtinumo linkui nepadarė. Jos pasiliko tokios pat primityviškos, kaip ir buvo iš pradžios. Tai medis ims byloti, tai akmenėlis ims verkti, tai įsiutęs perkūnas nutrenks, tai vėjas pasaką pasakys, tai drėgnoji žemelė išminties pamokys. Ir taip toliau. Jeigu visų laikų ir tautų poetai panašių priemonių nebūtų naudoję, poetai, kurie niekuo netiki, tai gal turėtų ir daugiau pamato dr. Reuz van der Meulenas, sakydamas, kad lietuvių dainų personifikacijose glūdi senovės animistinių įsitikinimų palaikai. Bet individualinė poezija — gera pamoka.

Kam kaltinti liaudies dainininką, kad jis yra animistas, jei jis dainuoja:

Atpūsk, vėjeli,
Svirno dureles,
JLD, 713

tuo tarpu, kai, pavyzdžiui, Balmontas gieda:

Gordyj Jurgis, ty pochitil
Veter, veter u menia!

ar, dar geriau:

O nevernyj! Veter! Veter!
Ty ne pomniš ničevo!
Daj i mne zabvenja, Veter,
Daj stremlenja tvojevo! —

ir Balmonto niekas animistu bei pagonu nevadina?! Čia nėra nei pagirimas, nei priekaištas lietuvių liaudies poezijai. Čia norima tik pabrėžti, kad ne visuomet atsargu personifikacijose ieškoti senobinių religinių palaikų, tuo tarpu kai jos yra daugiau poetinė priemonė, kūrybinis metodas.

Ryškų pavyzdį turėjome, kalbėdami apie apoziciją, kokiu būdu saulė, mėnuo, žvaigždės, sėtynas įgavo asmens savybių. Toliau: nustojusi vainikėlio mergiotė eina į darželį:

O kai pravėriau
Naujas daržo dureles,
Visos rūtelės
Kaip viena drebėjo.

Kur mudu stovėjova,
Ten žemelė drebėjo,
Kur mudu vaikščiodavova,
Ten žolelė nežėlė.
JLD, 943

Arba:

Aš paprašyčiau
Jaunų bernelių,
Kad sumindžiotų
Mano vargelį,

Kad sumindžiotų
Mano vargelį,
Kad sukapotų
Šviesiais kardeliais.

Mindžiot mindžiojo,
Kardais kapojo,
Mano vargelis
Nieko nebojo.

Lapais lapojo,
Šakoms šakojo,
Mano vargelis
Nieko nebojo.
JLD, 216

Jei Baltrušaitis gali ir Balmonto vėją pagrobti, tai liaudies poetas gali vargą kardais kapoti!

Berods, nėra reikalo cituoti pavyzdžius kaip „kalbasi“ mergelė su gėlėmis, berniokas su žirgu, našlaitėlė su žemele — perdaug jau tokių dainų, ir jų motyvai visiems žinomi. O tiesioginės kalbos esimas liudija, kad veikia du subjektu; vadinas žirgas, gėlės, žemė personifikuota. Personifikuojamų daiktų tarpe tenka atskirti aktinguosius ir pasinguosius agentus.

Personifikacijos tipai. Pasingieji agentai — kurie negyvena savystoviu gyvenimu, kurių kalbos ar veiksmas nėra savystovaus gyvenimo reiškimas. Tai yra tokie agentai, kurių veiksmas pasireiškia pripuolamai pasitaikius tam tikram reikalui, tikslu pabrėžti ar apibūdinti tą ar kitą ūpą, tą ar kitą psichologinę situaciją.

O mums begirdant
Bėruosius žirgelius
Panėrė lydekėlė.
— O, tu, lydekėle,
Margoji žuvele,
Parodyk mums kelelį.

— O, kad aš galėčiau,
Su jumis kalbėčiau,
Parodyčiau kelelį.
O kai ir prijosit
Uošvelės dvarelį,
Sustokit prie vartelių.
JSV, 260

Jojo berniokai pasimerginėti, pasinėrė lydys — na, ir prasidėjo su juo kalba! Nujojo berniokai toliau, daina tęsias, o apie lydį — nė atbalsio — lydys nebereikalingas. Lydžio vaidmuo — grynai pasyvus. Taip pat dedas ir žirgo personifikacijoj, nežiūrint visos jo (žirgo) iniciatyvos ir prašmatnumo betarnaujant bernužėliui mergiočių reikalu. Ir žirgas nepriklausomai neveikia, visuomet yra kitų įrankis, o kas svarbiausia — jis yra įžymi priemonė dainininko minčiai reikšti. Tokių personifikacijų lietuvių dainose — didžioji daugybė.

Po kleveliu šaltinatis,
Čystas vandenatis,
Kur ateit Saulės Dukrytės
Anksti burną prausti.
Prie klevelio šaltinačio
Ėjau burną praustis,
Man beprausiant baltą burną
Nuploviau žiedatį.

O ir atėjo Dievo Sūnyčiai
Su šilkų tinkleliais,
Ir žvejavo man žiedatį
Iš vandens gilumos.
O ir atjojo jauns bernytis
Ant bėro žirgačio,
O tas bėrasis žirgatis
Aukso padkavatėms. Ir t.t.
RD, 48

Saulės Dukrytės, Dievo Sūnyčiai vidujiniai su daina niekuo nesurišti, tarytum, pasiklydusios dainos tolimas aidas. *Saulės Dukrytės, Dievo Sunyčiai* — apibendrinantys simboliai, duodantys progos manyti, kad yra buvę visa eilė objektų ir tradicijų. Gal dar

Dievo Sūnyčius būtų galima suvesti į šiokiadienį pagrindą. Yra daug dainų, kuriose mergelė besiprausdama paskandina žiedą į šaltinatį, o jį gaudo tinklais berniokai — brolužėliai. Gal ir čia paprasti, berneliai pavadinti *Dievo Sūnyčiais*. Bet *Saulės Dukrytės* ir tokio pateisinimo neturi. *Saulės Dukrytės* — nėra poetinė priemonė; šis terminas išsiskiria iš visos dainos, nieko jai neduodamas, nieko patsai nepasiimdamas. Tai yra jau neabejojama *mytologinė liekana*, išreikšta *epišku būdu*. O šit garsioji daina:

Mėnuo Saulužę vedė
Pirmą pavasarėlį.
Saulužė anksti kėlės,
Mėnužis atsiskyrė.
Mėnuo vienas vaikštinėjo,
Aušrinę pamylėjo.

Perkūnas didei supykęs,
Jį kardu perdalijo.
— Ko Saulužės atsiskyrei!
Aušrinę pamylėjai!
Viens naktį vaikštinėjai!
RD, 27

Personifikuoti asmenys veikia patys savaime, savo atsakomybe. Stilius — grynai epinis. Šitokias personifikacijas ir tenka pavadinti aktingomis. Čia personifikacija *nebėra poetinė priemonė, tai yra dainos motyvas*. Motyvas, pateisinamas tiktai mytologine praeitimi. Tokių personifikacijų lietuvių dainų tarpe — neperdaug. Kur kas dažniau pasitaiko pasiklydusios nuotrupos, kaip tai matėme minėdami *Saulės Dukrytes*. Tokių nuotrupų šaknys rausiasi mytologinėj praeity.

Yra personifikacijų ir naujesnio tipo, kaip antai:

Atvažiavo mėška
Su alučio bačka,
O vilkeliui nabagėliui
Svodbelė kelti.

Šeškas alų darė,
Žvirblis misą maišė,
Gegužėlė nabagėlė
Apynių parnešė.

Ežys į piršlius,
Lapė į svočias,
O kiškelis nabagėlis —
Tur jis važničioti.

Jautis malkas kapoj,
Šuo puodus mazgoj
Katinėlis nabagėlis
Mėselės medžioj. Ir t. t.
RD, 20

Šioje dainoj, ir nūdien dar plačioj Lietuvoj dainuojamoj, aktingoji personifikacija eina jumoro keliu (pati daina, M. Biržiškos liudymu, *yra šoktinė, giesmė*). Palyginant pastarąsias cituotas dainas su kitomis, negali nekristi į akis šiųjų epinis pobūdis. Tačiau kiek aktingų „veikėjų“ turėjo lietuvių dainininkas sumobilizuoti, norėdamas išlaikyti epinį charakterį! Abejose dainose epitetų (nelaikant epitetu apoziciją *nabagėlis*, turinčią muzikalinės, „skambančios“ reikšmės) ir kitų pagražinimų — nė pėdsako! Koks tasai dainininkas šykštus, kiek jis maža žodžių teduoda! Jis čia nepasakoja, nevaizduoja, — jis tiktai referuoja. Tarytum lietuvių liaudies dainininkas epiniu būdu aprašinėti ir pasakoti nė nemokėtų! Kai tiktai dainininkas pradeda kiek mažinti „mobilizuotųjų veikėjų“ aktingumo tempą, ir „mobilizuotuosius“ — kiek apibūdinti, tuojau jis pasileidžia į lyriką. Pavyzdžiui:

Aušrinė svodbą kėlė.
Perkūns pro vartus jojo,
Ąžuolą žalią permušė.
Ąžuolo kraujs varvėdams,
Apšlakstė mano drabužius,
Apšlakstė vainikėlį.

Saulės dukrytė verkiant
Surinko tris metelius,
Pavytusius lapelius.
O kur, mamytė mano,
Drabužius išmazgosiu?
Kur kraują plausiu?

Dukrytė mano jaunoji,
Eik pas tą ežeratį,
Kur tek devynios upatės. Ir t. t.
RD, 62

Visi dainų tyrinėtojai (išskiriant tiktai berlyniškį lenką Brücknerį) šią dainą pripažįsta labai sena. Joje dar jaučiama grynasai teurginis kvapas, dar „ąžuolo“ kraujas, sukrekėjęs nuotakos rūbuose, gyvybe tebedvelkia! Dainos simbolika dar nesuspėjusi suabstraktėti, dar tebežėri pradžiaprade buties rūstybe! Daina pradėta epiniu stiliumi. Kai tik prasidėjo metaforos — tuojau įsibrovė lyrika. Šis pavyzdis labai charakteringas. Esant tokiam liaudies palinkimui į lyriką, tenka paabejoti del Kolbergio aukščiau minėto numanymo tikslumo. Vargu bau lietuviai kada turėjo didį išbaigtą epą.

Esamosios aktingosios personifikacijos liudija, kad seniau galėjo būti gausi mytologinė lietuvių poezija, pasiekusi aukšto tobūlybės laipsnio, bet samprotaujant apie *dainuojamą* (atskirt nuo pasakų ir padavimų!) lietuvių epą tenka prisilaikyti didelių rezervų.

Metaforinių konstrukcijų apibūdinimo papildymui, tenka paminėti dar metaforinio neigimo formulą. Formulą, taip gražiai išrutulotą germanų liaudies poezijoj.

O kada sugrįšim
Iš vengrųjų žemės?

klausiama dainoje. Vietoj atsakius *niekuomet*, dainuojama.:

Kad išdygs kolačiai,
Žels ir akmenačiai,
Ant jūrių medačiai.
RD, 11

Reiškia — niekuomet, arba tiktai stebūklo valandą. Arba:

Aš tave parvesiu
Kitą rudenėlį,
Kai žydės, kei žibės

Balti akmenėliai,
Kad suklės gluosnely
Raudonos uogelės.
N LV. 149

Yra dar viena dainų šeima, tiesa negausi, bet užtat metaforinė ne tiktai poetinių priemonių žvilgsniu, bet ir sumanymo.

Ei, tetuž, tetuž,
Tetuži mano,
Tai dailią, tai gražią
Mergytę gavau.

O kad ji verpė
Gelsvuosius linužėlius,
Be vindo,
Be špulies,
Be prievarpstėlės.
Ei, tetuž, tetuž, ir tt.
O kad ji audė
Plonas drobužėles —
Be muštuvų,
Be nyčių,
Be šaudyklėlės.
Ei, tetuž, tetuž, etc.
O kad ji man siuvo
Plonos drobės marškinėlius, —
Be vaško,
Be siūlo,
Be adatužės.
Ei, tetuž, tetuž, etc.
O kad ji man skalbė
Tuos plonos drobės marškinužėlius,
Be šarmo,
Be muilo,
Be kultuvėlės.
Ei, tetuž, tetuž, etc.
O kad ji man džiovino
Tuos plonos drobės marškinužėlius,
Be saulės,
Be vėjo,
Be debesužių.
Ei, tetuž, tetuž, etc.
O kad aš dėvėjau
Tuos plonos drobės marškinužius,
Be kūno,
Be dūšios,
Be gyvastužės,
Ei, tetuž, tetuž,etc.
LAsl, 26

Berniokas savo tėvui skundžias savo tingine pačia, kuri apskritai jokių marškinių jam neduoda. Panašios formos negaciją mes turėjome; šiame pavyzdy ji turėtų tiktai ironijos antspalvio.

VIII. Specifinės formulos

Leve Sunne kumm wedder
Mit dîner goldnen Fedder,
Mit dînen goldnen Stralen
Vom Himmel herdalen.
(Vok. liaudies daina)

Pasiteisinti. Darytinu terminu *specifinės formulos* čia sukaupiama ir darytinai sujungtas turinys, kurį čia tiktai bendrais bruožais paminėsime. Darytinai — todel, kad deminutyvai, pasikartojimai, specialinai njuansuoti vidaus turinio veiksmažodžiai, ironijos formulos — savo tarpe neturi tų vidaus ryšių, kuriuos mes matėme, kalbėdami apie metaforą, palyginimus, epitetus ir paralelizmus, ir visa tai suimta kruvon.

Deminutyvai. Deminutyvus galima teisėtai laikyti lietuvių liaudies kūrybos gražybe ir pažiba. Ir slavų ir germanų liaudies kūryboj deminutyvų, kaip daržely gėlių. Tiktai, berods, juo labiau į šiaurę, juo jų mažiau. Pavyzdžiui, Skandinavų liaudies kūryboj juos pakeičia išdidieji epitetai. Lietuviai pietų žmonių savybėmis nepasižymi, tik jų kalboj dievų valia deminutyvų išliko aibių aibės. Deminutyvai liaudies lyrikai suteikia sunkiai apčiuopiamų ir konkretizuojamų grakštumo, meniško naivumo, švelnumo bei lengvumo. Lietuvių liaudies dainininkas gali maž ne iš visų kalbos dalių daryti prašmatniausių deminutyvų. Jau tiek dainų citavus, vargu bau būtų racionalu toliau citatas betęsti — deminutyvams apibūdinti, ypač normaliesiems. Nebekalbant apie daiktavardžius ir būdvardžius (*grakštutė, baltutė*) deminutyvus galima padaryti iš prieveiksmių ir jausmažodžių. Dainuojama juk — *eisim, broleliai, namo*, kur *namo* yra prieveiksmis. Dainuoja taip - pat ir *namolio*, o tai jau yra tam tikras deminutyvas. Pagaliau, dainuojama ir:

Oi, eičiau namo, *namytužėlio*.
J LD, 724

Arba:

Eikim *namučiu* pasibardamučiu.
J LD, 1026

Cia jau turime rafinuotą formą. Arba dainuoja refrėną — jausmažodį *rylia, rylia*, dainuoja ir *rylia, ryluži*, arba *ai, da, ai,duži* ir tt. Deminutyvus padaroma prikergiant atitinkamus formansus. Pavyzdžiui *mót-yn-a*: *-utė, -ušėlė, -užėlė, -yn-ytė, -yn-ėlė, -ušytė, -tynužėlė, -užaitė, -ulytė, -čiutė*, (= mot-šiutė; tš = č) *-čiutėlė* ir tt. Deminutyvo formoj naudojama ne tiktai objektas, apsprendžiamas daiktas, bet ir apsprendžiantis požymis, vistiek — bus jis daiktavardžiu ar būdvardžiu pasakytas. *Motynėlė-užtarytojėlė, seselė-gėrėjėlė, jaunuolėlė—seselė* ir pn. Šitokia kombinacija dažnai turi ir nuosavius būdvardžius:

bernužėlis, baltas dobilėlis; seselė, raiboji gegelė... Liaudies dainininkas sukrauna ir tris deminutyvus paeiliui, ir dar daugiau.

Įjojo *bernelis tėvelio kiemelin*,
Pririšė *žirgelį*
Prie rūtų *darželio*.
NS, 1178

Iš šešių daiktavardžių — penki deminutyvo formoje!

Demunutyvo lemtis. Deminutyvo lemtis daugeliu žvilgsniu panaši į epiteto lemtį: kaip ir epitetas, deminutyvas pasidaro pastovus, susigyvena su vardais, dalyvauja tokiose konstrukcijose, kur jis logiškai negali būti pateisintas. Kai kur jis įgavo perkeliamos, net priešingos pirmykštei, reikšmės. Pavyzdžiui, mylimieji dainų posakiai:: *jūrės marelės, jūrelės marelės, žalioji girelė* ir pn. mums tiek įprasti, ir jokių abejonių mumyse nebesukelia. Iš *vanduo* dažnai daroma deminutyvas *vandenėlis*, ir sakoma: *didis vandenėlis*, ir reiškia vandens masės sukaupimą — ežeras, jūra, okeanas. Pasakyti *didis vanduo* — lietuvio ausei — kaip žąsino plunksna įdurti. Arba posakiai *aukštas kalnas*, *didis ežeras* ir *aukštas kalnelis, didis ežerėlis* (logiškas kirtis krinta ant apsprendžiančio žodžio); posakiai, kuriuose yra deminutyvas, vaizduoja didesnį daiktą: *didis ežerelis* didesnis už *didį ežerą, aukštas kalnelis* aukštesnis už *aukštą kalną*. Prasmės kelionė tokia pat, kaip ir formuloj *žalias vynas, baltas diemedėlis*. . .

Jaunamartė kartą pasiskundė:

Parsivedžiau *seną diedą*,
N'imanau kur dėti,
Pasistačiau gale jaujos —
Nė vilkas n'įkanda.

Ir tuč tuojau pareiškia:

Būk taip geras, vilkeli,
Pagauk mano *vyrelį*.
JLD, 425

Cia turime tokį pat reiškinį, kaip ir vokiečių liaudies dainoje, kai jauna moterė keikia seną įkirų vyrą:

Ei, ist es Tag, oder will es schier her tagen,
Oder will die *liebe lange Nacht*
Nimmermehr kein End nicht haben?

Tokia jau prakeikta naktis, nebėra vilties, kad ji pasibaigtų, o čia dar sakoma: *liebe Nacht — miela naktis!* Lietuviai ir gi sako: *visą mielą naktelę prasidošijo, mano kaseles taršydamas!*

Reikia manyti, kad ir pastovieji deminutyvai, kaip ir epitetai, yra tam tikro kūrybinio proceso vaisius, perėjęs tam tikras prirengiamas fazes, turįs savo tradicijas. Kitaip jų atsiradimas psichologiniai būtų nepateisinamas ir negalimas daiktas.

Pasikartojimai. Garbingasai Wackernellis pasikartojimus vokiečių dainoje paaiškina, kaip ragu nupiauna; „kartais ištisos

eilutės pakartojama, kad jas padarius ypatingai įspūdingomis". [103]) O Veselovskis dainų pasikartojimus paaiškina jų chorine kilme, ir nustato net, kaip mes aukščiau matėme, pasikartojimų chronologiją. [104]) Kieno teisybė? — Ir vieno, ir kito. Wackernellis tiek teisybės pasako, kiek ji neprasilenkia su teisybe dabar: jis ima dabarties faktą, jį analizuoja ir konstatuoja įspūdį. Jis tiktai pažymėjo ilgo kūrybinio proceso vaisių. Praeities perspektyvoj—tos ar kitos strofos įspūdingumas nebuvo dainininkui — nei kaktoj, nei pakaušy.

Kas liečia pasikartojimus lietuvių dainose, tai žymiausia dalis jose paaiškinama chorine dainų kilme. Pirmuose skyriuose jau kalbėjome apie lietuvių choralus.

Aviža maldele, aš tave pasėjau,
Tu, dobil, penkialapi, dobilėl, šešialapi.
Aviža maldele, aš tave akėjau,
Tu, dobil, penkialapi, dobilėl, šešialapi.

NS, 58

Giesmė, darbo metu giedoma. Pakartojami žodžiai ir ištisi posmai. Bet kokia čia gali būti kalba apie norą sustiprinti įspūdingumą?

Arba:

Apynėlis augo tėvelio pakluonėj,
Puko, puko, ratu, puko, ratilėli,
Eisme, sesyte, apynėlio rėkštų
Puko, puko, ratu, puko, ratilėli,
Apinėlį rėškiau, kvartukėlin dėjau,
Puko, puko, ratu, puko, ratilėli.
Kvartukėlin dėjau, namolen parnešiau,
Puko, puko etc.
Namolen parnešiau, tėveliui padaviau,
Puko, puko etc.
Tėveliui padaviau, tėvelis alutin,
Puko, puko etc.

NS, 61

Darbo giesmelė. Einant Wackernellio nuomone tektų manyti, liaudies dainininkai norėjo visų įspūdingiausiais posmais padaryti refrėnus! Šitokia dainų struktūra išsiliko dainose ir pavieniui dainuojamose, pavyzdžiui:

Šiam vėlam vakarėlį
Balnojau juodbėrėlį,
Oi, liuli, liuli, liuli,
Balnojau juodbėrėlį.

Juodbėrėlį balnojau,
Pas panytėlę jojau,
Oi, liuli, liuli, liuli,
Pas panytėlę jojau.

Pas panytėlę jojau,
Kelelio nežinojau,
Oi, liuli, liuli, liuli,
Kelelio nežinojau.

JMA

Vadinamųjų šakotųjų dainų pasikartojimai tenka irgi tais pačiais motyvais paaiškinti.

I.

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų bernužėlis,
Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.
Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių.
Aš bernužėlis,
Aš jauns bernelis,
Be jaunos merguželės!

II.

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų merguželė.
Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisių į liustelį.
Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių.
Aš merguželė,
Aš vargdienėlė
Be jauno bernužėlio.
NLV, 172

Tačiau visus lietuvių dainų pasikartojimus imti kaipo amebeizmo ar antifonizmo liekaną — būtų perdėm neatsargu.

Oi *aukšti, aukšti*
Girios medeliai,
Maži mano *broleliai.*
Užaugs *broleliai,*
Maži raiteliai,
Girelės kirtėjėliai.
Girelę kirto,
Girelę leido,
Pagirėmi *pastatė.*
O, ir *įstatė*
Išbudavojo
Ant keturių kampelių.

Oi, kur kampelis —
Stiklo langelis,
Gegulei kukuoti.
Kukau *rytelį*
Ir *vakarėlį,*
Iškukavo *sesulę*
Sesulę veža,
Pasogą veda,
Sesulė gailiai verkia.
Neverk, sesule,
Neverk, jaunoji,
Mes dažnai atlankysim.

Žiema važeliu,
Šyvu žirgeliu,
Pavasarį laiveliu.
Šimt, XXX

Manding, ir čia, šiuose pasikartojimuos, galima įžiūrėti kolektyvinės kūrybos ar chorinio dainavimo liekanas — mintis ir vaizdas rutulojas f o r m a l i a i, pasiremdamas prieky einančiomis premisomis. Bet čia pasikartojimai turi ir savystovės reikšmės. Pleonastiniai ar tautologiniai pasikartojimai gali ir nebūti kolektivizmo ar amebeizmo padaras, gali būti jie skyriami ir vaizdui sustiprinti: tiktai eilučių ar žodžių pasikartojimas yra kolektivistinės dainos kilmės požymis. Bet tokie pasikartojimai, kaip *oi, aukšti, aukšti* nėrai nei kolektivizmo požymis, nei vaizdo sustiprinimo priemonė: tai yra tiktai maniera dainą pradėti.

Vidaus turinio veiksmažodžiai. Vidaus turinio veiksmažodžiai — Verba mit innerem Objekte — lietuvių liaudies poezijoj, kaip ir rusų, labai gausus. Tai yra tokie veiksmažodžiai, kurie

savyje sukaupia ir objektą. *Dūmužę dūmoti, kalbatę kalbėti, miegelį miegoti, vargelį vargti, linguonėlę linguoti, marginėlį marginti, vakarėlį vakaruoti, laimužę lemtį, sapną sapnuoti, vyžti vyžas. plėšti plyšas,* (*vyžkit vyžos, plyškit plyšos*—*JLD, 316*)—vis tai veiksmažodžiai, kurių pagrinde glūdi objektas. Beto dar lietuvių dainos plačiai vartoja tariant *pleonastinį infinityvą.* Tai formulai padaryti imama forma, kurią Kuršaitis (Kurschat) vadina antruoju infinityvu, ir palydima ji verbaline forma, esamojo, butojo ar busimo laiko. Pavyzdžiui: *lėkte lėkti, nerte nersiu, barte, barė šaute šausiu ir t. t.* Ir viena ir kita veiksmažodžių forma labai sustiprina dainos vaizdingumą. Greta šitokių paprastų formulų, kaip antai:

Aš keleivėlis
Keliu keliavau,
Su lazuže vandravau. —
Sch, 43

arba:

Matyt — *nematė,*
Praste suprato —
Ant juodbėrio žirgelio. —
JSV, 65

arba:

Jau *aušta aušrelė,*
užteka saulelė, —
JSV, 6

arba:

Devynias upes *plaukte perplaukiau,*
O šią dešimtą *nerte pernėriau.* —
RD, 37

liaudies dainininkas kūria sudurtinius vaizdingus posakius, pavyzdžiui:

Vainikas dainuote
Perdainuotas,
Nuometas dūsaute
Perdūsautas.
BSV, 18

Keturiose trumpose eilutėse visa charakteristika mergaitės ir ištekėjusios moteriškės gyvenimo — ir dar tokia stipria dramatine forma pasakyta!

Į šią verbalinę formulą labai panaši ir kita lietuvių — slavų kalbų ypatybė: tai yra vadinamas palyginamasai įnagininkas — vergleichende Instrumental. Čia ir gi greta tokių paprastų posakių, kaip antai *rože žydėti* (*žydėti, kaip rožė*) *gegužėle kukuoti* (*kukuoti, kaip gegužė*), *sakalu lėkti, našlaitėle verkti,* eina ir įstabios, gražios, pasakytau, rafinuotos formulos, kaip antai:

Ar tai ne dienos
Jaunai nevedus,
Kad pas močiutę augau?

Valuže guliau,
Valuže kėliau,
Valuže darbus dirbau!
LLV, 6

Specialinai niuansuoti veiksmažodžiai. Terminu specialinai niuansuoti veiksmažodžiai — die bestimmt nüancierte Verba—norima čia sukaupti dvejų tipų veiksmažodžius. Pirmoj eilėj tuos, kurie ženklina ne tiktai veiksmą arba padėtį, bet ir veiksmo ar padėties vaizdą. Pavyzdžiui, paprastasai veiksmažodis *eiti* ženklina tiktai procesą = ire, aller, gehen. Bet tokie veiksmažodžiai, kaip: *bruškinti, gūžinti, klumpinti, slinkinti, rutuoti, šluominti. tysinti, vamplinti, žirglioti, dulinti, gužėti, atidumsoti, atjuoduoti kėbžlinti, kleipinti, krapenti, krupinti, kiutinti, kuodinti, liopinti, nyrinti, atplastėti* (*pavėjui*) *atpletuoti* (*prieš vėją*) *atpliskuoti, atliumpėti, atsapenti*, ir t.t. ir t.t. Kiekvienas šių veiksmažodžių reiškia *eiti*, bet kiekvienas jų ir vaizduoja, kaip šis procesas vyksta. Nesunku pastebėti, kad kaikurie minėtų veiksmažodžių yra kilę iš jausmažodžių. Pavyzdžiui: *guž, guž — gužinti*; *krap, krap, — krapenti*; *liop, liop — liopinti*; *sap, sap — sapenti*; *pliump, pliump — pliumpėti*. Jausmažodžių lietuvių kalboje devynios galybės; jokia kita kultūrinė kalba jų tiek neturi; ir beveik iš kiekvieno jausmažodžio, reikalui atsitikus, galima padaryti veiksmažodį. Vykusie padarai eina į apyvartą, nevykę — užgimę miršta. Veiksmažodžiai, padaryti iš jausmažodžių — ir bus antrasai veiksmažodžių tipas, įeinantis į savoką *specialinai niuansuoti veiksmažodžiai* (Palyg. *atjuoduoti, atpliumpsėti*). Šitokie veiksmažodžiai lietuvių liaudies kūryboj vaidina įžymų vaidmenį. Kartais tokie jausmažodžiai, simbolinantys veiksmą, gali atstoti patį veiksmažodį.

O, sklydur, pludur
Du gaigaluku
Malūno ežerėly.

Ar tuodu buvo
Du gaigaluku? ir tt.
NLV, 283

Sklydur — reiškia mosuojant sparnais sklydinėti po vandenį; *pludur* — plaukioti vandens paviršiuj, kaip plaukioja pluduruojančios žolės. Visoj strofoj veiksmažodžio nėra tiksliau, tėra tiktai jo šaknis, o posakio vaizdingumas pertat išėjo žymesnis. Arba, dar vaizdingiau:

Šipsu, vipsu laputaitė,
Šipsu, vipsu laputaitė
Su ilgąja uodegaite.
JLD, 214

Vyžkit vyžos, plyškit plyšos,
Ir aš drauge šoksiu.
JLD, 330

Iš tokių veiksmažodžių dainos įgauna įstabaus gyvumo ir vaizdingumo.

Bėga upė *vinguodama*,
Neš vainiką *linguodama*,
Ir nunešė nulingavo.
JLD, 485

Pati sėdi vežimėly,
Pats šalia *guruoja*.
JLD, 330

Aš ir audžiau, *išdusginau*,
Plonas drobes susiriečiau.
RD, 1

Perein jauteliai
Lauku *būbuodami*,
JLD, 998

Ant atvažiuoja, ant *atluluoja*
Iš Varšuvos bernelis.
JLD, 987

Ant kalno avižėlė
Žvylavo, žvylavo,
Avižas žirgelis
Ėdravo, ėdravo.
NS, 18

Tokie veiksmažodžiai atstoja visą šalutinį sakinį arba ištisą epitetų eilę. O šit dar pavyzdys:

Tėvas kančių pakilėjo,
Žents pro langą *išdundėjo*.
Tėvas šunis švilpino,
Žents pro dvarą *dilbino*.
Šunes pėdas uostinėjo,
Žents per lauką *numarmėjo*.
JLD, 824

Lengvai, vaizdžiai nupiešta sodžiaus drama. Ir posme — ryški ironijos gyslelė.

Ironija. Ironijoj, jumore šie veikmažodžiai yra viena dėkingiausiųjų vaizdavimo priemonių; ir lietuvių liaudies jumore — vienas svarbiasiųjų pagrindinių elementų. Pirmoj eilėj eina garsioji, dar Rėzos užrašyta, daina *Žvirblytis*:

Išėjo tetužis, *iškuprino*,
Pučkelė prie šono ten *dyrino*,
Isteljęs betupint *pavilbino*,
Atlaužęs, žvirblytį *nubildino*.
Parvežė brolyčiai, *pargirgždino*,
Įvilko nuo rogių, *įčiunčino*,
Nupešė dukrytės, *nudulkino*,
Iškepė mamužė, *iščirškino*,
Įnešė sesytės, *įstirijo*,
Pastatė ant stalo, *parėplino*,
Susėdo svetyčiai *surioglino*,
Suvalgė žvirblytį, *sutraškino*,
Bevalgant žvirblytį, *betraškinant*,
Išmaukė aluko dvį pusbačkį.
RD, 18

Del pabrauktųjų veiksmažodžių Rėza pastebi: „šie veiksmažodžiai yra dalinai onomatopoëtica“ [105], kurių reikšmę jis komentuoja: „Net prie veiksmažodžių pridedama deminutyvų galunė *-ynu-*,- inu-, kad įdavus veiksmui grakštumo ir nuoširdumo.“ „Tokiu būdu net žiauriai bei žemai skambantys veiksmažodžiai įgauna šioje dainoje per galunę - inu - kaž ką švelninančio ir gaivinančio“ [106]... Kad šie veiksmažodžiai dalinai yra onomatopoëtica — visiškai teisinga, bet kad jie turėtų deminutyvinės prasmės — neteisybė. Rėza, beidealizuodamas dainas, priėjo rezultatų, kurie prieštarauja dainos esmei. Net ir dainos prasmės atsižiūrėjus, sunku būtų pateisinti Rėzos išvada. *Tetužis iškuprino* — Rėza aiškina: išėjo švelniai pasilenkdamas, grakščiai ir pamažėli [107]. Tačiau *iškuprinti* — nieko panašaus nereiškia. *Kupra* — luošų ir senatvės privilegija; *susikuprinti* — susitraukti į kuprą; *atkuprinti*, *iškuprinti* — ateiti, išeiti, susitraukus į kuprą, susikuprinus. Šiuo terminu gyvojoj kalboj dažnai vadinama senų žmonių eisena, nors iš prigimties ir nekuprotų, tačiau del senatvės kiek pasilenkusių; šiame posaky yra jau kiek švelnios pasigailinčios *ironijos* elemento. Žvirblis — nekoks labai paukštis. *Nubildinti*— reiškią ką nors nudėti su dideliu triukšmu, bildėjimu; (bildu — bildu — bildėti — bildinti). *Nubildinti* žvirblį — nelyginant į jį iš armotos šauti. Ir tokį paukštį vežė ne vienas tetužis, vežė su brolyčiais, o rogės traškėjo — girgždėjo — toks sunkus buvo tas paukštis! *Įvilko, įčiunčino* — ne įnešė, bet įvilko, maskatuodami palei žemę, nes pulkas brolyčių tokios sunkybės pakelti negalėjo! *Pastatė, parėplino* — nelyginant kokias akėčias ant vieškelio. *Susėdo svetyčiai, surioglino* — čia jau nebe toks mielas pasišaipymas. *Ko tu čia riogsai*?! — sakoma, kai kurio nors objekto esimas daro nemalonaus įspūdžio (palyg. „Paslenksty riogso mėšlo kruvos“). *Parioglinti* —

padėti ką nors taip, kad *riogsotų*, kam nors ant pykčio. *Galvijai į daržą surioglino* — daržui bėda, daržui vargas...

Posaky *Sveteliai surioglino* rasti ką grakštaus ir švelnaus — reiškia pripažinti galvijams darže svečių teises: tokie svetyčiai, kaip galvijai surioglinę, suėdė vargšą žvirblį, *sutraškino*, prakaituodami. Alų ne išgėrė, bet *išmaukė*; o *maukti* alų galima tiktai plačią gerklę turint. Pavyzdžiui, nepasakysi, kad arklys, vandenį gerdamas, *maukia*... Kur čia deminutyvai, grakštumai, švelnumai, anot Rėzos?! Bet juk visa ironijos paslaptis ir glūdi kontradiktoriniai priešingų savokų sugretinime, kaip, pavyzdžiui, kai bailį vadina drąsuoliu. Kalbamoj dainoj tokie mieli rimti vyrai ir moterėles, kaip, *tetužis*. *mamužė*, *brolyčiai*, *sesytės*, *svetyčiai* sumanė tokį sunkų darbą, kaip žvirblio skerdynės ir iškilminga puota ant jo kaulų! Tai ir yra graži tipinga lietuvių ironija, tipingas lietuvių jumoras. Šios dainos yra kitų variantų, kur šie ironiški veiksmažodžiai dar charakteringesni. Pavyzdžiui JLD, 264 skaitome: *išėjo tėvelis, iškrypšlino; užmušė—užpumpino; supešė plunksneles, sudulkino; pripilė patalus, pripurtino; išvirė — išpleškino; atėjo sveteliai, atgužėjo; išėjo — iškleiniojo, priėdę— prispringsėję...*

Arba vėl kita tipinga ironiška daina:

Koks ten buvo *bildėjimas*,
Po girelę *traškėjimas*,
Kuisio koja paspruda, —
Iš ąžuolo iškrito.

Akis nardo, ribuliuoja —
Maro kuisiui priepuolis.
— — — — — —

Klausė brolis, seselė,
Ką paliksi, kuiseli?
Aš *tau paliksiu nagus*,
Kumpą snapą ir ragus
Ir *dų svarų lašinių* ir t. t.

JLD, 246

Savokų sugretinimo prigimtis ta pati, kaip ir pirmojoj dainoj. Arba vėl:

Mano bernelis —
Tai didis gaspadorius:

Karčiamoj gėrė
Už baltų stalelių.

Tai yra paprasčiausia ir mylimiausia lietuvių dainų ironijos formula.

Pagaliau:

Eikiv, mate, pupų kult.
Pupt, pupt, negaliu,
Nė sveikatos neturiu.
Eikiv, mate, žirnių kult.
Žirgt, žirgt, negaliu,

Nė sveikatos neturiu.
— — — — — —
Eikiv, mate, į karčiamą.
Kur kurplės, kur kuntaplės,
Kur kailiniai, skrabutėliai?

JLD, 1050

Vadinas, ironijos formula ir jumorui — lietuvių dainose — dėkingiausia priemonė.

Jumoras. Jumoro motyvai, žinoma, išeina iš šio rašinio rėmų. Tačiau jumoras, kaipo tam tikras poezijos tipas, turi kaikurių specifinių poetinių priemonių; pagrinde glūdi ironijos principas, bet jis gali reikštis ir pasakojamomis bei aprašomomis formomis. Mylimiausia forma — vieno ir kito prado suterpimas. Pavyzdžiui:

Senas diedas
Barzdą kratė,
Kad mergyčių
Daug pamatė.
Oi, tu seni, senuti,
Tu seneli kratuti!

Seni, seni,
Duok tabokos, —
Senis, senis
Negirdėjo.
Seni, seni, štai mergytė —
Senis suburzdėjo.

JLD, 273

Sios jumoristinės dainos ironija glūdi pačioj aprašynėjimo procedūroj. Lietuvių liaudies dainininkas mėgsta pasijuokti paukščiais ir gyvuliais, tingine marčia, tinginiu girtuokliu vyru, kurpiu, „lenkų ponu“ ir pan. Gausiausia ir dėkingiausia ironijai — jumorui medžiaga — vestuvės su savo apeigomis. Ypač, kai prasideda visokie apdainavimai, apgiedojimai.

Gaspadinė *nabagėlė*
Labai *aimanuoja.*
Butelėlis striukakaklis
Jau *nebetutuoja*

O, jus svečiai besarmačiai,
Par jūsų pričinų,
Kad *uzbonas su čerkela*
Pliki be čiuprinų.

Tai girinis kubilėlis
Užu pečiaus dreba,
Kai užnakvos tie sveteliai,
Bus ir jam nelaba.

Ns, 486

Uzbonas su čerkela pliki be čiuprinų — vadinas, pirmąjį išlupė bačka, o antrają bonka, kam jie išsunkė iš bačkos ir bonkos visą skystimėlį...

Vestuvėse svainį pašiepia:

Nemok svainiukas nėkaip sėdėt:
Aukštyn žiūri — lubas skaito,
Žemyn žiūri — blūsą kremtą.

NS, 647

Apie jaunąją:

Kokia čia marti!
Kokia čia martelė!
Visačukė, kalačukė.
Visų vežta, kelių rasta:
Ne mūsų broleliui priderėjo!
Storalupėlė,
Retadantėlė:

Per storas lupeles
Kisielėlį sunkė,
Per retus dantelius
Katė pelę vilko,
Vilko, vilko
Ir sukrimto.

NS, 687

Svočios adresu dainuojama:

Svočiukė, širdžiukė
Gyreis bagota;
Gyreis bagota,
Labai turtinga.

Zinau, žinau
Tavo turtelį,
Žinau, žinau
Tavo turtelį:

Vienoj skrynelėj
Vyžų porelė,
Antroj skrynelėj
Karnų kulelis.

Vienam aruode
Pelė penima,
Kitam aruode
Žiurkė keliama.

JSv, 729

Žiurkė keliama — vadinas, aruode tiek maža grūdų, kad net žiurkė negali išmisti; begyvendama aruode, tiek nusivaré — nusilpnėjo, kad net negali pati beatsikelti. Palyg. *karvė keliama* (pavasarį).

Piršlio adresu zaunijama:

Piršlys melagis
Ilgaliežuvis,
Kiaurakepuris.
Nupiauk liežuvį

Užklok kepurę.
Tai tau, piršleli,
Visa mudre, lylio.

NS, 761

Kam, kam, bet *svotams* vestuvėse visų daugiausia tenka. Kiekvieną apeigą *pamergiai* palydi visa šaipokų virbine svotų adresu. *Svotai* atsako tokio pat stiliaus „oratorijomis", kurių jie visuomet gausiai turi pasirengę. Gaila, kad *svotų* oratorijos neužrašytos; būtų galima suvokti satiriniai-ironinės dvikovos išsivystymas. Dainuojama jų adresu, pavyzdžiui:

Svotelio kumelėlė
Devyniais sieksniais:
Vienu galu joja
Antrą vilkas piovė,

Nė patsai svotelis
Nežinojo,
Kaip vilkelis kumelėlę
Suživojo.

NS, 784

Arba:

Svotelis aukštas — *už kepurės šaukštas,*
Sterblėj — kopūstų, kišenėj — kruopų:
Zapaslyvas svotelis, nepasčyvas.
Nešypsok, svoteli, nerodyk dantų:
Ne del tau čirškia gaidžio žarnos.
Būtų *gražus* svotelis, būt patogus,
Tik iš vienų žandų du kamuntai.

Arba *dieverius* garbinama:

Reikė tau, dieverėl, ne dieverys' eiti:
Pirtelė pakurti, vantelė sušusti,
Klausučių moterėles išvanot.
Reikė tau, dieverėl, ne dieverys' eiti:
Rudieji šuneliai palakinti,
Klausučių kiaulelės paganyti.

NS, 883

(*Klausučiai* — didelis sodžius netoli Biržų, kur gyvena daugumoj evangelikai — reformatai).

Ir *kraičvežius* palydima:

Nususę kumelėlės,
Sutrūkę valkščiai:
Nepaveža, nepatraukia
Sesės kraitelio.

NS, 889

Kaip matyti iš šio keleto pavyzdžių, ironijos formula lietuvių liaudies jumore yra pasiekusi labai aukšto išsivystymo laipsnio: dar ne metus, ne kitus bus pasektinas pavyzdis individualiniems jumoristams, kurie norės suvokti lietuvių jumoro dvasią ir ja eidami kurti..

IX. SIMBOLIKA

Leiskis saule, saulužėle,
Duok man šventą vakarėlį
Susiskinti žalioms rūtoms,
Nusipinti vainikėliui.

JLD, 838 d.

Simbolikos pradmenos. „Yra tam tikro «gimininguma» tarp jausmų ir daiktingųjų turinių, kurį pavieniais atvėjais ne visuomet galima suvesti į «priežastį». Kad tam tikros gyvulių formos sukelia mumyse pasibiaurėjimo ar baimės, kad mes tam tikras žmogaus kūno formas laikome gražiomis, o kitas — biauriomis, kad tam tikros moterų savybės veikia seksualinai, — visa tai yra tokie faktai, kurie vaizduoja jausmų ir daiktų gimininguma. Šis gimininguma pasireiškia ne tiktai ten, kur konkretus daiktas tam tikrą jausmą pašaukia, bet ir jausme, kaipo tokiame, glūdi «daiktingumo pradmenos», kurios pasireiškia tuo, kad įjaudinti jausmai sukuria adekvatinius daiktus tenai, kur jų tikrenybėje nėra. Bailys miške naktį visur numato pavojus ir šmėklas, kur jų tikrenybėje nėra; seksualinai įjaudintas vyriškis įžiūri kiekvienoj moteriškėj Eleną"... — taip vaizduoja simbolikos psichologiją Richard Müller — Freienfels [108]. Mūsų laikais nebėra abejonės, kad smegenų darbu stiprėja pajautimų įtakoj. Pajautimai yra būtina sąlyga, kuriomis mumyse gimsta ir rutulojasi ta ar kita sąmonė. (Erkenntnis, soznanije), padėtis (Zustand, sostojanije), kuriomis sąmonės padėtys mumyse išnaujo atgimsta. Einant asociacijos dėsniu, tam tikro pajautimo pašaukta sąmonės padėtis yra jau betarpiai surišta su tuo pajautimu. Įsimylėjusiam ne tiktai mylimosios paveikslas sukelia visą eilę pergyvenimų, bet ir jos koks plaukų pluoštelis sukelia jo vaizduotėj mylimosios paveikslą ir surištus su tuo pergyvenimus. Sukaupiant visą dėmesį ties kuriuo daiktu ar to daikto įsivaizdavimu galima pašaukti tą ar kitą sąmonės padėtį. Daiktas, ties kuriuo sukaupiama dėmesys, yra jau simbolinio pobūdžio: jis yra akstinas eilei

pergyvenimų. Vadinas, simbolis nėra tiktai ženklas, nėra alegorija. Ženklas reiškia vieną kurį daiktą, alegorija — vaizduoja kurią nors abstrakciją, kurią nors idėją ar savybę konkretingu vaizdu. Sukonkretintas simbolis, pritaikytas pavieniam reiškiniui gali tapti alegorija. Nes simbolio esmė nėra to ar kito realingo daikto vaizdavimas, jo esmė glūdi su juo surištuose pergyvenimuose. Mes žinome, kad žmogus kartais pergyvena tokias valandas, kada jo sąmonės turinį, jo sąmonėj vykstančius procesus ne tik formuluoti, bet ir apspręsti nėra galima; tokią sąmonės padėtį mes vaizduojame *simbolinėmis* meno priemonėmis, kurios meno kūrinio dalyvyje sukelia analoginių pergyvenimų [109]. Simbolio savybė veikti į mūsų sąmonę, sukeliant eilę įsivaizdavimų, asociacijų yra estetinė savybė; nes simbolis, nepereidamas į obstrakciją, į alegoriją, jaudina mūsų jausmus [110])...

Tariant Benedetto Croces terminologija, simbolis nėra atidalomas nuo meniškos intuicijos, jisai net yra intuicijos sinonimas, intuicijos, kuri visuomet yra ideališko pobūdžio. Jeigu į simbolį žiūrima atotraukoj nuo simbolinamo daikto, tai toks simbolis tėra tik abstraktinės sąvokos reiškimas, jis tėra tiktai alegorija [111]). Tokių būdu simbolio ir alegorijos savokų anaiptol nereikėtų painioti.

Simbolio ir simbolikos esmė mums labiau paaiškės, jei mes mesime nors trumpą žvilgsnį į simbolikos išsirutulojimą apskritai, nes pirmieji žmogaus besirutulojančios sąmonės žingsniai jau pasižymėjo simbolinėmis savybėmis, Papraščiausia simbolikos forma — mnemoninis simbolizmas. Papraščiausi lazdelė, ženklinanti dešimtis, lazdelė, kuria laukiniai žmonės skaičiuoja, jau bus simbolio užuomazga. Tokios pat prasmės turi ir ženklai, reiškiantys valstybės pasiuntinio galią bei įgaliavimus. Tokia mnemonine simbolika rėmėsi, pavyzdžiui, pastangos užrašyti žmogaus kalbą. Senovės egyptiečiai visokiais ženklais ženklindavo savo dievus. Pas juos dar simbolis buvo pusiau alegorija. Varsotos saulės skritulys — reiškė gerybės laimėjimą kovoje su blogybe, angis — karaliaus kilnumo ženklas. Per žydus šiokia egyptiečių simbolika pasiekė ir krikščionių. Pirmieji krikščionys ne visiems suprantamais ženklais stengėsi apsisaugoti nuo persekiojimo. Jie tuos ženklus imdavo iš augalų ir gyvulių pasaulio, iš senojo ir naujojo įstatymo. Avinėlis—Kristaus atperkamos mirties simbolis; kryžius ir Geras Piemuo—paties Kristaus simboliai; vynuogių kekė — krikščionių įsižadėjimas; palmė — kankinių laimėjimas; ir t. t. Kristus dar buvo žuvimi simbolinimas, o kryžius ilgainiui virsta visos krikščionybės simboliu. Ir taip toliau. Skaičių simbolika senovėj versdavosi daugiausia astrologija. Bet vistiktai ir pagonys, ir žydai, ir krikščionys kaikurius skaičius laikė šventais. Pavyzdžiui, *septyni* žydams buvo šventas daiktas. Tą šventumą ir krikščionys teisino: esą Christus nuo kryžiaus septynius pastaruosius žodžius tarės, o be to dar esančios septynios paslaptys, septynios nuodemės, septynios dvasios dovanos, septyni mielaširdingi darbai... *Trys*—krikščioniškos trejybės ir trijų gerybių (tikėjimo, vilties, meilės) simbolis; *keturi* — keturių pasaulio elementų, keturių pasaulinių gerybių simbolis; *penki* — penkios Kristaus žaizdos. Ir [112]). Vadinamoji gyvulinė simbolika viduramžio laikais vėl buvo labai išsiplėtusi. Buvo visa eilė gamtos mokslo vadovėlių — *bestiarijų*

(bestiaires), kurių tarpe ytin pasižymėjo *fiziologai*: šiuose vadovėliuose buvo aprašynėjama esamieji ir fantastiniai gyvuliai ne tiek einant jų fizinėmis savybėmis, kiek „moralinėmis". Kiekvienas gyvulis buvo kurio nors gero ar blogo dalyko simbolis; tokiais simboliais savo darbams naudojosi ir menininkai, ypač plastikai. Keturi evangelistai jau senovėje turėjo savo simbolius: Matas — angelą, Morkus — liūtą, Lukas — jautį, Jonas—arą. Levas buvo jėgos ir garbingumo simbolis, aras — karališko kilnumo, povas — tuštybės, raganosis — nekaltybės, šuva — ištikimybės, kiaulė — pasitenkinimo, pertekliaus... Viduramžio kapinių paminkluose yra daug išsilikusių paveikslų, kur liūtas—vyro atributas, ir šuo—moteries [113]). Simbolikos liekanų matome net teisinio gyvenimo reiškiniuose. Pavyzdžiui, senovėj lauko perleidimas buvo simbolinama stiebu; vynuogyno perleidimas — vynuogių keke; rankų paspaudimas ar pirštų į aukštį iškėlimas yra jau simboliniai priesaikos veiksmai; Romoj, besibylinėjantys del nekilnojamo turto turėjo ginčytis pretoro akyse del žemės gabalo [114]). Čia minimieji pavyzdžiai yra daugiau mnemoniniai — alegorinė simbolika, ankštus ryšius palaikanti su alegorija. Bet ir čia simbolis nėra kurios nors abstrakcijos konkretizacija. Tai yra jausminis vaizdas, savo esimu pašaukiąs jo priėmėjuje atitinkamų asociacijų, vaizdų, pergyvenimų.

Dar toliau nueina metaforinė simbolika.

Teisybę pasakius, jau patsai žodis, kaipo tokis, turi savyje simbolikos pradžiodalų. Pradziapradžiam žmogui žodis buvo netiktai daikto ar veiksmo ženklas, bet dar vaizdavo to daikto ar veiksmo savybes, nūdien gi mums žodiai, bent jų didžiojoj daugumoj, nebėra tokie. Mums jau žodis iš konkretaus daikto ar veiksmo ženklo pasidarė atotrauka, pasidarė schema. Žodžiai simboliškoj kelionėj nesitenkina viena atotrauka: veikiai prasideda metafora. Šviesa — džiaugsmingai jaudinančiai veikia į žmogaus jausmus, šviesa — džiaugsmo simbolis; net šviesius drabužius imta šventadieniais nešioti, kaipo džiaugsmą žadinančius. Šviesa—balta, šviesi; šviesa žmogaus geradarė. Ir baltumas tampa gerumo požymis. Tamsi varsa asocijuojas su priespauda, su vargu. Kur priespauda, vargas—ten ir nuliūdimas. Tamsa—juoda. Gėdulos metą imta nešioti juodus drabužius. Juodi drabužiai—ne tik simbolina nuliūdimą, bet, ir kituose sukelia kankinamą jausmą. Juodumas, tamsumas — nuliūdimo, gėdulos, blogumo simbolis. Besirutulojant simbolikai poetiniame stiliuj, žinoma, įžymų vaidmenį vaidina ir *įspūdžių sinkretizmas* [115]. Tai vis dedas daugiau nesąmoningai, daugiau intuicijos keliu. Dabarties dailininkas simbolius dažnai vartoja visai sąmoningai. Jis ieško pavienių reiškinių, kurie skaitytojuje ar žiūrėtojuje nejučia gali sukelti daugiau apibendrintas, daugiau įvisuotintas sąvokas bei vaizdus. Kurio nors romano karžygis, visai individualiai vaizduojamas, gali pašaukti mintį ar nujautimus apie laimę viso luomo, iš kurio jis kilęs, visos epochos, visos tautos. Jis jau nustoja būti charakteringas ar tipingas. Simbolis poetiškame stiliuje — aukščiausis metaforos išsirutulojimo laipsnis. Ir juo daugiau sukelia jis pergyvenimų, — juo jis yra tikslesnis, tobūlesnis, vertingesnis.

Simbolizmas liaudies kūryboj. Liaudies kūryboj mes turime reikalą, žinoma, su nesąmoningąja simbolika, su tokia, kokia ji naturaliniu rutulojimos keliu išėjo iš žodžių abstrakcijos ir metaforos. Kaip liaudies kūryba eina į savo simbolikos sudarymą, iš dalies mes matėme jau, kalbėdami apie paralelizmą. Liaudies kūryboj „simbolizmas yra toksai poetinis išsireiškimo būdas, kuomet antrasai palyginimo narys pasidaro nebereikalingas, kada jis laisvai kįla klausytojo sąmonėj, nebelaukiant, kad daina palyginimą ar priešpastatymą nuvestų iki galo", — apsprendžia simbolinio stiliaus užuomazgą liaudies poezijoj Evgenij Aničkovas, — prie šio tikslaus apsprendimo mes neturime ką bepridėti [116].

Anoj pusėj ežero
Žalia liepa stovėjo.
Po ta liepele,
Po ta žaliąja
Trys paukšteliai čiulbėjo.

Ne paukšteliai čiulbėjo,
Trys broliukai kalbėjo, —
Jie susikalbėjo,
Jie susidūmojo
Apie vieną mergelę.
JMA

Daugybę kartu bekartojant šios dainos motyvą, savaime aišku pasidaro: jeigu daina dainuoja apie paukštelius, tai čia reikalas liečia ne juos, bet brolelius, bernelius. Paukštelis — bernioko, jaunikio simbolis. Taip — pat dedas ir su kitais liaudies simbolikos padarais.

Mes čia paminėsime tiktai kaikurias pagrindines lietuvių dainų simbolikos savybes, nuošaliai palikdami dainų sumanymo simboliką. Nes, įsileidžiant į šią sritį, tektų įsivelti į dainų motyvus apskritai, o tai išeina jau iš mūsų uždavinio sienų.

Simbolis — nėra kuri nors aiškiai apibrėžta sąvoka — jis yra lankstus, kiek yra lankstus kiekvienas žodis, kiek jis prisitaiko naujiems minties laimėjimams [117]). Jo turinys supas tarp visos daiktų eilės. Pavyzdžiui, *kukuojanti gegutėlė* gali simbolinti ir verkiančią motulę, ir raudančią našlaitėlę, ir savo dalia besiskundžiančią jaunamartę, ar nuskriaustą merguželę. Antra vėl vertus, vieną ir tą patį daiktą gali ženklinti įvairūs simboliai. Pavyzdžiui, berniokąjaunikį gali simbolinti ir mėletėlis, ir paukštelis, ir raitelis, ir sakalėlis, ir berželis, ir tt.

Taip pat mes nesileisime į nagrinėjimą tų liaudies poezijos simbolių, kurie yra bendri beveik visoms arijų tautoms, kurie yra žinomi plačiai, ir tuo tarpu nereiškia jokių ypatingų, skirtingų lietuvių dainų savybių. Šitokiais simboliais tenka laikyti kaip antai: *medis* — žmogus; *lapas* — žodis, mintis; *medelis pasilenkia* — žmogus nuleidžia galvą; *žemčiūgai, rasa* — ašaros; *apynėlis pinas* — glaudžias mergelė ar berniokas; *medis džiūsta* — žmogus nyksta; *medis išsprogsta* — mergelė (ar, kartais, berniokas) įsileidžia mylėti; *rūta* — mergelė (kartais nekaltybė); *uoga* — mergelė; *medis ir po juo šaltinis* — motulė ir dukrelė, kartais vienas ir kitas simbolina mergelę (taip yra ir vokiečių poezijoje); *sakalas, šakas belaužantis* — jaunikis jaunąją begrobiantis, ir tt. Be to, dar reikia pažymėti, kad gausingieji lietuvių dainų *brolyčiai, sesytės* dar nereiškia gimininingumo ryšių; *broližis* — gali būti ir jaunikis, ir vyras, ir šiaip berniokas, kaip *sesytė* gali būti ir jaunoji, ir nuotaka, ir jaunamartė, žinoma, ir šiaip mergiotė. Ir taip toliau.

Lietuvių liaudies poezijai yra charakteringas ne tiek tų ar kitų simbolių esimas, kiek charakteringa tų simbolių tariant „šeimyninė padėtis". Kiekvienas simbolis, be savo tiesioginės reikšmės, atsidūręs kitokioj padėty, ar kuriame kitokiame veiksme dalyvaudamas, ir prasmės kitokios įgauna. Kaip tokia simbolių prasmė kaitaliojas, — ir pabandysime nors bendrais bruožais pasekti.

Vainikėlio šeima. *Vainikas* — *vainikėlis* — nekaltybės simbolis, visų brangiausias daiktas, kuri dainų mergelė turi pasauly. Pamesti vainikėlį, nustoti jo, išeiti už vyro—einant dainų samprotavimu tolygios sąvokos. Simbolio reikšmę patikrina apeigos. Kai jaunajai pina prieš jungtuves kasas ir deda vainiką ant galvos — dainuoja gailią gražią dainuželę:

1. Ko liūdi, putinėli, ko liūdi,
Ko liūdi, žaliukėli, ko liūdi?

IMA

Kaip vėliau matysime: putinėlis — mergelė. Kaip jai ne liūdėti, jei po jo jungtuvių:

2. Nuims vainikėlį,
Uždės gobturėlį —
Sunkumėlį ant galvelės.

NLV, 239

O tai reiškia:

3. Kad aš buvau merguželė —
Po rūtų vainiko....
— — — — —
Jau šią diena, šią dienelę
Vyro gulovėlė...

NLV, 206

Verkia merguželė, kai ją gražiuoju už vyro leidžia ir vainikėlį nuima kiti. Kur kas blogiau, jei ji pati pameta vainikėlį: vargas!

4. Patrotinau vainikėlį už alučio sklenytėlę,
Patrotinau jaunystėlę už vynelio kieliškėlį.
Kur aš jauna pasidėsiu, sarmatėlę apturėsiu?
Aš nueisiu žalion girion, kur laputė vaikus veda,
Aš ten jauna pasidėsiu, sarmatėlę apturėsiu!

Jank, 25

Vainikėlis — lobis. Del tokio didžio lobio visa kova vyksta. Mergelė ir jos tėvai jį sergsti, o berniokas jį stengias paveržti, pavogti — (berniokas ir simbolinama dažnai šauliu — medžiotoju) — nori mergelę posigrobti. O ji, žinia, silpnas daiktas... Jeigu mergelė išėjo už vyro, ar šiaip kas jai nužagė vainikėlį — kitą kartą ji jo nebeužsidės.

5. Ir atsagstė *žaliasias kaseles*,
Ir nukelstė rūtų vainikėlį
Imkit, kelkit mano vainikėlį,
Kur įstumėt mane į vargelį.

RD, 59

„Žaliąsias kaseles“ — rūtų vainikėlis tiek gražiai nupintas buvo, kad net jame rūtos šakelės kaip kaselės atrodė. Iš karto vainikėlį atsagstė, o paskui nuėmė: taip čia tenka suprasti terminą—metaforą *žalios kasos.*

6. Antytės plaukė,
Plaukdamos šaukė,
Kad grimsta vainikėlis.
O kad prapuolė
Jaunos dienelės —
Teprapuol ir vainikėlis.

LLV, 5

Šios dainos motyvas lolygus 5 dainos motyvui: pirma mergelę nuskriaudė, o paskui ir vainikėlį iš jos beatima. Keista tiktai, kodel 6 dainoj *antys* įsipainiojo, kodel jos šaukia, kad vainikėlis grimsta: kas joms darbo? Jeigu prisiminsime aukščiau cituotas strofas:

7. Oi, sklydur, pludur
Du gaigaluku
Malūno ežerėly.
Ne tuodu buvo
Du gaigaluku..'

ir 8. Ir suklygo antelė ant marių,
Ir pravirko dukrelė nevalioj...

tai suprasime, kad: gaigalukas — broliukas, o antelė — mergelė. Vadinas 6 dainoj ne antelė šaukia del vainikėlio, bet pati mergelė, ir, rezignuodama, numoja ranka: tegu žūsta! Išvažiuodama į „tolimą šalį“ (in bernioką), į motynos ir brolių prašymą grįšti, mergiotė atsako:

9. Bet aš negrįšiu,
Mano broleliai, —
Gražinsiu vainikėlį.

RD, 42

Motynai gaila dukrelės: o gal galima dar panešioti pamestą—rastą vainikėlį?

10. Eik, močiute, tolimu,
Nešk vainiką šalimu,
Žinai, motynėle, pati,
Kad aš nenešioju.

RD, 43

Pasirodo, ne, negalima. Kodel negalima,—paaiškina mergiotė kitoj dainoj broliams, pasiulįusiems jai užsidėti pamestą — rastą vainiką:

11. Nors jį atrasim,
Nors suieškosim,
Bet aš jo nenešiosiu,
Ant galvelės nedėsiu.
Žmonių mergelių
Ir ant rankelių
Aukso žiedai žibėjo,
Už varksnelių žvilgėjo,
O man jaunos,
Jaunos mergelės—
Mažas vaikelis verkia —
Už mylelės girdėti.

Jank. 23

Samprotavimas — visai teisingas. Bet ne visos mergiotės moka sveikai galvoti. Pavyzdžiui, Teodoras Brazys yra harmonizavęs ir išleidęs dainą, pavadintą „Vai tu diemed, diemedėli". Toje dainoje močiutė kviečia grįžti dukrelę namo, nes:

12... Tu palikai vainikėlį
Už baltų skobnelių.
— Jau negrįšiu, motynėle,
Pas tave atgaliau,
Aš palikau vainikėlį
Jaunesnei seselei.

Tik mergiškas samprotavimas gali taip nušnekėti: kokiu gi būdu ji savo vainikėlį galėjo seserei palikti? Aiškus dalykas: Teodoras Brazys harmanizavo, kaipo gryną pinigą, suterliotą dainą.

Mergelės vainikėlio sveikumu rūpinas ne tiktai močiutė, broliai, seserys, bet ir darželio gėlės.

13. O, kai aš augau pas mielą motulę,
Užtvėrė broleliai nam rūtų darželį.
Tai aš pasisėjau žaliąją rūtelę,
Tai pasisodinau raudoną roželę.
Tai aš atsikėliau taip anksti rytelį,
Tai aš išėjau ant didžio dvarelio.
Tai aš pasirėmiau ant rūtų darželio,
Tai aš pasiklausiau pas žalią rūtelę:
Ar vėlys rūtelė darželin įeiti,
Ar vėlys rūtelė kvietkelį suskinti?
Dar aš nepravėriau darželio vartelių,
Jau visos rūtelės sudrebėj ik vienai.
Dar aš nesuskyniau nė vieno kvietkelio,
Išbirėj lapeliai iš baltos rankelės.

Jank, 11

Koks čia galas: ir pas motulę augo, ir broliukai darželį užtvėrė, ir rūtelės anksti pasėtos, ir mergelė anksti kelias, ir su gėlėmis mandagiausia elgias, o šios prieš mergiotę protestuoja?! Pasirodo, šit koks galas. Kaip Veselovskis kartą pastebėjo, einant liaudies simbolika *sėti* reiškia *mylėti*. Tai čionai reiškia: mergelė gėles pasėjo —bernioką pamylėjo. O meilė dažnai mergiška bėda baigias. Rūtelė dreba — blogas ženklas. Toji pat daina toliau dainuoja:

Atjoja bernelis per čystų laukelį,
Atjoja raitelis, didis šidorėlis:
Oi mergelė mano, balta lelijėle,
O kas tau nuėmė rūtų vainikėlį?..

Tai šit kur baravykai auga! Pagaliau, dainos gale paaiškėja, kad šis *raitelis* ir yra tas pats, kurs ir vainiko „vogime" dalyvavo, kurį ir mergiotė, rūtas sėdama, mylėjo (sėti = mylėti!)!

Tačiau, berniokas nevisuomet jau toks vagis ir plėšikas. Kartais vainikėlis nužagiama abiem sutinkant, tik jau paskui mergiotė ima bernioką keikti. Pavyzdžiui, mergiotė klausė bernioko, kada jie kels vestuves, o šis atsakė:

14 Kaip tu ginsi baltus jaučius, —
Gink pavieškelėliu.

Ten mudu ganysiv,
Ugnužę kurinsiv —

Sukurinsiv vainikėlį
Žaliųjų rūtelių.

Kad būčiau žinojus
Tą šelmį bernelį,

Būčiau rūtų vainikėlį
Rasužėj paguldžius.

Cit, neverk, mergele,
Balta lelijėle,

Ryto josim jomarkėlin,
Pirksim vainikėlį.

Kad ir tu nupirksi,
Aš juo nedėvėsių,

Aš tavo šelmystėlės
Niekad neužmiršiu!

JLD, 521

Kas tai yra *pirktas vainikėlis* — vėliau matysim. Šiuo tarpu; tai yra vienintėlė priemonė, kuria berniokas gali už nužagtą vainikėlį atsilyginti. Apskritai imant, kai mergelė atiduoda vainikėlį iš meilės — jį ugny sudegina:

15. Jei už gero gaspadoriaus —
Ugny sudeginsiu.
Jei už kokio ultojėlio —
Skrynelėj kavosiu, —

JLD, 357

Pasisako mergiotė, kur kada vainikėlis reikia dėti! Mergelė, pasirengusi tekėti, pina vainikėlį:

16. Nepink, sese, vainikėlio,
Dar tu juomi nedevėsi, —

JLD, 485

reiškia, sesė dar perjauna vainikėliui dėvėti, bernužėliui laukti. Mergelė su vainikėliu rankose, einanti bernužio pasitiktų — reiškia ji pasirengusi jį priimti ir del „reikalo" tartis.

17. O, ir išeina
Senoji uošvytėlė,
O ir atkėlė
Man varinius vartelius.
O ir atkėlė
Man varinius vartelius,
O ir atleido
Sidabro lenciūgėlius.
O ir išeina
Ta jaunoji mergelė,
O išsineša
Vainikėlį rankelėj.

JLD, 235

Vainikėlis rankelėj — reiškia — jis laukia savo laidotuvių. Nes jeigu bernioko nenori priimti — užukelia jam vartus:

18. Ir išėjo tėvužėlis
Ir užkėlė vartelius:
Jokit pro šalį
Jūs, jauni berneliai!

NLV. 235

Kartais, tačiau, *vainikėlis rankose* jau gali būti „falšyvas" — nustotas.

19. Kitų mergelių
Žalių rūtelių,
O mano krome pirktas —
Bernužio dovanotas.

Kitų mergelių —
Vis ant galvelės,
O mano ant rankelių
Didžiu balselių šaukia.
JLD, 563

Taip nusiskundžia mergelė, pas nustoja vainikėlio *Vilniaus miestely — didžiam purvely*. Šioje dainoje lygiomis teisėmis panaudota simbolis ir metafora. *Vainikas krome pirktas* ne kas kita, kaip nuometas, gobturas, „čipkas". Tai — simbolinė sąvoka. Bet *vainikas ant rankelių didžiu balseliu šaukiantis*, metafora. Tūloj dainoj brolis žibina seseriai akis, kam jį vaikščiojo pas bernioką. Esą, nebūtai vaikščiojus, tai:

20. Būtai nenešiojus
Sakalo ant rankų,
Tik būtai nešiojus
Aukselio žiedelį.
Šimt. XX

Cia sakalas — kūdikis. Aukščiau mes turėjom, kad *žmonių mergelių* ant rankų *aukso žiedas žibėjo, o nuskriaustajai*:

Mažas vaikelis verkia —
Už mylelės girdėti.

Tokiu būdu 19 dainoj vainikas ant rankelių, kuris *didžiu balseliu šaukia* — kūdikis; sąvoka — aiškiai metaforiško pobūdžio.

Mergelė su vainiku ant galvos negali „nusidėti"; nori įsivelti į „nuodėmę" — vainikas reikia nusiimti.

21. Mergytę guldysiu
Į naują lovelę,
Vainiką kabinsiu
Į margą gembelę.
NLV, 141

Arba:

22. Mila, buvau stalnėj,
Mila, *lankiau berną,*
Mila, mano *vainikėlis*
Stalnėj ant gembelės.
NLV, 136

Vainikėlis ant gembės — prastas reikalas, — taip pat, kaip kad jį ir į skrynelę įdeda...

Tačiau vainikėlis, kaipo tokis — keistai elgiasi: nieko nuo jo nepaslėpsi — jame atsispindi visi mergiotės žygiai.

23. Apšarmotas, aprasotas
Mano vainikėlis.
Aš mergytė apkalbėta
Nevierniais žodeliais.
NLV, 314

Bet — rasa nėra toks piktas daiktas: nei iš šio, nei iš to pati savaime nekris ant vainikėlio — kam mergelę žūdyti. Jei rasa krinta ant vainikėlio, tai šis dalykas dedas šitaip:

24. Anksti rytą — rytužį
Saulužė tekėjo,
O per stiklo langužatį
Močiutė žiūrėjo.

Anksti rytą rytužį
Vandenėlio ėjau,
O tai mano vainikėlį
Migļužė užkrito.

Klausiu tave, dukruže,
Kur tu vaikštinėjai,
O kur ravo vainikėlį
Migļužė užkrito?

Tai ne tiesa, dukružėle,
Nevierni žodeliai,
O tu savo bernužėlį
Per lauką lydėjai.

O tai tiesa, mamuže,
Tai vierni žodeliai,
Aš su savo bernužėliu
Žoduką kalbėjau.

RD, 38

Žinoma, jeigu tokiomis aplinkybėmis rasa krinta už vainikėlio — žmonės turi pamato mergužę apkalbėti... Rasa ant vainikėlio — blogas ženklas!

25. Ai, ai, ai Dieve,
Dievuliau mano,
Kaip aš šią naktį
Vargely buvau:

O aš nušalau
Kojas rankeles;
Užkrito rasa
Už vanikėlio

Toliau dainoj pasakojama, kaip toji mergelė grėbia šieną, kaip in ją atjoja berniokas, kuris jos klausia:

O, padie Dievai,
Jauna mergele,
O kodel, delko
Be vainikėlio?

JLD, 969

Jei užkrito rasa už vainikėlio — belieka arba jis ant gembės kabinti, arba jūroje paskandinti...

Tokiu būdu *vainikėlis* — visų priimtas simbolis, nereikalingas jokių paaiškinimų: palyginimų, priešpastatymų. Dar daugiau: šis simbolis, dažnai jį bekartojant, nustojo savo pirmykštės prasmės ir patsai, kaipo tokis, pasidarė dainos objektas. Bene kiekviename didelesniame lietuvių dainų rinkiny pasitaiko keletas variantų dainos, kaip nuėjo mergelė vaikščioti, pakilo šiaurės vėjas ir nupūtė vainikėlį. Kitais atvejais tasai *šiaurės vėjas* ir yra berniokas — vainikavagis, bet taip dedas ne visuomet. Kitose dainose tokiais blogais darbais verčias vėjas patsai savo iniciatyva. Vėjas nupūčia vainiką, vainikas plaukia per upę, jūrą; jį gaudo berniokai su tinklais, žvejoja; bežvejodami patys prigeria, mergiotė jų verkia ir tt.

Vadinas, vainikas, kaipo simbolis, nustoja savo prasmės, liaudies dainininkams daros nebereikšmingas. Apie jį dainuojama iner-

cijos būdu, nebenusimanant esmės. Todel ir dainos motyvas apie vainikėlį pasidaro negyva abstrakcija.

Žiedas. Panašų vaidmenį lietuvių dainose vaidina ir žiedas. Bet žiedas neturi tokių amžiais besikūrusių tradicijų, kaip kad vainikas; jo simbolika kur kas paprastesnė. Mergelė su vainiku — žiedas blizga, spindi; mergelė nustojo vainiko — žiedas rudija. Panašiai, kaip dedas su vainiku, ir žiedas nusmunka nuo piršto, paskęsta, o berniokai jo ieško, prigeria del jo ir tt. Žiedų pasikeitimas sužieduotuvėms ar jungtuvėms — vėlyvesnės kilmės simbolis — ir vartojamas ne tik liaudies butyje...

Tipingus vainiko — žiedo santykius gali apibūdinti kad ir šiokia daina:

26. Aš ėjau per kiemelį,
Pro rūtų darželį,
O ir sutikau
Šelmį bernelį,
Pas rūtų darželį;
Tvėrė baltą rankelę,
Movė aukso žiedelį.
— — — — —
O ir nupuolė
Mano vainikėlis
Į čystą vandenėlį.
RD, 31

Vainikas žiedo nepakenčia: nukrito nuo galvos, kam berniokas mergiotei žiedą movė... Ir berods vienintėlis savo rūšies posmas tėra (bent man daugiau neteko sutikti), kur mergiotė pareiškia:

Dėkui, broliui, *už tą meilę,*
kad priėmei vanikėlį...
JLD, 485

Paprastai mergiotė, dovanojusi berniokui vainiką, jį keikia: apie padėką ir kalbos nėra...

Kepurėlės šeima. 27. Žiba ugnelė,
Žiba kepurėlė,
Žiba mano merguželės
Rūtų vainikėlis! —
JLD, 750

girias berniokas savo laime. Berniokui kepurė — tas pat, kaip ir mergiotei vainikas — ta pačia prasme. Nemažiau jisai del jos opus!

I

28. Bernelis užtardamas
Mergelei kalbėdamas:
Gulk ant mano kelių,
Ant baltųjų rankelių.

Aš guldama *palikau,*
O keldama n'atradau
Ant galvos vainikėlį,
Ant rankelių žiedelį.
NLV, 127

II

29. Aš nusėdęs *užmigau*
Ant mergelės kelužių
Ir jos, lelijos, rankužių.

Kai *pabudau, tai neradau*
Sidabrinius pentinėlius
Nei kepurės burtiką.

Ak, atduokit, kas atradot,
Man gėdos nedarykit,
Ir *nė mano mergužei!*
RD, 51

Kas tai yra pamesti vainikas — jau matėme. Berniokas irgi skundžiasi kepurės nustojęs (Mergiotei žiedas = berniokui pentiniai, kepurės burtiką — pars pro toto); jeigu jį atras be kepurės, bus gėda ir jam ir jo mergužei... Mes jau matėme, kad mergiotė, atlankiusi berną, užmiršta pas jį *vainikėlį ant gembelės*, berniokas pas mergelę pabuvojęs:

30. Mila, buvau svirne,
Mila, lankiau mergą,
Mila, mano kepurėlė
Svirne ant skrynelės.

NLV, 136

Kai vienas užmiršta kepurę, o kita — vainikėlį, gali kilti ir rimtų nesusipratimų.

31. Žali rugiai želmenuose,
Rūta garbinuota.
Ant tėvulio didžio dvaro
Trys naujos stainelės.

Ant tėvulio didžio dvaro
Trys naujos stainelės,
Ten vaikščiojo, ulevojo
Jaunoji mergelė.
Ten vaikščiojo, ulevojo
Jaunoji mergelė;
Vaikščiodama, uliodama
Su bernu kalbėjo:
— Ar nebuvai, mergužėle,
Stainioj pas žirgelį,
Ar ne tavo vainikėlis
Stainioj ant langelio?
— Aš nebuvau, bernužėli,
Stainioj pas žirgelį.
Tai ne mano vainikėlis
Stainioj ant langelio.

Ant motulės didžio dvaro
Trys rūtų darželiai;
Ten vaikščiojo, ulevojo
Jaunasai bernelis.
Ten vaikščiojo, ulevojo
Jaunasai bernelis,
Vaikščiodamas, uliodamas
Su merga kalbėjo:
— Ar nebuvai, bernužėli,
Darže pas rūtelę,
Ar ne tavo kepurėlė
Darže ant rūtelės?
— Aš nebuvau, mergužėle,
Darže pas rūtelę,
Tai ne mano kepurėlė
Ant žalios rūtelės.

Simt. XLIV

Nejau pas vieną ir kitą dar kas nors trečias būtų buvęs? Mergiotės rūtelė — bernioko žirgelis; bernioko stoinelė, kur mylimas žirgas stovi — mergiotės darželis, kur rūta auga, (kartais) klėtelė, kur mergelė miega, kur marga skrynelė stovi vainikėliui pasidėti... [118])

Kaip matyti iš 31 dainos, ne tik vainikas, bet ir kepurė gali suabstraktėti: pakliuvo į tokią kombinaciją, kurioj jokios prasmės neturi. Vadinas, kepurė, taip pat, kaip vainikas, simbolis labai senas, turįs praeity nusitęsusių tradicijų, kurias pereidamas, pametė ryšius su realybe: pasidarė dainos objektas.

Jei mergelė nori berniokui atkeršyti už skriaudą, tai pikčiausias kerštas būtų:

32. Kad tave, šelmi, pažinčiau,
Tau kepurėlę nutraukčiau,
Į juodą purvą suminčiau!

NLV, 154

Nėr kito atlyginimo už vainiko nukniaukimą!

Mes matėme, kad mergiotė, reikšdama berniokui simpatijos išeina jo pasitiktų su vainiku rankoje. Taip pat daro ir berniokas:

33. Jis jai davė labą rytą,
Ji jam nė žodatį;
Jis jai kėlė kepuratę,
Ji jam vainikatį.

RD, 23

Reiškia, atsakė realinga simpatija. Dažnai pasitaiko: berniokas kelia kepurę, o mergiotė vainiko nekelia — jokios vilties!

Kartais vainikėlis ant galvėlės kreivai guli: mažas vėjelis gali nupusti. Tokia pat laimė lydi ir kepurę.

34. Anoj pusėj
Už Nemuno
Stovi mergelė
Ant krantelio;

Jos vainikėlis
Ant šonelio,
Šilkų kasnykai
Per petelius.

Kad aš žinotau,
Kad mano būtų,
Aš persiirtau
Per Nemuną.

Aš persiirtau
Per Nemuną,
Jai vainikėlį
Pataisytau.

Jai vainikėlį
Pataisytau,
Šilkų kasnyką
Sumastytau.

Anoj pusėj
Už Nemuno
Stovi bernelis
Ant krantelio;

Jo kepurėlė
Ant šonelio,
Šilkų juostelė
Lik žemelei.

Kad aš žinotau,
Kad mano būtų,
Aš persiirtau
Per Nemuną.

Aš persiristau
Per Nemuną,
Jam kepurėlę
Pataisytau.

Jam kepurėlę
Pataisytau,
Šilko juostelę
Suvaržytau.

Jank.

Ne visuomet vanagui velykos—ne visuomet berniokas mergiotę apvagia; kartais ir mergiotė berniokui gėdą padaro — nukenčia žinoma, kepurė.

35. Norėjo mane prigauti,
Iš to kiemo išgauti.
Ale aš pirma prigavaū,
Jo kepurėlę nutraukiau,
Mečiau kepurę į purvą...

JLD, 472

Kepurė, simbolinusi bernioko „nuodemę“ pavirto šiaip bernioko garbės simboliu.

Mes jau matėme, kai užkrinta rasa už vainikėlio—bėda! Negeriau, kai rasa ir už kepurėlės užtiška: „nuodemė“ — bendra, matyti, „nuodemė“... Kadangi motyvas įdomus ir svarbus, tebūnie leista pacituoti kiek ilgesnę dainą.

36, Ui, ui, ui Dievai,
Dievuliau mano.
Kaip aš šią naktį
Vargely buvau.

O, aš nušalau
Kojas rankeles,
Užkrito rasa
Už vainikėlio.

O, kad išauštų
Balta aušrelė,
Kad užtekėtų
Šviesi saulelė!

Kad užtekėtų
Šviesi saulelė —
Eičiau į lanką
Šienelio grėbtų.

O bešvytuojant
Naują grėblelį,
O ir atjoja
Jaunas bernelis.

O. padie Dievai,
Jauna mergele,
O kodel, delko
Be vainikėlio?

O *todel, delto*
Be vainikėlio,
Kad nemylėjau
Žalių rūtelių.

O kad sugrįžčiau
Į tas dieneles—
Labiau mylėčiau
Žalias rūteles:

Tankiai lankyčiau
Ir aplaistyčiau,
O kur eidama
Apsikaišyčiau!

Ui, ui, ui Dievai,
Dievuliau mano,
Kaip aš šią naktį
Vargely buvau.

O aš nušalau
Kojas rankeles,
Užkrito rasa
Už kepurėlės.

O, kad išauštų
Balta aušružė,
Kad užtekėtų
Šviesi saulužė!

Kad užtekėtų
Šviesi saulužė,
Eičiau į lanką
Šienėlio piautų.

O man bepiaunant
Lankoj šienelį
Antai ateina
Jauna mergelė.

O, padie Dievai,
Jaunas berneli,
O, kodel, delko
Be kepurėlės?

O, todel delto
Be kepurėlės,
Kad nemylėjau
Bėrą žirgelį.

O, kad sugrįžčiau
Į tas dieneles, —
Labiau mylėčiau
Bėrą žirgelį:

Tankiai pašerčiau!
Ir pagirdyčiau,
O kur ketėjęs —
Tenai nujočiau!

JLD, 518

Užkrito rasa už kepurės ir vainikėlio, — abu nustojo jaunatvės garbės! Rūta - nekaltybės sargas, žirgas — bernioko jaunatvės garbės sargas (garbė — vainikas, kepurė).

Įsižvelgiant į šią dainą, bene bus galima suvokti kito simbolio reikšmės pėdsakus. Šit garsioji daina [119]):

37. Aš sakiau, sakiau
Savo mergytei:
Neeik, neeik per linų lauką.

Ei užkris, užkris
Už vainikėlio
Mėlyns, mėlyns linų žiedelis.

Ne vienai dienai,
Ne adynėliai—
Visam, visam savo amželiui.

Ar aš nesakiau
Savo bernyčiui:
Nejok, nejok per rugių lauką.

Ei užkris, užkris
Už kepurėlės
Geltons, geltons rugių žiedelis.

Ne vienai dienai,
Ne adynėliai—
Visam, visam savo amželiui [120]).

NI.V, 385.

Chr. Bartsch del šios dainos pastebi: „Persergstimas nurodymas į rugių ir linų žiedą reiškia, kad berniokas ir mergiotė susituokę nustoja savo jaunųjų dienų laisvės, ir daros atsakomingi už jų ūkį— jisai specialiai už rugių laukus, ir ji — už linų“ [121]). Tenka tiktai pasigailėti, kad garbingasai mūsų dainų žinovas nelaikė reikalinga sau mintį kiek pagręsti: gal būtų kiek mūsų abejones išsklaidęs, o gal būtų ir naujų galimybių radęs. Šiaip ar taip, tokios specialinės atsakomybės už ūkį pėdsakų dainose yra nemaža. Pavyzdžiui:

38. Kas *bobelių* dainavimas,
O *ropelių* žaliavimas!
Dainuokit, bobelės,
Žaliuo jūsų ropelės!

Kas *vyrelių* dainavimas,
O *rugelių* žaliavimas!
Dainuokit, vyreliai,
Žaliuo jūsų rugeliai!

Kas *bernelių* dainavimas,
O žirgelių žvingavimas!
Dainuokit, berneliai,
Žvingaun jūsų žirgeliai!

Kas *mergelių* dainavimas,
O *rūtelių* žaliavimas!
Dainuokit, mergelės,
Žaliuo jūsų rūtelės!

JLD. 262

Galimas daiktas, šis pavyzdys kiek ir palaiko Bartscho mintį, tačiau, atrodo, simbolio prasmė vistiktai giliau glūdinti.

Dainos tonas — ytin liūdnas. Daina (Nesselmanno variantas) prasideda išmėtinėjimu: *ar aš nesakiau*. Be to Nesselmanas paduoda dainos pirmos šakos antrą variantą, besibaigiantį:

39. Ui, neverk, neverk,
Mūsų sesyte!
Rytoj dar neves tave,
N'eidama (? B. S.) nuo mamužės.

NLV, 385

Reiškia, linų žiedo už vainiko užkritimas baigiasi ašaromis. Juškevičiaus paduotas variantas prasideda:

40. Ar vėjai pūtė?
Ar sodai siautė?
Ar meirūnai lingavo
Meirūnėliai lingavo?

Verkė brolelis,
Verkė jaunasis,
Per aslelę eidamas,
Per asložę eidamas.

Ar aš nesakiau, ir t. t.

Ar vėjai pūtė?
Ar sodai siaudė?
Ar lelija lingavo,
Lelijėlė lingavo?

Verkė dukrelė,
Verkė jaunoji,
Per aslelę eidama,
Per asložę eidama.

Ar aš nesakiau, ir t. t.

JSV, 453

Šitokiu tonu prasideda tiktai liūdniausios dainos, pikčiausia nedalia. Lietuvių dainose mergelė ir verkia daugiausia jaunųjų dienelių, žaliojo vainikėlio... Kepurė, vainikas — tolygios sąvokos. Užkrito rasa už kepurės, už vainiko — dingo jaunos dienelės; iš čia ir ašaros, ir liūdėjimas... Einant liaudies simbolika; kepurė = vainikas; rūta = žirgas; žiedas = pentiniai; darželis = klėtelė = „stoinelė", kur mylimas žirgas esti. Ar nebūtų galimas daiktas, kad ir: miežių žiedas = rugių žiedas = linų žiedas = rasa? Ir tokio žiedo užkritimas už kepurės ir vainikėlio — ar nėra tolygus jaunų dienelių, nekaltybės nustojimui? Be abejonės: taip. Jeigu dar neįtikina paduotieji pavyzdžiai, — įtikins *apeigos*. Tuo tikslu pacituosim dar vieną pavyzdį:

41. Ar aš nesakiau
Savo sesulei —
Neik per linų laukelį,
Žalių linų laukelį:

Ei užkris, užkris
už vainikužio
Žalių linų laiškelis,
Mėlynasis žiedelis.

Ar vėjas pūtė?
Ar sodas ūžė?
Ar lelija lingavo,
Kaip lendružė siūbavo?

Ei verkė, verkė
Mūsų seselė
Per asložę eidama,
Į suolužį sėsdama.

Ei, cit, neverki,
Mūsų sesele,
Rytoj dar graudžiau verksi,
Rytoj graudžiau raudosi.

Ims vainikėlį
Dės muturėlį,
Virkdins tavo širdelę,
Dilgins skaisčius veidelius.

JSv, 655

Šią dainą dainuoja per vestuves, grįždami iš klėties, kur motina nuveda jaunavedžius, suguldo, užrakina ir raktą pasiima [122].

Prieš šitokį apeigų paliudymą nėra kas pasakyti!

Kaip jau anksčiau buvome pastebėję del vainiko, taip — pat ir del kepurės yra susidėjęs ištisos dainų šeimos, kuriose tie simboliai nustojo savo pirmykštės reikšmės ir pasidarė dainų objektais. Iš jų paminėsime tik sekamą priešpastatymą.

— — — —
42. Skenda brolytis,
Skenda jaunasis,
O jo kepurėlė
Viršuj vandens plaukia.

Ant jūrių marių,
Ant vandenukų —
Čionai pluduriavo
Jaunoji mergytė.
— — — —

Gelbėk, mergyte,
Gelbėk, jaunoji.
Jei ne mane patį,
Noris kepurelę.
NLV, 366

Gelbėk, borlyti,
Gelbėk, jaunasai,
Jei ne mane pačią,
Norint vainikėlį.
NLV, 367

Turint gero ūpo būtų galima abejose šiose dainose numatyti, kad jūra reiškia žmogaus nedalią, gyvenimo pavojų, kuriame žūsta ir berniokas ir mergiotė, o maldavimas gelbėti kepurę ir vainikėlį yra maldavimas gelbėti garbę, gerą vardą. Šioks aiškinimas yra galimas, bet jis yra nenaturalus, darytinai ištemptas. Tai būtų jau daugiau alegorinė dainos kombinacija. Šitokie dalykai liaudies dainininko sąmonėj negimsta. Tiksliau yra čionai numatyti tiktai suabstraktintus simbolius.

Žirgo — rūtos šeima. Kaip simbolis *vainikas* lietuvių dainose kurkas labiau išrutulotas, negu jo pora *kepurėlė*, taip ir *žirgo* veikimo laukas kur kas platesnis, negu jo poros — *rūtos*. Jeigu *vaikinas ir kepurė* patys savaime simbolina aiškų, aprėžtą reiškinį, tai to negalima pasakyti apie antrą simbolių porą. *Rūta* gali simbolinti ir pačią mergelę, ir jos nekaltybę, bet dažniausia — ji mergelės miela draugė, su kuria ir pasikalba, ir pasitaria, kurioj atsispindi mergelės pergyvenimai. Kitaip sakant, *rūta* yra objektas, kuriuo mergelė operuoja santykiuose su bernioku. *Žirgas* — niekuomet bernioko atstoti negali, jis tėra tiktai jo draugas ir prietelis, jo mitrumo simbolis, daugiausia jo reikalų atstovas. Mergelė, pasisėjus rūtą, nusipynus vainikėlį — jau pasirengusi tekėti; bernelis, gavęs žirgą — pasirengęs jaunikis. Mergelė rūtą skina = berniokas žirgą šeria; mergiotė vainiką pina = berniokas žirgą balnoja; vainiką prie kasų prisega = žirgan sėda...

43. Raudojo mergelė
Rūtelių daržely,
O jaunas bernelis
Naujoje stonelėj.

Raudojo mergelė
Rūteles skindama,
O jaunas bernelis
Žirgelį šerdamas.

Raudojo mergelė
Vainiką pindama,
O jaunas bernelis
Žirgą balnodamas.

Raudojo mergelė
Vainiką segdama,
O jaunas bernelis
Ant žirgo sėsdamas.
NLV, 296

Žirgas — mieliausias bernioko draugas:

44. Veža brolį per laukelį,
Jo žirgelis paskui seka
JLD, 199

Ne tik platoniškas draugas, bet ir aktingas pagalbininkas, patarėjas, busimos lemties pranašas. Kalbėdamas apie žirgo reikšmę slavų poezijoj V. Jagičas tarp kitko pastebėjo: „Jeigu jis gerti nepanori — tai labai nemalonu, tai reiškia, kad jo ponui gręsia nelaimė ar pavojus“ 12[3]). Taip pat ir lietuvių poezijoj:

45. Teka upė per žvėryną,
Žirgas nenor gerti, —
Šimt., XXIV

nes bernioko mylimoji labai pikto būdo.

Arba;

46, Jojau lauką, jojau antrą,
Nieko gero nedajojau,—
Dajojau upelį,
Drumstą vandenėlį.

Iš kraštelių drumstvandenis,
O vidurin — dar drumstesnis,
Negėrė žirgelis,
Juodasai bėrelis.
Šimt., XXXI

Negėrė žirgas — berniokas mylimosios nepasiekė. Kitą kartą kai išjojo — žirgas vendens atsigėrė, berniokas pasiekė jaunąją ir sutarė vestuves kelti. Jei žirgas klumpa — blogas ženklas:

47. Klumpa, ilsta žirgelis
Del neviernų žodelių.
Del neteisiųjų.
JLD, 623

Jeigu žirgas nebenori nei grynųjų avižėlių, nei vandenėlio, — reiškia, pas mergiotį laikas joti: ilgu!

48. Nei aš noriu avižų,
Nei šio žalio šienelio,
Nei čysto vandenėlio.

Tik aš noriu nubėgti
Šį subatos vakarą
Pas jaunąją mergelę!
JLD, 390

Žirgas vykdo bernioko įsakymus:

49. Kaip aš pasakysiu —
Turi padaryti:

Žalias rūtas išminti,
Mergelę pravirgdyti.
JLD, 197

Nes jeigu žirgas rūteles išmindo — mergelė berniokui tenka:

50. Išmindžiavo žirgužis rūtužes,
Nubučiavo bernytis mergužę.
Vesk žirgelį iš rūtų darželio,
O bernytį — nuo jaunos mergelės.
NLV, 52

Jeigu mergelė bernelio nenori,—veja žirgą lauk iš rūtų darželio kur nors į pūdymą. Į atjojusio bernelio klausimą, kur dėti žirgą, atsakymas jau vaizduoja bernioko laimėjimą ar pralaimėjimą.

51. Leisk bėrą žirgelį
Į pūdymėlį,
Mesk aukso žiedelį
Į rūdinėlį.
NLV, 176

Kai nuotaka sutinka, berniokui atsako:

52. Leisk bėrą žirgelį
Į rūtų daržą,
Mauk aukso žiedelį
Ant baltos rankos.
NLV, 176

Žirgas netik naikina rūtas daržely, jis gali kartais ir vainikėlį supurkoti: tuomet reikalas prastesnis...

53. Neprausk, pana, baltai burną,
Ten maskoliai arklius girdžia:
Nuims tavo vainikėlį,
Pasišers savo žirgelius.
NLV, 388

Aiškus „plėšimas“. O žirgas džiaugias savo ponui patarnavęs — vargšę mergaitę nuskriaudes:

54. Mandras brolio žirgelis
Nuo rūtelių vainikėlio.
BLV, 102

Jeigu mergelė žirgu rūpinas, jį šeria—blogas ženklas: kartais vainikėlis su avižomis susimaišo...

53. — Dukrele lelijėle; su kuo šianakt kalbėjai, kieno žirgą šėrei?
— Su broleliu kalbėjau, brolelio žirgą šėriau.
— Dukrele svavalninke, namelių pustelnike,
Namelius pustavoji, bernelius čestavoji!
Sušėrei vainikėlį su grynu abrakėliu,
Sugirdei jaunystėlę su čystu vandenėliu.
Jank. 7

Žirgas žvengia — berniokas mergiotei ženklą duoda:

54. Tu, merguže mano,
Lelijėle mano,
Ar tu negirdėjai
Šile žirgą žvengiant?
O jei ir girdėjau,
Ale neatspėjau, —
Dar aš pasiliksiu
Prie mano močiutės.
RD, 25

Jei mergelė klausos, kur žirgeliai žvengia—bėdos neišvengti:

55. Reikėj nevaikščioti
Vėlai po dvarelį,
Reikėj neklausyti,
Kur žirgeliai žvengia... —
Šimt. XX

Bara brolis seserį, kadangi jai besiklausant žirgelių žvengimo atsirado pas ją sakalas ant rankų...

Kaip rūta išduoda mergelės paslaptis, taip ir žirgas bernelio:

56. Prašiau pas Dievą
Per visą dieną
Kad Dievulis man duotų
Rytą šalnotą,
Diena miglotą,
Vakarėlį dūmotą.

Kad nematytų
Manęs tėvulis
Iš mergelės parjojant.
Matyt nematė —
Suprast suprato:
An žirgelio pažino.
Šimt. LXXXVII

Bet berniokas su žirgu nedžentelmėniškai elgias: žirgas jam reikalingas — kol jis pačią gauna. O toliau:

57. Šok, žirgeli,
Šok, bėreli,
Kol aš neženotas.
Kai aš gausiu

Sau mergelę —
Tai tada nešoksi.
Naujoj stoinioj
Nestovėsi,

Abrako neėsi:
Po dirvelę
Šokinėsi —
Žalią žolę ėsi!

(T. Brazio *Mūsų dainelės*, 6)

Putino šeima. Lietuviu dainų apie *putiną* yra labai daug. Bet patsai *putino* simbolis pasidarė mums jau, berods, perdaug abstraktus. Nebesuvokiame betarpiai pirmosios jo pradžiapradės reikšmės. Įsižvelgiant į *putino* motyvą velikorosų, pavyzdžiui, liaudies poezijoj, kur jis dar labiau išsišakojęs, jo simboline prasmė nesunku suvokti. Pavyzdžiui, per velikorosų vestuves sodžiuose, po pirmosios jaunavedžių nakties, vestuvininkai klausia jaunosios:

58. S kem guljatj chodila,
Kalinu lomala? —

Su kuo vaikštinėjai, putinėlį laužei? Vestuvinių apeigų momentas ir raudonos putino uogos nedvejojamai iššifruoja velikorosų simbolio prasmę. Analoginės prasmės putinėlis turi ir lietuvių liaudies dainose. Kas iš mūsų nežino garsios dainos:

59. Ko liūdi, putinėli, ko liūdi?
Ko liūdi, žaliukėli, ko liūdi?
JMA

O ši daina yra dainuojama mergvakarį, šukuojant—pinant nuotakos kasas. Jau šis faktas nurodo kelią į šio simbolio prasmės atidengimą: putinėlis = mergelė.

Toliau:

60. Kalnan, putinėlis,
Klonėn, šermukšnėlis,
Ten mergelė lelijėlė
Putinėlį laužė.

Putinėlį laužė,
Pas bernelį klausė:
Kada mudu ženysimės
Ar rudenies lauksim?

Šimt. XVI

Einant šia daina, atrodo, kad putinėlis negali būti mergelė: kaip ji save gali laužti?! Tačiau: kodel ji *lauždama putiną* užvedė nemalonią kalbą su bernioku apie vestuves,—keistas dalykas. Toliau pasirodo, kad *belauždama putinėlį* pametė vainikėlį. Berniokas netik jos nevedė, bet visai pametė. Daina baigiasi tokiais atvėjais raudojimu;

Krinta darže rožė,
Krinta lelijėlė,
Krinta mano ašarelės
Per skaisčius veidelius...

Tokiu būdu turime antrą simbolio reikšmę: *1) putinas—mergelė; 2) putinėlį laužti — nustoti vainikėlio ar jį „pavogti"*

Kiek kadaisia apeigomis ar kitais gyvenimiškais keliais pateisintas simbolis gali pasidaryti abstraktus, gali parodyti šitoks pavyzdys:

61. Putinėli raudonasis.
Ko pavirtai in šalelę?
Ko pavirtai in šalelę,
In tą gilų Dunojėlį?

Ar vėjelio papučiamas,
Ar lietulio nulijamas?
Ar lietulio nulijamas,
Ar paukštelio nutupiamas?

Nei vėjelio papučiamas,
Nei lietulio nulijamas,
Nei lietulio nulijamas —
Tik paukštelio nutupiamas.

Šimt., LXXVII

Atrodytų keistas dalykas: putinas išvirto į upę ne vėtros išverstas' ne ūpės srovių paplautas, o tik paukštelio nutupėtas?! Kaip tai galėjo atsitikti?

Aukščiau mes jau minėjome, kad paukštelis, sakalėlis, mėletėlis... yra jaunikis, berniokas.

Šis simbolis lietuvių dainose tiek suabstraktėjo, kad net šitokių pavyzdžių turime:

62. Ir atlėkė sakalėlis
Iš svetimos šalies,
Ir nutupė sakalėlis
Ant seklyčios lango.

Ir pasiuntė močia dukrą
Sakalėlio gauti;
Nesugavo sakalėlio —
Pradėj gailiai verkti.

Vai, ko verki, mano dukra,
Balta lelijėle,
Ar tau gaila sakalėlio,
Ar jo raibų plunksnų?

Man negaila sakalėlio
Nei jo raibų plunksnų,—
Tik man gaila jaunystėlės —
Didžių paulionių.

(Brazio *Mūsų dainelės, 10*)

Aiškus daiktas, čia reikalas sukas apie jaunikį. Tiktai sakalas (= jaunikis) čionai pasidarė pats savaime aktingas. Tokiu aktingumu pasižymi ir paukštelis mums rūpimoj 61 dainoj. Vėl mes žinome, kad einant liaudies simbolika, paukštis, nusileidžiantis į medį ar jo šakas laužantis — yra jaunikis, ar berniokas, „nuvagiantis" vainikėlį. 61 dainoj šis elementas yra. Beto, mes žinome, kad *putinas* yra toksai medis, kurį tiktai *tam tikrais* atsitikimais laužo. Įsižvelgiant į 61 dainos simbolių sistemą, reikėtų manyti: putinas, paukštelio nutupėtas ir todel į upę išvirtęs, = mergelė, bernioko nuskriausta ir apleista. Kad tai taip ištikrųjų ir yra, paliudija antroji cituotos dainos pusė—antrasai įstabaus sudurtinio simbolinio paralelizmo narys, kuris betarpiai seka cituotajai dainos pusei:

Dalia mano neščėslyva —
Aisiu keliu giedodama.

Aisiu keliu giedodoma,
Štesčies — dalios ieškodama.

Atsišauki, mano dalia,
Anoj pusėj Dunojėlio!

Anoj pusėj Dunojėlio,
Už marelių mėlynųjų!

Už marelių mėlynųjų,
Už girelių, už žaliųjų!

Suvokus pirmos dainos dalies simbolikos esmę — suprantama, kodel merguželė taip skaudžiai savo dalia skundžias..

Zilelės šeima. Reikia prisipažinti: ne be tam tikrų abejonių tenka apsistoti ties sekama simbolizacija:

64. Sugavau žilę -- žilelę
Į savo baltas rankeles.

Įleidau žilę - žilelę
Į savo rūtų darželį.

Žiūrėk, mergyte, pro langą
Ką dirb žilelė daržely:

Žilelė rutytes skina,
Mergelė vainiką pina;

Mergytė miego susnūdo
Žilė iš daržo išsprūdo.

Sugavau strazdą—strazdelį
Į savo baltas rankeles.

Įleidau strazdą,—strazdelį
Į savo naują strajelę.

Žiūrėk, bernyti, pro langą
Ką dirb strazdelis strajėlėj:

Strazdelis šienužį pešė
Bernytis žirgužį šėrė;

Bernytis miego susnūdo,
Strazdas iš strajės išsprūdo.

NLV, 401

Dauguma šios dainos variantų turi tiktai pirmąją jos dalį — apie žilelę. Bet man nepavyko susekti pėdsakų, kuriais einant būtų galima tiksliai suvokti šio simbolio prasmė: noroms nenoroms tenka pasitenkinti tiktai bendrai spėliojimais.

Aukščiau mes matėme, jeigu mergelė vainiką pina, o berniokas žirgelį šeria, tai reiškia, kad pirmoji rengias tekėti, o antrasai — rengias piršlauti išvykt: be vainikėlio ji negali tekėt, o jis, žirgo nepašėręs, mergelės neprijos. Jeigu žilelė, specialinai įleista į darželį, skina rūtas vainikėliui pinti, o strazdelis — žirgelį šeria, jie tarytum skatina jaunuosius rengtis būsimiems įvykiams. Nesselmannas 184 num. paduoda kitą šios dainos variantą: tenai mergelė klėtėj sėdėdama

verkė, o žilelė, įleista į darželį, gražiai giedojo. Kai žilelė pradėjo rūteles sėti — mergelė nustojo verkus, šiaip tiktai klėtėj sėdėjo (sėti = mylėti!). Žilelė rūtas ravėjo — mergelė prie jos prisėdo; o kai žilelė pradėjo rūtas skinti — jau pati mergelė vainiką nusipynė — pasirengė tekėti. Žilelė tarytum būtų bernioko agentas. Pas Juškevičių yra daugiau variantų. Kaikurie jų baigias šitaip:

65. Seselė saldžiai užsnūdo,
Žilelė šauniai išsprūdo.
Atbund seselė iš miego,
Parlėk žilelė iš lauko,

Parlėk žilelė iš lauko.
Parneš meilių̨jų žodelių.
Ne tiek žilelės plunksnelių,
Kiek jos meiliųjų žodelių.
JLD, 355, 646

Kaikurie baigias kiek kitaip:

66. Mergelė saldžiai užsnūdo,
Žilelė laukan išsprūdo.

Parlėk žilelė iš lauko,
Parneš mergelei naujieną:

Žilelė lauke lekiojo,
Mergelė graudžiai raudojo:

Kiek ant žilelės plunksnelių,
Tiek ant mergelės kalbelių.

Nukris žilelės plunksnelės—
Ir nuo mergelės kalbelės.
JLD, 597

Visuose dainos variantuose žilelę įleidžia į darželį berniokas, o jinai gundo mergelę vainiką pinti. Žilelė išskrenda į lauką — in artoją ar piovėją — in tą, kas ją leido, kas ją siuntė. Iš lauko žilelė grįžta nešdama *meiliuosius žodelius*. *Meilieji žodeliai* lietuvių liaudies dainų terminologija einant — grakščiausias meilės reiškimas. Prasmė gal čia būtų tokia: mergelė pasirengus, bernelis savo meilę pareiškia. Jeigu žilelė grįžta su bloga žinia — apie blogas kalbas, — tai ši aplinkybė padėties esmėj nekeičia. Tokiu būdu išeitų, kag žilelė eina piršlio ar tarpininko — suvedėjo pareigas. Žinoma, šioks aiškinimas yra reikalingos korektyvų ir papildymų.

Pastaba. Paliekant specialinei studijai kitus lietuvių liaudies dainų simbolikos elementus, kurie apskritai imant, yra bendri visoms arijų tautoms ar tik lietuvių-slavų pasauliui, arba daugiau lietuviškus, bet kurie yra mažiau išrutuloti, rečiau vartojami, šičia gal bus neprošal paminėti sekamas reiškinys. Lietuvių dainose dažnai pasitaiko terminas *dvaras*: *aukšti*, *margi*, *didi*, *dvareliai* ir t. t. Galimas daiktas, lietuvis savo samanotą bakužę vadina *didžiu dvareliu* tuo pačiu pagrindu, kuriuo ir prancūzų liaudies dainininkas vadina savo paprastuosius piliečius — nusidėjėlius karaliais ir karaliūnaičiais. Gal tai ištikrųjų yra vaizdas, reiškiantis gyvenimo gėrybės liaudies idealą. Bet lietuvių liaudies poezijoj išliko šaltinatis *dvaro* populerumui paaiškinti. Būtent

67. *Išeis į baudžiavatę,*
Į margąjį dvaratį,
Paliks mane beverkiant,
Už girnelių bestovint.

Pareis iš baudžiavatės,
Iš margojo dvaračio,
Parneš gražių žodačių
Ir gailių ašaračių.
RD, 26

Jeigu ir ne kiekvieną kartą termine *dvaras* tenka ieškot baudžiavatės liekanų, vistiktai aukštai iškilę dvarponių šviesūs rūmai, greta valstiečių sukrypusių bakužių negalėjo nebūti valstiečiams tam tikras impulsas, kuriuo einant susidarė tam tikras gerbuvio idealas — *margasai dvarelis*. Gilusai Vjačeslav Jvanov, versdamas į rusų kalbą dainą *Kraitis* (RD, 1) del žodžių:

68, 1) Veža mano kraitužį
Į svetimą šalį
Dvejais, trejais rateliais,
Penkiais, šešiais žirgeliais,
Visais parvedininkais,
Kur rateliai įsigręžė—
Čia virvelės trūko.

ir 2) Kad aš ėjau per klėtelę —
Klėties grindys linko...

pastėbi, kad pirmuoju atveju, jeigu vežimas su kraičiu įsirėžia į žemę, tai ši aplinkybė liaudies simbolikos kalboj reiškia laimingą ateities gyvenimą. Tai visai galimas daiktas. Jei vežimas įsirėžia į žemę, reiškia, jis labai sunkus — daug kraičio — bus iš ko gyvena. Juk dainuojama gi:

69. Močiute mano,
Senoji mano
Ne pilną davei
Margą skrynelę:
Ne alsiai vežė
Bėri žirgyčiai,
Ne sunkiai nešė
Balti brolyčiai.
NLV, 263

Del 68 dainos strofos, pažymėtos pas mus 2) Ivanovas pastebi, kad tai nuotakai lemia susilaukti „gausios šeimynėlės“. Tokiu giliu liaudies kūrybos žynovu, kaip Vječeslavas Ivanovas, netikėti negalima, nors aš nemokėčiau jo mintį paremti.

Pastabos

1. „Aus Dichtung und Sprache der Romanen", Strassburg, 1911, Zweite Reihe, 38 psl.
2. Ibid.
3. *A. Leskien:* Vorbemerkungen zur Litauischen Volkslieder, Strassburg, 1883. 3 psl. Jisai. kaip ir kiti mūsų dainų užrašynėtojai — Brugman'as, Sabaliauskas, Niemi's — pastebi, kai dainininkai dainų nedainavę, o jas sakę, ar rečitatyvu kalbėję, tai išeidavę visai kas kita: arba jie medžiagą supainiodavę, arba tuojau įsileisdavę į dainuojamąjį toną, arba net ir žodžius užmiršdavę.
4. „Dainų Balsai", I Dalis, XXX.
5. „Beiträge zu einer Kritik der Sprache" Stuttgart, 1902. Žiūr. taip pat Max Krieg „Fritz Mauthners Kritik der Sprache". München, 1914.
6. Ibid.
7. K. Vossler „Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft". Heidelberg. 1904.
8. A. Borodzin. Ob izučeniji russkoj narodnoj slovesnosti. („Istorija russkoj literatury", izd. Sytina, I. t.; 45–46).
9. Žiūr. Karl Bücher: *Arbeit und Rhythmus* („Der Ursprung der Poesie und Musik"); *Otto Böckel: Psychologie der Volksdichtung* („Das Entstehen des Volksliedes"); Ernst Grosse: *Die Anfänge der Kunst*; Karl Reuschel: *Volkskundliche Streifzüge* („Die Entstehung der Volksdichtung aus dem Arbeitsgesang" ; Evgenij Aničkov: *Pjesnja* („Isstorija russkoj literatury", izd. Sytina); Aleksandr Veselovskij: *Tri glavy iz istoričeskoj poetiki:* ir tt.
10. Otto Böckel: *Psychologie der Volksdichtung.* 51—56 p.
11. D. N. Ovsjaniko — Kulikovskij: *Istorija russkoj inteligenciji.* T. III.
12. Plačiau apie tai, žiūr. „Skaitymai" (Šv. Min. žurnalas) Balio Sruogos str. „Laiškai apie kultūrą ir sąmonę").
13. L. J. Rhesa: *Dainos.* 1843. 3. p.
14. Ch. Bartsch: *Dainų Balsai.* XIV p.
15. Niemi ir Sabaliauskas: *Lietuvių dainos ir giesmės* Prakalba (vokiškoji) XVI p.
16. M. Biržiška: *Dainos keliais,* Vilnius, 1921.
17. L. Rhesa: *Dainos,* 1843. 2 p.
18. Tetzner: *Dainos.* 17. p.
19. A. Veselovskiji: *Poetika.* I T. 242 p.
20. V. Jagič: *Arch. für Slav. Philologie* I Tom. 329 p.
21. Žiūr. dainų šeimą, kuriose figuruoja karžygis Danila: šios dainos yra neabejojamai ukrainiečių kilmės, išlaikiusios ir lietuvių interpretacijoj grynai ukrainiečių psichologijos bruožus. Arba lietuvių liaudies kūryboj gana gausi dainų šeima, kur dainuojama žygiai sąryšy su totoriais, turi aiškių ukrainietiškų požymių; ukrainiečių liaudies kūryboj dainų šeima apie totorius — ir gausesnė, ir nuosakesnė.
22. Pasitaikančios, pavyzdžiui lietuvių dainuotės, kuriose figuruoja „Jasius" ir „Kasia" yra aiškiai lenkų kilmės; jos yra pasemtos iš gausaus lenkų dainuočių ciklius apie tai, kaip „Jasie konie pojił, Kasia wodę brała".,
23. Oskar Kolberg'as duoda įdomų kai kurių lietuvių motyvų palyginimą su slavų motyvais, pažymėdamas, kas yra bendro (Žiūr. „Zbiór wiadomości do antropologiji krajowej, III Tom. Kraków, 1879. Pusl. 167 — 230).
24. *Dostojewski,* geschildert von seiner Tochter. München, 1920. 22 — 23 p.
25. V. Čudovskij: *M. K. Čurljanis* („Apollon").
26. Prof. M. Biržiška, berods, yra padavęs keletą liaudies dainų, liečiančių 1914 — 1918 metų įvykius savo knygoje: *Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos,* Vilnius, 1920.
27. J. Baltrušaitis: *Zemnyje Stupeni.*
28. Karl Reuschel: *Volkskundliche Streifzüge,* 58 p.
29. E. Aničkov: *Pjesnja* („Ist. russk. liter." Izd. Sytina, I Tom.)
30. Šioje dainoj ir sekamose rašybą ir kalbą suvienodinu, prisilaikydamas literatūros kalbos, kadangi šiam rašiniui originalų rašyba ir tarmės savybės nesvarbu. Tiktai ten, kur toks suvienodinimas verstų pakeisti originalo žodžius, ar jų prasmė — paliekama nevienodinta.

31 M. Biržiška knygoje *Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos*, pusl. 140 reiškia nepasitenkinimo, kam „Lietuvos“ Redakcija šią dainą dedama į laikraštį, taisė. Kiek man žinoma, „Lietuvos“ Redakcijoj prieš įdėsiant šią dainą, buvo kilusių abejonių, kas daryti Laikyti šią dainą individualinio poeto eilėraščiu,— tai eilėraštis neabejojamai silpnas. Bet liaudies kūriniu ta prasme, kas apskritai šiuo terminu vadinama, ir gi nebuvo galima palaikyti, nes eilėraščio autoris buvo žinomas, ir eilėraštis buvo parašytas tikslu atspausdinti jį laikrašty. Redakcija pasirinko kompromisą: eilėraštis, kaipo bemokslio sodiečio kūrinys, pasirodė įdomus, ir Redakcija, pataisiusi kaikurius technikinius netikslumus, jį įdėjo.

32. M. Biržiška. *Dainų atsiminimai*.. 108 pusl.

33. Tokį dainų suskirstymą man teko girdėti Vabalninkų — Biržų apylinkėj.

34. Wackernell. *Das deutsche Volkslied*. 19 p.

35. Aleksandr Veselovskij, *Poetika*, I Tom 3 Pbg. 1913.

36. „Zapievalo“ čia pavadinta vedėju, sekant vabalninkėnų terminologija. Vabalninkėnai sako: „tu vesk dainą, o aš turavosiu (pritarsiu)“.

37. *Poetika*. Pusl. 128.

38. Ibid. 95.

39. Ibid. 96. O 104 puslapy Veselovskij paduoda mums labai reikšmingą įsidėmėtiną pavyzdį: „Kitais atvėjais liaudies antifoninio dainavimo apeiginis charakteris išreikštas ne taip ryškiai, bet pasireiškia ir nauji daviniai: *atsiranda nauja daina iš besikaitaliojančių klausimų ir atsakymų*. Taip, pavyzdžiui, pietų Vokietijoje: „vienas improvizuotas ketureilis (Schnaderhüpfel) iššaukia kitą dainininką, šis atsako, dalinai pakartodamas pirmojo dainininko schemą, pagriebdamas paskutinę eilutę; tokiu būdu, *besikaitaliojant dainininkams, pasidaro ketureilių serija, kuri paskui dainuojama, kaip viena visuma*“ (Visur mano pabr.).

40. NS. Pusl. XVI-XVII.

41. M. Biržiška knygoje „Dainos keliais“ cituoja rankraštį „Triusas mužikėlio“, esamą Lietuvių Mokslo Draugijos archyve. Tame rankrašty pasakyta, kad *sutartinės* (giesmės) seniau yra buvusios labai išsiplatinusios. Žmonės saką, kad jos esančios kilusios iš laumių arba laumačių, kurias, užėjus krikščionybės laikams, žmonės raganomis tevadiną. Jei kai-kurios mergaitės mėgdavusios jas dainuoti, tai joms ilgus metus tekdavę mergauti, nes žmonės įtardavo jas raganomis esant.

42. M. Biržiška knygoje „Dainos keliais“ paduoda epizodą, kurį papasakojo Žalia Rūta. Esą kartą vakaruškų metu, bešokant ir sutartines (giesmes) begiedant, viena šokėjų, matyti pavargusi ir išalkusi, priėjo prie pečiaus ir ištraukė dešros galą. Tai pastebėjo „rinkinio rinkėja“ ir tuoj gieda: Ką—ti—se-siol—juo—dą-ilgą—iš-trau—kei? Ir ši tuojau atgiedojusi: Cit-se siul—ne—sakyk—tik—tau-pu—sę-duo—siu. Padaryta visai tuo pat būdu, kaip daro tiroliečiai savo „Schaderhüpfel'ius“ giedodami.

43. Apie dainų kaikurių simbolių išlukštenimą bus kalba vėliau. Iki nūdien dar yra išsilaikęs paprotis nuvažiuoti po jungtuvių į jaunavedžio namus, (maždaug į antrą, trečią dieną važiuojama — tėvai, svotai, pamergiai) primena tuos laikus, kai išvogtą nuotaką pasivydavo „broleliai“. Nūdien kaikurios „nebesuprantamos“ apeigos turi gilios istorinės prasmės. Būties apeigos nėra iš piršto išlaužtos: jos vystėsi, išeinant iš konkretingų gyvenimo davinių. Ir tiktai keičiantis gyvenimo formoms bei aplinkybėms, realingosios prasmės žygiai nelyginant abstraktėjo ir virto apeigomis. Pavyzdžiui, moderninio gyvenimo reiškinys — anglų parlamentas. Parlamento komisija daboti, kad Parlamento rūsiuose nebūtų prikrauta parako, ir ceremonijos rūsius apžiūrint — šiandie atrodo kažkokia abstrakcija, kaž kokia komedija. Bet šią apeigą pagimdė realus faktas: kartą anglų parlamentas tikrai norėta susprogdinti ir rūsiuose tikrai buvo parako prikrauta!

44. Rhesa, *Dainos* (Berlin, 1843), 24 pusl.; Nesselmann, *Littauische Volkslieder*, XI p., Kraszewski, *Dajny* (Wilno. 1919) 12 p.: Kurschat, *Grammatik der litauischen Sprache*, 446 pusl.

45. Adalbert Bezzenberger: Litauische Forschungen, P. IX—X.

46. Juškevičius, pavyzdžiui, paduoda sekamą, daugiau paprastą, labiau panašų į naturalinę liaudies dainą, variantą:

Parvedžiau pačią
Iš vargano stono,
Ant mano labo
Sau ragus įgavo.

Ponus, kunigus
Norėjo prilygti,
O vyrą savo
Su tarboms varyti.

Antrą parvedžiau
Didžiai aukšto stono,
Atduok gi giltinei,
Daug genčių turėjo.

Su gentims savo
Ir su brolių vaikais
Suėdė butą,
Mano surėdytą.
— — — — — —

Šeštą parvedžiau
Didžiai išmoningą,
Iš didžių išmonių
Rugpiūtį pabludom.
— — — — —

Sekmą priviliau
Kliioštoriaus mergelę,
Buvo pašvęsta
Miniška Jadvynė...
JLD. 432

47. Niemi ir Sabaliauskas, *Lietuvių dainos ir giesmės* 91 pusl.
48. Ibid. XIII pusl.
49. NS užrašė *žviegia*, bet Vabalninkų — Papilio apylinkėj, kur ši dainuška užrašyta, sakoma ne *kiaulės žviegia*, bet *kiaulės žviegi*, tokiu būdu išeina tikslesnis rimas: *miegi—žviegi*
50. Rhesa. *Dainos* (1843) 11 pusl.
51. Ch. Bartsch. *Ueber das litauische Volkslied oder die Daina.* („Mitt. d. lit. liter. Gesellsch. I. 211 — 228).
52. Nesselmann, *Littauische Volkslieder*, IX pusl.
53. *Archiv für Slavische Philologie*, IV tom. 590 pusl.
54. Chr, Bartsch, *Dainų Balsai*, II tom. VII—VIII pusl.
55. Nesselmann, *Litt. Volkslied* VI pusl.
56. Karl Bücher, *Arbeit und Rhythmus*, Leipzig, 1902, 345 pusl.
57. Palyg. su II Skyriuj minėtais tiroliečių „Schaderüpfel", su mūsų giesmėmis, sutartinėmis, su anekdotu, kuri Žalia Rūta papasakojo.
58. Bücher, *Arbeit und Rhythmus* 345—347 pusl.
59. A. Veselovskij: *Sinkretizm drevnejšej poeziji* („Tri glavy iz istoričeskoj poetiki").
60. Kronika litewska. polska, żmódska i wszystkiej Rusi.
61. M. Biržiška: *Lieuvių Dainų literatūros istorija.* Vilnius, 1919.
62. Šis ir daugelis panašių variantų teko girdėti 1916 — 1918 metais Vabalninkų apylinkėj, kai vokiečiai buvo uždarę malūnus, ir žmonė slapčia, naktimis duoną naminėmis girnomis maldami, pasiilguotinos dainos garsu savo liūdną laiką trumpino.
63. M. Biržiška. *Dainos keliais* (Vilnius, 1921).
64. Ibid. 44.
65. E. Aničkov, *Istorija russkoj literat.* Izd. Sytina, 1 tom. 62 pusl.
66. *Dainos keliais*
67. Jonas Strazdas iš specialinai parinktų dainų sutaisė visą pjesą; tenai kiekvienas veiksmas lydimas tam tyčia pritaikytomis dainomis (rankraštis).
68. Svotbinė rėda Vėliuoniškių lietuvių. Kazanj, 1880.
69. Atydžiai juos sužymėjo prof. M. Biržiška „Dainos keliais" 32 - 33 pusl.
70. Juškevičia *Lietuviškos Dainos* 1 T. 244 pusl.
71. Ibid. II T. 362 p.
72. Ibid. 304 pusl.
73. M. Biržiška *Dainos keliais*, 33.
74. Bücher, *Arbeit und Rhythmus*, 353 — 354 p.
75. Ibid, 354.
76. Otto Böckel. *Psychologie der Volksdichtung*, 2 pusl.
77. Ibid. 12 p.
78. Plačiau dainuojama kitas variantas:

Plaukia žaselė
Per Nemunėlį, —
Gir-gir-gir,-gar-gar-gar-
Per Nemunėlį.
— — — — — —

Eina mergelė
Margon klėtelėn,
O-čia-čia, o-pa-pa
Margon klėtelėn...
IMA

79. A, Afonasjef. *Poetičeskija vozzrenija slavjan na prirodu.* Moskva, 1865 I T. 6 p.
80. Deja, visos dainos teksto Stasys Šimkus neužrašė. Užrašė tik pirmą posmą, refrėną ir melodiją.
81. Dr. R. van der Meulen Rz. *Die Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer. Leiden, 1907.* Šį veikalą išvertė į lietuvių kalbą prof. M. Biržiška išleido Vilniuj, berods, 1920 ar 1921 metais.

82. A. N. Veselovskij. *Psichologičeskij parallelizm i evo formy v otraženijach poetičeskavo stilja.* Sobranije Sočinenij, S. Peterburg, 1913, I Tomas.
83. Ibid. 131.
Jurgis Baltrušaitis tikina, kad, suvokiant žodžių veiksminius kerus lengviausia išmokti svetimų kalbų. Indas Suravardi, šiuo metodu rusų kalbos mokydamos, į tris mėnesius laisvai jau Dostojevskį skaitęs. Smulkiau apie tai žiūr. mano str. *Darbas ir Menas* („Lietuva" 1920 m. geg. 1 d.) ir „Laiškai apie kultūrą" („Skaitymai").
84. Ibid. 131 — 132.
85. Ibid. 136.
86. Ibid. 140.
87. Ibid. 153.
88. E. Aničkov: *Istor. russkoj liter.* 199 p.
89. Veselovskij. *Poetika* I T. 206 p.
90. Šioje dainoj palaikiau tarminę rašybą.
91. H. Morf. *Aus Dichtung und Sprache der Romanen.*
92. A. Potebnja. *Objasnenije malorusskich i srodnych pjesen.*
93. A. Veselovskij. *Poetika,* I T. „Iz istoriji epiteta".
94. Ibid.
95. Tiesa, jeigu žodžiu mergelė (mergaitė) norima apibūdinti tariant jos stonas (neištekėjusi), tai mergelė gali būti ir nebe taip jauna. Bet čia jau daugiau literatūrinis posakis, liaudies poezijai svetimas.
96. Basanavičius. *Žiponas bei žiponė ir auksingumas bei sidabringumas lietuviškun dainun.* Tilžėje, 1885,
97. Veselovskij. *Poetika.*
98. A. Potebnja. *Mysli i jazyk,* Charjkov, 1913.
99. Veselovskij. *Poetika.*
101. Zbiòr Wiadomości do antropologiji Krajowej, III T. Kraków, 1879.
102. Jonas Žilius nori įrodyti, kad lietuvių pasakos yra didelio lietuvių senovės epo nuotrupos (rankraštis).
103. J. E. Wackernell *Das deutsche Volkslied.* Hamburg, 1890.
104 A. Veselovskij *Poetika,* 128 p.
Reikia pabrėžti, kad Veselovskis tokią chronologiją nustato epiniams pasikartojimams, pasiremdamas lyriniais, kurie jam lengviau pavyko išanalizuoti. Nuo lyriškų pasikartojimų pareina jis į epinius analogijos keliu.
105. Rhesa, *Dainos* pusl. 237.
106. Ibid. pusl. 7-8.
107. „Hinausging Värterlein, hinausbückte er sanft (zart und leise)".
108. R. Müller — Freienfels. *Poetik,* Berlin, Lpz 1921, 19 p.
109. G, Ferrero, *Les lois psychologiques du symbolisme,* Paris, 1895.
110. Volkelt, *Der Symbolbegriff in der neuesten Aesthetik.* Jena, 1876.
111. Benedetto Croce, *Estetica.* 1909.
112. Creuzer, *Symbolik und Mythologie der alten Völker,* Leipz. 1836-43, 4 tom.
113. W. Menzel, *Christliche Symbolik,* Rgbg, 1854.
114. Michelet, *Origines du droit français cherchèes dans les symboles et formules du droit universel.* Paris, 1900.
115. Balys Sruoga: *Keletas minčių Jurgio Savickio „Šventadienio Sonetus"* paskaičius. „Skaitymai, XXIII knyg.
116. Aničkov, *Pjesnja* (Ist. r. liter, Izd. Sytina, I tom 200 p.)
117. Veselovskij, *Poetika* I t.
118. Reikia atsiminti, kad dar ir dabar kaikur berniokai miega vasarą (kartais ir žiemą) — pas žirgą, o mergiotės — klėty.
119. Prof. dr. B. rašančiam šias eilutes pasakojo tokį atsitikimą. Jisai, maždaug prieš 25—30 met., mokydamos lietuvių kalbos turėjęs lietuvaitę mokytoją sodžiuj, Įsrutės apilinkėj. Bevaikščiojant jiems po laukus, jis kartą nusiskynęs linų žiedų ir norėjęs tokį buketą merginai įteikti. Mergina baisiai supykusi, atsisakiusi pasiaiškinti kodel, ir nutraukusi su juo pažintį. Manydamas, kad tai lietuvių simbolikoj turi kokios reikšmės, kreipėsi į senį prof. dr. A. Leskien'ą, prašydamas paaiškinti. Bet ir šis pritiręs senis nieko nemokėjęs pasakyti. Taip tasai prof. B. ir nesužinojęs merginos supykimo priežasties.
120. Palyg. JLD, 453, kur vietoj *rugių* žiedo kalbama apie *miežių* žiedą, vietoj *visam savo amželiui* eina *visam tavo amželiui.*
121. Bartsch, *Dainų Balsai* I Tom. 54 p.
122. J. Juškevičiaus pastaba, *Svotbinės dainos,* 529 p.
123. V. Jagič, *Archiv für Slavische philolog,* I T. 311 p.
124. Vertimas ir prierašai pasiliko rankrašty (Jurgio Baltrušaičio archyvas).

DZŪKŲ POETIKA.

Dainavos krašto liaudies dainos.

Prof. V. Krėvės Mickevičiaus surinktos

Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys. Kaunas, 1924 m. 298 pusl.

Miškas nyko, saulė teka,
Iš vainiko rasa krinta.
109,211*)

Gerkit, svečiai, žalią vyną,
Baltos žąsys, rasą.
88, 178

Mes dar tebegyvename tautosakos rinkimo laikotarpį; matyti, mes dar negreit žinosime, kokį lobį turime mūsų tautosakos pavydale. Tuo labiau, kad tautosaka dar ir nūdien tebekūriama. Pirmieji tautosakos rinkėjai ir leidėjai tenkinos tiktai faktus surašę, juos, kaipo žalią medžiagą, atidavę skaitytojo nuožiūrai. Retkarčiais daugiau ar mažiau akili mokslininko nuovoka įžvelgdavo vieną kitą pranašesnį mūsų tautosakos bruožą ir jį pabrėždavo įvadoje į leidinį ar atatinkamose pastabose. Mokslininko tyrimo medžiaga kaskartas tačiau auga, ir kartą padarytos išvados tenka vėlei ir vėlei papildyti ar net reviduoti. Tolydžiu auga tyriamoji medžiaga, tolydžiu auga ir jos tyrimai bei išvados. Ir nūdien šis darbas jau yra tiek išaugęs, kad iš jo paties tenka padaryti tam tikrų pamokomų išvadų.

Tai yra, nūdien leidžiamiesiems tautosakos — „žaliosios medžiagos" — rinkiniams statomieji reikalavimai nebegali būti tokie pradžiapradžiški, kokie buvo visai suprantami pasitinkant pirmuosius tautosakos rinkinius. Jeigu ir nūdien ne visuomet dar galime drauge su nauju tautosakos, ypač dainų, rinkiniu, pastumėti, pasakytau, dainologijos mokslą pirmyn, tai vis tiktai naujuosiuose leidiniuose turėtų būti padaryta visa, kad dainologijos mokslo pastumėjimą palengvinus: naujuosiuose leidiniuose turėtų būti atsižvelgiama pirmtakūnų darbų ir nuopelnų.

„Dainavos krašto liaudies dainos" humanitarinių mokslų fakulteto leidinys neatrado toksai, kuriuo būtų galima visai pasitenkinti. Jis gal galėtų būti pamokomas pavyzdys, kad ir žalioji medžiaga turėtų būti paduodama kiek daugiau organizuotame pavydale, — juk, berods, ir Lietuvių Mokslo Draugija rengiasi savo archyvo sasiuvinius paleisti į viešuomenę, rengiama ir kitų leidinių, pagaliau ir patsai tautosakos užrašinėjimas tebeina!

„Dainavos krašto liaudies dainos" — leidinys — be jokios įvados, beveik be jokių paaiškinimų. Labai gera būtų, kad leidiny būtų nurodyta, bent kiek tai liečia svarbiausius, įdomiausius motyvus ar poetines formulas, kur kituose leidiniuose galima rasti jų variantų.

---

*) Pirmas skaičius ženklina puslapį, antras dainos numerį. Tos pat tvarkos bus prisilaikoma ir ženklinant tolimesnes citatatas. Kadangi šį kartą mums rūpi ne filologinė kalbamų dainų savybė, tai ir toliau nesirūpinama laikytis tarmiškos rašybos.

Tokių nurodymų nesimas labai apsunkina, jeigu ne dainų tyrimo darbą, tai bent rinkinio naudajimą. Pavyzdžiui, norėdamas susekti keletą variantų apie žilelę ar apie meilatės marškinėlius, turi nedėkingai eikvoti ilgas—ilgas valandas mūsų tautosakos tomus bevartydamas. Tokių komentarų nesimas ir specialistams dainologams daug laiko suėda, o į platesnę visuomenę tai veikia neigiamai. Ypač teigiami tokie nurodymai būtų mokyklos reikalams. Jeigu galima susitaikyti dar, kai tokių komentarų nėra privatinės ar smulkesnės iniciatyvos leidiniuose, tai iš universiteto leidinio norėtūsi jų turėti: metas pradėti tautosakos rinkimo darbą tvarkingai dirbti, ir inicatyva neprošal būtų universitetui pasiimti. Tuo labiau, kad didesnio pasiruošimo ir darbo reikalingas tiktai pirmas stambesnis leidinys. Pagaliau, ir pirmą leidinį žinovui ne taip jau sunku sudoroti — ne gi kiekviena daina, ne kiekvienas motyvas ar formula reikalingi tų bibliografinių komentarų! Kalba eina ne apie paprastasias bernioKiškai — mergiškas dainas, bet apie ypatinguosius motyvus ar simbolius, ar kurias kitas įžymesnes savybes, kurių atskiruose rinkiniuose ne taip jau daug pasitaiko.

Kas liečia kalbamąjį rinkinį, tai jame nieko nepadaryta, kad palengvinus skaitytojui tiekiamojoje medžiagoje susivokti. Šiuo žvilgsniu šiame rinkiny yra tokių dalykų, kurie ateity yra taisytini. Sudėta dainos be jokio suskirstymo, be jokios klasifikacijos: norėdamas kokį smulkų variantą patikrinti — važinėk po visą rinkinį, po visus tris šimtus puslapių! Net nepaduota dainų sąrašo ar turinio! Net dainų numeravimas pertraukiamas rinkiny ne vieną kartą, — pradedama vėl nuo pirmo numerio: norėdamas cituoti dainą ir nurodyti šaltinį — gauni vartoti vietoj paprasto vieno—dų skaičių, kas didesniame darbe sudaro žymių nepatogumų. Tokiu numeravimu, matyti, norėta suskirstyti dainas sulig užrašimo vietos. Šioks dainų suskirstymas šiame rinkiny vargu bau galėtų būti pateisintas. Vieta, kaipo klasifikacijos pamatas, galėtų būti pateisinta, jeigu būtų siekiama filologinių tikslų, arba jeigu rinkinio dainos būtų kilusios iš kraštų, besiskyriančių kiek žymiau geografine padėtim ar istorinės laimės žvilgsniu, kaip antai Rytprūsiai ir Dzūkija, Suvalkiečiai ir Žemaičiai ir t. t. Gi Marcinkonys, Merkinė, Perloja, Valkinykai — visa tai Dainavos kraštas: kokios gi žymesnės prasmės čia gali turėti vieta, kaipo klasifikacijos pagrindas? Teisybė, tos vietos turi kai kurių tarmiškų skirtenybių, bet tarmė šį kartą vargu bau galėtų būti klasifikacijos pagrindas. Suprantamas daiktas, mūsų dainas klasifikuoti ar paduoti dainų rinkinio turinys yra labai sunkus uždavinys, labai sunku tiksliai nustatyti klasifikacijos pagrindas ir klasifikacija išlaikyti. Tautosakos rinkiniuose yra naudojama ne viena klasifikacijos sistema. Tegu gi jos visos nėra tobūlos ar tikslios, tačiau vis tiktai geriau davus kad ir netobūlą daiktą, negu nieko neduoti.

Žymi dauguma mūsų dainų rinkėjų, gal tiktai išskirus prof. dr. Niemi ir kun. A. Sabaliauską, nepakankamu rimtumu savo pasiimtą darbą atlieka. Užrašo tiktai pliką dainos tekstą, kuris, galų gale, dainų tyrėjui, palyginamai, maža tepasako. Čia netenka jau kalbėti apie svarbiąją dainos dalį, — jos melodiją: ja ne kiekvienas

gali užrašyti. Dėl visą kitą reikalingą medžiagą kiekvienas daugiau ar mažiau sumanus užrašinėtojas gali surinkti. Labai svarbus dalykas dainų tyrėjui — kirčiai. Ne tiek kalbamieji, kiek dainuojamieji kirčiai. Dainos tekstas, be melodijos ir kirčių, yra nelyginant kadaisia buvusių gražių rūmų laužas. Iš to laužo medžiagos — ne visuomet, ne kiekvienas gi gali restauruoti pirmykštį dalyką. Dainuojamieji kirčiai yra labai reikalingi suvokti dainos ritmikai, ne kartą ir dainos kilmei, o mūsų dainų rinkėjai, kaip susitarę, juos, dainuojamuosius kirčius, apleidžia. Labai apgailėtinas apsileidimas!

Ytin svabų vaidmenį vaidina mūsų dainose dainavimo būdas: ar pavieni asmenys dainą dainuoja, ar choru, ar antifoniškai, ar sutartiniškai, ar dainuoja dviesa, triesa, keturiesa... Niemi — Sabaliausko rinkiny atkreipta tinkamo dėmesio į šį dalyką, — ir dainologams atsivėrė visai naujas pasaulis. Ir ne tik dainologams! Tasai rinkinys metė labai gyvos šviesos į tautosakos apskritai, kaipo tokios, pradžią, užuomazgą ir ūgį. Tasai rinkinys iškarto išsprendė keletą problematiškų tautosakos istorijos dalykų, ties kariais veltui blaškėsi ir Aleksandras Veselovskis ir Otto Böckelis, ir eilė kitų garsių vyrų, kurie, neturėdami *musiškės* medžiagos, galų gale gavo pasitenkinti hypotezomis. Sunku tikėti, kad Niemi — Sabaliausko pabrėžta mūsų dainų dainavimo savybė būtų išsilikusi gyva tiktai šiaurės rytų Lietuvoj. Bent jos pėdsakai turėtų būti žymūs ir kituose Lietuvos kraštuose, tiktai dainų rinkėjai nekreipia, turbūt, į tai reikalingo dėmesio ir nefiksuoja dainavimo būdo. Arba, jeigu dainavimo būdas kituose Lietuvos kraštuose nėra taip raiškiai skiriamas, kaip šiaurės rytų Lietuvoj, tai šis dalykas vėl būtų labai svarbu tiksliai žinoti. Tuomet suvokus, kodel, kokiu būdu ši dainų savybė užsiliko tiktai šiaurės rytuos, vėl atidengtumėm ne vieną tautosakos gyvenimo paslaptį. „Dainavos krašto liaudies dainos" šiuo reikalu nieko mums nedavė. Del praeities nieko nebepadarysi. Bet labai svarbu, kad bent ateity dainų rinkėjai atkreiptų į tai tinkamo dėmesio, ir, kiek galima, tiksliau užrašinėtų [1]).

Ne mažiau svarbus dalykas dainose ir dainavimo momentas. Ir šiuo žvilgsniu „D. Kr. Liaudies dainos" ne kiek labai tepatenkina. Šiaip ar taip, dauguma mūsų dainų yra (ar buvo) surišta su atatinkamu veiksmu, kurį gyvendinant jos buvo kūriamos ar dainuojamos, kurio ritmas yra tolygus dainų ritmui. Vėliau, daugelis dainų atatrūko nuo veiksmo, dainos pasidarė savistovios, net ritmą pakeitė. Dainų ūgio suvokimui,—labai svarbu prisikasti prie dainų genezio. Ir čia ateina į pagalbą apeigos. Ne kartą vien tiktai apeigomis paaiškinama ir dainų prasmė, ir atskiri simboliai, kurie be apeigų mums būtų visai nesuprantami, kaip, pavyzdžiui, lino žiedo užkritimas už vainikėlio ar putinėlio kraujuotas simbolis. Užrašinėjant dainą negana pasakyti, kad tai yra, pavyzdžiui, vestuvių daina. Vestuvės — ilgos ceremonijos, susidedančios iš įvairiausių veiksmų. Jeigu daina yra "vestuvių", reiškia ji aiškiai yra surišta su kuriuo nors veiksmu. Ir dainų tyrėjui labai svarbu, kokios rūšies yra tasai veiksmas — ir Lietuvoj ne visur vienodos vestuvių apeigos, ne iš

---

1) „Dainavos krašto dainų" buvo užrašytos ir melodijos su pagalba fonografo. tik jos paliko Petrapily (M. Akad.), kur buvo pasiųsta dar 1909 m.

vienodų veiksmų susededa! Arba „D. K. liaudies dainose" randame pažymius: „Kalėdų daina", „gavėnios daina"... Vėlei labai neaiškus, klaidinantis apibudinimas. Jeigu daininninkas(-kė) pririša kurią dainą prie tam tikro laikotarpio, reiškia, turi ir tam tikro pamato. Bet kurio? Kalėdos, gavėnia — ilgas laikas, visokių dalykų tą laikotarpį pasitaiko. Kalbamajame dainų rinkiny del tokio netikslaus apibudinimo pasitaiko dalykų, kurie galėtų be atatinkamų paaiškinimų iš dainininkų, nuvesti skaitytoją kartais į pagundą.

Šit keletas pavyzdžių. Kalėdų dainų tarpe pažymėta:

Ir prijojo pilnas dvaras kazokų,
Ir paėmė mano vyrą laidoką. (bis
Ne taip man gaila vyro laidoko,
Kaip man gaila, kad nedrūtai surišo... (bis
280, 113

Kokiu būdu ši daina prilipo prie Kalėdų? Aš esu girdėjęs Alytaus apylinkėj dainuojant:

Aš pasėjau levandrėlę daržely. (bis
Levandrėlė nė žiedelio nedygo. (bis
Ir prijojo pilnas kiemas kazokų, (bis
Ir suėmė mano vyrą laidokų. (bis
Man ne gaila, kad jį jauną suėmė, (bis
Tik man gaila, kad ne kietai surišo ... (bis

Ir ši dainelė lygiai taip pat pasibaigia, kaip pirmoji. Bet mano girdėtoji yra aiski eitinė, maršas (ritmas, melodija!). Pagaliau tame pat rinkiny yra dar variantas:

Aš pasėjau levandėlę darželin, } bis
Levandėlės nė diegelis nedygo... }
Levandėlės nė diegelis nedygo, } bis
Darželėlis žialia veja užėjo... }
229, 13

Toliau ši dainelė yra nuklypusi savo struktūra ir ritmika į šalį. Rinkiny nepažymėta, kad ji yra kalėdų. Paskutiniu du variantu duoda progos ieškoti dainos kilmės ne Kalėdų fakte. Kodel pirmasai variantas turi būti Kalėdų daina — nežinia. Tuo labiau, kad tokia pat gudų dainelė yra lygiai taip pat dainuojama. Gal ji ir pasiskolinta iš gudų? Arba vėl — kita kalėdinė:

Noriu šokt, noriu šokt,
Bijau pikto vyro:
Už skobnelių sėdėdamas,
Kaip šunelis urzgia...
280, 114

Ši dainelė būtų kiek suprantamesnė, kaipo kalėdinė — gal net yra čia kiek šokio ritmo. Bet dainos motyvas — rusiškas. Rusų dainose nuolat skundžiamos, kad žmona nori su berniokais šokti („guljatj"), o vyras, kaip šuva, širsta. Lietuvių dainuose šis moty-

vas — disonansas. Kodel jis prilipo prie Kalėdų — galėtų paaiškinti tiktai apeiga, bet ji nėra fiksuota. Tuo tarpu yra paduota keletas kalėdų dainų, kurios aiškiai yra surištos su žaislais, burtais, šokiais, kurie galėtų vykti kalėdų metu. Jų aprašymas dainų prasmę ir simboliką nušviestų. Reikia atsiminti, kad terminas „kalėdų daina" apima ne tik kalėdų laikotarpį, bet ir adventą, kuris dzūkuose skiriasi nuo kitų Lietuvos pakraščių advento. Būtent, dzūkuose advente yra (buvo) leistini visokie žaislai ir šokiai, kurie gausiai ir vykdavo. Tat jų aprašymas yra būtinas: jie ir pasakytų, kodel tam tikros dainos yra vadinamos kalėdų dainomis.

Atrodo, panašų dalyką turime ir dainose, kurios yra pažymėta „gavėnios daina", kurių dauguma yra kariško pobūdžio. Ir jos net iš kariškųjų tarpo išsiskyria: jos neištirpsta, kaip paprastai dedas mūsų karo dainuose, erotikoj, daugelis jų net visai be meilės elemento, jose minimos Perloja, Palanga turi daugiau reališkų savybių, negu ne gavėnios dainose (žiūr. p. p. 273—278, Nr. Nr. 97 — 106), o dainos vistiktai surišta su gavėnia! Arba sekama, irgi „gavėnios" daina:

Ateis šaltas rudenėlis —
Ir bus gailių ašarėlių:
Vieni važiuos į veseles,
Kiti rengsis į vaiską.
Aklus, raišus brokavojo,
Senus, jaunus toli varys.

Ir atvarė į *Turciją*,
Į tą pačią *Kalvariją*.
Kalvarijos gražus miestas,
Akmenėliais brukavotas,
Mus brolelių išvaikščiotas,
Ašarėlėms numazgotas . . .
162, 335; palyg. 161, 334

Vargu bau būtų galima čionai įžiūrėti kurį kitą miestą, negu buvusios Suvalkų gubernės Kalvariją (buvęs rusų apskrities miestas), prie kurio Dzūkija, berods, neprieina, kuris jiems atrodo tiek tolimas, kaip ir pasakingoji Turkija. O rusų laikais į apskričių miestus daugybę naujokų suvarydavo, kurie smūrtaudavo, „ašarėles liedavo" ir tipiškas naujokų dainas dainuodavo!

Miestas brukavotas, ašarėlėm numazgotas naujokų dainų būtina strofa visoj Lietuvoj, susikūrusi tuomet, kai rusai įvedė naujokų šaukimą. Naujokai tą dainą dainuodavo rudenį. Pacituota daina yra užrašyta iš moters lūpų. Kodel, kokiu būdu geroji mergelė dainą su gavėnia surišo? Pagaliau, čionai prie gavėnios dainų priskirta ir garsioji dainelė, pergyvenusi tokį sudėtingą likimą, kaip „Ir atlėkė juoda varna" . . . (156, 326).

Šiaip ar taip, ties šiuo klausimu (kodel priskirta) dainologas negali neapsistoti. Visviena, kokie dainologo sampratavimai būtų, — jie būtų svaresni, jeigu būtų paremti daininінkų gyvu liudymu, kodel jie taip suvo dainas skirsto. Būtų labai svarbu pačių daininінkų nuomonę žinoti, ar tos dainos yra gavėnios tiktai todel, kad jos liūdnos, ar del kurių kitų priežasčių?

Tokie pat dalykai dedasi ir su vestuvių dainomis rinkiny; kitos gi aiškios vestuvių dainos, kaip antai 283, 123 ar 288, 140 jau visai nepriskiriamos prie vestuvinių. Reiškia, jau jos nuo apeigos atatrūko? Jau patys daininінkai jų neberiša?

Ar kurie keblumai įvyko beužrašinėjant?

Prie „piemenų dainų" rinkiny priskaityta vėlei įvairios kilmės ir rūšies dainos. Pavyzdžiui garsusis maršas „Aš pasėjau vieną pupą" (170, 354), arba garsioji šokių daina, kurią dar Rėza žinojo ir pavadino „Vilkelio svodba". Šio dainos varianto pabaiga anaiptol neduoda progos priskirti ją prie piemenų dainų. Būtent:

Žąsinas kankliavo,
Zvirblukas dainavo,
O vilkelis tancun vedė
Ožką laibakoją.

Ožka bešokdama
Vilką pamylėjo,
O vilkelis nabagėlis
Jos vis piaut norėjo...
173, 359

Paskutinėj strofoj aiškiai matyti dainininko sintetinė ranka, visa daina per tat įgauna gilesnės prasmės.

Paduotieji pavyzdžiai parodo kiek *svarbu užrašinėjant dainas nurodyti dainavimo momentas*, ir į kokias pagundas gali vesti tokių paaiškinimų nebuvimas.

Todel mūsų dainų rinkėjai privalėtų kreipti kuodidžiausio dėmėsio į *tikslų dainos dainavimo momento nustatymą* bei *į tuos pagrindus, kuriais atsiremdami dainininkai pririša dainą prie tam tikro laikotarpio.*

Taip pat būtinai reikalinga duoti kiek galima tikslesnį apeiginių veiksmų ar šokių bei žaidimų aprašymą, su kuriais surišta daina — dažnai tenai ir glūdi dainos gyvenimo paslaptys. Tai yra pagrindiniai dalykai, be kurios sunkiai teįmanoma rimtesnė dainų studija, ir kurius mūsų dainų rinkėjai taip uoliai aplenkia! Pagaliau, būtinas reikalas, kad dainų rinkėjai duotų ir geografinių žinių, charakteringų tai vietai, kur dainos užrašinėjama. Ir šios aplinkybės nemaža gelbsti mokslininkui nušviesti kaikurias tautosakos gyvenimo savybes. Tuo labiau tai reikalinga daryti pas mus, kai mūsų šalies žemė dar tiek maža teištirta, kai mes apie atskirų kraštų bei pakraščių geografines savybes dar tiek maža žinių teturime!

Šių visų būtenybių leidinys „Dainavos krašto liaudies dainos" nepatenkina, ir todel žymioj daly nustoja tos vertybės, kurios būtų galėjęs turėti... Tebūnie tai priminimas ateities darbininkams, kad mes, jau atgyvenome tąjį laikotarpį, kurį ir tautosakos faktai galėjo būti teikiami publikai griuvėsių pavidale... Jei ne darbas, tai bent medžiaga — metas organizuoti!

I

Bene kiekvienas tautosakos rinkinys, viename krašte užrašytas, yra savyje aprėžtas vienumas. Nelyginant tai būtų kurio individualinio poeto eilėraščių rinkinys ar kartais net ir už tokį rinkinį tikslesnis. Rėzos, Juškos, Basanavičiaus, Niemi-Sabaliausko ir kt. užrašyti tautosakos rinkiniai — vis tai atskiros individybės. Aiškus dalykas, jie visi ir labai daug ko bendro turi. Jų visų pagrinde glūdi sentimentališka, erotiška lyrika, kuri visą mūsų poetinę tautosaką perdėm persunkia. Kaip motyvų žvilgsniu — ar tai būtų karo dainos, ar apeigų, ar šokių, darbo, ar tai jos liestų kai kurius istorinius faktus bei šiaip gyvenimiškuosius reiškinius, taip ir poetinių formulų žvilgsniu (simbolika, metaforinės konstrukcijos ir pn.) didelėj daugumoj mūsų dainos suvedama į erotines pradžiodalas. Ir ši savybė yra

bendra visiems mūsų tautosakos rinkiniams. Daugybė tų pačių motyvų eina per visus rinkinius, daugybė ir tų pačių poetinių formulių, net poetinės ideologijos faktų visuose rinkiniuose vienoda prasme pasikartoja. Iš to mes ir suvokiame mūsų tautosakos pagrindines savybes. Bet čia prasideda ir tautosakos rinkinių skirtumo pažymiai. Nėra tokio motyvo, kuris visuose rinkiniuose būtų vienodai rutuliojamas, reta tokia poetinė formula, kuri visur būtų vienodai pavartota. Kiekviename tautosakos rinkiny pasireiškia, jeigu jau ne stilius, tai bent daugiau ar mažiau raiški manera bendriesiems motyvams rutuloti, bendrosioms poetinėms formuloms naudoti, manera, kuri žymioj daly priklauso nuo vietos istorinių ir geografinių aplinkybių. Ne be to, kad atskiruose rinkiniuose nebūtų specifinių motyvų ir formulų, kurie yra ytin charakteringi vienam Lietuvos kraštui, kurie kitur būtų nesuprantami svečiai.

„Dainavos krašto liaudies dainos“ — poetinės tautosakos rinkinių šeimoje pilna prasmė individybė. Dainavos kraštas — Dzūkijos pažiba: auksasparne Vinco Krėvės plunksna net už Lietuvos sienų plačiai pagarsintas, kaipo dainų kraštas.

Ir Lietuvoje — kitose provincijose maža kas tiksliai susivokia reališkose Dzūkijos gyvenimo aplinkybėse, dzūkų žmonių būde ir kūryboj. Daugelis vaizduojas, kad dzūkas yra toks žmogus, kuris pasistatęs varganą lūšnelę ant baltų smilčių kalnelio, tiek ir težino, by tik dainuoti. Mūsų dienų heroinės kovos su lenkais kitose Lietuvos provincijose vėlei pagimdė ištisų legendų apie dzūkus. Vėlei vaizduojamos, kad dzūkai ne tiktai blogi gaspadoriai — driskiai bei pasiutę dainininkai, vaizduojamos, kad dzūkai yra ir užkeikti laisvamaniai, kurie bekovodami del savo laisvės gali ir marias perbristi, ir kalnus sugriauti, ir drąsos stebūklus rodyti... Atrodė, kad ir dzūkų dainos turėtų būti kaž kokios ypatingos, kaž kokios nepaprastos.

Iš vieno kalbamojo rinkinio medžiagos apie visą Dzūkijos tautosaką gal ir nevertėtų spręsti, bet šiaip ar taip kalbamasai rinkinys yra dzūkų atstovas.

II

Dzūkiškos savybės jau ima reikštis dainose, kurių motyvai, atrodo, bus iš kitur į Dzūkiją atplūdę, kurius dzūkai priima ir perdirbinėja. Aukščiau jau pabrėžėme svarbią pataisą, kurią dzūkai įnešė į senąją dainą »Vilkelio svodbą«. Dar įdomesnė šiuo žvilgsniu dar Rėzos užrašyta daina — »Žvirblytis«. Dzūkai ją baigia šitaip (Žvirblytis — nušautas, parvežtas, iškeptas, valgomas):

. . . . Visiems teko:
Tėveliui galvelė
Del razumėlio,
Broleliui kojelės
Del greitumėlio,
Seselėms sparneliai
Del bistrumėlės,
Motulei žvirblelis
Del sveikatėlės...
174, 365

Šios sintetinės moralizuojončios pabaigos nei Rėzos, nei Juškos užrašyti variantai neturi. Reiškia, dainušninkai dzūkai yra kur kas racionališkiau nusistatę, negu arčiau pajūrio gyvenančios giminės. Tuo labiau, kad dzūkai tą dainelę priskyrė piemenų dainų šeimonl

Ištikrųjų, racionalizmas niekur kitur tiek nepasireiškia, kiek dzūkų dainose: niekur kitur *razumėlis* tokio vaidmens nevaidina, kaip pas juos! Pavyzdžiui:

Bėkit, broleliai, galan valakų:
Galan valakų raitų pulkelis.
Raitų pulkelis ir geria ir valgo,
Tik vienas bernelis nei geria, nei valgo.
Nei geria, nei valgo, tik *Dievulio prašo:*
Dievulį duokį razumną mergelę.
— — — — — — — — — —
— *Dievuli, duokie bagotą uošvelį* —
Dažnai nuvažiuočiau, viešnagę turėčiau...
16,22

Tėvas girias, kad jo dukrelė:

Valioj užaugyta, ilgai migdyta,
Razumniai išmokyta.
187.25

Tiek ji esanti „razumna“, kad bernas jos nevertas. O ir dukrelė didžiuojas savo bernužėliu, kuris esąs:

Plaukelių geltonų,
Veidelių raudonų,
O jo razumėlis —
Už visų didžiausias
60,116

Dzūkų dainininkei mergelei ne tiek svarbu bernioko gražumas, meilumas, kiek „razumėlis“. Kitoj vietoj mergelė pareiškia:

Vai nors tu gražus, nors tu patogus, —
Durnas tavo razumėlis!
180,6

ir atsisako už bernioko tekėti! Dzūkų racionalizmui reikštis nereikia nė „razumėlio“ minėti (kuris vis tiktai yra minimas labai gausiai), — jisai reiškias ir jų poetinėj ideologijoj.

Juškos rinkiny „Lietuviškos dainos“ yra paduota (Nr. 356) garsioji daina apie tai, kaip „Ėjo šiaučius per miestelį, nešins kurpalių maišelį“, kaip jis pakliuvo pas Maušą, pasigėrė, kokios jį bėdos paskui ištiko... Kaip matyti iš Juškos varianto refrėno, iš pradžios tai buvo užustalės „linksmos kompanijos“ daina, o gal ir šokių giesmė. Ir šią dainą dzūkai labai racionalistiškai sumaigė.

1) Siuvė šiaučius daugel metų,
Pasisiuvė sau čebatų. (bis

2) *Ėjo šiaučius per miestelį,*
Nešė kurpalių maišelį.

3) Šiaučiaus koja kaip paslydo —
Visas svietas tai išvydo. (bis

4) *Šiaučiuvienė gera žmona,*
Kėlė šiaučių, kaip tą poną. (bis

5) Šiaučius gerą nakvinę turėjo:
Po Maušos slenkščiu gulėjo. (bis
6) *Atsiminki, pijokėli, kas yra bažnyčion* (?)
O tu geri arielkėlę iš pilnos sklenčios. (bis
7) *Daugiau žiūri ant panelių,*
Ne kaip ant šventų knygelių. (bis
286,133

Iš Juškos varianto pilnumo, linksmumo, laisvumo — nieko nebeliko; čia netikusiai daina sutrumpinta, sudraskyta ir sulopyta. Juškos įstabiai smagųjį refrėną pakeitė čionai strofos antros eilutės kartojimas; 6 ir 7 strofose tasai kartojimas yra priešingas teksto dvasiai. Pradedant 5 strofa dainos ritmika sulaužyta, toliau jau ji visai palaida. „Šiaučiuvienė gera žmona“ — biržėnų posmas. Biržėnų, tame žvangančiai skaisčiame biržėnų jumore posmas „staršinienė gera žmona“ toks mielas šeimos narys, o dzūkų pritaikyme — kaip Pilypas kanapėse. Dzūkai sukaupė visą dėmėsį ties „moderniška“ morale — sunkia racionalistiška, tvarkomąja ranka prislėgė dainos lakumą! Tiktai nereikia manyti, kad toji dzūkų tvarkomoji ranka visuomet taip panaši į letena. Šit kitas, vėlei labai įdomus egzempliorius (pažym. „vestuvių dainą“):

1) Kūliau, kūliau šiaudus be grūdų,
Padariau alutį saldų, grynų,
2) Padariau alutį saldų, grynų,
Užgėriau mergelę skaisčią, raudoną.
3) Mano alutis — saldus midulis,
Mano mergelė skaisti nuliūdus,
4) Išėjo į lanką šienelio grėbtų,
Šienelį grėbė ir gailiai verkė.
5) Šienelį grėbė ir gailiai verkė,
Prie juodos žemelės prisikrisdama.
6) Prie juodos žemelės prisikrisdama,
Savo dalelę blogą bekeikdama,
7) Kad varge gimė, vargely augo,
Už vargo bernelio ir nutekėjo.
282 — 283, 120

Stačiai stebina šios dainos, pasakytau, organizatoriška konstrukcija. Pirmos trys strofos — tipiškos užustalės gėrimo dainoms visoj Lietuvoj. Pavyzdžiui, Vabalninkų apylinkėj, dainuoja tuo motyvu gerokai į alų įsivarę seniai. Dainos 4 ir 5 strofi — paprasti „mergautinių“ dainų posmu. O 6 ir 7 strofi daugiau našlaičių ar nuskriaustų mergelių pasiguodimas, su aiškiu dzūkišku antspalviu („blogą dalelę keikdama“). Reiškia iš tokių įvairių dalykų sudaryta savyje visai išbaigta ir išlaikyta viena dainelė. Tuos atskirus, nelyginant, elementus sucementavo ta gaili, liūdna, pasiilguotina melodija, kuria ir Vabalninkų seniai savo užustalės gėrimo dainas dainuoja. Reiškia, šį kartą dzūkų tvarkomoji ranka išėjo laimėtoja. Čia tenka ytin pabrežti: linksmos Juškos dainos dzūkai nesuvirškino, ją sumakalojo, įsileido į netikusį racionalizmą, o liūdną motyvą — labai tiksliai sukonstruavo. Tolimesnis įsižvelgimas į dzūkų dainas

šią pastabą patikrina. Pavyzdžiui, garsiosios Biržų — Vabalninkų apylenkėse dainelės, kurių tenai yra tarp daug visokių variantų, apie tai, kaip bačkelė su uzbonėliu bei buteliukas su kieliškėliu „už čiuprynų pešas“, arba apie tai kaip „aš pažįstu gaspadorių, kad svečių nemyli“, dzūkų redakcijoje padaryta nei šis nei tas: — kaž koks neaiškus, netikslus kratinys. (Žiūr. „D. kr. L. d.“ 199, 60; 286, 135 ir kt.). Net linksmosios piemenų dainelės ar tauškalai, kurie kituose Lietuvos kraštuose pasižymi naivumu, primitiviškumu ir paprastumu, dzūkuose dažnai nustoja šių skaisčiųjų savybių; dzūkų piemenų dainelės dažnai yra ne betaipė pradžiapradžių žmonių kūryba, bet sudėstytos iš įvairių posmų, išpešiotų iš įvairių įvairiausių dainelių. (Žiūr. „D. kr. l. d.“: 170, 354; 173, 360; 174, 363 ir kt.). Kartais gi pagaunama kokia dainelė ir „supiemeninama“ (170, 355; 175, 367; 175, 367; 175, 358). Kas be ko, yra ir dzūkuose tikrų piemenų dainų, bet jos toli gražu nebėra tokios primityviškai naivios, tokios skaisčios, kokių mes turime Niemi — Sabaliausko rinkiny. Arba vėlei gana keistos kilmės daina apie tai, kaip Jonas pateko į klėtį pas Kristiną, (daina bene bus atsikrauščiusi į Lietuvą iš lenkų, gal net tiems patiems dzūkams tarpininkaujant; palyg. įvairius variantus lenkų ir mūsų dainų apie Jasių ir Kasią...!) Subačiaus apylinkėj yra dainuojama ypatingu skambiu jumoru, o dzūkų redakcijoj ji skamba ritoriškai, nebekalbant jau apie šios redakcijos brutalų realizmą.

Visai kas kita dedasi, kai dzūkai naudoja liudnuosius motyvus. Teisybė, motyvas, kaip užšalo ežeras vasaratėj šiaurės Lietuvoj yra kur kas plačiau išrutulotas, ir dainos tuo motyvu tenai yra tikslesnės, bet dzūkai su juo anaiptol nesielgia taip, kaip su linksmosiomis dainomis. (Žiūr. pav. 236, 28). Dzūkuose randame, pavyzdžiui, senųjų girninių dainų atgarsį. (Žiūr. 179, 3; 255, 43). Žinoma, čionai jos girninių pažymių yra visai nustojusios, jos yra tapusios grynai lyriškomis dainomis, dainuojamomis pavieniui, ne darbo metu. Tai yra, jos giminiuojas ne su šiaurės Lietuvos girninėmis — darbinėmis, bet su girninių savystovia lyrika, kuri išsivystė, kai girninės imta ir be girnų dainuoti (Palygin. Rėzos 1843 m. leidiny 2 num.; Juškos „Svodbinės dainos“ — 493). Ir tiktai viena dzūkų daina (94, 191) turi artimesnių darbinių ryšių su girninėmis, Ir visos dzūkų šios dainos sudaro savyje vienumą, yra savyje išbaigtos, jose lyrinis elementas yra plačiau ir gražiau išrutulotas, negu gimininingose dainose šiaurės Lietuvoj. Kartais su tokiais motyvais dzūkai elgias ypatingai atsargiai — jų „neperdirbinėja“ — stačiai cituoja. Pavyzdžiui:

Oi, ir atplaukė
Juodas laivelis,
Oi žiūrau: sėdi
Jauna mergelė...

Oi žiūrau: sėdi
Jauna mergelė,
Kasą šukuoja,
Sunkiai dūsuoja:

„Saulė — motutė,
Mėnuo — tėvelis,
Vytas — brolelis,
Žvaigždė — sesulė.

Saulelė motulė
Šarveliui krauti,
Mėnuo tėvulis
Dalelei duoti.

Vytas brolelis
Kelio rodyti,
Žvaigždė sesulė
Vainiko pinti“.

29 — 30,52

Šiaurės Lietuvoj (pav. ir Juškos variantai) šis motyvas labai plačiai, labai giliai išrutulotas. Dzūkų dainelėj — kaž koks deus ex machina. Šiaurėj mergelė (ar bernelis, našlaičiai) skundžias, kad nieko savųjų pasauly nebeliko, ir kreipia savo pasiilgusias akis į saulę, mėnulį, žvaigždes, kurie poetingoj vaizduotėj, turėtų atstoti savuosius ir mylimuosius. Dzūkų variante našlaitės dalią primena tiktai posakis: *Sunkiai dūsuoja*, nors ko jai dūsuoti — iš dainelės taip ir nežymu. *Juodas laivelis* primena tą gadynę, ir tą kraštą, kada ir kur Rėzos užrašytosios dainos buvo kūriamos. Dzūkai nors ir turi savo ežerų - ežerėlių, bet jų dainose tie vandenys ir jų atributai nevaidina tokio vaidmens, kaip pajūrio lietuviams mėlynoji amžinoji jūra. Žinoma, nereikia užmiršti, kad kalbamosios dzūkų dainos yra užrašytos XX amžių, o Juškos — pusėj XIX ir Rėzos XIX pradžioj. Reiškia, galimas daiktas, kad XIX amžių ir dzūkuose gyveno gražieji šiaurės Lietuvos motyvai pilnuoju gyvenimu. Galimas daiktas, tai tiesa. Bet kiek tai liečia paskutinį mūsų minėtą motyvą—vargu bau galimas. Jeigu dzūkai tą motyvą būtų turėję, — būtų užsilikę daugiau jo pėdsakų, o dabar jų nėra. Dainelės analizas parodo, kad ji bus iš šiaurės atnešta į Dzūkiją, — tai yra tikriausia. Vienas yra tiktai neabejojamas dalykas. Jeigu mes neturėtumėm dainų su šiuo motyvu, užrašytų šiaurėje, mytologininkai būtų iš džiaugsmo dangų griovę: būtų nužiūrėję šioje dainelėj senovės dzūkų religinių įsitikinimų liekaną (kaip tai daro, pavyzdžiui, R. van der Meulen).

Taip, bendrais bruožais imant, (bendrais — reiškia ir ne visai tiksliais) dzūkai naudoja motyvus — ateivius. Jau iš šių pastabų būtų galima padaryti išvada, kad racionalistas (kaip ir visi sentimentalistai neišvangiamai yra racionalistai) dzūkas blogai juokias. Trumpas žvilgsnis į dzūku jumorą mums tą išvadą patikrins.

III

Ytin pažymėtina, kad dzūkai beveik neturi tų ypatingų lietuviškų ironijos formulų, kurių taip gausiai paberta Rėzos, Juškos, ypač Niemi—Sabaliausko rinkiniuose, formulų, kurios lietuvių jumorą padaro subtelingu ir giliu. Dzūkai daugiau naudoja, tariant, *padėties jumorą:* pastato dainuojamą objektą į kokią juokingą padėtį, ir daro iš to visokias išvadas. Taip - pat daro ir kitų kraštų lietuviai. Tik čia pasireiškia ir šiokių tokių skirtumų. Visos Lietuvos dainose keikiamas senas diedas, kurio nežino kur dėti jauna žmonelė, — neatsilieka ir dzūkų moterys.

Ir atėjo penki vilkai
Seno diedo piautų:
Mėsa kieta, skūra drūta, —
Nė vilkas nepiauna!
285, 127

Lygiai gailiai ir dzūkų liurbis vyras nusiskundžia, kaip pati jį slegia:

Geria pati žalią vyną,
Aš nabagas vandenėlį...
Mano pati šešiais žirgais,
Aš nabagas šešiais žvirbliais.
284, 124

Neblogai užvažiuojama ir visų tautų tautosakų pelėdai—našlei, kuri visuomet esti lengvo būdo (273, 96). Visa tai tvarkoje, tiktai čia dzūkų dainos nieko naujo į mūsų jumorą neįneša. Čia gal daugiau dėmesio traukia tik daina apie septynias ar devynias pačias, — dzūkų redakcijoj vėl ypatinga forma:

Aš paėmiau pačią aukštą, —
Nenuplaudė man nė šaukštų.
Ok, gaila man, ⎫
Kad aš jaunas ženinuos! ⎭ Refrėnas
Aš paėmiau pačią juodą,
Nenuplaudė man nė puodų.
Aš paėmiau pačių ilgų,
Nenupiovė man nė smilgų, ir t. t.
284, 125

Šiaurėj šios dainos variantai yra nekartą užrašyti, tenai daina kur kas pilnesnė, kur kas labiau pačių „netinkamumas" pamatuota. Tenai, pagaliau, aiškiai matyti ir individualinio poeta ranka. Dzūkų variante pačių netinkamumas perdaug jau silpnai atpasakotas: čia nebe jumoras, tik nuobodumas. Savaime kįla įtarimas, ar nebus šis motyvas iš šiaurės atplūdęs į Dzūkiją? Jeigu į šį klausimą būtų galima atsakyti teigiamai, tuomet pravartu būtų apsistoti ir ties kitu klausimu: kaip santykiauja seno vyro, liurbio vyro, vėjavaikės našlės motyvai — dzūkų ir šiaurės Lietuvos redakcijos? Tiktai atsakymui į šį klausimą reikėtų turėti daugiau medžiagos, negu duoda „D. kr. l, d."

Tačiau lietuvių liaudies jumoras koncentruojas ne ties palaidaisiais motyvais. Vestuvių apeigos, ilgas dienas besitęsiančios, kur atiduodama tinkamos garbės gardžiam alučiui, saldžiam midudučiui bei pilkajai arielkėlei, — dėkingiausia dirva liaudies sąmojui reikštis. Dzūkų apeigų dainos, žinoma, kiek jas atstovauja „D. k. l. d," rinkinys, yra iš viso silpniausios. Silpniausios ir jų vestuvių dainos— ar del apeigų apmirimo, ar del kurių kitų priežasčių—tai kitas klausimas. Silpnas ir jų vestuvinis jumoras. Yra keletas variantų, kuriais dzūkų „apdainuojamosios dainos" laikosi bendrame tokių dainų lygmeny— visos Lietuvos maštabu, bet jų procentas nežymus (pav. 213, 91; 213, 92; 283, 121 ir kt). Retai pasitaiko toks, palyginamai gyvesnis sąmojus, kaip antai:

Rugytų varlelių
Ir kiaulės neėda,
O mūsų svokelės
Visa po dantimi.
168, 347

Dzūkų „apdainuojamose dainuose" tai vienas sąmoningiausių posakių, tuo tarpu, kai Juškos užrašytoje ar biržėnų — vabalninkėnų dainose (Niemi — Sabaliausko rinkinio dainos užrašyta beveik tuo pačiu laiku, kaip ir „D. kr. k. d.") tai būtų papraščiausias, tariant, skystas elementas. Kaip jau pastebėjau, racionalistiški sentimentalistai dzūkai turi palinkimo į brutalų realizmą. Vos tik pradeda

„apdainuoti“ (ypač tam tikrą vastuvių apeigų momentą), tuojau išeina iš dainos tradicijų į koliojimos lauką.

Mislinam: svokelė	Mislinom: svokelė
Slaunos giminėlės,	Kad važiu važiavo,
Ažna mūsė svokelė	Ažna mūsų svokelė
Kiaulių padermėlės.	. . . . *atšliužavo,*
	168, 347

Eina tokie „riebūs“ ,žodžiai, kurie šiaurės Lietuvoj nors ir prisiolavusioj vestuvininkų kompanijoj būtų žiaurus disonansas. „Mes visi nuodemingi“, — kaip popas sako. Blogo tono ar labai abejotinos rūšies dainelių pilni Lietuvos pakraščiai, bet niekur jų taip žiauriai skambant neteko girdėti, kaip dzūkų dainų tarpe. Ag, ir „dainušninkai“ vabalninkėnai, biržėnai turi aibes egzempliorių iš „bliuznijančių“ dainų tarpo, bet tenai bliuznijimas įvelkama į tokią mitrią sąmojaus formulą, kad pati dainelė ar dainuška, kaip ji tenai vadinama, pasidaro labai įdomi. Pavyzdžiui, šit labai ir labai abejotinos moralės biržėnų strofa:

Lenda žvirblis į stadalą, į stadalą,
Prisirišęs šiaudo galą, šiaudo galą;
Visi šventi stovi žiūri, stovi žiūri,
Kur tam žvirbliui šiaudas dūria, šiaudas dūria...

Pavojingesnė tema liaudies dainelei vargu bau begali būti!... Bet visi »pavojai« sumaningai pridengti simboliais... Dzūkai tokių poetinių priemonių nenaudoja. Jie grynai medicinišku atvirumu apdainuoja įvairias, tariant, necenzūrines kūno dalis ir, matyti, mano, kad tai stipriai pasakyta. Tat šitoksai, pasakytau, mediciniškas realizmas ir yra labai charakteringas dzūkų jumoro — jų vestuvių apdainuojamųjų dainų požymis. Pavyzdžių nesinorėtų cituoti. Mylėtojai — jų patys ras (168, 346; 168, 347; 168, 348; 169, 350; 170, 352; 211, 86 ir kt.). Ši netikusi dzūkų manera skverbiasi iš vestuvinių dainų ir į kitas. Pavyzdžiui, naktigonių daina (165, 343), kur rutulojamas popu.erus motyvas, kaip »kazokai« žydus smaugia, — tas pats bliuznijimas. Net gražioji dainelė „kai aš mažas buvau“ dzūkų redakcijoj nuvažiavo bliuznijimo keliu!

IV

Stebina mus ir dar viena perdėm prozaiška nesąmonė, įsibrovusi i dzūkų dainų tarpą, Būtent:

— — — — — — — — — — —

— Motule širdele,	Varšuvos miestelin
Neisiu už šito,	Gazietos rašė,
Ba šitas bernelis	*O mano brolelis*
Daug skolų turi.	*Vis pačitojo.*
— Dukrele, viešnele,	O mano brolelis
Kas tau pasakė?	Vis pačitojo,
Varšuvos miestelin	Ir man mergelei
Gazietos rašė.	Jaunai pasakė.,.
	233, 22

Kitame variante ši charakteringoji vieta šitaip atpasakota:

— — — — — — — — — — —

Tėvuli, širdele,
Neisiu už šito,
Ba šitas bernelis
Daug skolų turi.

Mergele jaunoji,
Kas tau pasakė?

Vilniaus miestelin
Gazietos rašė.

Vilniaus miestelin
Gazietos rašė,
O *mano brolelis*
Vis man pasakė...

88, 178

Lietuvių dainoms labai »originalus« atsisakymas eiti už bernelio. Nenoromis kįla klausimas — iš kur ši nesvietiška proza atsirado lietuvių dainose — meilautinėse? Lietuvių dainose, kur nuotaika visuomet žymiai pakelta aukščiau žemės lygmens? Dainų struktūra (šiuose dvejuose pavyzdžiuose, kaip ir bliuznijančiame jumore, palyginant, teksto nuosakumas, ypač pastangos galunes rymuoti kaip tai reiškias jumore) rodo į tų dainų amžiaus trumpumą, į jų naujovišką kilmę. Tuo labiau — »*gazietos rašė*«, — išduoda dainų »moderniškumą«, Na, posmas apie »gazietas« galėjo gimti pats savaime, kai pasipilė sodžiuose laikraščiai (variantas su »Vilniumi« konstruktyviškai ankstyvesnis už variantą su „Varšuva"). Bet kuo pateisinti „bliuznijantį jumorą" ir dainas apie prasiskolinusius piršlius, — dainas, kurios taip raiškiai išsiskiria iš bendro lietuvių dainų kontingento?

Kalbant apie šį reikalą tenka atkreipti dėmesio į dzūkų kaimynus kitataučius, kurie gal galėtų mesti kurios šviesos į vieną kitą dzūkų tautosakos bruožą.

Iš likusių gyvų lietuvių giminių dzūkai daugiausia turėjo reikalo su slavais, del ypatingų geografijos ir istorijos aplinkybių. Dzūkai sudaro kylį-pusiausalį slavų okeane, dzūkų tėviškėlėj ištisus šimtmečius slavai kryžišką naikinimo ugnį kūrė, — dzūkų tėvynėj, kaip ir visoj Vilniaus srity, Pietų Lietuvai tarpininkaujant, ėjo ir lietuvių taikusai bendradarbiavimas su slavais, per tenai buvo susisiekiama ir su Ukraina, su totoriais... Vilniaus plačiojoj srity ir gudų kultūrinis gyvenimas tolimais pereitais šimtmečiais buvo subruzdęs (spaustuvės, knygos, mokyklos). Tos srities lietuviai ir šiokiadienėj būtų nuolat su slavais susidurdavo. Ir nuostabus dalykas būtų, jei tos srities lietuvių ypatingos gyvenimo sąlygos nebūtų atsiliepusios žmonių būde, ideologijoj, tautosakoj. Nuostabus dalykas būtų, jei tos srities lietuvių tautosaka neturėtų požymių, kuriais ji būtų galima atskirti nuo šiaurės lietuvių tautosakos! Jau pati tos srities lietuvių kalba nurodo į stambią slavų įtaką. Nebekalbant jau apie plačiosios Vilniaus srities lietuvių kalbą, — dzūkų tarmė, visi jos „dzūdzinimai«, palatolizuotieji *d* ir *t*, pradžiapradžių nosinių garsų likimas, nurodo į artimus santykiavimus su slavais.

Dzūkų gyvenamosios vietos geografija jų dainose atsiliepia pirmoj eilėj tuo būdu, kad jose vyraute vyrauja kariški motyvai. Kariškų motyvų procentas dzūkų dainose nepalyginamai didesnis, negu kuriose kitose lietuvių dainose. Kitur kariškos dainos jau, taip sakant, nebeskauda, karo nuotaikos liūdėsį kitur praskiedžia gaususai erotinis elementas, berniokiškas smarkavimas, šio pasaulio gerybės.

Dzūkų gi karo dainos dvelkia neišpasakyta gėla. Tasai liūdesys, kuriuo pirmapradės karo dainos kuriama, dzūkų dainose išsiliko iki šiai dienai. Šiuo žvilgsniu, atrodo, labai reikšmingas yra faktas, kad dzūkų dainininkai liūdnąsias karo dainas vadina gavėnios dainomis. Juk tasai laikotarpis, kai mielieji berneliai traukia į karą tolimon šalelėn, namie pasilikusiems — didelė, sunki, ilga gavėnia! Kas gi kitas liaudies vaizduotėj gavėnia, jei ne tolydis liūdėjimas, tolydis kančių prisiminimas, nesiaiomas „sopulingas apsidūmojimas"? Krikščioniškos gavėnios atbalsių dzūkų gavėnios dainose nėra nė pėdsako, — jose tėra, pasakytau, *psichologiška gavėnia*. O ji gali tęstis ir nusitęsia ne tiktai prieš Velykas... Dzūkų gavėnios dainos su krikščioniška gavėnia nesurištos nei motyvais, nei kuriomis apeigomis, ir vis tiktai dainininkai atkakliai tikina, kad tai esančios gavėnios dainos! Net kitų Lietuvos kraštų naujokų dainas dzūkai priskiria gavėniai! Dzūkų tautosakos psichologijoj tai yra reikšmingiausias faktas. Ir kaipo karo dainų dainininkai, dzūkai mūsų giminių tarpe, eina pirmojoj eilėj. Tai yra jų savybė, čia priklauso jiems pirmas balsas.

Tačiau slavų giminystė atsiliepė ir dzūkų kitų dainų motyvuose, poetinėj ideologijoj bei poetinėse priemonėse.

Mano motka Rozalija
Patrepsėti pavelija,
Rodas būtau patrepsėt,
Nežinau, kas yr čebate.

Pažiūrėk in savo čebatą,
Rasi čebate iškadą,
Rasi čebate iškadą:
Abu čebatu be padų.

Atstok, boba, nemelavus,
Kad tu būtai galą gavus,
Mano čebatai geri,
Nėra tokių nė dvare...
285, 121

Šitoksai tonas, kalbant apie motyvą, šiaurės Lietuvos dainoms yra svetimas. Užtat ši dainelė primena — ir forma, ir nuotaika — rusų vadinamasias častuškas, kaip antai:

Kak menja matuška rožala —
Tri versty kozlom bežala;
I bežit — vorotitsja:
Koj razbojnik roditsja.

(kai mane motyna gimdė — tris varstus ožiu bėgo; ir bėga, ir sukas — koks galvažudys gimsta).

Juškos dainų rinkiny yra vienas kitas variantas ypatingos dainelės apie Danilą, kuri ir savo forma, ir turiniu aiškiai išsiskyria iš kitų dainų tarpo. Visų pirma, lietuvių dainos, tikrosios, vengia tikrinių vardų; dainų procentas su tikriniais vardais labai menkas. Kiek žymesnį vaidmenį vaidina dainos su geografiniais vardais (Palanga, Merkys, Šešupė, Nemunėlis...), bet asmenų vardai — labai retas daiktas. Asmenų vardai neišvengiamai duoda progos susdūmoti ties dainos kilme ir jos lietuviškumu. Danila (Danielius) perdėm slaviškas daiktas (gudiškas, ukrainietiškas). Lietuvių dainoj vardas perdėm „įtariamas". Ir turinys — lygiai „įtariamas": Sūnus — toli, kare; motyna jam rašo laišką, marčią (jo žmoną) apšmeižia: žmona jam esanti neištikima, su kitais ūliojanti, jo turtą naikinanti; grįžta Danila, — jį žmona pasitinka mylėdama, bet jis ir kal-

bėt nekalba — nukapoja žmonai galvą. Paskui apžiūri jisai savo turtus ir pasirodo, kad visa tai, ką motyna rašė, yra neteisybė, yra šmeižtas... Toliau seka šmeižto pasekmės. Šis motyvas Juškos dainų tarpe — kaip pirštas lauke: vienui vienas. Atrodo, kad motyvas yra atneštas iš svetur, iš slavų pasaulio; ir kad jis šiaurės Lietuvoj neprigijo. O dainos — įsibrovėlės, kurios liaudies sąmonėj organiniai neprigija, pasižymi ir teksto pastovumu, išlaikoma, nelietuvinama ir nesuprantami vardai. Bet dzūkų redakcijoj ši daina pergyveno visai kitokią laimę: dzūkams šis motyvas pasirodė esąs kur kas priimtinesnis. Ir dzūkų redakcijoj išlaikyta slavų epinio pasakojimo tonas, bet už tat tenai dingo *Danila* — ir vardas, ir asmuo. Vietoj Danilos figuruoja paprastas „bernelis, motulės sūnelis". Ir visas pasakojimas yra vedamas lietuvių dainų poetikos formulomis. Reiškia dzūkai šį motyvą sulietuvino; ši daina nesiskiria taip rėžiančiai iš kitų dainų tarpo. Jei neturėtumėm Juškos variantų — gal net del šios dainos kilmės lietuviškumo nepaabejotumėm, (žiūr. 75, 147; 76, 149; 77, 150 ir kt.). Šis faktas dzūkų kūrybinei psichologijai vėlei labai reikšmingas: šiaurės lietuvių dainose motyna tokioje šviesoje nevaizduojama, — pati mintis tenai svetima, nepriimtina.

Panašių dalykų matome ir apskritai šeimyninių santykių vaizdavime. Lietuvių dainose dažnai yra vaizduojama, kad vyras savo pačią lupa, bet tasai lupimas paprastai stovi virš žemės lygmens. Pavyzdžiui, pasvaliečiai dainuoja: (per vestuves)

Kad norėsi jam įtikt,
Reiks tau toli pasitikt;
Nepaspėsi atkelt vartų,
Gausi kupron jau ne kartą.

Tolygiai dainuoja ir dzūkai, pavyzdžiui:

Užmigs, užsnus girtas kazokas,
Ištruks, pabėgs vyras mano laidokas.
Dar ne kartą man galvelę sudaužys,
Dar ne kartą man kaselę sutaršys,
280, 113

Visa tai yra tvarkoj, visa tai, tariant, romantiniame fone dedas nors ir yra pamato įtarti, kad šią dainelę dzūkai iš slavų pasiskolino. Bet dzūkai tuos pačius daiktus dainuoja ir grynai slavišku (rusišku!) būdu. Pavyzdžiui:

Išėjau anta dvaro —
Vyras pačią muša!
270, 87

Šitokia proza nėra lietuvių dainų dvasioje! Arba:

Parėj vyras, parėj vyras
Iš karčiamos gėręs,
Mušė pačią, muštravojo
Ir mažus vaikelius!
296, 166

Paprastai lietuvių dainose šitokie dalykai yra dainuojami pasiskundimo, pasiguodimo arba „apdainavimo“ formoje, bet pasakojamoji forma — yra rusų pagrindinė savybė. Arba:

Oi tu bernai, berneli,
Piktas šuva, šuneli,
Nors tu loji, kaip šuva,
Bet ji man sesuvá (sesuo?)
272, 93

Epitetai ir palyginimai — šuva, kalė — rusų tautosakos pažymiai. Arba:

Aš nesėsiu už skobnelių
Be trijų patrovų,
Aš negulsiu naujon lovon
Be trijų bernelių!
285, 128

Tenka tiktai palyginti:

Ja bez rybki jestj ne sjadu,
Bez kalačika ne sjem,
Bez milavo spatj ne ljagu,
Bez nadjoži ne usnu.

(be žuvelės valgyti nesėsiu, be kalačo nesuvalgysiu, be meilužio aš negulsiu, be bernelio neužmigsiu) — ir paaiškės, kiek ši dainelė išsiskyria iš bendros lietuvių dainų nuotaikos. Taip-pat, atrodo, slavų atbalsis girdėti ir dainoje apie tai, kaip tūla našlė pagimdė dvynukus, paskui už jų vieno pati norėjo tekėti, o už kito savo dukrą išleisti (žiūr. 271, 88), — toks motyvas lietuvių dainose žiauriai skamba disonansu. Tai yra nepalyginamai žiauresnis motyvas už tąjį, kur kalbama, kaip ponas įkalba mergelei, kad ji nunuodytų savo brolį, o tuomet jis ją vesiąs; ši brolį nunuodija, bet ponas atsisako ją vesti — nunuodijo, esą, brolį, nunuodys ir poną (žiūr. 271, 89 ir kt.). Šis pastarasai motyvas, žinoma, žiaurus, ir lietuvių tautosakoj labai brutalus, bet jo kilmė galima būtų pateisinti socialinėmis, istorinėmis aplinkybėmis, — nebūtinai šis motyvas turėtų būti skolintas. Bet vargu bau pavyktų naminėmis aplinkybėmis pateisinti našlę su dvynukais!

Už mergelę služinau,
Tai *tu dar man užmokėk;*
Jei pas tave aš gaspadinė,
Mane basos nelaikyk.

Nergele, paslenk po stalu,
Rasi tenai du kamašu.
Man pasirodė du znokai:
Mano vyro kulokai.

— Mergele, apsivilk kožukais!
— Tu, *berneli, tu, prakeiktas,*
Kas pas tave teipo dūkas(?),
Kaip manį yr kožukas!

Ėjau per sodžių giedodama:
Padyvikit man visi,
Padyvikit man visi,
Kaip aš einu apsiavus.

Mano vyras rugius pardavė,
Man pinigų nedavė,
Už aguonas su gimine pasigėriau,
Už suogūnus paūliojau.
103,206

Šis storakailis biauriai prozaiškas naturalizmas, šis begėdiškas girtos bobos akyplėšrumas, — kaip begaliniai visa tai toli nuo lietuvių dainininkių kenčiančio kuklumo, nuo poetingosios sielvartos! Pavolgio burliokų castuškų okeane visa tai būtų savo vietoj, bet lietuvių dainų šeimoj — tai velnio sėkla rūtų daržely!

Panašių storžieviškumu dvelkia ir racionalistiški posmai, matyti, visai dar nesenai kurio gudragalvio įvelti į dzūkų daineles, kaip antai,

Nuo senų tėvelių senai pasakyta,
Kad bernelio meilė truciznoj mirkyta!
192, 40

Arba:

Tėvas sau netikėjo,
Kad ant svieto meilė yra
Visas svietas lygus yra,
Visi reikia taip mylėti...

Toliau pasakojama — berniokas pasipiausiąs:

Kad nedavė man tėvelis
Jaunam berneliui ženytis.
266, 75

Vėliau įdėta todel, kad mandrybė apie meilę ir svieto lygybę labai dirbtinai prie dainos prilipdyta; dainos variantas 268,82 tos kvailos įžangos neturi, ir daina išėjo kur kas tikslesnė. Mandrybė apie meilės mirkimą „truciznoj" — ir variantų neturi!

Prof. Krėvė - Mickevičius pasakoja, kad jam beužrašinėjant dzūkų dainas, moteriškė paklausė: „o gal tamistai šią dainą ir gudiškai padainuoti?" Dainininkė tą pačią dainą mokėjusi ir lietuviškai, ir gudiškai.

Artimesnis rusų ir lietuvių dainų palyginimas duotų daugiau bendrų motyvų ir formulų, ir parodytų kas iš ko ir kiek yra skolinęs. Čia gana konstatuoti kad slavų kūryba dzūkų dainose randa gyvo atbalsio.

V

Galimas daiktas, ta pati slavų kaiminystė kalta, kad dzūkai labiausia išrutulojo ar bent išlaikė stipriausią liaudies kūrybos poetinę priemonę — paralelizmą, kuris pas kitas lietuvių gimines yra žymiai silpnesnis, kuris tiktai dzūkų kūryboj pasiekia epinės galios ir gali liuosai konkuruoti su galingaisiais rusų tautosakos epiniais paralelizmais. Visos dzūkų paralelizmo formos įvairenybės mes nė nesuseksime: dzūkai turi jų paprastų paprasčiausių iki sudėtingųjų augalotų epinių. Pavyzdžiui, paprasti dvejanariai paralelizmai:

Oi, žydi, žydi pivonelė,
Oi, auga, auga pas motką dukrelė
102, 203

Pasėjau kvietelius po lygumas,
Paėmiau mergelę sau mylimą.
51 — 52, 97

Arba einant veiksmo priešingybe.

Čiulba paukšteliai sodely,
Verkia mergelė vargely.
191, 39

Čiulba karvelelis lakiodamas,
Verkia mano motulė vaikščiodama.
88,177

Arba sudėtingesnė formula, aprašymais papildyta:

Gegulė kukavo —
Vasarėlę jautė;
Merguželė verkė —
Vainiko gailėjos.
70, 137

Augo girioj staduželė, —
Vai mikli rykštuželė;
Augo motkos dukruželė, —
Tai slauna mergelė.
87, 174

Žino dzūkų poetinė tautosaka ir formalinį paralelizmą, — tą paralelizmo išsigimimo formulą, nors jinai dzūkų poezijoj anaiptol nėra neigiama savybė:

Oi sniegti, lija, nuo stogų varva,
Mano mergelė su kitu kalba.
43, 80

Saldžios uogelės ant vyšnių,
Kas tau, berneli, ant mislių?
16, 21

Ši pastoroji formula — nėra silpna priemonė, nors dainelė, iškurios ji išimta, yra dainos iškrikimo „klasiškas" pavyzdys. Arba sudėtingesnės formalinio paralelizmo formulos:

Žvengia žirgas avižų,
Verkia bernas pinigų.
Žvengia žirgas abrako,
Verkia bernas pyrago.
Žvengia žirgas vandenio,
Verkia bernas vynelio.
24, 39

Žiūrint į šią dainelę, kaipo į ironiją, paralelizmas galėtų būti laikomas ir ne formaliniu. Arba šit dar įdomesnis formalinis paralelizmas:

Kai aš užaugsiu, pasiūgėsiu,
Ant aukso nendrelės pasiremsiu.
Nulūžo nendrelė per puselę,
Barė tėvulis per naktelę.
51 — 52, 97

Jei ir nieko kito netūrėtumėm, —už šią vieną formulą gautumėm dzūkams pripažinti didžių menininkų-dainininkų vardą. Ne mažiau įdomūs ir dzūkų neigiamieji paralelizmai, pradedant paprasčiausia formula:

Nei ugnė kurta,
Nei vanduo virta, —
Jauno bernelio
Širdelės sprogta;
245, 10

arba:

Visi medžiai sprogo,
Ne visi žydėjo,
Visi bernai vaiskan jojo,
Ne visi sugrįžo;
254, 39

baigiant sudėtinga formula:

Anoj pusėj marių gegulė kukavo,
Gegulė kukavo, lakštelė lakštavo,
Ašarėles liejo ir genelio prašė,

Tai ten ne gegulė, ne raiboj kukavo,
Tai ten ne lakštelė, ne paukštė lakštavo,
Tai ten gailiai verkė jaunoji mergelė.
28, 48

Lyginamasai paralelizmas, paprastai, paralelizmo dekadanso formula, dzūkų poetikoj — poetinė vertybė. Pavyzdžiui:

Žalio ąžuolėlio karpyti lapeliai,
O šėlmio bernelio kraipyti žodeliai.
210, 83

Arba:

Oi lenkias, lenkias giedri saulelė
Juodųjų debesėlių;
Taip aš lenksiuosiu, jauna mergelė.
Tavęs, šėlmio bernelio.
369, 68

Pagaliau, garsioji:

Tykiai, tykiai, Nemunėlis teka,
O dar tykiau mūs sesulė verkia...
— — — — — —
Tykiai, tykiai Nemunėlis teka,
O dar tykiau mūs sesulė džiaugias...
200, 62

Vienanariui paralelizmui dzūkai duoda vėlei labai įaomių ir svarbių formulų:

Užliejo lietus, užtėmė tamsus,
Netropys žirgelis viešo kelelio.
80, 157

Pūkų paduškaitė,
Balta pierinaitė:
Paslink, merguželе,
Duok man pamiegoti.
248, 21

Dar įdomesnė formula:

Tai gražiai duzgia
Medy bitinėlis,
Tai gražiai joja
Raitelių pulkelis.

Tai gražiai joja
Raitelių pulkelis,
Tai puikiai neša
Rūtų vainikėlį,

Dar gražiau neša
Rūtų vainikėlį
Jauna merguželė
Ant glodžios galvelės,
39, 69

Pirmoji strofa — karo dainų bendroji vieta. Merguželė dainose vainiką ant galvelės ne „neša", bet nešioja („neša rankelėj", ant „rankelių", bet ne ant galvelės). Čionai ant galvelės „neša" todel, kad jį broleliai neša. O brolelių pulkelis, vainikėlį nešantis — kas gi tai per daiktas?

Atrodo, kad ši daina kadaisia bus turėjusi labai artimų ryšių su vestuvėmis, gal net buvo tikra vestuvių daina. Dzūkai jau tokie smarkūs kariauninkai, kad net ir dabar jų dainos pilnos atgarsių iš tos gadynės, kai nuotakas vogdavo. Kaip dainos liudija, jaunikis su savo raitų prietelių buriu užklupdavo mergelę ir pasigrobdavo. Prof. Krėvė Mickevičius liudija, kad dar ne taip senai (XIX amž. vidury) dzūkų vestuvėse visi svotai, sudarantys jaunikio „brolelių pulkelį", budavo būtinai raiti — kaip senovėje! O dainos dainuoja — kai toks „brolelių pulkelis" atjoja — gryčią kančiukėliais nustato!.., Iš kur vestuvėse atsirado „raitų brolelių pulkelis" — netenka dvejoti. Brolelių pulkelis, per vestuves vainikėlį nešantis (į bažnyčią) — jau simbolis. Kitas dainos variantas (243, 5) jau sako, kad jie vainikėlį neša nebe į bažnyčią, bet in klėtelę! Kai berniokai neša vainikėlį, reiškia nuotaka jau visai jaunikio valioj, Berniokai jau gali vainikėlį žirgams suliuobti ar Dunojuj paskandinti — jis jau mergelei nebereikalingas!

Cituotoji daina toje redakcijoje, kaip ji užrašyta, nebėra vestuvių apeiginė daina, ji yra jau atatrūkusi nuo apeigų, ji yra nelyginant vestuvių atgarsis, daina apie vestuves. Ir šitokioj dainoj simbolis— raitelių pulkelis vainiką nešantis — nebėra gyvas: jis visas praeity. Šiandieninė jo formula — negyvas liudininkas apie praeities šaunią gyvybę.

Dzūkų paralelizmo pažiba — išsikerojęs dvejanaris, pasakytau, dvišakis paralelizmas, kuriuo dzūkai pralenkia visas kitas lietuvių gimines. Pavyzdžiui:

Oi gi gražus gražumėlis
Žalių eglių šilelio,
Oi gi puikus puikumėlis
Greitos voverėlės.

Pilka voverėlė
Po žalias egleles
Greitai šokinėja,
Riešutėlius kremta.

O kur buvęs, kur nebuvęs —
Sierasai vilkelis,
Ir pamatė voverėlę,
Pilką pilkuonėlę.

Voverėle, tu gražioji,
Voverėle, tu pilkoji,
Eikše, eikše nuo eglelės,
Gražiai pakalbėsim.

Oi vilke — vilkeli,
Vilkeli sierasis,
Nors ir gražūs tavo žodžiai,
Negeros dūmelės.

Oi gi žali žaliumai
Rūtų darželio,
Oi gi gražus gražumėlis
Mergelės lelijėlės.

Po sodelį vaikščiojo,
Žalią rūtą skynė,
Žalią rūtą skynė,
Vainikėlį pynė.

O kur buvęs, kur nebuvęs —
Jaunasai bernelis
Pasirėmė ant tvorelės
Pas rūtų darželį.

Išeik, išeik, mergužėle
Iš rūtų darželio,
Mes susėsim — pakalbėsim
Meiliuosius žodelius.

Oi berneli sakalėli,
Margas dobilėli.
Gražūs meilūs tavo žodžiai,
Negeros dūmelės... ir t. t.
31, 55

Reikia atsiminti, kad tai yra šokio daina („Voverėlė“), dainuojama choru!

Šitokios galios paralelizmas dzūkų poezijoj — anaiptol ne vienintėlis. Jau straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės“ man teko cituoti dvi dzūkų daineli, („Vaikštinėjo tėvelis pabarėmi parūgėmi“ ir „Susivaržė kanapėlė su sėjiku, sėjikėliu“) berods, gražiausius ir stipriausius visoj lietuvių poetinėj tautosakoj paralelizmus. Prisimenant dar daugybę kitų iš „D. kr. l. d.“ paralelizmų (pavyzdžiui: 121, 249; 127, 264; 127, 265; 241, 42 ir t. t ir t. t.) — paralelizmo laurus tenka dzūkams atiduoti! Bet ir rusų (velikorosų) tautosaka nesialomai turtinga stipriais epiniais paralelizmais. Šiuo tarpu aš dar nemokėtau tiksliai pasakyti, ar turi šis priešpastatymas gilesnės prasmės...

Viena tiktai aišku: dzūkų paralelizmas aiškiai įrodo, kad epinės kūrybos genijus dzūkams nėra svetimas.

VI

„D. k. l. d.“ rinkiny mums patiekta medžiaga yra perdaug negausi, kad būtų galima padaryti kurių stambesnių išvadų apie dzūkų simboliką, — tenka tenkintis bendrais bruožais. Pažymėtina, kad dzūkai nenaudoja simbolio »kepurėlė« — nėra nė vieno varianto. Taip-pat nėra nė vieno varianto apie tai, kaip rasa užkrinta už kepurėlės ar vainikėlio, ar lino žiedas užkrinta už vainikėlio, o miežių (rugių) žiedas — už kepurėlės.

Nėra dainų ir apie mislingą, sunkiai iššifruojamą porą »žilelė—strazdelis«. Kitus lietuvių dainų simbolius dzūkai naudoja. Kiek jie apskritai dzūkų poezijoje yra išrutuloti — del medžiagos stokos sunku spręsti. Kai kurie simboliai dzūkų redakcijoj įgauna naujos prasmės, kai kurie — labai netvarkingai naudojami. Pavyzdžiui, vienoj dainoj: liepelė = mergelė, jovaras = berniokas (19, 27), arba liepelė = merga, ąžuolas = bernas (19, 28); kitur vėl: ąžuolas = mergelė, diemedėlis = bernas (25, 43; 292, 152); kitur vėl, erškėtėlis = mergelė (121, 249). Arba vėl: juoda kuosa = mergelė; žalias šilkas = jos kaselės;

balti perlai = jos ašarėlės (53, 104). Žinoma, ir pas dzūkus lieka: medį kirsti=mergelę paimti (121, 249); sėti=mylėti; lapeliai=žodeliai ir t. t. Žiedas — ir dzūkuose senybinės arijų sukurtos prasmės nebeturi, vainikas gi lieka=nekaltybė ir t. t. Del vainiko dzūkai duoda keletą įdomių, jeigu ne naujų, tai bent paaiškinančių variantų. Pavyzdžiui, vienoj dainoj dainuojama:

Mergele gražioji,
Mergele jaunoji,
Kur jauna nakvojai
Tamsią naktelę?

Nakvojau, gulėjau
Tamsią naktelę
Minkštam patalély
Aukštoje klėtelėj.

Mergele gražioji,
Mergele jaunoji,
Ką tu ten pamiršai,
Ką tu ten palikai?

Pamiršau, palikau,
Aš jauna mergelė,
Rūtų vainikėlį
Aukštoje klėtelėj.

Mergele gražioji,
Mergele jaunoji,
Ką tu dar siūsdysi,
Kad parnešt vainiką?

Oi, aš nū prašysiu,
Oi, aš nu siūsdysiu,
Vyriausį brolelį,
Kad parnešt vainiką,

Nors nujos, nors parneš,
Bet jau nenešiosiu:
Sulytas, sudrengtas,
Vėjo supustytas.

74-75, 146

Vainikėlis, klėtelėj užmirštas — žinoma, nustotas (nustota nekaltybė), tai aišku. Tiktai, kokiu būdu vainikėlis, gulėdamas klėty minkštame patalély, išėjo sulytas, vėjo supustytas? Kai kurie dainologai yra linkę šią dainos formą aiškinti, kaipo ironijos formulą. Esą, mergelė užmiršusi klėty vainikėlį, reiškia, jau jo nustojusi. Vainiką ji galėjusi užmiršti kur nors svetimoj klėtelėj, jeigu būtų užmiršus savojoj — nebūtų reikalo siųsti ką kitą parnešti, — galėtų pati pasiimti. Esą, kiti pajuokia mergelę, kad ji nustojo vainiko, todel taip nediskretiškai ir klausinėja.

Šioki dainologų pastaba yra tiek teisinga, kiek ji liečia dainos užuomazgą. Visai galimas daiktas, kad daina, su visa jos dialogiška forma, yra kilusi iš pasierzinimo mergelės nelaime. Vėliau pasierzinimo elementas iš dainos išnyko, liko tiktai dainos griaučiai, kurie atgaivinta nauju turiniu — lyrika.

Mūsų turimoji dainos redakcija nieko bendra su ironijos formulomis neturi. Tai yra lengva grakšti, lyrika. Kad vainikėlis klėtelėj pasidarė „sulytas, sudrengtas, vėjo supustytas“, kaltos čia visai kitos aplinkybės. Būtent, kaltas čionai liaudies dainų šabloniškas kūrimo būdas.

Aš čia pacitavau tiktai... antrąjį ilgo paralelizmo narį. O pirmajame nary kalbama, kad lakštelė nakvojo sode, obelėlėj, ir tenai užmiršo „tris raibas plunksnelas“. Lakštelė atsisako užmirštas plunksneles toliau benešioti, nes jos esančios »sulytos, sudrengtos, vėjo supustytos“. Kad taip čia atsitiko su plunksnomis, — savaime suprantama; o dainininkas, trafaretiškai narpliodamas dainą, plunksnos

likimą įpiršo ir vainikėliui. Šioj dainoj vainikėlio simbolis jau nebegyvas, dainininkai jo nebejautė; reiškia, tokios vainiko savybės — moderniškas padaras. »D. k. l. d.« yra ir kitas šios dainos variantas. Tenai vainiko „simbolis yra gyvesnis, tenai ir nekalbama, kad vainikas, klėty užmirštas, būtų „sulytas, vėjo supustytas". Jis tiktai:

Nuvytęs, nudžiūvęs,
Lapeliai nukritę,
Mergelių skaisčiųjų
Jau ir apneštas.

Mergelių skaisčiųjų
Jau ir apneštas,
Martelių jaunųjų
Jau ir apkalbėtas,
296, 165

Tokio vainiko mergelė daugiau nebedėvėsianti: gerai daro!

Kiek pavojingai skamba ir kitas dzūkų mergelės elgesys, už kurį šiaurėj nelabai ją tepagirtų:

Anoj pusėj Dunojaus
Ten mergelė vaikščiojo,
Aukso žiedą vartojo
Ir bernelį viliojo.
26, 44

O kai aukso žiedas bernelio neįtikino — į pagundą neatvedė tai ji *vainikėli vartojo* ... Apskritai, dzūkų dainose mergelės perdaug iniciatyvos turi, prilimpa prie bernioko, kad šis ir atsikratyti nebegali (31, 56)!

Kai dzūkų mergelė (ištekėjusi) nori pranešti motulei, kad ji vargą vargsta — paleidžia į Dunojų rožių kvietkelį — ir motulė tuojau pažįsta (88, 178; 253, 37). O kai vainikėlis Dunoju plaukia, tuomet reikalas išeina prastesnis: tuomet mergelė prašo žemelės, kad jį prasivertų ir mergelę prarytų... *Vainikėlis plaukia — nustotas.* Vėliau neatsakominga liaudies fantazija čionai nebūtų dalykų pripainiojo. Daugybė variantų, kur vainikas plaukia, bernelis jį gaudo, Dunojui prilaka, o mergelė vėl linksminas, net su kitu vainiku! Simbolika, tariant, ataušo. Arba viename variante, mergelė nustoja vainikėlio, jisai paskui Dunojėliu plaukia, mergelė prašo Dunojaus atiduoti vainikėlį, o Dunojus atsako:

Čia *ne tavo vainikėlis,*
Čia *siratų - siratėlių*
Ir *vargdienių merguželių!*
273, 95

Arba vėl kitame variante, kai mergelė pametė vainikėlį, dedasi šitokia istorija:

Jei brolelis rado
Mano vainikėlį,
Tai nešiosiu, tai dėvėsiu
Visą rudenėlį.

Jei bernelis rado
Mano vainikėlį, —
Nenešiosiu, nedėvėsiu
Nė vienos dienelės.
250, 27

Iš dainos teksto galima būtų suprasti: jei pamestą vainikėlį rado brolelis, tai šį rudenį mergelė neištekės; jei rado bernelis — tuojau eis už vyro.

Senybinėse dainose, nukritusio ar vėjo nupusto vainikėlio mergelė vis viena daugiau nebenešios, nors jį rastų ne tik brolelis, bet ir motulė. Nebenešioja todel, kad jo jau nustojo. Todel ir mergelės pasigirimas, kad ji pamesta vainikėlį dar visą rudenėlį nešiosianti, dar kartą parodo, kokį sudėtingą likimą gali pergyventi simbolis, kai jis nustoja pradžiapradės reikšmės.

Taip senieji, kilnieji simboliai, kaip senieji, skaistieji dievai, išbliškę miršta. Ir nelyginant ant jų kapo „paminklas“:

Žmonių mergų vainikėliai
Ant glodžios galvelės,
O jau mano merguželės
Ant baltos rankelės.

O jau mano merguželės
Ant baltų rankelių
Guli mažas vaikas,
Taip kaip maliavotas!
57, 112

„Moderninė kultūra“ liaudies sąmonėj pasibaigus nesąmone tarytum pasijuokia ant senųjų dievų kapo...

VII

Dzūkai — karo dainiai. Tat ir žirgo simbolis dzūkų tautosakoj ypatinga meile kultivuojamas. Žirgo simbolis naudojama ta pačia prasme, kaip ir visose lietuvių dainose, gal tiktai to simbolio njuansai dzūkų poezijoj kiek lankstesni. Pavyzdžiui, išdygo rūta po žirgo kojelėm — mergelė teks berniokui:

Dar aš nemislinau
Ant žirgelio sėsti, —
Ir išdygo žalia rūta
Po žirgo kojelėm, —
43, 81

nes mergelė, pasirodo, jau senai bernioko laukia. Tokioj vietoj išdygusią rūtą žirgas, žinoma, sumindžioja — ir mergelė berniokui tenka:

Oi, mergele lelijėle,
Nesėdėki po langeliu —
Suklups mano žirgelis,
Vai pamindžios tau rūtelę...
249, 24

Reiškia, užkerės mergelė žvilgsniu bernelį — žirgas po rūteles knapsi... Mergelė netenka berniokui ne tiktai kai berniokui liepia žirgą leisti į pūdymą, bet kai ir berniokas per pūdymą atjoja, net kai saulelė „užteka per pūdymėlį“... (30, 54). Iš bernioko žirgo mergelė pažįsta ar berniokas bus jai geras.

Žirgelis pergreitas —
Bernelis perpuikus!
27, 47

Nenori mergelė tokio jaunikio! Arba:

Oi nebūsiu tai aš tavo —
Esi pijokėlis:
Mušei žirgą per galvelę —
Muši mane jauną!
201, 96

Vadinas, bernelio elgėsy su žirgu pasireiškia bernelio būdas... Dzūkai int mergeles daugiausia joja bėru, juodbėriu žirgu, o į karą šyvu. Žirgo simbolikos, kaip ir apskritai visos liaudies simbolikos, pagrindo tenka ieškoti atatinkamose apeigose. Ir dzūkų dainose tokį apeigų atgarsį randame, — gana raiškų. Pavyzdžiui, dainose 24, 39 ir 24—25, 40 dainuojama, kaip bernelis žirgo ieško. Pasirodo, berniokas buvo pririšęs žirgą prie rūtų darželio, šis gi tvorą išvertė, rūteles išmindžiojo; mergelė jį pagavo ir uždarė į tvartą (kaip ir nūdien sodžiuose dar daroma, kai kaimyno gyvuliai padaro lauke žalos: gyvulius pagaunama ir uždaroma į tvartą, o kaimynas, gyvulių savininkas, turi juos vaduoti, — duoti tam tikro atlyginimo už padarytą žalą). Bernas vaduoja žirgą: už išmindžiotas rūteles duoda „dorelius", už roželę—aukso žiedelį, o už lelijėlę — bučiuoja mergelės veidelius... Žirgo vadavimas — piršlybos, daina aiškiai apeiginio pobūdžio. Tuo labiau, kad ji paremta rūtų mindžiojimo motyvu, kuris šioje dainoje pasižymi dar pirmapradėmis savybėmis. Šiaip gi rūtų išmindžiojimo motyvas liaudies sąmonėj baigia išblankti. Antai 41, 74 dainoje turime jau simbolio iškrikimo pavyzdį. Tenai berniokas, kaip paprastai dedas, girias pririšęs žirgą prie rūtų darželio:

Mindžiosiu kvietkelius,
Traplensiu rūtelę,
Virgdysiu mergelę,
Skaisčią lelijėlę,—

o mergelė — atrėžia:

Oi, berneli dobilėli,
Kad tu jaunas nesulauktai,
Ne tu tvėrei, ne tu sėjai,
Ne tu ir traplensi.

Reiškia, mergelė atsisako už berno tekėti. Atsisakymo motyvavimas visai neatatinka dainos pradžios senobingumui. Einant šitokia logika, mergelė visai ir ištekėti negalėtų — niekas gi iš piršlių mergelei darželio netveria! Kitame dainos variante, senybiniame, primenančiame nuotakos grobimo gadynę, pasakojama, kaip prijojo pilnas dvaras svetelių ir jie ėmė šaudyti. Mergos tėvas jiems aiškiai pareiškia:

Nešaudykit, sveteliai,
Jaunasai berneli,
Ne del jūsų pastatyta
Mano aukšta klėtelė.

Ne del jūsų pastatyta
Mano aukšta klėtelė,
Ne del jūsų užaugyta
Mano jauna dukrelė!
257, 50

Didelis skirtumas tarp pirmosios ir antrosios dainų piršlių pavarimo motyvų! Šioj pastarojoj — tikslus, nuosakus atsakymas, o pirmojoj — visai ne piršlautinis! Todel ir tenka pripažinti, kad pirmosios dainos simbolis dainininko sąmonėj jau nebegyvas.

Liaudies simbolikoj: šaltinis — mergelė, taip dedas visur. Dzūkuos šis simbolis gyviausias.

Šaltas šaltinėlis
Žolele užaugo,
O mano mergelė
Už kito nuėjo.
39, 70; 28, 49 ir kt.

Kaip jau minėta, dzūkai nenaudoja simbolio — lino žiedelio, už vainikėlio užkritusio. Bet ir jų dainose pasitaiko nuotrupos, kurios liūdija, kad kadaisia lino simbolis turėjo vaidinti tautosakoj žymų vaidmenį. Dainoje 14, 17 turime:

Tavo brolelis, kaip sakalėlis,
Ant jo rūbelių lino žiedelis.
Ant jo rūbelių lino žiedelis,
Po juo žirgelis, kaip bitinėlis.

Iš šio posmo sektų, berods, kad lino žiedas — vienas įžymių bernioko privalumų, kuris ytin mergas patraukia. Bet kuo reiškiąs tasai privalumas, kuo svarbus lino žiedas — neaišku. Pati dainelė tiek iškrikusi, tiek iš įvairių posmų sulipdyta, kad iš jos šio simbolio prasmės suvokti negalima. Kitur šis simbolis šia prasme (kaipo bernioko mandrybės ženklas) nėra naudojamas. Stereotipišku būdu dainoje jisai vargu bau galėjo atsirasti: per maža jisai eiklus. Greičiausia tai bus liekana kadaisia gyvo simbolio, kuris dabar išblankęs užmiršta. Tokia pat numirėlio dvasia slankioja lino žiedas ir kitoje konstrukcijoj:

Einu per kiemelį,
Girdžiu: už sienelės
Guli mano mergužėlė
Vakarykščiu miegu.

Kelkis mergele,
Balta lelijėle,
Ar gražu tau, mergužėle,
Taip ilgai gulėti?

Ko man jaunai keltis,
Ko žmonių daboti,
Kad neturiu šitam sodžiuj
Sau jauno bernelio.

Ėmė mergę tancun,
Ėmė merga džiaugtis;
Kaip paprašė marškinėlių,
Ėmė merga verkti.

Neverki, mergele,
Balta lalijėle,
Mes nueisim lygion lankon,
Kur dirvelės želia.

Kur dirvelės želia,
Ten lineliai dera:
Pasisiusim marškinėlius
Vieno lino žiedo.
68, 131

Einu per kiemą, girdžiu pro sieną arba *einu per kiemelį, girdžiu pro sienelę* posmas, naudojamas dainose įvairiausiose kombinacijose. — „Ėmė mergę tancun“ — reiškia, apsileidusią mergelę išvedė šokti,

ji apsidžiaugė, kad ir „šitam sodžiuj“ atsirado „jaunas bernelis“. Kas liečia marškinėlius, tai turbūt bus šitoks dalykas. Lietuvoj dar ir iki nūdien yra išsilaikęs paprotis duoti piršliams dovanų. Duodama paprastai pirštinės, rankšluosčiai ar marškiniai, stuomenys (tai yra nepasiuti marškiniai, medžiaga, be rankovių).

Kiti vėjavaikiai per rudenį bepiršlaudami mergelės taip ir neišsirenka, bet dovanų — pirštinių, rankšluoščių, stuomenų — dideles kruvas prisikalėdoja. Dzūkuose gi doroma dar kitokiau. Nuotaka tenai siuva jaunajam marškinius, išsiuvinėdama juos „martelėmis“, su kuriais jaunikis važiuoja į bažnyčią, eina išpažinties ir „sumaino aukso žiedus“... Tokiu būdu ir cituotoj dainelėj tenka spėti, kad kai bernas paprašė marškinėlių, prasidėjo piršlybų reikalas. O tinginė apsileidusi mergelė neturėjo stuomenų ištekliaus, negalėjo piršlių patenkinti, vėl „šitam sodžiuj“ negavo bernioko — ir todel „ėmė merga verkti“. Posaky „pasisiusim marškinėlius vieno lino žiedo“ neatrodo, kad *lino žiedas* būtų panaudotas simboline tvarka. Greičiausia tai bus formula *pars pro toto,* nes yra paduotos ir kitas šios dainos variantas, kur, tarp kitko, sakoma:

Mes nueisim ton šalelėn,
Kur dirveles aria.
Kur dirveles žmonės aria,
Ten lineliai dera.

Prisdarysim plonų drobių
Vieno valaknėlio,
Prisisiusim visi tada
Plonų marškinėlių.

72, 141

Šis variantas, atrodo, bus ankstyvesnis už pirmąjį. Tenai buvo: „mes nueisim *lygion lankon,* kur dirvelės želia“, o čia „mes nueisim *ton šalelėn,* kur dirveles aria“. Tuo tarpu kai pirmojo varianto posmas — beprasmis paties sau prieštaravimas, antrojo varianto — dvelkia teisinga tikrenybe. Berniokas („piršliai“), maldydamas mergelę, atsisako nuo dovanos (stuomenų), išvadžioja: kai ištekės už jo („nueis ton šalelėn“), — viską savo darbu pasigamins („prisisius marškinėlių“). *Vieno valaknėlio* — vėlei ne simbolis. Reiškia, prisisius marškinių ne iš vieno lino valaknėlio, bet gryno valaknėlio, nesumaišyto su pakulomis. Tokiu būdu ir ši daina anksčiau minėto simbolio „lino žiedas“ reikšmės nenušviečia.

Dzūkų dainų tarpe randame variantą ir apie ypatinguosius marškinėlius, kurius man teko minėti straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės“ su tam tikra rezignacija.

Būtent:

— — — — — — — — —
Verpė mergelė baltus linelius,
Ocaca, opapa, baltus linelius
Be šniuro, be ratų ir be špulelės,
Ocaca, opapa, ir be špulelės.

Audė mergelė plonas drobeles,
Ocaca, opapa, plonas drobeles
Be skieto, be nyčių, be šaudyklėlės,
Ocaca, opapa, be šaudyklėlės,

Siuvė mergelė tuos marškinėlius,
Ocaca, opapa, tuos marškinėlius
Be siūlo, be vaško, be adatėlės.
Ocaca, opapa, be adatėlės

Nešioj bernelis tuos marškinėlius
Ocaca, opapa, tuos marškinėlius,
Be dūšios, be kūno, be razumėlio,
Ocaca, opapa, be razumėlio.

74, 145

Neselmano, Juškos rinkiniuose šis motyvas pasižymi senybesnėmis savybėmis. Dzūkų redakcija—„modernizuota",—net „razumėlis" čionai figuruoja! Ir prasideda ši daina keistai: „Plūkavo žąselė po Dunojėlį, ga - ga - ga, gir - gir - gir, po Dunojėlį". Šiaurės Lietuvoj tai yra visai atskira dainelė („Plaukė žąselė per Nemunėlį, gir - gir - gir, gar - gar - gar, per Nemunėlį"). Galimas daiktas, kad ir marškinėlių motyvas yra į dzūkus „atneštas". Tuo labiau, kad yra daugybė dainų, kuriose įvairūs simboliai sumaigyta, suvelta—dainininkai, matyti, visai nebesusivokia dainos prasmėje. Pavyzdžiui, 10, 71 dainoje supainiota linų rovimo motyvas, nusmukęs į jūrą žiedas, skęstantis bernelis ir t. t. Arba 20, 31 daina prasideda Šarūno minėjimu, pereinama į meilautinį priešpastatymą „žvengė žirgelis, iš stojnios bėgdamas—verkė mergelė iš klėties eidama", vėlei pereinama į tipišką *putino* motyvą, kuris tačiau tuoj išblankinama, ir daina baigiama tipišku vainiko motyvu. Tat ir del keistųjų marškinėlių, kol ateis į pagalbą nauji daviniai, tenka pasitenkinti faktų konstatavimu.

VIII

Berods, visoje Lietuvoje yra dainuojama dainos apie putiną — putinėlį (ypač: „Kai aš jojau per žalią girelę, nusilaužiau putino šakelę"); dzūkuose šis simbolis yra plačiausia išrutulotas. Berods, tiktai dzūkų dainose jisai pasižymi pradžiaprade gyvybe. Jau straipsny „Lietuvių dainų paetinės priemonės" man teko, kalbant apie putino simboliką, daugiausia remtis dzūkų daviniais („putineli raudonasai, ko pavirtai in šalelę", „Anta kalno putinėlis, klonėj šermukšnėlis; ten mergelė lelijėlė putinėlį laužė"). „D. kr. liaudies dainos" putino simbolikos variantus gausiai papildo. Čia nebetenka minėti, kad dzūkai turi gražiausius, primitiviškiausius variantus dainos „Kai aš jojau per žalią girelę, nusilaužiau putino šakelę" (žiūr. 10—11, 11; 248, 20 ir kt.).

Labai įdomus variantas, kuriame aš norėčiau nužiūrėti putino simbolikos užuomazgą, yra šitoks:

Tu, putine raudonasai,
Nestovėkie prie kelelio.
Nestovėkie prie kelelio,
Nesiubuokie prie kelelio.

Atapūčia šiaurus vėjas,
Atalija skaudus lietus:
Išvers tave iš šaknelių,
Nulauš tavo viršūnėlę.

Nulauš tavo viršūnėlę,
Nubrauks tavo žalius lapus.
Nubrauks tavo žalius lapus,
Nukrės tavo saldžias uogas.

Tu, mergele, tu, jaunoji,
Nesėdėkie už skobnelių.
Nesėdėkie už skobnelių,
Nerymokie ant rankelių.

Atajoja raitų pulkas,
Visi raiti šaudydami.
Visi raiti šaudydami.
Šaudydami, grajidami.

Tiktai vienas tykiai joja,
Kuris tave padaboja,
Paims tave už rankelių,
Nuims tavo vainikelį.
237, 30

Žinome simbolio istoriją: paralelizmo (ar palyginimo) antrasai narys atkrinta, kai paralelizmas (ar palyginimas) dažnai vartojamas, pirmojo nario paminėjimas tuojau sukelia ir antrojo nario vaizdą, — ir pirmasai narys pasidaro simbolis. Turint tokį paralelizmą, kaip pacituotasai, naturalu laukti, kad ilgainiui bus: putinėlis = mergelė, „nukrėsti saldžias uogas" (putinėlį laužti) = „nuimti vainikėlį". Tokiu būdu susikūręs simbolis toliau savo gyvenimu gyvena:

Raudonasai putinėlis
Ant marelių pražydėjo,
Ant marelių pražydėjo,

In bernelį prakalbėjo:
Oi, berneli, oi, jaunasai,
Oi, ar turi tu tėvelį?
188, 31

Toliau aiškėja, kad tasai ant marelių pražydėjęs putinėlis ir yra mergelė, kuri klausinėjas bernelio, ar jis turi tėvą, ar jis galės vesti! Liaudies simbolikos istorijoj šis faktas labai reikšmingas!

Simbolis ilgainiui ima abstraktėti, — nustoti pirmapradės prasmės, ir mes turime tokį pat reikalą, kaip ir vainikėlio istorijoj. Pavyzdžiui:

Šalti šaltinėliai,
Žali žolinėliai,
Susiskyniau sau kvietkelį
Putino žiedelį.

Kaip skyniau, taip skyniau,
Susiskynus pyniau,
Užsidėjau ant galvelės,
Kaip aukso žiedelį.
184, 17; palyg. 198, 55

Toliau dainoj aiškėja, kad mergelė, užsidėjusi ant galvelės supintą putiną nustojo rūtų vainikėlio. Kas įdomiausia: putinas = mergelė, ir mergelė putiną skina!

Papildant *putino* simbolikos apibudinimą tenka pacituoti dar vieną reikšmingą variantą:

Siuntė mane motutė linų ravėti.
Keleliu ėjau — ašarom liejau,
Linus ravėjau — žodį kalbėjau.

(Martele mano, jaunoji mano,
Tai kaip apravėsi, tai namo eisi,
Kai neapravėsi, tai ten nakvosi!)

Keleliu ėjau, viešuoju ėjau;
Aš pasiverčiau šalin kelelio,
Ir pasiverčiau aš putinėliu.

Važáu bernelis viešu keleliu
Ir pasdabojo tą putinėlį,
Kad jo nunokę raudonos uogos.

Ir parvažiavo savan dvarelin,
Ir paminėjo savai motulei,
Kad pasdabojo sau putinėlį.

Sūneli manas, vaikeli manas,
Oi tu *paimkie plieno kirvelį,*
Oi nusikirskie tu putinėlį.

(Oi tu paimkie plieno kirvelį,
Oi nusikirskie tu putinėlį,
Tai pasdarysi zvankią skripkelę).

Oi aš paėmiau plieno kirvelį,
Kirtau rozelį, kirtau antarų,
Balta saulelė tai pasirodė.

O jau už trečio kraujai pasliejo,
O ir žodelį jau prakaibėjo,
Gūdžiu balseliu oi tai prabilo:

Berneli manas, jaunasai manas,
Oi kur tu dėsi mažą vaikelį,
Mažą vaikelį, savo sūnelį.

Motule mano, senoji mano,
Tu darodzinai jaunam berneliui
Kirst putinėlį prie viešo kelio.

Kad darodzinai kirst putinėlį,
Tai darodzykie, tai pasakykie
Kur man padėti mažas vaikelis... ir t. t.
203—204, 69

Ištikrųjų, reta mūsų poetinėj tautosakoj tokių dainų, kaip ši, kur būtų tiek gausiai panaudota simbolių ir kur simboliai taip dvelktų pradžioprade gyvybe, kaip šioje dainoje! Išskiriant posmus, paimtus į skliauteles, be jokios abejonės, vėliau į dainą įstatytus, daina, berods, siekia gilesnės senovės, negu mes tai numatyti galėtumėm. „Pasiverčiau aš putinėliu" vėlei kiek dirbtinas posmas, bet žymiai senesnis už paimtuosius skliautelėsna. Bet jau „pasdabojo putinėlį, kad jo nunokę raudonos uogos" senas apeiginis motyvas. Močiutė liepia nusikirsti putinėli = paimti prievarta mergelę (kirsti medį = merga prievarta imti, — daugelio tautų pradžiapradis simbolis!), — siekia gilios senovės. Ir koks stebėtinas daiktas, koks ypatingas simbolis: „kirtau rozelį, kirtau antarų, — balta saulelė tai pasirodė"! Visų pirma saulei epitetas *balta* labai retas; dabartinėse dainose jeigu jis retkarčiais ir yra naudojamas, tai tik *aprašoma* prasme, reiškia, visai kitokia, negu šioje dainoje. Formula „balta saulelė" galėjo susikurti naturalistinių religinių įsitikinimų gadynę, kada *baltumas* buvo aiškiai jaučiamas, kaipo gerybės pažymis, kuomet ir saulė, žmonių gerbuvio šaltinis, negalėjo būti kitokia, kaip tiktai balta. Vadinas formula „balta saulelė" ne aprašomas posakis, bet

apsprendžiamas. Bernas putiną nukirto—balta saulelė pasirodė—reiškia, pasiėmė mergelę ir palaima juos atlankė. Kirto putiną tretį kartą—kraujas pasirodė — rezultate: sūnus... O putino uogos buvo tokios nunokusios, tokios raudonos!.. Tokia sukaupta simbolika įkvėptas liaudies dainininkas pasiekia kūrybinio realumo aukščiausio laipsnio! Ir tai yra didis dzūkų poetinės tautosakos nuopelnas.

Keistas dalykas: putino motyvą gyviausia išrutulojo dzūkai; o jie iš lietuvių giminių artimiausi slavams. Rusai gi putino simbolį („kalina") labai plačiai naudoja. Pas rusus putinas dar ir nūdien (bent prieš karą) turėjo apeiginės reikšmės, — vestuvėse. Dzūkuose šis simbolis yra perdaug gyvas, kad būtų galima juos apkaltinti rusų simbolį pasisavinus. Primindamas rusų simbolį, aš tiktai norėjau pabrėžti fakto įdomumą, nesiūlydamas jokių išvadų. Galimas daiktas, ilgainiui, pasireiškus naujai medžiagai, ypač gi paaiškėjus medžiagai iš dzūkų apeiginio gyvenimo, ir iš šio fakto bus galima padaryti išvadų, Netenka abejoti, kad jos bus įdomios.

IX

Dzūkai taip stipriai pasireiškę paralelizmais ir simbolika kitose poetinėse priemonėse nieko naujo neįneša, niekuo ypatingu nepasireiškia. Pavyzdžiui, epiteto srity dzūkai eina gal net šiaurės lietuvių užpakaly: dzūkų epitetai šykštūs, nelankstūs. Rūstajam vargui apibūdinti naudojama bendros lietuvių tautosakos formulos, kaip antai:

Viešas kelelis gūdžiai dundėjo,
Jo didis vargelis buiniai bujojo:
Iš pašaknėlių buiniu diegeliu,
Iš viršūnėlės plačiu laiškeliu,

Arba:

Gimiau vargely, vargely augau,
Už vargo bernelio ir ištekėjau.
251, 29

Ilgesiui reikšti — daugybė formulų, bet ir čia dzūkiškosios suvedamos į bendrąsias lietuvių, kaip antai:

Prasėdėjau suolelį,
Pražiūrėjau langelį,
Pravyravau vartelius.
59, 115

Dzūkai vėlei daugiau už kitas gimines gieda visokią dalią bei nedalią, o del kompanijos—ir valią (vėlei paralelė su rusais, kur „dolja" bei „volja" žymų vaidmenį vaidina!). Mergelės menkos rūšies daliai dzūkai turi gana raiškių formulų. Pavyzdžiui, „mergelė" skundžiasi savo vyru:

Pridarei grėblelių
Mano pirštelių,
Prišėrei žirgelį
Mavo rūtelių...
292 151,

Ar dar smarkiau:

Prikapojai malkos
Mano rankelių,
Priskaldei balanų
Mano petelių.

Priskaldei balanų
Mano petelių,
Privijai botagų
Mano kaselių.
51, 95

Dzūkų žirgas, kaip visur, smarkus daiktas;

Tas žirgelis, juodbėrėlis,
Bėgdamas vėjelį lenkia,
O jo aukso padkavėlės
Į padangę žemę mėto.
9, 9

Pars pro toto — tos pačios formulos:

Šoko žydai ir čigonai,
Paskui šoko geri ponai.
Šoko vyžos ir čebatai,
Paskui šoko gryni padai.
288, 141

Taip - pat ir laiko apsprendimui:

Dar neišaušo aušra dienelė,
Dar netekėjo šviesi saulelė,
Kėlė tėvulis jauną sūnelį
Žirgo žaboti, kelionėn joti.
265, 74

Vaizdagarsiais[1]) (onomatopoëtica) dzūkų poezija nėra turtinga; įdomus tiktai dzūkų oželio tipas:

Turėjo bobukė
Žilą ožiuką,
Bandzik - bandzik —
Kampan — in — kampan —
Oi vindė — pletindė —
Petruška — laida...
171, 357

Tai yra vienas „tobūliausiųjų" ožiukų visoje lietuvių poetinėj tautosakoj!

X.

Dzūkų dainų ritmiką, atsiremiant „D. K. l. d." sunku apibūdinti. „Ištikrųjų sunku įsivaizduoti apgailėtinesnę dvasios impotencijos išdavą, niekingesnį ir juokingesnį reginį už tąjį, kurį sudaro daugybė pedantų, kurie nūdien visose civilizuoto pasaulio pakampėse prie savo rašomųjų stalų sėdi ir eilutes, rymus, balses, cezūras

---

[1]) Kai kurios gramatikos vaizdagarsius (onomatopoëtica, Lautmalerei) vadina *ištiktukais.* Šis pavadinimas, atrodo, iš visų galimų terminų mažiausia tenusisekęs.

skaičiuoja bei matuoja — ir paskui popery kreivomis linijomis bei aritmetikos skaičiais reiškia [1])"!

Nes ritmas yra dvasinis, kūrybinis pradas, ir, kaipo tokis, nėra materiališkomis priemonėmis matuojamas. Ritmo pagrindą sudaro ne taikykliškai pasikartojantys garsai ar judėsiai, bet psichiniai procesai. Pavyzdžiui, laikrodžio tiktakinimas ar traukinio dundėjimas bėgiuose — joks ritmas, nors garsai ir labai taisykliškai, „įstatymingai" kaitaliojas. Dainos ritmas tėra tiktai toks pat psichinių procesų reiškimas, kaip ir tapybos varsos bei formos, kaip ir architektūros, kaip ir šokio formos. Suvokti dainos ritmiką, reiškia sulyg orutinių pažymių suvokti psichinius procesus. Dainos ritmas — viena nedaloma visuma, kaip lygiai joks gyvas organizmas nėra dalomas į sudėtingas dalis. Dainos ritmas iš užrašyto dainos teksto nėra suvokiamas: jei nebūtų pagalbinių davinių, iš dainos teksto jos ritmo mes niekuomet nesuvoktumem. Bet yra žinoma, kad žmonės dainas ėmė kurti sąryšy su tais ar kitais judesiais, su tais ar kitais veiksmais, su apeigomis, susidedančiomis iš judesių ir veiksmų. Pradžiapradės dainos pagrindą sudarė ne žodžiai, bet melodija, ritmas. Judėsiai, veiksmai, su kuriais sąryšy buvo pradžiapradės dainos kuriama, savo rėžtu buvo tiktai daugiau ar mažiau apčiuopiamas psichinių procesų reiškimas, kaip ir dainos ritmas. Straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės" mano minėtasai dainų *naturalinis ritmas* reikėtų suprasti anaiptol ne kaipo dainų ritmikos apsprendžianti priežastis, bet kaipo apčiuopiamas ekvivalentas, kuriuo mes galime operuoti. Dainos gi ritmo priežastis — buvo ir bus psichiniai procesai. Neturint dainos melodijos, veiksmas mums lieka vienintėlis šaltinis, iš kurio mes galime pasisemti šiokios tokios nuovokos apie dainos ritmiką. Aiškus dalykas, šis kelias yra labai slidus ir pavojingas, bet geresnio mes kol kas neturime. Juo eiti dar būtų pusė bėdos, jeigu mes turėtumem dainas pradžiapradėje redakcijoje, reiškia tokias, kokios jos yra gimusios, dainuotos sąryšy su tam tikru veiksmu. Bet ir to mes neturime. Sąryšy su kuriuo nors veiksmu gimusios dainos ilgainiui atatrūksta nuo jo, savo esmėj pasikeičia, pasidaro palaidos — klajuoklės, ir jų ritmas, žinoma, toli gražu, nebe tas, kuris buvo pradžioj, dainos gimimo dieną. Tokiu būdu, geri norai suvokti dainų ritmiką kolkas turi pasitenkinti dar kuklesniu uždaviniu. Tenka suvokti dainos teksto, pasakytau, istorija, suvesti jį į pirmykštę redakciją, kuri yra lemiantis faktoris tolimesnėi dainos ritmikai. Ir čionai taip labai svarbu yra kuotiksliausia žinoti visus veiksmus, saryšy su kuriais dainos dainuojama, tuos ilgųjų apeigų momentus, prie kurių dainininkai savo dainas pririša. Bet ir čia, kaip matysime, dainų ritmikos problema dar neišspręsta.

Šiuo reikalu „D. k. l. d." mums labai maža teduoda. Pavyzdžiui, vestuvių apeigos — vienas svarbiausių akstinų dainoms kurti Lietuvoj. „D. k. l. d." rinkiny paduotos vestuvių dainos, atrodo, esan-

---

[1]) Karl Vossler. Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft. Heidelberg, 1904. 86 pusl. ir ss.

Panašių išvadų man teko prieiti bestudijuojant lietuvių dainas ir panašiai, nors ir ne taip griežtai, pasisakyti straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės", kai dar šių teisingų Foslerio žodžių aš nebuvau girdėjęs.

čios nebe pirmykštėj redakcijoj, net ne apeiginės; joms atsiremiant sunku padaryti tikslesnių sprendimų. Skyriuj „Kalėdų dainos" paduota įdomesnių dalykų. Kaip antai:

Vidury dvaro — lėliumai —
Palovų rūmelis — lėliumai —
Tuose palovuose — lėliumai —
Baltos skomelės — lėliumai.
141,296

Arba:

Trys bitelės keleliu lėkė — kalėda,
Visos trys susduzgė, — kalėda.
Kur mes trys pasidėsim, — kalėda,
Kur mes trys nulėksim? — kalėda.
144,301

Prašinėjo bernužėlis
Pas jaunąją merguželę —
A kuku:

Oi išeikie, merguželė
Į Dunojų vandenėlio,
A kuku!
146,305 ir t. t.

Šios dainos yra kalėdinės visai ne todel, kad jose dainuojama „Lėliumai" ar net „Kalėda". Jos yra kalėdinės todel, kad jos dainuojama (ar kadaisia buvo dainuojama) sąryšy su žaislais bei šokiais, vykstančiais kalėdų metu. Tų žaislų ar šokių aprašymas nušviestų ne vieną dzūkų dvasios paslaptį, bet tokių aprašymų mes neturime.

Aiškaus naturalinio ritmo mes galime suvokti tiktai kaikuriose dzūkų rugiapiutės dainose, kur vyksta tam tikra harmonija tarp psichinių procesų ir fizinių — darbo. Pavyzdžiui:

Ant aukštų kalnelių,
Dunojau — dunojėli,
Balti dvareliai,
Dunojau — dunojėli.
Aukštos klėtelės,
Dunojau — dunojėli.

Tuose dvareliuose,
Dunojau — dunojėli,
Tuose baltuose,
Dunojau — dunojėli,
Aukšta klėtelė,
Dunojau — dunojėli...
135,282

Arba:

Rūta žalynoj' —
Vakaras vakarėlis,
Rūta žalynoj,

Rūta žalynoj',
Puolė saulė ant medžių
Rūta žalynoj'.

Rūta žalynoj',
Krito rasa ant baro,
Rūta žalynoj'.

Rūta žalynoj',
Leisk, baravede, namo,
Rūta žalynoj'.
240,39

Kiekviena iš pacituotų dainų yra tikros rugiapiutės dainos, — ir taip begaliniai skirtingos! Konstrukcija, strofos, refrėnai ir jų padėtis, eilutėse skiemenų skaičius — visa kitaip! O rugius gi žmonės piauna vienodai: dalgiu džiagt ir džiagt! Tiesa, dzūkai rugiams

piauti dalgio nelabai tepripažįsta. Bent kai »D. k. I d.« buvo užrašinėjamos, dzūkai rugius piautuvais tebegraibė — dzukų moterys, nes vyrai tą darbą laikė nevertingu. Kaip prof. Krėvė-Mickevičius paaiškino, rugiapiutės dainas be refrėno dainuoja piovėjos pavieniui, o su refrėnu — dainuoja choru, antifoniškai. Dainų melodija išeinanti labai panaši, jeigu ne vienoda, atatinkanti rugių piovimo ritmikai, nors dainos struktūra ir būtų įvairiausi. Aš nėsu matęs rugius piautuvais piaunant, bet, atrodo šio darbo eiga negalėtų būtį ritmiškai mažiau organizuota, negu linų rovimo darbas. Šiaip ar taip, pozitiviškai samprotaujant išeina: kadangi tėra vienas darbo ritmas, tai ir visos to darbo dainos teturėtų būti to paties vieno darbo ritmo — dainos turėtų būti vienodai konstruotos! Mūsų gi pavyzdžiuose turime dų skirtingų ritmų... Pabandykite įtikinti dainininką, kad vieną cituotųjų dainų yra tikra rugiapiutės daina, ir antra — falšyva, biesas žino kas? Pagaliau, rugiapiutės dainų yra gi tokia daugybė,— ir jas ar gi galima būtų suvesti į šiuodų pavyzdžių? Reiškia, ir darbo dainose darbo ritmas nėra lemiantis faktorius. O jeigu taip — tai kas gi daryti? kur ritmo beieškoti?

Atsaką pasiūlytau tą patį: dainos ritmo priežastis glūdi dainininko psichiniuose procesuose. Darbas, kaipo tokis, savo eile yra akstinas kilti tiems ar kitiems psichiniams procesams. Pavyzdžiui, vienam koks darbas — sunki našta, jis dirba darbą ir pasaulį keikia, ir svajoja apie kitą būtį, kur nereikės darbas vargti. Jo pergyvenimai eina viena kryptimi. Kitam vėl darbas — didis džiaugsmas. Jis darbu užmuša savo gėlą, užsimiršta, girdi jisai, kaip dalgis žvanga, ir plieno žvangėjimą savo skambiomis godomis palydi. Pavyzdžiui laikrodžio tiktakinimas — jau toks tiksliai išmatuotas, aprėžtas, dalykas, atrodo, visiems privalomas vienodas ritmas. Goethe, įsiklausęs laikrodžio tiktakinimo dainavo:

Fand mein Holdchen
Nicht daheim,
Muss das Goldchen
Draussen sein.

(Neradau mano meilumėlio namie, bus aukselis tur būt lauke). Tokia lengva-lengva Goethes, pasakytau, trochajinė šypsena! O Schilleris del to paties tiktakinimo graudena:

Von dem Dome
Schwer und bang
Tönt die Glocke
Grabgesang.

(Iš bažnyčios sunkiai ir baugiai skambina varpas grabo giesmę). Tai reiškia tą pačią schemą abu dainiu kūrybiniai savotiškai perdirba. Lygiai tas pat dedas ir su rugiapiūtės dainininkais. Tiktai rugių piovimas — nėra toksai aprėžtas, punktuališkai nustatytas daiktas, kaip laikrodžio tiktakinimas. Rugiapiūtės dainininkas, rugiapiūtės „ritmą“ kūrybiniai perdirbinėdamas, yra nepalyginamai laisvesnis už tiktakinančius Goethę ir Schillerį. Vadinas, galų gale, mes *suvokdami dainos naturalinį ritmą, mes suvokiame tiktai schemą, kurią dai-*

nininkai kūrybiniai perdirbinėja. Schemą, kuri mums gelbsti susivokti medžiagos apstybėj, gelbsti klasifikuoti dainas. Esmėj gi kiekvienos dainos ritmas yra savy sukaupta individybė. *Duoti mūsų dainų ritmikos apibūdinimą*, reiškia, *duoti tiek definicijų, kiek ir dainų yra.*

XI

„D. k. l. d." rinkiny yra išskirta neva atskira dainų rūšis, pavadinta „*verkavimai*", — terminas, šiaurės Lietuvoj, berods, nebuvęs šitaip fiksuotas. Prof. Teodoras Brazys „*Tautos ir žodžio*" antrajame tome įdėtame straipsny „Lietuvių liaudies daina vestuvėse" paduoda tikslių žinių apie „verkavimus". Iš to straipsnio aiškėja, kad dzūkai „verkavimais" vadina tam tikras apeigines dainas, pritaikytas vestuvių momentui, kai jaunikis ar jaunoji atsisveikina su „jaunosiomis dienelėmis" ir „slaunia giminėle". Jos yra dainuojamos labai liūdnu tonu. Prof. Krėvė-Mickevičius pasakoja, kad jam beužrašinėjant dainas, senukė, dainavusi „verkavimo" dainą į pabaigą taip susigraudenusi, kad net ašaros ėmusios birėti. Vestuvėse verkavimų ceramonija kartais yra atliekama labai nuoširdžiai, su ašaromis, o kartais — tai gryna formalybė — sausa apeiga. Dzūkai aiškiai skiria formulų esmę: „Raudoja kaip tėvą — motyną palaidojus" ir „verkauja, kaip nuotaka". Verkavimas yra, tokiu būdu, tarytum vestuvių apeiginė rauda, savo psichologinėj prigimty panašus į tas raudas, kurias pakasynose naudodavo specialistai raudotojai. Tokia yra verkavimų reikšmė ir toks jų pagrindas. Lietuvių dainų poetikos žvilgsniu įdomu yra apsistot ties „verkavimų" konstruktivine, genezine prasme.

Straipsny „L. d. p. priemonės" minėjau, kad *rauda* nėra daina, kad rauda turi tendencijos daina tapti. Dzūkų *verkavimai*, atrodo, atsižiūrint jų konstrukcijos, bus lyg ir pereinama stadija tarp *raudos* ir *dainos*. *Verkavimai* iš vienos pusės dar turi gyvų ryšių su *rauda*, ypač motyvo žvilgsniu, bet iš kitos pusės — jau išeina iš raudos rėmų, — ypač poetinių priemonių žvilgsniu. „D. kr. l. d" rinkiny yra įdėta ir tipiškų raudų (nors kiek ir kultivuotų), kaip antai:

Oi tėvuli manas,
Oi tikriausias manas,
Oi ko nepaskeli
Nuog lentelių suolelio,
Iš plonų drobelių,
Iš brangių parėdėlių?
Oi, ko nepadaboj,
Oi, ko nepažiūrai
An baltos skobnelės?
Oi, ko suvažiavo
Ta garsi giminėlė?
Nėra kam parėdkavoti
Didžio parėdkėlio
Be seno tėvulio,
Be senos galvelės... ir tt.
195, 48

Ši rauda yra, pasakytau, profesionalinė: ji jau nebapasižymi betarpiu gėlos reiškimu, joje jau jaučiama tam tikra manera raudoti. Bet ji, dar aiškiai matyti, raudama pakasynose, prie nabašninko, kai giminės susirenka laidoti. Jeigu ši rauda atatrūktų nuo raudojimo momento, įgautų nuosavią melodiją bei strofinę struktūrą, — ji galėtų pasidaryti daina. Pamokomas pavyzdys — šitoks „verkavimas"

Motule mano,
Širdele mano,
Atdaryk dureles,
Priimk dukrelę.

Priimk dukrelę,
Priimk viešnelę,
Velyk dukrelei
Žingsnelį žengti.

Velyk dukrelei
Žingsnelį žengti,
Velyk dukrelei
Klėtelėn eiti...

94—195, 47

Iš „verkavimo“ pradžios atrodo, tarytum mergelė laužtusi int mirusią motulę—į aną pasaulį. Juk raudose nekarta raudama à la:

Dievuli mano, Dievuli brangus,
Oi, kam paėmei mūsų motulę,—
Paimk ir mane, vargo dukrelę,
Vargo dukrelę, liūdna siratėlę.

163—164, 339

Arba dainuojama:

Sunkus stonas martužėlės,
Dar sunkesnis siratėlės...
Aš nueisiu ant kalnelio,
Atsiversiu vėlių duris.
Atsiversiu vėlių duris,
Prisikelsiu veliuonėles.
Prisikelsiu veliuonėles,
Pabudinsiu motynėlę...

180, 5

Aukščiau, cituoto „verkavimo“ pabaigoj pasirodo, kad mergelė veržias ne į aną pasaulį int mirusią motynėlę, bet int gyvą iš „svetimos šalelės“, Atrodo, kadaisia buvusi rauda atatrūko nuo nabašninko, įgavo strofinę struktūrą ir virto „verkavimu“ arba verkšlenančia daina. Aiškus dalykas, tarp vienos ir kitos formos negali būti pravesta tiksli siena, kaip tarp dienos tr nakties. Pati liaudis tiksliai nebesiorientuoja savo tautosakos formose, — kai dainos atatrūko nuo dainavimo momento. Šit įdomi paralėlė — trilypė:

„Rauda“	*„Verkavimas“*	*„Daina“*
Oi aš užkukuosiu	Oi aš pakelsiu	Verkė maža dukrelė
Raiba gegule,	Garsų alasėlį	Ant kapelio sėdėdama;
O tai prikelsiu	An viso didžio	Ant kapelio sėdėdama,—
Seną motulę.	Tėvulio dvaro.	Motutę būdydama.
Oi tai prikelsiu	Oi aš paleisiu	Motutę būdydama,
Seną motulę,	Savo balselį	Rankeles laužydama;
Tai paporysiu	Pro rūtų darželį,	Rankeles laužydama,
Savo vargelį.	Pro stiklo langelius.	Širdelę spaudydama.
Savo vargelį,	Pro stiklo langelius	Širdelę spaudydama,
Sunkią dalelę	In aukštą klėtelę—	Ašarėles braukydama;
Tolimoje šalelėj,	Oi kad išgirstų	Ašarėles braukydama,
Svetimoj giminėlėj,	Sena motulė.	Žodelį kalbėdama:
Kelkis motule,	Oi kad išgirstų	Vai motule, širdele,
Kelkis viešnele,	Sena motulė,	Nuprauski man burnelę,
Pasigailėk dukrelės	Oi kad išeitų	Nuprauski man burnelę,
Užtaryk žodelį.	Senas tėvulis,	Iššukuoki man galvelę.

Tai guli motulė
Ant kietos lentelės,
Neklauso dukrelės,
Jos gailių žodelių.
164, 340

Senas tėvulis
An didžio dvaro
Oi kad priimtų
Jauną dukrelę...
194, 46

Išukuoki man galvelę,
Supinkie man kaselę;
Supinki man kaselę,
Apvilk mane marškinėliais...
294, 161

Kuo skirias šie trys tautosakos faktai — vienas nuo kito? Atsižvelgiant jų sudėties — niekuo nesiskiria! „Rauda" su savo gausiuoju aprašomuoju elementu, su lyriškais (choraliniais!) pasikartojimais yra tipiška liaudies lyriška dainelė, lygiai, kaip „verkavimas" lygiai, kaip „daina". Jų atskiri posakiai, lyg pro ūkaną, lyg pro sapną primena, kad jos kadaisia yra turėjusios artimesnio reikalo su raudomis.

Tikrasai prie karsto raudojimas buvo tasai gemalas, iš kurio išsirutulojo profesionalų rauda. Galėjo būti ir nuoširdus verksmas vestuvių metu, ypač seniau, kai mergelės būdavo daugiau šios ar tos prievartos keliu atiduodamos už vyro, — gal tasai verksmas ir buvo pakankamas gemalas išsirutuloti vėlesniems apeiginiems verkavimams, kuriems panaudojama ir kaikurios kultivuotų raudų formulos.

Sakydamas, kad verkavimai yra lyg ir pereinama fazė tarp dainos ir raudos, anaiptol nesu linkęs įkalbinėti, kad verkavimai iš raudų išsirutulojo, kad rauda yra pirmoji fazė, o verkavimai yra antroji. Genezio žvilgsniu verkavimai gali būti nuo raudų visai nepriklausomi, o konstrukcijos žvilgsniu jie gali būti tikrieji tarpininkai tarp dainos ir raudos.

XII

Dzūkų dainose yra dažnai minimas Šarūno vardas, — ir šis dalykas yra bene pats įdomiausias dzūkų dainose. Kas jis toks, tasai Šarūnas?

Šarūno vardas yra minimas šitokiu būdu:

1) *Ant Šarūno kapo*
Saulelė tekėjo,
Ten berneliai raitužėliai
Ant *vainelės rengės*
125, 259

2) *Pas Šarūno kalną*
Žirgeliai stovėjo,
Tenai jauni bernužėliai
Tai vainelėn rengės
125, 260

3). Dainos motyvas — kaip jau mūsų minėtas Juškos apie Danilą. Vietoj Danilos figuruoja Šarūno vardas:

Išjoj ponas *karaliūnas*
Gudo šalin vajavoti...
Grįžo jaunas raitužėlis
Tas *Šarūnas Šarūnėlis,*
Paskui vežė margas skrynias
Ir žalią šilkelį.

— — — — — — —
Vai, sūneli, oi, vaikeli,
Tu Šarūnas raitužėli,
Kad tu būtai nekalbėjęs,
Akmeniu pavirtęs,..
113—114, 229

4). *Šarūno karaliaus* žirgeli derėjau,
Alūno bajoraus mergelę viliojau...
29, 31

5). Daina prasideda *stipriu epišku* posmu:

Oi, kalnai, kalnai,
Kalneliai kuoaukščiausi,
Oi, ant tų kalnelių
Bajorai žydėjo.

Oi ant tų kalnelių
Bajorai žydėjo,

Ten mūsų brolelis
Žirgelį balnojo,
— — — —
Ir sustiko jaunoji
Karalių Šarūnėlį:

Ko verki mergele,
Baltoji lelijėle?

Mergelė pasisako, kad jai gaila karan išjojusio bernelio, *Šarūnas* jai pasiūlo:

Neverk mergele,
Balta lelijėle,
Aš turiu, merguželė,
Šimtus šimtų bernužėlių.

Šimtus šimtų bernužėlių,
Mandrių raitužėlių,
Išsirinkie, mergele
Iš visų sau vieną.

60, 116

6). *Atėj žinelė*
Nuog Šarūno karalėlio
In *kareli joti,*
In marias keliauti.

60, 117

7). Nujojo brolelis
Sarūno raitelis
Tolimon šalelėn,
Gudų žemelėn.

60, 119

8). Vėlei *stipri episka* pradžia:

Medžiai braškėjo, miškai užėjo,
Jojo *karalius didžion vainelėn,*
Didžion vainelėn, *gudo šalelėn,*
Kur aukselis džiarška, vynelis teka.
Su tuoj *karaliu,* su tuoj *Šarūnu*
Išjojo mano jaunas bernelis...
— — — — — — — — — —
Oi, grįžta, *grįžta Šarūnas karalius*
Iš didžios vainelės, iš gudo šalelės,
Oi jojo, joja mandrieji raitužėliai,
Mandrieji raitužėliai, jauni bernužėliai...

6, 4

9). Šarūno vardo neminінčios, bet labai svarbios dainos:

Iš tolimos šalelės,
Nuog Merkinės miestelio
Plaukia didis gandas
Per žaliąsias gireles.

Eina gandas per kalnelius,
Plaukia riksmas per gireles
Iš tolimos šalelės
Nuog Merkinės miestelio:

Kelkitės raiteliai,
Perlojos berneliai,
Imkit rankon strielbeles
Ir švietriajas šobleles.

Vykite žirgelius,
Vykit juodbėrėlius,
Vaduokit brolelius
Iš didžios bėdelės.

274, 99

Pas Merkinėlę,
Pas miestužėlį,
Kovės berneliai
Perlojos raiteliai.
— — — — —
Vadavom brolelius
Nuog didžio vargelio,
Iš sunkios bėdelės,
Nuog gudo nevalios.

Vai mes berneliai,
Perlojos raiteliai,
Mes nieko nebijom, —
Nei gudų barzdočių.
274, 100

10). Yra du variantu dainos apie Vladislovą IV — »Šarūno« mirtį.

Viduje Merkinės
Stovi laškelė,
Tona laškelėn
Karaliūnas mіršta.

Karaliūnas miršta,
Žodelį kalba:
Tegul mato žmonės
Ir didis ir mažas —

Tegul mato žmonės
Ir maži vaikeliai,
Kaip miršta ponai
Ir šarūnai karaliai.
162, 335

Skamba varpeliai,
Dega žvakelės,
Viduj Merkinėlės
Stovi lovelė.

Tona lovelėn,
Tona klevinėn,
Didis karaliūnas
Dievulio prašo:

Dievuli mielas,
Dievuli aukščiausias,
Duok man sveikatėlę,
Didžiam karaliūnui... ir tt.
162, 337

Cia nėra išcituota visi posmai, kuriuose yra minimas Šarūno vardas, bet šie, tariant, atstovauja ir visus kitus. Iš jų matyti, kad dainos Šarūno vienalypio to ar kito veido neapibūdina. Šarūnas visose dainose yra bespalvis. Kaip seka iš cituotų dainų, Šarūnas yra galingas valdovas (»karalius«), turįs »šimtų šimtus raitužėlių«, kuriais jis gali naudotis, kaip tinkamas, net mergelėms gali juos dovanoti (5 pavyzd.). Šarūnas nuolat veda karus su barzdočiais gudais, išjoja su pulkais raitelių į gudų žemę, grįžta prisiplėšęs gudų turto. Šarūno nelyginant, sostinė yra Merkinė, iš kurios jisai duoda žinią savo kareiviams, kad reikia į karą joti. Merkinėj jisai ir miršta, ant jo kapo supiliama kalnas, į rytus ar šiaurę nuo Merkinės, per kurį saulelė teka, pas kurį renkasi berneliai, sumanę į gudų žemę joti. Tiktai tokį Šarūno asmens vaizdą teduoda mums dainos. Dainos, labai nelygios, kaip struktūros, taip ir senumo žvilgsniu. Kai kur Šarūno vardas atrodo tiktai tokios prasmės teturi, kaip Nemunėlis ar Dunojėlis. Liaudis, tarytum, pro sapną atmena kažkokio legendarinio herojaus šešėlį, ir jį liaudies fantazija apdovanoja šešėlio savybėmis.

Užsilikę padavimai Šarūno bustynę riša ne su Merkine, bet su *Balinu*, Balino pilimi, kuri randas į šiaurę nuo Merkinės. Netoli Balino, Mašališkių dvaro lauke, 5 varstai nuo Merkinės, yra kalnas, ir nūdien žmonėse tebegarsinamas, kaipo *Šarūna kapas*. Prof. Krėvė-Mickevičius tikina, kad visi padavimai, jo panaudoti įvade į jo dramatizuotą poemą »Šarūnas« (Naktigonių scena) nėra pramanyti, — jie visi esą pasemti iš liaudies lūpų. Geografijos sąlygos, kuriose ran-

dasi Balinas, yra labai ypatingos. Palyginant nedidelė lygumėlė yra iš visų pusių apsupta arba ežerais-ežerėliais, kurių ten aplinkui labai daug, arba pelkėmis-raistais, kurie dar ir šiandie ne visi yra išbrendami. Pelkės ir ežerai iš visų pusių apsupa neperdidelę lygumą, kurioje galima gyventi, kurioje ant vieno ežero kranto ir stovi Balino pilis.

Reikia manyti, seniau ši vieta dar labiau buvo atskirta nuo aplinkinio pasaulio, — reikia atsiminti miškus ir vandenis, kurie nūdien neišvengiamai yra sumažėję.

Tokia vieta kiek mažesniame maštabe būtų ideališkiausi prieglauda plėšikų-galvažudžių lizdui susikurti. Šitokiame maštabe, kaip ji dabar yra, galėjo būti patogiausias prieglobstis karingiems kunigaikščiams, kurie iš savo pilies pro pelkes ir ežerus išlįsdami, galėjo puldinėti kaimynus, — o norintieji juos tenai užpulti, lengvu būdu galėjo į ežerus ar pelkes sumarmėti. Tat vieta atrodo buvusi labai patogi stipriam militaristui kunigaikščiui susikurti. Visai galimas daiktas, kad ten ir gyveno kadaisia koks smarkus kariauninkas kunigaikštis, — Šarūnas ar kitas kas. Atsižvelgiant Balino geografinių aplinkybių, Šarūno asmuo realėja.

Ar ištikrųjų Šarūno asmuo yra istorinis, padaręs didžio įspūdžio į liaudį, kad ji jį per ilgus šimtmečius dar atsimena, — į šį klausimą gaus atsakyti mūsų istorikai. Istorikai gaus išaiškinti, kokie buvo akstinai, kad liaudis šį vardą šiokiu ar tokiu keliu sukūrė. Kad yra *tikrai* buvę šiam reikalui kurių *istorinių* akstinų — netenka abejoti. Bet mums čia rūpi kas kita. *Šarūnas* yra toksai asmuo, ar bent vardas, aplink kurį dzūkų dainos sukas, tarytum *ciklizuojas*, nelyginant rusų bylinos apie Vladimirą.

Ir bylinų Vladimiras nepanašus į istorinį Kijevo kniazių Vladimirą. Įvairiausios kilmės, įvairiausio turinio bylinos ilgainiui pririšama prie Vladimiro vardo. Lygiai prancūzų epo Karolis maža teturi bendrą su istoriniu Karoliu. Bet Vladimiro ir Karolio vardai yra tokie, apie kuriuos poetinė tautosaka ciklizuojas. Toks pats atrodo esąs (ar buvęs) ir Šarūno vardas. Reikia manyti, seniau lietuvių tautosakoj jis yra buvęs žymiai gyvesnis. Minėjau, dzūkuose nepaprastai didelis procentas karo dainų. Vienos mini Šarūno vardą, kitos nebemini, bet jos yra labai panašios viena i kitą. Arba karo dainos susikūrė, ir į jas paskui ėmė įsiterpti Šarūno vardas? Arba karo dainos (bent žymi jų dalis) susikūrė sąryšy su Šarūno vardu, ir tiktai amžiams slenkant, Šarūno atmintis ėmė išblykšti, ir jo vardas iš dainų ėmė išsitrinti? Antroji galimybė atrodo tikresnė. Karo dainos su Šarūno vardu turi daugiau episkų požymių, ir kartais labai stiprių. Karo dainos be Šarūno vardo, jau beveik gryna lyrika, dauguma jų paskęsta erotiniuose reikaluose. Dainose, liečiančiose Vladislovą IV, Šarūno vardas yra naudojamas apozicijos formoje. „Kaip miršta ponai ir Šarūnai karaliai“. Čia *Šarūnas* yra kažkoksai karališkos didybės, karališkos galios ženklas! Šitokios prasmės jisai galėjo liaudies sąmonėj įgauti tiktai ilgus, ilgus metus vaizdavus Šarūną, kaipo galią, didybę. Daina, liečianti Vladislovą IV, siekia pradžios XVII amžiaus. Atrodo *Šarūno sąvoka* turėjo būti su-

kurta žymiai *ankščiau.* Vėliau su Sarūno vardu surišta ir vėlyvesnės kilmės dainos, kaip antai mano cituotas 3 pavyzdys.

Prieš darysiant kurias išvadas iš Šarūno vardo minėjimo, tenka prisiminti dar šitokie dalykai. Dzūkų karo dainos daugiausia turi reikalo su gudais, retkarčiais, lyg pro sapną prisimenama ir prūsai (54--55, 107). Ir kuo mažiausia — lenkai. Tai meta šviesos į dainų išaugimo laikotarpį. Varšuvos — Krokuvos neprieteliai žiemaičiai dzūkams nekartą atrodo esą tie patys gudai:

Vai aš josiu *gudo šalin,*
In Palangos miestelį,
Ten guldysiu aš galvelę
Po švietriuoju šobleliu...
265, 72

O į tą „gudų Palangą“ jodinėjo šitokiais reikalais:

...Vai *plaukia, plaukia,*
Kaip marios siubuoja,
Jaunieji berneliai
Palangos miestelin,

Vai mes dajojom
Mėlynas marias,

Vai mes pastikom
Žmones barzdočius.

Vai jūs barzdočiai,
Vai jūs aklinčiai,
Ar jūs nematot
Karaliaus slugelių?
262—263, 65

Toliau. „D. k. l. d.“ Redaktoris 52 p. pažymi: „Netoli Merkinės yra sodžius Rudnia ant Nemūno kranto; jos laukuose randasi kalnai raudonomis viršūnėmis, kaip krauju apipilti. Yra padavinių, kad tenai mušėsi lietuviai su kažkokiais „neprieteliais“ ir nuo tų laikų kalnai paraudę“. Daina apie Rudnią prasideda *stipriu epišku* posmu:

Ne miškai braška,
Ne marios siubuoja,
Tai plaukia pulkeliai
Jaunųjų bernelių.

Byzgia strielbelės,
Skamba šoblelės,
Krinta galvelės,
Kaip aguonėlės

Oi Rudnia, Rudnia,
Oi, tu, Rudnele,

Apipilei krauju
Kalnų viršūnėles.

Apipilei kraujų
Kalnų viršūnėles,
Nuklojai berneliais
Klonių gilumėles,

Plaukia upelės —
Tai ne vandenėlio,
Nugrįsti tiltai
Jaunais berneliais.
52, 100

Tolimesni dainos posmai aiškiai vėliau prilipdyti, — iškrypę į „karinę“ erotiką. Kita daininkė antrą šios dainos dalį dainuoja, kaipo savystovią dainą, išpešus iš pirmosios dainos posmo sau refrėną. Būtent:

Oi Nemunas, tu Nemunėli,
Nešk liūdną žinelę
Per visą šalelę:
Oi Rudnia, Rudnelė.

Verks motulė ir tėvulis,
Verks maža sesulė
Ir jauna mergelė:
Oi Rudnia, Rudnelė! ir t. t.
53, 101

Čia tiktai pirmas posmas nėra trafaretiškas, toliau eina paprasta istorija (kaip ir pirmoj dainoj apie Rudnia), kad mergelė žuvusio bernioko kuotrumpiausia teverkia. Apskritai, dzūkų karo dainų tarpe yra labai daug tokių, kurios *prasideda stipriais epiškais* posmais, dvelkiančiais gilia senove ir paskui nukrypsta į trafaretinę tvarką.

Atrodo, kad dainininkai atsimindami tiktai dainos pradžią, tęsinio gi nebeatmindami, jį komponuoja įprastu šablonu. Kiek gilią senovę gali atsiminti dzūkų dainos, gali paliūdyti dar ir šie pavyzdžiai:

Aš nueisiu ant kalnelio,
Atsiversiu *vėlių duris,*
Prisikelsiu veliuonėles...

180, 5

Arba kitoje dainoje *motina prakeikė* sūnų, kad jis *nenorėjo į karą eiti* ir paskui verkia:

Ko *pavirtai ąžuolėliu,*
O žirgelis šiauriu vėju,
O balnelis akmenėliu,
Kančiukėlis — žilvytėliu?

73, 143

Pagaliau, dzūkai išlaikė dainos variantą apie tai, kaip seniau nuotakas vogdavo, dvelkiantį žilesne senove, negu kitų rinkinių variantai. (Žiūr. Juškos „Svodbinės dainos“ 682 num.; Niemi-Sabaliausko rinkiny 367 num. ir k.). Čia ypač reikšminga vieta, kituose užrašuose blogai išlaikyta, kai broleliai atsiveja pavogtą seselę į svetimą dvarą, ir ši pareiškia:

Oi, broleliai sakalėliai,
Buvo jum atjoti,
Buvo jum atjoti
Vakar vakarėlį.

Buvo jum atjoti
Vakar vakarėlį,
Kaip aš buvau kermošėlin
Valnion valnystėlėn.

Ėmė mane bernužėlis
Už baltų rankelių,
Vedė mane bernužėliai
Per didį dvarelį.

Vedė mane bernužėliai
Per didį dvarelį,
Čerškydami, barškydami
Aukso pentinėliais.

Čerškydami, barškydami
Aukso pentinėliais,
Šaudydami, gąsdydami
Jaunąją mergelę.

Ir užmetė baltą skarą,
Kaip ledo lytelę,
Ir užvožė kepurėlę,
Kaip tamsią naktelę.

Pasodino ant žirgelio,
Kaip ant bitinėlio,
Jojo vedė per gireles
In didį dvarelį.

Oi, broleliai sakalėliai,
Buvo jum atjoti
Su didžiu pulkeliu
Vakar vakarėlį.

Kol dar nesuvyto
Rūtų vainikėlis,
Kol dar nenušuto
Šilko kasnykėlis.

223, 3

Reiškia, dzūkų tautosaka, prie visų jos naujoviškumo požymių, prie gana apčiuopiamos slavų įtakos, išlaikė nemaža dalykų, dvelkiančių labai gilia senove.

Be šių davinių tenka dar atsiminti, kad dainos, mininčios Šarūno vardą, yra užrašytos iš įvairiausių dainininkų lūpų, reiškia Šarūno vardas nesiremia vieno kurio dainininko repertuaru, reiškia, jis yra *plačiai žinomas*.

Pagaliau, stiprius epiškus posmus randame ne vien tiktai karo dainose. Dzūkai gali epiškai dainuoti ir savo būtį, ir vaizduot gamtą ir gyvenimą, ir savo ideologiją reikšti. Be aukščiau minėtų įstabių rugiapiutės dainų, galima nurodyti ir į tokias dainas, kaip ši:

Augino motė tris dukreles,
Tris dukreles, baltas lelijas,
Oi uliai — uliai, baltas lelijas.
Pirmoji buvo aukšta, laiba,
Antroji buvo labai graži,
Oi uliai — uliai, labai graži.
Antroji buvo labai graži,
Trečia mergelė — mažutėlė,
Oi uliai — uliai, tai mažutėlė,
Kurioji buvo iš jų gražiausia,
Tai toj pateko karaliūnui,
Oi uliai — uliai, karaliūnui.
Kurioji buvo aukšta ir plona,
Tai toj pateko kunigėliui,.
Oi uliai — uliai, kunigėliui... ir tt.
46, 86

Ši daina tuo ypatinga, kad joje iki pabaigai išlaikytas epiškas stilius. Kad ji yra senybinė, siekianti gražios praeities, liūdija dainos konstrukcija. Beto „kunigėlio" minėjimas — irgi labai reikšmingas. Seniau kunigas reiškė: kunigaikštis, karo vadas. Šia prasme čia tas terminas ir minimas. Ilgainiui pirmykštė termino „kunigas" prasmė išnyko iš atminties, ją pakeitė kita: kunigas — dvasiškis. Ir šit, nors terminas nebesuprantamas, bet daina išsiliko žmonių atminty. Toliau dainos tekste yra pasakojama, kad toji mergelė, kuri ištekėjo už kunigo („pateko kunigėliui") buvo nelaiminga, nes ji, nors ir šilkuose vaikščiojo, bet: „knygeles vartė, mišion rengė, — mišion rengė, gailiai verkė", kas, žinoma, yra nesąmonė. Tokiu būdu ši daina, epiška, išgyveno ilgesnį amžių, negu joje dainuojamas objektas: objektas nebegyvas, terminas nebesuprantamas, o daina — gyva!

Sukaupiant pastabas, konstatuojant, kad: 1) dzūkų tautosakoj žymu palinkimo į epišką kūrybą, palinkimo, kuris aiškėja iš stipriųjų epiškų paralelizmų, iš daugelio karo dainų pradžios strofų ir atskirų dainų; 2) dzūkų tautosaka, kaip ir visų lietuvių giminių, reiškia tendencijos „modernizuotis", tai yra dainos, kokios kilmės jos būtų, atatrūkę nuo davusio joms susikurti akstino, kas karta įgauna vis daugiau lyrikos savybių, pasineria erotikoj, išvirsta dainuškomis; 3) pro paviršutinę dzūkų dainų „modernizaciją" prasimuša joje gilios senovės atgarsiai; 4) dzūkų tautosakoj labai žymus procentas karo dainų; 5) karo dai-

nos su epinėmis strofomis, yra originalesnės; prasidedant lyrinėms strofoms, ypač pereinant į erotiką, dainos darosi šabloninės; 6) daugely karo dainų epiška pradžia neatatinka lyriškai pabaigai — dažnai galima lengvai pravesti sieną tarp epiško ir lyriško pobūdžio strofų; 7) Šarūno vardas Dzūkijoje yra plačiai žinomas; 8) Balino pilies vardas ir dainose yra minimas, — konstatuojant šias dzūkų savybes, galima spėti:

1) Dzūkų karo dainos savo pagrindais, siekia XVI — XVII šimtmečių („tarnyba karaliui", kovos su gudais, Vladislavo IV mirtis. . .); 2) šlėktai įsiviešpatavus Lietuvoj, Šarūno vardas jau buvo plačiai žinomas, populerus; 3) Šarūną liaudis vaizdavosi, kaipo valdovą, nuolat kariaujantį (visos dainos, minimčios Šarūno vardą daugiau ar mažiau yra kariško pabūdžio); 4) sąryšy su Šarūno žygiais buvo kūriama karo dainos; 5) Šarūno vardas tiek buvo populerus, kad ir dainos, surištos su vėlesniaisiais įvykiais, priskiriama „Šarūno gadynei"; 6) senobės karo dainos buvo epiško pobūdžio, — mažiausia: jos turėjo nepalyginamai daugiau epiškų savybių, negu dabartinės karo dainos; 7) lietuvių istorijos faktų atotrauka atsispindi karo dainose, kurios ir pasižymi epiškomis savybėmis. . .

Čia mes įkandim priėjome prie mylimiausiojo lietuvių istorijos romantikų klausimo: ar neturėjo kartais ir lietuviai, kaip kitos tautos, savo epo? Ar nėra kartais dabar dar išsilaikę epiniai posmai — nuotrupos seniau egzistavusio didžiulio lietuvių epo? Kol kas į šį klausimą tektų atsakyti neigiamai; iš esamosios medžiagos vis tiktai negalima išgauti teigiamo atsakymo.

Jeigu būtų buvęs didesnis epas, būtų užsilikę nors kiek apčiuopiamesnių jo pėdsakų. O tokių pėdsakų nėra. Lietuviai esmėj — užkeikti lyrikai; lyrikai, kurius ne visuomet galima atskirti nuo sentimentalistų. Lietuviai savo dainose nerutuloja jokios akcijos, jokio veiksmo. Veiksmui apibūdinti jie tenkinas šabloniškomis formulomis. Pavyzdžiui, įdomioji cituotoji dainelė apie Rudnią, prasidedanti epišku posmu: visai *nevaizduojama* kovos, o tiktai *referuojama*, kad apipilė krauju kalnų viršūnes ir galas. Kitas kuris epiškas dainius, pagavęs šį motyvą, būtų didžiausią paveikslą numaliavojęs. O lietuvių dainininkas kinematografiškai metė kontura ir skuba kuogreičiausia pro jį praeiti! Taip visuomet dedas lietuvių dainose. Nėra abejonės, seniau lietuviai turėjo epiško pobūdžio ar net stačiai epiškų dainų, karios dzūkuose buvo daugiausia karo dainos ir sukinėjos aplink Šorūno vardą. Bet didesnio vienalypio epo jos nesudarė. Nebuvo elementų, kurie atskiras epiško pobūdžio daineles sucementuotų — nebuvo tų elementų lietuvių psichikoj. Epą cementuoja dainininko fantazijos galia, sugebėjimas aprašinėti ir rutulojamas dainoje veiksmas. Šitų dalykų pėdsakų lietuvių dainose nematyti. Lietuvių dainininkų fantazija perdėm vienalypė lyriška ir vargana. Aprašymo pažymių dainos tiek teturi, kiek tai reikalinga prisiekusiems lyrikams. O kad būtų nors kiek nuosakiau, episkai rutulojama kuris nors veiksmas — tokių dainų nėra. Pagaliau, ir išsilaikiusios episkos strofos reiškia lyrikai tokios gyvos simpatijos!

Atrodo, šios lietuvių savybės ir nulėmė, kad iš epiško pobūdžio dainų neišaugo ieškomas lietuvių tautos epas.

Į šias spėliojančias pastabas turbūt žymių korektyvų gaus įnešti ateities daviniai, ypač padavimai ir legendos, kurie tautosakos rinkėjų yra neišmintingai aplenkiamos. Jei mes būtumėm užrašę daugiau padavimų, tai gal ir šiandie jau galėtumėm atsakyti į klausimą: kaip santykiauja padavimai su dainomis? Kodel mūsų karo dainų fantazija tokia neturtinga? Jei pasirodytų, kad ir padavimai, ir dainos turi bendrų savybių, galima būtų suvokti ar ir padavimai, ir dainos kūrės paraleliškai, arba viena tautosakos forma susikūrė pirma ir iš jos išsiskyrė ar išsirutuliojo antroji? Gal, ištikrųjų, tuomet galėtų pasirodyti, kad seniau lietuviai turėjo epą, tiktai jisai ilgainiui kas kartą įgavo vis daugiau ir daugiau lyriškų savybių, virto lyrika, o epiška, tariant, jo dalis užsiliko padavimuose?

Šiaip ar taip, epiškieji dzūkų dainų daviniai yra labai intriguojantys. Jie yra toksai kabliukas, už kurio galima užsikabinti ir irtis toliau. Iš čia aiški tiktai viena išvada: kuostropiausia rinkime mūsų padavimus ir legendas!

XIII

Tikslesniam dzūkų tautosakos apibūdinimui tenka paminėti kaikurie daviniai iš jų poetinės ideologijos.

Drūkai savo dainose, berods kaip ir dar dabar gyvenime, biedni artojėliai ir smarkūs kariauninkai, — tai ir sudaro jų poetinės ideologijos pagrindą. Dzūkai didžiuojas savo varganu neturtu, nes gyvenimo esmė glūdi ne tokiame pereinamame elemente, kaip turtai, paviršutinis blizgėjimas. Episkoj dainoje 46 — 47, 86 dainuojama, kaip ištekėjo trys seselės: viena už karaliūno, antra už kunigo raitojėlio, trečia už artojo darbininko, — ir ši pastaroji buvo laimingiausia. Dažnai mergelė pareiškia berniokul, kad ji neisianti už jo, nes jie nelygūs: jis „bagotas“, o ji „biedna“, bet už tat jis negražus, o ji graži (25, 41 ir t. t).

Ir berniokai int „biednąsias“ labiau kimba, nes:

Vargelio mergelės —
Tai meilūs žodeliai,
Bagočiaus dukrelė —
Aglinė šakelė.
250, 26

Šitokiame dzūkų dainininkų nusistatyme reiškiasi, tariant, „gaspadoriška“, ideologija ir girdis luominių santykiavimų atgarsiai. Pavyzdžiui:

Neduok, neduok mane, motule,
Už bagoto bernelio:
Laukai krantuoti, rugiai dirsiuoti,
Parugėmis dagynai.
Oi tik nuduok mane, motule,
Už vargdienio bernelio:
Laukai lygūs, rugeliai čystūs,
Parugėmis beržynėliai. . .
47 — 48, 88

Ir berniokai tokiu pat „gaspadorišku" žvilgsniu įvertina ponų („bagotasias") mergeles:

— — — —
Aš paėmiau merguželę
Iš ponų Purvelių*),
Atvažiavo be suknelės,
Be margos skrynelės.
Atsivežė skardulaičių
Visą kerbijėlį.
Kaip nuvėjo rugių piaut —
Pirštus atsibadė,
Kaip nuvėjo linų raut —
Rankas apsilaužė.
285, 129

Toksai „priešponiškas" nusistatymas eina per visą dzūkų ideologiją, — dzūkai pilnai solidarizuoja su kitomis lietuvių giminėmis.

Dzūkų šaunūs vyrai myli jaunas merguželes — „dzvylikos metelių", o kai pamyli, tai esą:

Kad primanytau
Savo mergelę —
Rūtų kvietkon inpintau,
Ant galvelės nešiotau.
17, 23

Plačiai vaizduojama mergelės išvaizda, kuri dzūkams labiausia patinka. Jos savybės šitokios. Stomuo — „laiba, plona, kaip lelijėlė", (38,67); akys — mėlynos, kaip rugiagėlės — vosilkėlės (292. 151; 38, 67; 178. 1), ir degančios, „kaip žiburėliai" (17—18, 25); plaukai — ilgi, geltoni (38, 67; 292, 151 ir t. t.); lūpos — raudonos, „kaip roželės" (17—18, 25); veidas – skaistus, apskritas, „kaip obuolėlis" (178, 1); rankos — turi būti mažos ir baltos, kaip poperėlis (292, 151; 178, 1); kojos — „drabnios" ir kuobalčiausios (292, 151; 17—18, 25); beto dar ji turi kalbėti meilius žodelius. Apsirėdžius merguželė turi būti šitokiu būdu:

Balti ploni marškinėliai,
Žaliu šilku siūti;
Adomaškos šniuraukėlė,
Šilkeliu vadžiota.
14, 16

Tuomet mergelė išeina graži, kaip lelijėlė, meili ir patogi... Tuo pačiu skoniu moterų reikaluose pasižymi, berods, ir kitų Lietuvos provincijų berniokai. Juodbruvių mergaičių dzūkai aiškiai nemėgsta. Atjojo kartą dzūkas papiršlautų, o „vuošvė" buvusi „kutra":

Ji man nerodė
Savo dukrelės,
Oi tik parodė
Kiemo mergelę,
Kiemo mergelę —
Juodabruvėlę...
229, 14

*) „Purveliai - Nedzingės parapijos sodžius. Žmonės to sodžiaus gyventojus pajuokia, kad jie rudenį, kai turi duonos, laiko save ponais ir kalba lenkiškai, o pavasarį, kada jiems pritrūksta duonos, ima „lietuviškai kalbėti",

Juodbruvės — prastesnė rūšis, nėr žodžiui vietos... O dzūkų piemenys moteriškuos reikaluos — savo skoniu vaduojas:

Nėra niekur tokių mergų,
Kaip Alytaus mieste:
Rusvos kasos, gelsvos akys,
Mėlynos pančiakos...
173. 360

Berniokai norėdami mergelėms įtikti „mandravoja“:

Skamba šoblelės, džarška šviedrosios:
Subartonys *) joja;
Dreba žemelė, kaip epušėlė:
Subartonys ulioja!
165, 342

Mergoms ir patinka daugiausia tokie berneliai, kuriems „prie šalelės šoblelė, kaip saulelė, žvaga“ (13, 12):

Jų *aukšti givėrėliai,*
Mėlyni mundurėliai —
O tuoj man *pasdabojo*
Tieji mandri *žaunierėliai.*
196, 49

Kariškiai „duoda toną“, — ir pusberniai, norėdami mergoms patikti, turi kariškius imituoti. Tokie „mandri“ bernužėliai ir „grieko verti“:

Skinčiau žalią sau rūtelę,
Nusipinčiau vainikėlį,
Užsidėčiau ant galvelės:
Kad jo laukia, tegul regi...
9, 9

Tokiu pasišventimu mergelė raiteliui vainikėlį pasiūlo! Šitaip pasipuošusi laukdama bernoko mergelė kambarėlį valo:

Rūtų šluotą prispausdama,
Kad nė nesiugždėtų,
Žaliu vynu laistydama,
Kad nė nedulkėtų,
Diemedėliu kaišydama,
Kad gardžiai kvepėtų...
12—13, 14

Gatvė ir gi panašiai sudorota:

Oi, ulyčios, oi, plačiosios
Gražiai mergų nušluotos,
Žaliu vynu laistytos,
Baltais perlais barstytos,

Eikit mergos soduosna,
Muškit rankom delnuosna,

Kad išgirstų berneliai,
Kad ateitų jie čionai,

Kad išgirstų berneliai,
Kad ateitų jie čionai,
Atsineštų vynelio
Ir užgertų int mane...
293, 157

*) Subartonys — kaimas. Čia „Subartonys joja“ — joja pusberniai naktigonės.

Kai tokiomis aplinkybėmis berniokai susirenka pas mergas, visokie dalykai dedas .. Kartais šiaip dar taip:

Mielai jauna bernužėliui
Aš *rūtelę dovanotau,*
Tik ar vėlys man tėvulis
Ir sena motulė?
13 — 14, 15

Žinoma, „nevėlys“ — nėra ko ir klausti. Kitos, gudresnės, ir nesiklausia:

Vai, subatos vakarėlį
Kloj mergelė *patalėlį.*
— Vai mergele — lelijele,
Priimk mane bernužėlį!
— *Ir priimtau ir mylėtau,*
Kad motutė nežinotų...
273, 95

Dzūkų mergelių ir bernelių garbei apginti, tenka pabrėžti, kad jų santykiuose pasireiškia nepaprastai kilnaus prisirišimo, patvarios meilės. Pavyzdžiui, lietuvių dainose paprastai yra dainuojama, kad dingusio kare bernelio daugiausia gailisi motulė, paskui seselė, ir kuomažiausia — margelė. O dzūkai labai mėgsta kitokį dainos motyvą. Bernas verkia, sėdėdamas „nevalioj“, reikia jis vaduoti. Tėvas atsisako sūnų vaduoti, nes tuo tikslu reikėtų parduoti palši jauteliai. Ir motulė labai brangina margas karveles, brolis — šyvus žirgelius, sesuo — margas skryneles, — ir bernelio iš „nevalios“ nevaduoja. Tiktai mergelė parduoda plonas drobeles ir bernelį išvaduoja. Arba, kai mergelei pasitaiko būti nevalioj, — tais pačiais motyvais atsisako vaduoti tėvas, močiutė, brolis, seselė... Tiktai bernelis parduoda savo dvarelius ir mergelę išvaduoja! (Žiūr. 3—4, 1).

Gražiausias gyvenimėlis, kur mergelei su berneliu geriausia gyventi, vaizduojamos:

Mūriniai dvarai,
Mėlyni langai,
Suvertiniai varteliai,
Ant dvaro jovarėlis.
129, 270

Tokioj gražioj vietoj taip gera gyventi, kad net:

Siuvau priejuostę keturių palų, —
Ir vis dar jaunai raikštukai trumpi!
290, 149

P. S. Laikau savo pareiga pareikšti viešą padėką gerbiamajam prof. *Krėvei-Mickevičiui,* kuris savo maloniais pasakojimais apie dzūkų kraštą ir gausiais patarimais padėjo man susivokti Dainavos dainų lobyje.
